

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİNDE 1989
KRİZİ: KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR
İNCELEME**

ZEHRA GÜR SOY

10716018

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. FUAT AKSU**

İSTANBUL

2013

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİNDE 1989 KRİZİ: KRİZ
YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR İNCELEME

ZEHRA GÜRSOY

10716018

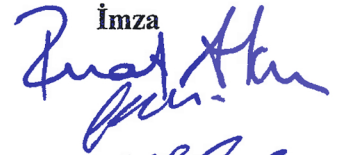
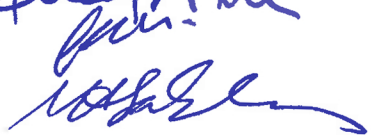
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih .....

Tezin Savunulduğu Tarih .....

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyadı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fuat Aksu
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Esra Hatipoğlu
: Doç. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu

İmza

Bu tez TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje no: 112K172) kapsamında desteklenmiştir.

İSTANBUL
TEMMUZ 2013

ÖZ

TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİNDE 1989 KRİZİ: KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR İNCELEME

ZEHRA GÜR SOY

TEMMUZ, 2013

Bu tez çalışmasında, Türkiye ve Bulgaristan arasında 1984 ve 1989 yılları arasında yaşanan “göç krizi” incelenecektir. İkili ilişkiler 1984’ün sonlarına kadar iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde yürütülmektedir. Ancak Bulgaristan içindeki Türk azınlığı kendisine tehdit olarak algılamaktadır. 1984’ün sonlarında bu tehdit algısına son vermek için de Bulgar yönetimi azınlığın asimilasyonuna yönelik eylemler gerçekleştirmiştir. Türkiye, soydaşları olarak kabul ettiği bu azınlığa karşı Bulgaristan’ın kendi lehine yaratmış olduğu fiili durum ihlaline son vermesini talep etmiştir. Bulgaristan yönetiminin istenen yönde bir tutum değişikliğine gitmemesi karar alıcıların tehdit algısının seviyesini yükselterek bir dış politika krizine yol açmıştır. Bir dış politika krizinde karar alıcılar hedef devletin eylemlerine göre karar almaya zorlanmaktadırlar. Bu kararların alınmasında karar alıcılar birtakım önceliklere sahip olmaktadır. Bu öncelikler onların hedef devletin yaratmış olduğu fiili durum ihlalini tehdit olarak algılamasından söz konusu krizin yönetilmesinde tercih edilecek araçların şekline kadar belirleyici olmaktadır. Bu önceliklerin belirlenmesinde karar alıcılar aktif bir rol oynamakla beraber ulusal/uluslararası kamuoyu, üçüncü aktörlerin davranışları, uluslararası sistem de kararların alınmasında karar alıcıları sınırlandıran ya da rahat hareket etme olanağı tanıyan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu faktörleri göz önünde bulundurarak yapılacak olan bu çalışmada Bulgaristan ile yaşanan azınlık sorununun nasıl bir krize dönüştüğünü net bir şekilde görmek mümkün olacaktır.

Diğer yandan krizler de çatışmalardan farklı ama yine de bir anlaşmazlık durumunu içerdikleri için uluslararası ilişkiler teorilerinin çatışmaya bakış açlarına yer verilecektir. Fakat öncelikle bu çalışma diğer uluslararası ilişkiler teorilerinden farklı olarak karar alıcıların algılamalarına, göreceli güç kavramına, ulusal faktörlere atıfta bulunan Neoklasik Realizm temeli üzerinden kurgulanacaktır. Bu teorinin kullanımı ister istemez bir dış politika analizinin de yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada karar alıcıların eylemlerinin hedef ülke ve üçüncü aktör üzerindeki etki ve tepkileri de bu çalışmada önemli bir yere sahiptir.

Krizler bir süreç içerisinde işlemekte olup karşılaşılan olayın niteliğine, tarafına, krizlerin ortaya çıktığı coğrafyaya göre farklı şekillerde ortaya çıkmakta ve farklı sonuçlar doğurmaktadırlar. Bu nedenle de bu çalışmada bir kriz tasnifi yapılması gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Liderler kriz sürecinde, ulusal çıkarlarını asgari seviyede koruyarak ihtiyaçlarının karşılanmasını içeren kriz yönetiminin zorluklarıyla mücadele etmek durumundadırlar. Bu mücadele sürecinde seçilecek olan strateji kaynakların ne derecede kullanılacağını da belirlemektedirler. Bu nedenle hedefi fiili durum ihlalden caydıracak stratejinin benimsenmesi önemli olmaktadır. Benimsenen strateji krizleri yönetmede tek başına etkili olmayıp kriz yönetiminin başarısını etkileyen faktörler de bu çalışmada krizin ne kadar etkin bir şekilde yürütüldüğünü anlamak açısından dikkate değer olmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin ‘kara leke’ olarak adlandırıldığı kriz sürecini karar alıcıların uygulamaları dâhilinde ele almak neden bir krizin ortaya çıktığını ve binlerce göçmenin mağduriyetine yol açtığını göstermesi açısından önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kriz Yönetimi, Dış Politika Krizleri, Uyuşmazlık Çözümü, 1989 Bulgaristan Göçü.

ABSTRACT

1989 CRISIS IN THE RELATIONSHIP BETWEEN TURKEY AND BULGARIA: AN ANALYSIS FROM THE ASPECT OF CRISIS MANAGMENT

ZEHRA GÜR SOY

JULY, 2013

This thesis examines the crisis between Turkey and Bulgaria which took place in the years of between 1984 and 1989. The relationship between those countries was going on in the frame of good neighbouring. By the end of 1984 Bulgaria began to see the Turkish minority as threat. On the purpose of disturbance this threat Bulgaria began to assimilation policy towards Turkish minority. Turkey demand from Bulgaria to end the breach of status quo which she creates in the favor of herself by assimilation of Turks. But Bulgaria didn't listen Turkey's demands and went on its assimilation campaign. This case created existence threat of Turkish minority in the minds of Turkish decision makers. By getting the higher level of this threat in the minds of Turkish decision makers a foreign policy crisis occured. A foreign policy crisis makes decision makers to decide in accordance with the actions of the advesary. Decision makers has preferences in the process of taking decisions. These preferences affect the all process of the crisis management from the determining of the threat to the choosing of the intruments which would be used. While determining the preferences not just decision makers have important roles but also national/international public opinion, the behaviors of the third actors, international system has important roles. These factos can limit the capability of the decision makers or provide oppportunity to take decisions in a better environment.

By focusing on those issues it is possible to see why the relationship take the form of the crisis.

By the way crisis are the situations of disagreements between countries. To understand those disagreements we will look them from the aspect of the

international relations theories. But this thesis primarily is focused on the theory of the Neoclassical Realism which gives importance of the perceptions, characters of leaders domestic factors and the relative power. This theory also makes to force the using of the foreign policy analysis. By this way it is possible to see the effects of the actors on other actors.

Crisis are process of which consist of the actions of the actors. They have different characters like geography, the source of events. From that point they have also different results so it will be useful to make a classification of crisis. In the process of the crisis leaders come across with the difficulty of the crisis management. While they have to protect their national interests they also need to get the main requirements. So the strategy which is adopted by leaders affect the results of the crisis.

In this work the 1989 migration crisis which marked the badness of the relationship between Turkey and Bulgaria, will be examined from the aspect of the implementations of decision makers. By this way it will be possible to understand why crisis occur and end.

Key Words: Crisis management, foreign policy crisis, dispute resolution, 1989 Turkish emigration from Bulgaria.

ÖNSÖZ

1984 ve 1989 yıllarında Bulgaristan ve Türkiye arasında ilişkiler göç krizinin yaşandığı süreçtir. Bu süreçte karar alıcıların algılamaları, ulusal /ulusal faktörler krizi yönlendirmede etkili olmuştur. Türk yöneticiler maruz kaldığı göç krizinin Bulgaristan'ın sistemli politikasının bir ürünü olduğunu anlamamışlardır. Bunun sonucu olarak da Bulgaristan'ı mevcut durumun ihlalden vazgeçirecek stratejinin belirlenmesinde diyalog yolu ile çözüme odaklanılmıştır. Bu çözüm arayışı uluslararası kuruluşlar, devletler nezdinde sürdürülmüş ancak Bulgaristan ile bir göç anlaşması yapılarak Türk azınlığın hak ve özgürlüklerinin garanti altına alınması sağlanamamıştır. Türkiye, 1 Haziran 1989 tarihinde sınırlarını açmış gelen kişi sayısının 300 bini bulması ile söylemleri ile tutarsızlığa düşerek sınırlarını kapatmak durumunda kalmıştır. Kriz en nihayetinde uluslararası sistemde Soğuk Savaş'ın sonuna gelmesi ve Bulgar lider Todor Jivkov'un devrilmesi ile sona ermiştir.

Bu çalışmada krizin yönetilmesini belirleyen faktörlere, özellikle karar alıcıların bakış açılarından yola çıkarak yer verilecektir. Bu amaçla neden ilişkilerin bir kriz boyutuna ulaştığı, krizi yönetirken neden hedef devlet Bulgaristan üzerinde etki kurularak ortak bir çözüme varılamadığı irdelenmeye çalışılacaktır.

Çalışma sürecinde üzerimde büyük emeği bulunan değerli hocam Fuat Aksu'ya, proje ekip arkadaşlarıma, katkılarından dolayı Sayın İbrahim Özer'e ve aileme, özellikle kardeşim Emine Gürsoy'a teşekkür ederim.

ZEHRA GÜRSOY

İSTANBUL, TEMMUZ-2013

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER, DIŞ POLİTİKADA KARAR ALMA VE KRİZ YÖNETİMİ: KAVRAM VE KURAM	5
2.1. Uluslararası İlişkilerde Çatışmayı İnceleyen Yaklaşımlar	7
2.1.1. Realizm	8
2.1.2. Neorealizm	11
2.1.3. Liberalizm	11
2.1.4. Yapısalcılık	13
2.1.5. Marksizm	14
2.1.6. Yeşil Siyaset ve Feminizm.....	14
2.1.7. Çatışma Çözümü	16
2.1.8. Neoklasik Realizm	20
2.2. Dış Politika Analizi	26
2.2.1. Analiz Seviyesi.....	28
2.3. Karar Alma Teorileri	30
2.3.1. Rasyonel Aktör Teorisi	31
2.3.2. Sınırlı Rasyonelite Teorisi.....	31
2.3.3. Bürokratik Karar Alma Teorisi	32
2.3.4. Karar Alma Teorilerinin Zorlukları	33
2.3.5. Karar Alma Birimi	34
2.4. Kriz Kavramı ve Tanımı	39
2.5. Kriz ve Çatışma	45
2.6. Uluslararası İlişkiler Teorilerine Göre: Kriz	48
2.7. Neoklasik Realizm ve Kriz	53
2.8. Kriz Yönetimi	58
2.8.1. Kriz Yönetiminin Zorlukları	60
2.8.2. Kriz Yönetiminin Faydaları	63
2.8.3. Kriz Yönetimi ve Karar Alma.....	65

2.9. Kriz Yönetimi Stratejileri.....	69
2.9.1. Saldırgan Kriz Yönetimi Stratejileri	69
2.9.1.1. Şantaj Stratejisi	69
2.9.1.2. Sınırlı, Geriye Dönülebilir Yoklama (The Limited Reversible Probe).....	70
2.9.1.3. Kontrollü Baskı Stratejisi.....	70
2.9.1.4. Oldubittiye Getirme	70
2.9.1.5. Yıpratma Stratejisi	71
2.9.2. Savunmacı Kriz Yönetimi Stratejileri.....	71
2.9.2.1. Zorlayıcı Diplomasi	71
2.9.2.1.1. Zorlayıcı Diplomasi Stratejisinin Oluşturulması	73
2.9.2.1.2. Birinci Aşama: Değişkenler Hakkında Karar Verme.....	74
2.9.2.1.3. İsteme Karar Vermek	74
2.9.2.1.4. Aciliyet/Zorunluluk Duygusu Yaratma.....	74
2.9.2.1.5. Yaptırımın Kararlaştırılması	74
2.9.2.1.6. Ödül/Teşvik Unsuru	75
2.9.2.1.7. İkinci Aşama: Stratejinin Kararlaştırılması.....	75
2.9.2.1.8. Üçüncü Aşama: Hedef Devletin Rasyonelliğine İlişkin Veriler	75
2.9.2.1.9. Dördüncü Aşama: Krize Özgü Bağlamsal Değişkenlerin Dikkate Alınması.....	76
2.9.2.2 Karşı Tarafın Tırmandırmasının Caydırılmasına Yönelik Sınırlı Tırmandırma	79
2.9.2.3. Karşılık Verme ve Misilleme Stratejisi.....	79
2.9.2.4. Olanakların Sınanması	79
2.9.2.5. “Hat Çizme” Stratejisi.....	80
2.9.2.6. Karşı Tarafın Yanlış Hesaplarının Kararlılık Gösterisi ile Engellenmesi.....	80
2.9.2.7. Müzakereye Dayalı Bir Uzlaşi için Zaman Kazanmak.....	80
2.10. Kriz Yönetiminde Analiz Seviyesi	81
2.10.1. Krizlerin Tasnifi	82
2.11. Kriz Evreleri ve Süreçleri.....	86
3. TÜRKİYE – BULGARİSTAN 1989 GÖÇ KRİZİ.....	92
3.1. Bulgaristan Göç Krizine Yol Açan Gelişmeler.....	93
3.2. Krizin Çözülmesi.....	102
3.2.1. Benimsenen Kriz Tanımı	104
3.2.2. Karar Alma Biriminin Belirlenmesi	108
3.2.3. Bulgaristan Göç Krizinde Karar Alıcı ve Baskın Lider: Turgut Özal	111
3.2.4. Bulgaristan Göç Krizi’nin Tasnifi.....	115
3.2.4.1. Kriz Evre ve Süreçleri.....	119
3.2.4.1.1. Kriz Öncesi Süreç	120

3.2.4.1.2. Kriz Süreci	127
3.2.4.1.3. Krizin Sonlanması.....	153
3.2.4.1.4. Kriz Sonrası Süreç.....	157
3.2.5. 1989 Göçünde Karar Alma Mekanizması.....	162
3.2.5.1. 1989 Göç Krizi ve Karar Alma	164
3.2.6. Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejisi	166
3.2.6.1. Stratejinin Temelini Oluşturmak.....	166
3.2.6.5. Dördüncü Aşama: Krize Özgü Bağlamsal Değişkenlerin Dikkate Alınması.....	173
4. SONUÇ.....	184
KAYNAKÇA	189
ÖZGEÇMİŞ.....	208

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik Realizm.....	25
Tablo 2: Analiz Seviyesi	29
Tablo 3: Kriz Yaklaşımları, Yazarlar ve Tanımları	44
Tablo 4: Evre ve Süreçler.....	89
Tablo 5: 1989 Göç Krizinde Evreler ve Süreçler	119
Tablo 6: 1989 Göç Krizinde Karar Alma Süreci Aktörler Listesi	164

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Neoklasik Realizm Karar Alma Modeli	24
Şekil 2: Karar Birimleri Çerçevesi	35
Şekil 3: Karar Birimi Belirleme Süreci	36
Şekil 4: Karar Alma Üzerinde Stresin Etkisi	66
Şekil 5: Karar Süreci.....	73
Şekil 6: 1989 Bulgaristan Göç Krizinde Karar Birimi Belirleme Süreci	109
Şekil 8: Türk Dış Politikasında Kriz Anındaki Yasal Mekanizma.....	163

KISALTMALAR

AA:	Anadolu Ajansı
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
ANAP:	Anavatan Partisi
AT:	Avrupa Topluluğu
BM:	Birleşmiş Milletler
DYP:	Doğru Yol Partisi
HÖH:	Hak ve Özgürlükler Hareketi
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
MİT:	Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO:	North Atlantic Treaty Organisation
SHP:	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

1. GİRİŞ

Devletlerin bünyelerindeki azınlığı hazmedememe sorununu birçok çalışmada sosyolojik bir olgu, kimliksel ya da tarihsel bir anlatım temelinden okumak mümkündür. Bulgaristan örneğinde de olduğu üzere Bulgaristan yönetiminin ad değiştirme ile başlayıp göç ile sona erdirdiği dönem tarihsel, kimliksel ya da sosyolojik olarak çoğu çalışmada incelenmektedir.

Bu çalışmada ise 1984'in sonlarında başlayıp 1989'un sonlarına doğru biten dönemin kriz kavramsallaştırması ile analiz edilmesi tercih edilmiştir. Krizler birer öğrenme süreçleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kriz çalışmaları ile uluslararası uluslararası sistemin istikrarının etkilenecek nasıl savaşa varmadan uluslararası düzenin tekrar düzenlenebildiği incelenmektedir. Aynı zamanda kriz dönemlerinde karar alıcı birimi tetikleyen bir eylem sonucu oluşan karar alma sürecine yönelik olan etkilerin de ne olduğu incelenmektedir. Dış politika krizi olarak isimlendirebileceğimiz bu krizlerde meydana gelen değişimlerin karar alma biriminin etkileyerek nasıl davranış kalıpları geliştirildiği, önceliklerin ne şekilde belirlendiği incelenmektedir. Böylece bir ülkenin karar alma kültürüne ilişkin öngörülerde bulunmak mümkün olabilmektedir.

Bu çalışmada da Bulgaristan'ın Türk-Müslüman azınlığı kendi ulusal varlığına tehdit algısının karar alıcıları etkilemesi ve bu etkinin Türkiye'ye yansıtılarak ikili ilişkilerin nasıl bir krize ulaştığı sorusu açıklanmaya çalışılmıştır.

Kriz terimi daha çok Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasındaki mücadelede meydana gelen olayların nasıl savaşa varmadan çözümlendiğini açıklamak için kullanılmıştır. Her ne kadar krizin tanımında kimi yazarlar; savaş riskini, kuvvet kullanmayı ya da kuvvet kullanma tehdidini gerekli bir koşul olarak görse de bu çalışmada tarafların askeri bir çatışmaya girmeleri bir olasılık olarak ele alınmıştır. Nitekim Türk yönetimi ile Bulgar yönetimi arasında gerginleşen ilişkilerin savaş boyutu yoktur. Bu durum Türkiye ve Bulgaristan arasındaki söz konusu gergin dönemin kriz olarak nitelendirilmesini zorlaştırsa dahi karar alıcıların

algılamamalarını etkileyerek eylemlerini sınırlandıran bir durum söz konusu olduğunda bu durumu kriz olarak nitelendirmek mümkün olmaktadır.

Bu bağlamda Bulgaristan yönetiminin Türk/Müslüman azınlığın hak ve menfaatlerinin ihlali, Türkiye'nin kendi dışında arda kalan azınlığın hak ve menfaatlerinin korunmasını gerektirmiştir. Bu durum Türkiye'nin ulusal çıkarlarına tehdit oluşturarak karar alıcıları karşı tarafı eylemlerinden vazgeçirecek yöntemlere ve stratejilere başvurmasını gerektiren bir kriz süreci başlatmıştır.

Nitekim daha önce de Bulgaristan'dan 1950 ve 1968 anlaşmaları neticesinde bir göç akımı olmasına karşın neden 1989 bir kriz olarak var olmuştur sorusunun yanıtına dönemin karar alıcılarını yönetilmesi gereken bir kriz ile karşı karşıya bıraktığı problemi üzerinden değerlendirmek de bu dönemin kriz olarak belirlediğini ortaya koymaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde Bulgaristan'ın bünyesinde üstü kapalı ya da örtülü bir şekilde asimilasyon eylemlerinde bulunduğu bilinen bir gerçekliktir. Bu eylemlerin 1989'da kriz sürecine yol açması ise Türk karar alıcıların söz konusu eylemi tehdit olarak algılayıp hedef üzerinde caydırıcı olunması gerekliliği ortaya çıktığında var olmuştur.

Kriz yönetimi sürecinde azınlığın hak ve menfaatlerinin korunması isteminin gerçekleştirilerek Bulgaristan üzerinde caydırıcılığın sağlanmasında karar alıcılara önemli bir rol düşmüştür. Bu bağlamda caydırıcı etkinin kurulmasında karar alıcıların algılamalarının, krizi tanımlamalarının, dış politika anlayışlarının, karakteristik özelliklerinin krizin yönetilmesi üzerinde nasıl ve ne derecede etkili olduğunun açıklanmasına gereksinim duyulmuştur.

Dış politika karar alma sürecinde karar alıcılar önemli olmakla birlikte karar alıcıyı etkileyen içinde bulunulan dönemseller koşullar, yapısal sınırlandırmalar da etkili olmaktadır. Uygulamada dış politikanın ulusal güce dayanması, karar alıcıların inisiyatif üstlenme potansiyellerini arttırmaktadır.¹ Bu bağlamda Bulgaristan ile yaşanan göç krizinde kararlar alınırken ulusal kamuoyunun ilgi ve etkisi karar alıcının kararlarının alınması ve uygulanmasında bir etmen olarak göz önünde tutulacaktır.

---

¹ Fuat Aksu, "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, Şubat 2004, 124.

Diğer yandan ulusal güç sadece ulusal kamuoyu ile sınırlı olmamaktadır. Bu anlamda ülkenin ekonomik ve siyasal yeterlilik açısından içinde bulunduğu yapısal sorunlar da kriz sürecini etkileyen faktörler arasında yer almıştır. Türkiye'nin bu dönemde askeri yönetimden sivil yönetime geçişin sancılarının sürdüğü içsel bir ikilem ile karşı karşıya olduğunu görmekteyiz. Nitekim askeri bir darbe ile başa gelen Cumhurbaşkanı [Orgeneral] Kenan Evren ile 1983 yılındaki seçimle iktidara gelen sivil lider Turgut Özal bu ikilemi net bir şekilde temsil etmektedir. Bu ikilem içerisinde hala sıkıyönetimin izleri bulunuyorken, hemen hemen her Avrupa Konseyi raporunda insan hakları ihlallerine son verilmesi konusunda uyarı alıyorken Türkiye kendi içsel güvenliğini sağlayamadan kendi dışındaki fakat yine kendisine ait bir toplumun güvenliğini savunmak durumunda kalmıştır. Tüm bu içsel ve dışsal unsurların, göreceli olarak sahip olunan gücün karar alıcının davranışlarının şekillenmesinde rol oynadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, karar alıcının halkın desteğini alarak güçlü liderlik potansiyeline sahip olabildiğinin yanı sıra söylemleri ve eylemleri arasındaki tutarlılığın da krize olan etkisi saptama amacı da taşımaktadır. Bu anlamda karar alma birimi olarak lider analiz birimi olarak tercih edilirken uluslararası sistemi, ulusal/uluslararası kamuoyunu içeren yapı da krizi etkileyen unsurlar olarak incelenecektir.

Bu çalışmada krizin tanımlanarak önceliklerin belirlenmesinde karar alıcı ön plana çıkarken uluslararası sistemin krizin yönetilmesinde uygun araç ve yöntemlerin seçimini nasıl etkilemiş olduğu irdelenecektir. Hedefe yönelik araçların seçiminde hedef ülke karar alıcılarının hangi araçları seçerek davranış kalıpları geliştirdiği, bunların seçilen kriz yönetimi araç ve süreçlerine olan etkisi de göz önünde tutulacaktır.

Çalışma kapsamında karar verici tarafından benimsenen stratejinin krize uygun şartlarının gözetilerek uygulanması sonucunda hedef ülkenin fiili ihlal halini sürdürmekteki ısrar ve motivasyonun kırılmasında, hedef ülkenin izolasyonunun sağlanmasında etkin olan faktörler de dikkate alınacaktır. Dolayısıyla çalışmada hedef ülkeyi mevcut statükonun ihlalden vazgeçirmeye yarayacak stratejilerin yanı sıra oluşacak yeni statükoda istemlerin benimsetilebilmesi ve karar verilen stratejinin uygulanmasında etkin olan faktörler irdelenecektir. Bu anlamda istemin dillendirilmesinde kararlılık, inandırıcılık faktörleri desteklenmiş bir aciliyet/zorunluluk duygusunun yaratılıp yaratılmayacağı özel bir önem

kazanmaktadır. Bulgaristan göç krizinde istemin açıklıkla dillenedirilmesine karşın bir yaptırım tehditi ile desteklenerek hedef üzerinde aciliyet/zorunluluk duygusu yaratılıp yaratılmayacağı seçeneği krizin tırmanma süreci ile yakından ilgilidir. Nitekim karar alıcı aciliyet/zorunluluk duygusunu yaratmak açısından kuvvet kullanma tehdidinden yararlanmayı rasyonel görmemiştir. Dolayısıyla kriz sürecinde istemin ödül veya ceza ile desteklenerek müzakere edilmesine yönelik bir analiz yapılmaya çalışılacaktır.

Bu bağlamda karar verici tarafından istemin net bir şekilde ifade edilmesinin hedef üzerindeki etkisi, istemin ifade edilirken hedefin algısında değişim gerçekleştirilebilecek şekilde motivasyona sahip olması gibi özelliklerin kriz yönetiminin başarısını sağlamaya yönelik kolaylaştırıcı faktörler olup olmadığı da tartışılacaktır. Hedefin rasyonalitesinin saptanarak karar alıcının ulusal/uluslararası çerçevede kendi rasyonalitesini ne şekilde oluşturduğu, güçlü liderlik özelliğini ne kadar gösterebildiği de analiz edilecektir.

Çalışma kapsamında söz konusu örnek olayın bir kuramsal temele oturulması gereksinimi durulmuş bu amaçla öncelikle kavram ve kurama yer verilmiştir. Bu amaçla Neoklasik Realizm yaklaşımı ve dış politika analizi incelenerek krizin tanımına, kriz ve karar almaya, kriz yönetimi evre ve süreçlerine, kriz yönetimi stratejilerine yer verilecektir. Kriz yönetim süreci kronolojik olarak inceleneceğinden veri olarak daha çok dönemin karar alıcılarının resmi söylem ve siyasalarının taranabildiği resmi kaynaklardan ve ulusal gazetelerinden yararlanılacaktır. Bu bağlamda kısıtlayıcı olan boyut dönemin Bulgaristan karar alıcılarının davranışlarını ve kararlarını gözlemlemek açısından çıkmaktadır. Bu kaynakların büyük ölçüde Bulgarca olması araştırmanın Bulgaristan ayağını şu an için sınırlandırmaktadır. Bu eksiklik büyük ölçüde ya İngilizce yazılan haber ve makalelerden ya da Türkçe'ye çevrilmiş olan haber ve makalelerden yararlanılarak giderilmeye çalışılacaktır. Evre ve süreçleri içeren son bölümde kuramsal kısmın Bulgaristan göç krizine uyarlanması ile olayın analizine yer verilecektir.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER, DIŞ POLİTİKADA KARAR ALMA VE KRİZ YÖNETİMİ: KAVRAM VE KURAM

Çatışma kavramı insanlığa ait olan toplumsal bir kavramdır. Barışın, işbirliğinin, anlaşmanın zıttı olan çatışma, barışa dair olan kavramlar ne kadar toplumsal hayata aitse çatışma da o derecede toplumun her alanında farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik gelişmeler, biyolojik ve sosyolojik faktörler, içinde yaşanılan coğrafya çatışma kavramını şekillendirmekle birlikte uluslararası ilişkiler disiplinin çatışmaya olan bakış açısı dünya düzeninin ya da değişiminin oluşumunda diğer disiplinlerden farklı bir yere sahip olmaktadır.

Uluslararası ilişkiler tek bir disiplin olarak ortaya çıkarken, parçaları olan, uluslararası politika ve diplomasi, uluslararası hukuk uluslararası örgütler uluslararası ekonomi, savaş sanatı, uluslararası iletişim ve propaganda, uluslararası eğitim iyi kurulmuş birer disiplin olup her biri uluslararası çatışmaların çözümü ve nedeni için literatüre önemli katkıda bulunmuştur.²

Diğer çatışma alanlarından farklı olarak ilginin yoğunlaştığı, uluslararası ilişkiler disiplini içindeki uluslararası çatışma, Quincy Wright'a göre genellikle savaş ile sonuçlanır. Wright uluslararası çatışmaların özelliklerini şu şekilde belirtmiştir;³ 1) insanlığa en zararlı olandır, 2) toplumsal çatışmaların en bilindik çeşididir, 3) çatışmanın tüm diğer çeşitlerinden daha kapsamlıdır 4) literatürde çatışma, mücadele olarak incelenmektedir.

Ekonomik, siyasi, toplumsal ve ideolojik birbiri ile çelişkili sistemlerin barışçıl bir şekilde birlikte var olmasını korumak dünya küçüldükçe daha da zorlaşmaktadır. Bu çelişkiler çözüm talep etmekte ve çözüm için harcanan çaba ise çatışmaları doğurmaktadır.⁴ Ordular fiziksel birimler olarak aynı yeri aynı zamanda işgal etmeye

---

² Quincy Wright, "The Value for Conflict Resolution of a General Discipline of International Relations", **Conflict Resolution**, vol. 1, no. 1 (March 1957): 3.

³ age, 5.

⁴ age, 4.

çalışırlar, hükümetler, ekonomik ihtiyaçları kontrol etmeye çalışırlar ya da ordularına gerekli materyalleri sağlamak amacıyla kendi nüfusuyla semboller ile iletişime geçer. Bu girişimlerin hepsi her hükümetin kendi amaçları, idealleri, değerlerinin doğruluğunu kanıtlama çabası içinde olup tüm bu değerler kendisi için doğru iken düşmanı için yanlış olup her durumda kendisi kazanacakken düşmanı kaybedecektir. Bir uluslararası çatışma realistlerin öngördüğü şekilde karar alıcıların bütünüyle ulusal çıkarların korunmasına yönelik amaçlarının gerçekleştirilmesi süreci olmayıp kolektif ihtiyaçlar ve korkular tarafından yönlendirilen bir süreçtir.⁵

Bu bağlamda, bireysel özgürlüğü sağlama ulusal bağımsızlık, toplumsal düzen, ulusal hükümetler için temel birer ihtiyaç dolayısı ile ortaya çıkmaktadır. Kimlik, güvenlik ve gücün ihtiyacının karar alıcılar tarafından sağlanması dolayısıyla birinin lehine olurken birine aleyhine olabilmektedir. Dolayısı ile de çatışmalar kaçınılmaz olarak var olmaktadır.

Maoz'a göre çatışmaların kaynağında mevcut olan statüko konusunda bir mücadele vardır.⁶ Buna göre muhalif devletlerin karar alıcıları şiddet ve potansiyel şiddet içeren çatışmalara girmektedirler. Çünkü statükodan karşılıklı olarak memnun değildirler. Durum şu ki biri statükoyu korumak isterken bir diğeri değiştirmek istemektedir. Ya da her ikisi de mevcut durumu değiştirmek isteyip gelecekte kurulacak olan statüko konusunda anlaşmazlık içindedirler.⁷ Fiziksel şiddet uluslar arasındaki davranışlarda normal karşılana bir durum değildir. Uluslararası ilişkiler fiziksel şiddetin bir ulusu etkilemede ve zorlamada araç olarak kullanılmasına kadar güç gösterisi, savaş sanatı, fiziksel şiddete başvuru ile ilgilenmemiştir.⁸ Nitekim her ne kadar uluslararası ilişkiler disiplininin başlangıcı XX. Yüzyıl olarak kabul edilse de kökleri milattan önce V. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu dönemde Atinalı tarihçi Thukydides'in Atina ve Sparta arasında yaşanan Peloponez Savaşlarını incelediği çalışmasında, savaşın başlanma nedenini Atina'nın güçlenerek genişleme isteği karşısında Sparta'nın endişelenmesi ve çözüm olarak savaşa başvurduğudur.

---

⁵ Herbert C. Kelman and John J. Fisher, "Conflict Analysis and Resolution", **Oxford Handbook of Political Psychology**, ed. D.O. Sears, L. Huddy, & R. Jervis, (Oxford: Oxford University Press; 2003): 316.

⁶ Zeev Maoz, "Peace by Empire? Conflict Outcomes and International Stability", 1816-1976, **Journal of Peace Research**, vol. 21, no. 3 (Sep., 1984):228.

⁷ age, 228.

⁸ Roger Hilsman, "The Foreign-Policy Consensus: An Interim Research Report", **The Journal of Conflict Resolution**, vol. 3, no. 4 (Dec., 1959): 367.

Böylece, uluslararası ilişkilerin fiziksel şiddeti, çatışmayı, savaşı incelen bir bilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak elbette uluslararası ilişkiler disiplini realist teorilerin ön gördüğü şekilde çatışma ile sınırlı kalmamakta çatışmadan işbirliğine birçok teoriyi ele alan inceleme alanı olmaktadır.

Bu açıdan uluslararası ilişkilerde kriz yönetimini anlayabilmek için, daha çok neden bazı krizlerin savaş ile sonlandığını neden bazılarının işbirliği ile çözümlenebildiğini ya da ortaya çıkma potansiyeli bulunan “dondurulmuş”⁹ sorunlar olarak kaldığını anlayabilmek için hangi teorinin çatışmaya nasıl baktığını görmeye ihtiyacımız vardır. Bu amaçla öncelikle bu çalışmada teorilerin çatışmaya nasıl yaklaştıklarına yer verilecektir.

2.1. Uluslararası İlişkilerde Çatışmayı İnceleyen Yaklaşımlar

Uluslararası ilişkiler diplomasiden, siyasi tarihten, dış politika analizine, küreselleşmeden, barış çalışmalarına kadar çok geniş bir literatüre sahip bir disiplindir. Bu disiplinin altında çeşitli aktörler arasında durağan bir şekilde devam eden etkileşim ya da ilişkiler ortaya çıkan anlaşmazlıklar ile birlikte farklı bir önem kazanmaktadır. Nitekim Thukydides’e kadar uzanan ilk uluslararası ilişkiler çalışması olarak varsayılan Peloponez Savaşları da taraflar arasında savaşa yol açan nedenleri incelemektedir. Dolayısı ile günümüz uluslararası ilişkiler teorileri de çatışmaların açıklanması yolu ile kendi yaklaşımları çerçevesinde anlaşmazlıkların, çatışmaların nedenlerine, analizine, çözümüne odaklanarak savaşı bir dünyanın üretilmesine ya da belirli bir denge oluşumuna katkıda bulunmaktadırlar. Bu amaçla bu çalışmada öncelikle uluslararası ilişkilere hâkim olan realizm ve liberalizm teorilerine yer verilecektir. Bu iki teori nitekim uluslararası ilişkileri açıklamakta yeterli olmamış eleştirileri ile birlikte yeni teorilerin oluşumuna yol açmışlardır. Bu anlamda çeşitli eksiklikler içeren bu teorilerin açıklamadıkları yapı kavramını ele alan neorealizm ve yapısalcılığın çatışmalara yaklaşımları ele alınacaktır. Ayrıca çatışmayı sınıfsal anlamda değerlendiren marksizme de yer verilecektir. Dünya değiştikçe, “küreselleştikçe” yeni sorunlar, yeni çatışmalar ortaya çıkmakta ve bu da ister uluslararası ilişkiler çalışanlarını söz konusu sorunlara karşı çözüm arayışlarına itmektedir. Bu bağlamda yeşil siyaset ve feminist yaklaşımların çatışmalara bakış

---

⁹ Kalevi, J. Holsti, **Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989**, (Cambridge University Press, 1991), 342.

açısına yer verilecektir. Ancak en nihayetinde bu teorilerin açıklanmasının amacı neden kriz yönetimi için en uygun teorinin neoklasik realizm olduğu sonucuna ulaşmaya çalışmaktır.

2.1.1. Realizm

Realizm, I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan liberalizmin II. Dünya Savaşı'nı öngörememesi neticesinde orta çıkan bir kuramsal yaklaşımdır. Nitekim idealizme karşı oluşu ona realizm adını vermiştir.¹⁰ Ancak, entelektüel kökenlerini Thukydides'in, Machiavelli'nin, Hobbes'un çalışmalarında bulmaktadır.¹¹ Thukydides'in çalışmasında, çatışmaların kaynağının güç dengesinin bozulması olduğunu görmekteyiz. Atina'nın gücü karşısında tehdit algılayan Sparta, Makedonya'daki devletler ve Persler arasında bir ittifakın doğmasına neden olmuş, savaş öncesindeki güç dengesinin Atina'nın lehine bozulması onu revizyonist politikalar izlemeye sevk etmiş ve nihayetinde güç dengesinin bozulması bir savaşa yol açmıştır.¹²

Machiavelli'ye göre elitlerin genişlemeci davranışları çıkarlarını sürdürülebilir kılma istekleri uluslararası sistemin diğer üyelerini de etkileyen çatışma ile sonlanabilmektedir.¹³ Machiavelli'nin siyasi düşüncesine göre ulusal koşullar ve kurumların oluşturduğu düzen yayılcı politikaları teşvik edici olabilmektedir. Özellikle küçük bir grup elitin yönetiminde olan kurumsal kontrol ve topluma cevap verme sorumluluğu hissetmeyen devletlerin politikaları nihayetinde uluslararası sistemdeki diğer devletler ile çatışmaya yol açacaktır.¹⁴ Söz konusu politikalar emperyal olarak genişleme çerçevesinde yürütüldüğünde çatışmaya yol açabilmektedir. Sobek, bu noktada şu soruyu yöneltmektedir¹⁵; İngiltere'nin birçok eylemi çatışma ile sonuçlanmamasına rağmen, örneğin Süveyş Kanalı'nın satın alınması, birçoğu sonuçlanmıştır; Afganistan'ın işgali ve Boer Savaşı, soru şu ki eğer

---

¹⁰ Steven Forde, "International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machiavelli and Neorealism, **International Studies Quarterly**, vol. 39, no. 2 (June 1995): 43.

¹¹ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler**, c. 1, s. 1 (Bahar, 2004): 37.

¹² Murat Güneylüoğlu, "Thukydides ve Peloponez Savaşları", <http://www.savaskuramlari.com/tarihte-savas/thukydides-ve-peloponez-savaslari/> [10.07.2013].

¹³ David Sobek, "Machiavelli's Legacy: Domestic Politics and International Conflict", **International Studies Quarterly**, vol. 49, no. 2 (June 2005): 183.

¹⁴ age, 184.

¹⁵ age, 190.

İngiltere yayılcı politikalar ile ilgilenmeseydi yine de aynı derecede çatışma olur muydu? Nitekim yine Sobek'in verdiği yanıtı göre, Boer Savaşı ve Afganistan'da çatışma ortaya çıkmazdı ve daha az çatışma olurdu.¹⁶

17. Yüzyıl düşünürü Hobbes'un çalışmalarında ise insan doğasının temel alındığını görmekteyiz. Bu mantığa göre, insan doğuştan kötü ve bencildir, Hobbes'un betimlemesi ile "*insan insanın kurdudur*". İnsanlar eşittir ancak aynı anda aynı şeye sahip olma istekleri onları çatışmaya götürür. Anarşik bir ortamda, rekabet, güvensizlik ve şöhretin harekete geçirdiği eşit özneler etkileşime girdiklerinde şiddetli bir çatışma öngörülebilir.¹⁷

Realizm, Soğuk Savaş boyunca baskın bir gelenek olmuş uluslararası olayları kendi çıkarlarını koruma peşinde olan devletler arasındaki güç mücadelesi olarak göstermiş ve genellikle savaş ve çatışmaların bertaraf edilmesi konusunda olumsuz beklentileri olmuştur.¹⁸ Soğuk Savaş sırasında realizmin rekabet, mücadele hakkındaki görüşleri Amerikan-Sovyet çekişmesinin temel çerçevesini oluşturmada tutarlı olmuştur.¹⁹ E.H. Carr ve Hans Morgenthau'nun çalışmalarında Soğuk Savaş'ın mantığına uygun açıklamaları realizmde zemin bulmuştur. Onların temel iddiası, güç mücadelesi yeterince dikkate alınmaksızın yapılan uluslararası sistemi anlamaya yönelik her türlü çalışmanın başarısızlık ile sonuçlanmaya mahkûm olacağıdır.²⁰ Carr'a göre, güç daima siyasetin temel unsurudur.²¹ Uluslararasıdaki değişimleri sağlamanın yolu güçten geçmektedir. Yani çatışmaları engellemede güç unsuru belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda savaş tehdidi, uluslararası alandaki değişimleri sağlamanın gerekli koşuludur. Örneğin, Carr'a göre, Milletler Cemiyeti mekanizması savaş tehlikesi karşısında harekete geçirilmiştir.²²

---

¹⁶ age, 190.

¹⁷ Scott Burchill ve Andrew Linkater, "Giriş", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, ed. Burchill, Scott ve diğ., (İstanbul: Küre Yayınları, 2012), 54.

¹⁸ Stephen M. Walt, "International Relations: One World, Many Theories", **Foreign Policy**, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, (Spring, 1998): 3.

¹⁹ age, 31.

²⁰ Burchill ve Linkater, age, 11.

²¹ Edward H. Carr, **Yirmi Yıl Krizi 1919-1939**, çev. Can Cemgil, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 253.

²² "*Madde 11 'her türlü savaş tehdidi' ve uluslararası barışı bozma tehdidi getiren... her koşul' ile ilgiliydi. Madde 19 'uygulanamaz hale gelen anlaşmalar' ve 'dünya barışını tehlikeye düşürecek uluslar arası koşullar' ile ilgili olma iddiasındaydı*" Carr, age, 253.

Morgenthau'ya göre her politik eylem gücü korumaya, yükseltmeye ve göstermeye çalışır.²³ Bu üç element uluslararası alanda üç politikaya denk gelmektedir²⁴; statüko, emperyalizm ve prestij. Statüko politikası güç dağılımını değiştirmeye çalışmaktan çok gücü korumayı ifade eder. Emperyalizm politikası var olan güç ilişkilerini tersine çevirerek daha çok güç elde etmeye çalışır. Prestij politikası ise; onu korumak ya da yükseltmek amacıyla gücü göstermeye çalışır. Bu politikaların başka devletlerinki ile çatışması bitmeyen bir güç mücadelesine yol açacaktır. Bu noktada, Morgenthau'ya göre barışın sağlanması iki araçla mümkündür, güç dengesi ve uluslararası hukukun sınırlandırması yani; uluslararası moral ilkeler ve dünya toplumu düşüncesi.²⁵ Ancak güç dengesi barışı korumak için yeterli bir araç olmayıp belirsizliği ve devletleri sınırlandıran kuralların yokluğu nedeni ile bir güç koruma aracı olarak kullanılması, onu sorunlu hale getirmektedir. Uluslararası ahlak ilkeleri ise yeterince kısıtlayıcı güce sahip değildir. Dünya toplumu düşüncesi ise ulusal sınırlara takılı kalmaktadır.²⁶

Devletler arasındaki işbirliği yararlarına uygun düşen düzenlemeler, kurumsallaşmalar kurallar yolu ile olmaktadır. Sayısız birçok çıkar çatışması devletlerin dâhil olduğu güç ilişkilerine bağlı olarak anlaşma ile çözülmektedir.²⁷ Ancak bu olasılık devletleri bağlayan zorlayıcı ve meşru devletlerin bütünlüğünü ve yaşamını garanti altına alan üst bir otoritenin yokluğundan dolayı sınırlanmıştır. Her bir devlet kendi çıkarlarının garantörüdür. Realizm'e göre devlet her zaman bu çıkarlarını savunmaya hazır olmalıdır bu yüzden de amacı güce sahip olmaktır.²⁸ Devletler arası ilişkilerde sahip olunan güç fiziksel şiddet içermeyen güç ile sınırlandırılmaz çünkü ulusal çıkarlar ancak güç kullanımı ile savunulabilecek

---

²³ Burchill ve Linkater, age, 11.

²⁴ Ghazi A.R. Algozaibi, "The Theory of International Relations: Hans J. Morgenthau and His Critics", **Background**, vol. 8 , no.4 (Feb., 1965): 231.

²⁵ Algozaibi, age, 233.

²⁶ age, 233.

²⁷ Werner Levi, "On The Causes of War And The Conditions of Peace", **Journal of Conflict Resolution**, vol. 4, no.4 (December, 1960): 413.

²⁸ age, 413.

durumda olabilir.²⁹ Devletler için güç arayışı gelecekteki durumlarını garanti altına alma isteği durumunda şiddet içeren bir kaynağa dönüşebilmektedir.³⁰

2.1.2. Neorealizm

Waltz tarafından geliştirilen neorealist yaklaşıma göre klasik realizm insan doğasını temel alarak uluslararası ilişkileri incelemeye çalıştığı için bilimsel değildir. Oysa Neorealizm anarşinin yapısı hakkında bir teori geliştirerek bilimsel olma çabası içindedir.³¹ Nitekim Waltz, Morgenthau'nun insanın güç için mücadelesinin ve çatışmaların kökenlerinin insan doğasından kaynaklandığı iddiasını eleştirerek güç arayışının insanın doğuştan kötü olmasından değil onu istediği için söz konusu mücadele ortaya çıkmaktadır.³² Waltz'a göre, anarşi ortamındaki devletler arasındaki rekabet ve çatışma, devletlerin anarşik bir düzende kendi güvenliklerini sağlama gereksiniminden doğmaktadır.³³ Yani bir devletin savaşı kendi güvenliğini sağlamak istediğinde ortaya çıkar.³⁴

Neorealist bakış açısına göre kıt kaynakların güvenliği ve zenginlik amacıyla rekabet edilmesi uluslararası çatışmaları kaçınılmaz yapmaktadır.³⁵ Kültürel benzerlikler ve "karşılıklı saygı" çatışma çözümünü çok az bir şekilde sağlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, hiçbir devletin demokratik olsun ya da olmasın başka bir devletin ulusal çıkarına tecavüz ederek "doğru" olanı tanınması beklenemez. Neorealistlere göre barış ve çatışmanın kaynağı güçler dağılımında bulunabilir.³⁶

2.1.3. Liberalizm

Realizme en büyük tepki liberalizmden gelmiştir. Genel olarak liberalizm, Başkan Wilson'un demokrasinin yaygınlaşmasını dünya barışı için anahtar olarak görmesi ile

---

²⁹ age, 412.

³⁰ age,412.

³¹ Forde, age, 145.

³² Kenneth N. Waltz, "The Origin of War in Neorealist Theory", **Journal of Interdisciplinary History**, vol. 18, no. 4 (Spring, 1988): 616.

³³ age, 619.

³⁴ age, 620.

³⁵ Roy Denny, "Neorealism and Kant: No Pacific Union", **Journal of Peace Research**, vol. 30, no. 4 (November, 1993): 451.

³⁶ age, 452.

ilgili olarak demokratik devletlerin doğal olarak otoriter devletlerden daha fazla barışçıl olduğu iddiasına dayanmaktadır.³⁷

Liberaller, demokrasinin aristokrasiye serbest ticaretin de kapalı ekonomiye tercih edilmesi ile savaşların sona ereceği iddiasındadırlar.³⁸ Savaşı kanser olarak betimleyen Burchill'in ifade ettiği üzere, liberallerin, 18. Yüzyıldan itibaren sundukları tedavi günümüze kadar değişmemiştir: "*Savaş denilen 'hastalık'ın iki ilacı vardır; demokrasi ve serbest ticaret.*"³⁹ Doyle, Kant'ın 'Sonsuz Barış'ından etkilenecek liberal demokrasilerin birbirlerinin egemenliklerine ve güvenliklerine saygı duyduklarını ileri sürmektedir.⁴⁰ Çünkü seçmenlerine karşı sorumlu olan liberal cumhuriyetler, monarklar ve diktatörlerden farklı olarak, savaşın yükünü halkından çıkaramaz. Aynı zamanda demokrasilerin dayandığı hukukun üstünlüğü, bireysel haklar, hukuk önünde eşitlik ve halkın rızasına bağlılık gibi ortak ilkelerin karşılıklı olarak kabul edilmesi liberal demokrasilerin birbirleri ile çatışmada herhangi bir çıkarının olmadığı anlamına gelmektedir.⁴¹

Ancak, demokrasi savaşı imkânsızlaştırılmaz. Kolonyal güçler olan, Fransa, İngiltere, Hollanda, 20. Yüzyılın başında savaş içindedirler. Aynı zamanda liberallerin; demokrasiler birbirleri ile asla savaşmadıkları için aynı zamanda demokrasinin yaygınlaşması da savaş olasılığı azaltacaktır, öngörüsü de yanlışlanabilmektedir. Örtü kapalı eylemler bu savı yanlışlamaktadır; örneğin 1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri, seçilmiş Marksist Salvador Allende'yi devirmeye yardım etmiştir. Nitekim bu olay da demokrasiler arasındaki savaşların siyasal olarak sürdürülemezlik üstü kapalı olarak devam ettiğini vurgulamaktadır.⁴²

Liberalizme göre demokrasilerin birbiri ile çatışmaya girmemesinin temelinde aynı zamanda serbest ticaretin devamlılığını sağlama isteği de vardır. Bu bakış açısına göre, ekonomik karşılıklı bağımlılık devletler arasında birbirlerine karşı güç

---

³⁷ Walt, age, 32

³⁸ Scott Burchill, "Liberalism", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, ed. Burchill, Scott ve diğ., (İstanbul: Küre Yayınları, 2012): 85.

³⁹ age, 85.

⁴⁰ Bu konuda bkz., Michael Doyle, "Liberalism and World Politics", **The American Political Science Review**, vol. 80, no. 4 (December, 1986): 1151-1169.

⁴¹ Burchill, "Liberalism", 87.

⁴² Michael H. Schuman, ve Hal Harvey, **Security Without War**, (Westview Press, 1993): 83.

kullanımını engellemektedir. Eđer devletler savař durumunda olursa birbirlerinin zenginliklerini tehlike altına dūřureceklerdir.

2.1.4. Yapısalcılık

Realizm ve liberalizm gūç ve ticarete odaklanırken yapısalcı yaklaşım her ikisinin de etkilerine odaklanmaktadır. Yapısalcılık, realizm gibi çıkarların sabit olmayacağını tarih içinde değişebileceğini savunmuştur. Bu bağlamda yapısalcılar “aktörlerin kendi çıkarları peşinde koşma” fikrine karşı olmayıp bu yaklaşıma göre aktörlerin “kendilerini” nasıl tanımladıklarını, “çıkarların” ne şekilde belirlendiğini anlamadan yapılan çalışmalar pek bir řey ifade etmemektedir.⁴³ Yapısalcılar, liberalizm gibi normların da dūnyayı şekillendirdiği gōrūřünü benimsemektedir. Grupların ve ulusların kendilerini ve başkalarını nasıl algıladığı, elitlerin belirli kimlikleri nasıl araçsallaştırdığını anlamak çatışmaların nasıl başladığını ve yeniden üretildiğini açıklamayı sağlar.⁴⁴ Belirli kimliklerin varlığı, korunması sürdürölmesi olmasaydı çatışma ve savaş imkânsız hale gelirdi; bu yüzden kimlik çatışmaların oluşmasında gerekli bir koşul olarak işlev görmektedir.⁴⁵ Bu yaklaşıma göre toplumsal, ekonomik, siyasi, kültürel ve normatif yapılar kendi kendilerine çatışmaya neden olmayıp öznelerin istekleri de çatışma yaratabilmektedir. Ancak yine özne de tek başına çatışmalara yol açmamakta gerekli koşulların yokluğu onları amaçlarını izlemeye sevk etmektedir. Bu anlamda yapı ve özne karşılıklı bağımlı olup çatışmanın oluşumunu birlikte üretmektedirler.⁴⁶ Savař ve çatışma daima öznelerin kasıtlı eylemlerinin sonucunda oluşur. Bu bağlamda söylem faktörü çatışma ve savaşların başlatılmasında önemli rol oynamaktadır. Söylem aracılığı ile şiddet meşrulaştırılmakta, mantıklı hale getirilmekte ve dolayısı ile çatışma ve savaşa uygun bir zemin hazırlanmaktadır. Nitekim realizmin öngördüğü şekilde anarşi ortamı

---

⁴³ Christian Reus-Smit, “Konstrüktivizm”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, ed. Burchill, Scott ve diğ., (İstanbul: Küre Yayınları, 2012): 291.

⁴⁴ Jackson Richard, “Constructivism and Conflict Resolution”, **The SAGE Handbook of Conflict Resolution**, ed. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk and I. William Zartman, (SAGE Publications Ltd, 2013):178.

⁴⁵ Richard, age, 179.

⁴⁶ age.

savaşı yaratmamaktadır. Wendt'in ifade ettiği üzere "Anarşi devletlerin yarattıkları şeydir"⁴⁷

2.1.5. Marksizm

Marksist düşünce sürekli bir çatışma fikrine dayanmakta olup baskın sistem olan kapitalizmin yenilgisi ile çatışma da sona erecektir. Toplumsal yapı üretim ilişkileri üzerinden analiz edilmekte olup ideolojiler, siyasi kurumlar ve toplumsal yönetim biçimleri söz konusu üretim ilişkileri tarafından belirlenmektedir. Görüşme ve uzlaşma bu akademik çalışmanın içinde yer almamaktadır. Marksizme göre kapitalist sistemin özelliğinden dolayı devletler sürekli yayılma amacındadırlar. Devletlerin ulusal çıkarları ekonomik amaçlarını yansıtmaktadır.⁴⁸ Kısaca bu teoriye göre çatışmalar üretim ilişkilerinden kaynaklanmaktadır.

2.1.6. Yeşil Siyaset ve Feminizm

Soğuk Savaş'ın sona ermesi beraberinde birçok sorunu da birlikte getirmiştir. Etnik savaşlar, terörizm, çevresel sorunlar, insan hakları meseleleri gibi birçok meseleyi de beraberinde getirmiştir. 1980'lere kadar uluslararası ilişkiler disiplini insana herhangi bir atıfta bulunmadan savaş ve çatışmaların sebepleri ve ticaretin küresel çapta yayılması üzerinde durmuştu.⁴⁹ Ancak söz konusu sorunlar artık devletlerin güçlerini sorgular hale getirmiş nitekim bu sorunların, çatışmaların gücü silahtan çıkan kurşuna indirgeyerek⁵⁰ açıklanması giderek zorlaşmıştır. Bu açıdan söz konusu sorunları konu edinen yaklaşımların çatışmalara ne açıdan baktıklarını görmemiz önemli olmaktadır.

Yeşil siyaset yaklaşımına göre, doğal kaynakların yanlış yönetimi tüm ulusların yaşamını tehlikeye atmakta ve devletler arasındaki savaş olasılığını arttırmaktadır.⁵¹ Örneğin, ABD, Irak lideri Saddam Hüseyin'e karşı savaşa girmek zorunluluğunu hissetmiştir. Çünkü enerjisini bağımsız bir şekilde kullanmakta başarısız olmuştur.

---

⁴⁷ Alexander Wendt, "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power, Politics", **International Organization**, vol. 46, no. 2 (Spring, 1992):391.

⁴⁸ Karen A. Mingst, **Essentials of International Relations**, (Norton, W. W. & Company, Second Editions, 2001):104.

⁴⁹ Jacqui True, "Feminizm", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, ed. Burchill, Scott ve diğ., (İstanbul: Küre Yayınları, 2012): 312.

⁵⁰ age, 314.

⁵¹ Schuman ve Harvey, age, 120.

Savaşları önlemenin önemli yolu kaynakları korumak ve ulusal tüketimi sürdürülebilir bir şekilde dönüştürmekten geçmektedir. Uluslar kendi ekonomilerini yenilemeyen kaynaklara bağımlılıklarını azaltacak şekilde sürdürebilir kıldıklarında daha az çatışma içinde olacaklardır. Petrol, kömür, uranyum yerine rüzgârın, solar, jeotermal enerjilerin kullanılmasıyla uluslar başka ulusları iklim değişiklikleri, asit yağmurları gibi sorunlar ile tehdit etmeyecektir.⁵² Kendi halkının ihtiyaçlarını eşit bir şekilde çevreye zarar vermeden sağlayabilen ülkeler dünya barışına katkıda bulunabileceklerdir.⁵³

Çevresel sorunların çatışmaların önlenmesinde *“küresel düşün yerel hareket et”* mantığı vardır.⁵⁴ Bu yaklaşıma göre; küresel, çevresel ve sosyal/ekonomik sorunlar küresel ölçekli bir yapıya sahip olsa bile onlar ile başarılı bir şekilde mücadele etmenin yolu bu sorunları yatan küresel güç yapılarını yerel hareket ederek ve küçük-orta ölçekli siyasal topluluklar, kendine yeten ekonomiler kurarak ortadan kaldırmaktır.⁵⁵

Feminist yaklaşımlar, küresel güç ve dönüşümün gerçekleştiği noktaların sadece siyasi ve iktisadi elitlere ait alanlar olmadığını, toplumun görünmeyen ücrâ köşelerinde de bu noktaların bulunduğunu ortaya koyar.⁵⁶ Feminist bakış açısına göre ulusal çıkar çok boyutlu olup bağlam bağımlıdır. Bu yüzden ulusal çıkar sadece güç bağlamında tanımlanamaz. Modern dünyada ulusal çıkar birbirine bağımlı küresel sorunların olduğu nükleer savaş, çevresel tahrip gibi problemler karşısında sıfır toplamlı çözümden çok işbirliğini talep etmektedir. Belirli devletlerin ahlaki değerlerini tanımak evrensel ahlak ilkeleri ile uyumlu olmayıp feminist bakış açısı çatışmaların yumuşaması ve uluslararası toplum kurmak amacıyla insan beklentilerine cevap verebilecek ahlaki ortak değerleri araştırmaktadır. Feminist yaklaşım, siyasal olanın otoritesini reddeder. Batı kültüründe otoritenin erkek egemenliği ile eşdeğer olması nedeni ile kadınların katılımını dışlayan bir dünya

---

⁵² age, 120.

⁵³ age, 142.

⁵⁴ Mathethew Paterson, “Yeşil Siyaset”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Ed. Burchill, Scott vd., (İstanbul: Küre Yayınları,2012): 353.

⁵⁵ age, 353.

⁵⁶ True, age, 340.

bakış açısı yaratılamayacağını ileri sürer.⁵⁷ Çünkü kadınların siyasi iktidardan dışlanmaları birçok batı ülkesinde aynı zamanda savaş sisteminin de devam etmesi anlamına gelmektedir.⁵⁸

2.1.7. Çatışma Çözümü

Kriz yönetimi ve çatışma çözümü farklı çalışma alanları olup teorilerin genel anlamda çatışmaya nasıl baktıklarına gereksinim duyulmuştur. Bu anlamda çalışmada çatışma çözümünden kriz yönetimine doğru bir süreç izlenmiştir.

Realizmin Soğuk Savaş düşmanlığını çatışmaların yönetilmesi ile açıklaması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi çatışma çözümü altında yeni bir yaklaşımı başlatmada bir araç olmuştur. Nitekim çatışma çözümü sadece büyük güçler arasındaki anlaşmazlıkların çözümüne odaklanmayıp Afrika, Latin Amerika, Balkanlar gibi dünyanın kalan diğer bölgelerindeki çalışmaları da konu edinmektedir.⁵⁹

Barış çalışmaları daha çok yapısal konulara odaklanarak demokratik barış projesi ile çözüm odaklı çatışmaların köklerini araştırırken çatışma çalışmaları daha çok çatışma çözümü teorilerine odaklanmaktadır. Çatışma çözümü çalışmaları çatışmaların kökenlerini çatışmayı sona erdirecek metotlar-barışın devamlılığı, korunması, arabuluculuk, görüşme gibi- ile anlamaya çalışmaktadır.⁶⁰ Çatışma çözümü siyasi toplumsal ve ekonomik süreçlerdeki değişikliği içeren bir süreci ifade eder. Bu yüzden çatışma çözümü, bireyin ve grupların ihtiyaçlarını, kimlik ve tanıma gibi, karşılamak durumunda olan kurumsal değişiklikleri karşılamak durumundadır.⁶¹ Burton'a göre, çatışma çözümü için mantıklı olan idealizm ya da değerlerin uyumlaştırılması değil siyasi realizmdir. Çatışmaların çözümlenmesi; siyasi, toplumsal, ekonomik kurumlar içindeki birey ve grup ihtiyaçlarının sağlanması, siyasi istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi ileldir. Burton'un belirttiği üzere, çatışma

---

⁵⁷ J. Ann Tickner, "A Criuque of Morgenthau's Principles of Political Realism", **International Politics Enduring Concepts and Comtemporary Issues**, ed. Robert Art, Robert Jervis, (Pearson Longman, Eight Edion, 2006): 22.

⁵⁸ Betty A. Reardon, **Sexism and the War System**, (Syracuse University Press, 1996), 33.

⁵⁹ Jacob Bercovitch Victor Kremenyuk ve I. William Zartman, "Introduction: The Nature of Conflict and Conflict Resolution", **The SAGE Handbook of Conflict Resolution**, ed. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk and I. William Zartman, (SAGE Publications Ltd, 2013): 11.

⁶⁰ Oliver P. Richmond, **Peace in International Relations**, (New York: Routledge, 2008), 97.

⁶¹ John. W. Burton, **Conflict Resolution As A Political System**, (George Mason University, Institute for Conflict Analysis and Resolution, 1993), 6.

çözümü farklı kişilere göre farklı anlamlar ifade eder.⁶² Örneğin bir askeri stratejist için caydırma olarak anlam ifade ederken, uzayıp giden bir çatışmanın önlenmesi anlamına gelebilmektedir. Bir hukukçu için ise çatışma çözümü bir mahkemenin bazı koşullarda çözüm idam cezası olsa bile yasal normlara dayanarak bir çözümde bulunması anlamına gelebilmektedir. Geleneksel bir arabulucuya göre zayıf taraflar için adaletsizlik oluştursa bile makul bir zeminde uzlaşma olarak görülebilmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplini içindeki çatışma çözümü ise devletlerin birilerini düşman olarak addetmelerine rağmen diplomatik görüşmelerden farklı olarak⁶³ devletlerin içindeki ve devletler arasındaki çatışmaların daha ileride de tarafları çatışmadan uzak tutmak⁶⁴, şiddete başvurmamalarını sağlayacak yöntemler ile çatışmadan barışa doğru ilişkilerinin dönüşümlerini sağlamak temeline kurulmuştur.

Burton'a göre ise çatışma çözümü çatışmayı analitik metotlar ile sonlandırarak sorunun kökenine inmektedir.⁶⁵ Çatışma çözümü sadece yönetme (*managment*) ya da yatıştırma (*settlement*) karşı olup tarafların katılımını içeren bir sonucu ifade eder yani bir soruna sürekli bir çözümdür.⁶⁶ Problem çözümü, ani çözüm bulmaktan çok sorunların kaynağına inerek başka çıkabilecek olayların da engellenmesi amacını taşır. Çatışma çözümü kişiler arası çatışmalardan uluslararası çatışmalara kadar tüm seviyelerde çatışmanın tüm biçimleri ile ilgili olmaktadır. Çatışma çözümünün uygulanması, ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde olmalıdır. Bu yüzden ihtiyaçları temel alacak şekilde sorunun tanımı yapıp ilişkilerin analiz edilmesi gerekir. Amaç ve politikaların maliyeti olası seçeneklerin keşfedilmesi gerekmektedir. Burton, bu noktada çözümün anlaşılabilirliği için yatıştırma ve çözüm arasında bir ayrım gitmektedir. Bu bağlamda, yatıştırma da bir sonuç olup ancak temel olarak ilgili ihtiyaçların giderilmesi anlamını taşımamaktadır. Oysa çatışma çözümü, tüm tarafları tatmin edecek şekilde bir sonucu ifade etmektedir.

---

⁶² age, 6.

⁶³ Herbert C. Kelman, "The Problem-Solving Workshop in Conflict Resolution", **Communication in International Politics**, ed. R.L. Merritt, (Urbana: University of Illinois Press; 1972): 168.

⁶⁴ Eileen F. Babbitt, "The Evolution of International Conflict Resolution: From Cold War to Peacebuilding", 540
[http://navarinonetwork.gr/OLYMPIA_1/2012/readings/Cycle_D/Evolution%20of%20Intl%20Conflict%20Resolution,%20Babbitt%202009\(1\).pdf](http://navarinonetwork.gr/OLYMPIA_1/2012/readings/Cycle_D/Evolution%20of%20Intl%20Conflict%20Resolution,%20Babbitt%202009(1).pdf) [10.07.2013].

⁶⁵ Burton, **Conflict Resolution**, 6.

⁶⁶ age

Çatışma taraflar arasında anlaşmazlık belirgin olduğunda ortaya çıkar. Çatışma çözümü ise tarafların artık bir çatışma eylemi içine girmemeyi düşündüklerinde ve toplumsal sistemde kabul edilebilir bir fayda dağılımı olabileceklerini anlaşmazlıkların çözümü kolaylaştırıcı bir çözüm bulma sürecidir.⁶⁷

Çatışmayı bir anlaşma üzerinde çözmek yeterli olmamaktadır. Örneğin, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs problemini anlaşma yapmalarına rağmen çözememişler, Kıbrıs'ta dini inançlardan eğitim sisteminden kaynaklanan toplumsal gerilimler ve farklılıkların bertaraf edilmesi mümkün olamamıştır.⁶⁸ Sorunların, siyasi seviyede devletler arasındaki bir anlaşma ile çözümü yetersiz kalmaktadır. Bu örnekte olduğu gibi, sorun sadece Türkiye ve Yunanistan arasında kalmamaktadır; Oradaki Kıbrıslı Türkler ve Türkiye arasında, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan arasında özel bir ilişki mevcuttur: Aynı zamanda Yunanistan'ın Türkiye'nin, ABD'nin de çıkarları ve Birleşik Krallığın da özel ilgisinin söz konusu olduğu çatışma mevcut olmaktadır.⁶⁹ Bu anlamda çatışmaların çözümü sadece sorunun tarafları arasında kalmayıp başka bir takım unsurlar da çatışmanın çözümüne dâhil olmaktadır. Tarafların iradelerinin olması sorunu çözmede yetersiz kalabilmektedir.

Arabuluculuk ile mevcut sorunlar çözülsün ya da çatışmalardan sakınılsın bile asıl mesele uygun kurumsal düzenlemelerin sağlanması ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda çatışmaların çözümü tarafların karşılıklı güvenini sağlayacak bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Wright'ın belirttiği gibi çatışma, sadece şiddet kullanımı gerekliliği olmayıp "barışın bozulması", "şiddet olasılığı", "barışa tehdit" gibi durumları da içine almaktadır. Bu yüzden çatışmaya sadece şiddet içeren bir durum olarak bakmak doğru değildir çatışma aynı zamanda önemli derecede bir gerilim durumunun varlığını içermektedir. Nitekim toplumsal anlamda çatışma yalnızca farklılıkları anlaşmazlıkları içermeyip aynı zamanda söz konusu durumu çözmek için girişilen eylem olup barışın tehlikeye atılmasıdır. Yine de çatışma barışçıl bir şekilde çözümlenebilmektedir. Nitekim UNESCO'nun ifade ettiği gibi, "*savaşlar insanların zihinlerinde başlar.*"⁷⁰

---

⁶⁷ Michael Nicholson, **Negotiation; Agreement and Conflict Resolution: The Role of Rational Approches and their Criticism**, ed. Raimo Väyrynen, (SAGE Publications, 1991): 57-78.

⁶⁸ Burton, **Conflict Resolution**, 13.

⁶⁹ age

⁷⁰ Wright, age, 24.

Devletle gerek güvenlik, kimlik, güç ihtiyaçlarının karşılanması ya da daha fazlasına sahip olma istekliliği nedeni ile çatışmalara yol açsalar da aynı zamanda çatışmaları çözümlenecek hukuk kurallarının oluşumuna da katkıda bulunmuşlardır. Fakat uluslararası hukuk kuralları tüm egemen devletler için geçerli olurken hukuk kurallarının uygulanması da ayrıca sorundur. Bu noktada Wright bilimsel bir sorgulamaya gitmektedir:⁷¹ Fizik her şeyi belirli kurallar ile açıklama varsayımına dayanmaktadır. Hukuk da tüm bireylerin benzer olduğu varsayımından yola çıkarak genel kuralların devletler tarafından herkese uygulanabileceği temeline oturtulmuştur. Benzer varsayım devletlerin oluşturdukları uluslararası hukuk kuralları için de geçerlidir. Birleşmiş Milletler Şartı egemen devletlerin eşitliğine dayanmaktadır. Ancak devletler aynı egemenlik gerçeği içinde değildirler. Yani devletler aynı zaman ve alanda işlevlerini yerine getirmezler. Newtoncu yer ve zaman gibi. Einsteinci fizikte olduğu gibi, devletlerin içinde buldukları kültür ve ortam dünyanın farklı bölümlerinde farklılık göstermekte olup tarih de değerlerin doğasında ve tüm insanları etkileyecek değişimler yaratmaktadır. Bu yüzden hem fizik hem de hukuk kuralları devletlerin davranışlarına kusurlu bir şekilde uyarlanmaktadır. Wright bu noktada neorealizme hak vermektedir; *“Bu yüzden realistler belirli bir devletin özelliklerine bakmaya eğilimli olup özellikle verili bir çatışma durumunda liderlerin nasıl davrandıkları karar alma süreci ve kişilikler değerlendirilmekte incelenmektedir.”*⁷²

Devletlerin küreselleşme ile birlikte öneminin azaldığı, sınırların kalktığı iletişimin güçlendiği anlayışlarına rağmen hala küreselleşen dünyada başat konumlarını sürdürmektedirler. Piyasanın sınır tanımazlığı anlamında, ekonomik çıkarlar bağlamında sınırlar kalkmış olmakla birlikte hala kendi sınırları dışındakilere karşı geliştirdiği öteki algısı ulus devleti oluşturan ve çatışmaların kaynağında yatan unsurlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda karar alıcıların ‘öteki’ni ulusal çıkarlarına tehdit mi yoksa barışa katkıda bulunabilecekleri ittifak anlamında tanımlamaları çatışmaların çözümünde önemli yere sahip olmaktadır.

---

⁷¹ age, 28.

⁷² age, 34.

Çatışma, tarafların davranışlarının kontrol edilmesi gereken durumlar olarak değil çözülmesi gereken bir sorun olarak tanımlanmalıdır.⁷³ Çatışmalar bir şekilde arabuluculuk, diplomatik müzakereler, gerektiğinde güç kullanımı ile çözümlenir. Ancak önemli olan kalıcı barış koşullarının sağlanabilmesidir. Nitekim ‘Ahde Vefa’nın temel ilkesi devletlerin kendilerini oluşturulan kurallara bağlı kalma istekleri ile ilintilidir. Bu anlamda tarafların birbirini düşman ya da dost olarak algılayıp algılamadıkları, uluslararası sistem koşullarının onları ne dereceye kadar zorladığı ya da sınırladığı, ulusal faktörlerin uluslararası konumlarında yarattıkları değişiklikleri sorgulamak gerekmektedir. Bu bağlamda neoklasik realizm ile uluslararası ilişkilerde çatışmayı inceleyen yaklaşımların krize olan bakış açılarından farklı bir boyutta değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

2.1.8. Neoklasik Realizm

Neoklasik realizm, bir uluslararası ilişkiler teorisinden çok bir dış politika teorisi olarak nitelendirilebilir. Çünkü bu teori devletlerin dış politika davranışlarını analiz etmek için kapsamlı bir çerçeve sağlamaktadır.⁷⁴ Şöyle ki, klasik realizm ve neorealizm devletlere, sistemlere gereğinden fazla vurgu yaparken liberalizm ise iç motivasyona ve kurumsallaşmaya odaklanmaktadır ancak her iki teori de iç ve dış değişkenler arasındaki bağlantıyı önemsememektedir.⁷⁵ Neoklasik realizm ise belirli iç faktörlerin, çevre ve dış politika karar alma arasında aracı değişkenler olarak işlev görmesini kabul etmesi ile bu teorilerin sınırlandırmalarını aşmaktadır.⁷⁶

Bu bağlamda neorealist ve liberal teorilerin yanıtsız bıraktığı bir takım sorular mevcuttur.⁷⁷ Dış tehditlerin yapısı konusunda bir anlaşmazlık ortaya çıktığında ne olmaktadır? En sonunda dış politika alternatiflerinin kabul edilebilirliğine ya da

---

⁷³ John W. Burton, “Conflict Resolution The Human Dimension”, http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/burton.htm [05.04.2013].

⁷⁴ Balkan Devlen, **Renegade Regimes and Foreign Policy Crisis**, (VDM Verlag Dr. Mueller e.K. , January 31, 2008), 9.

⁷⁵ Arthur P. Ford, “Denting The Hub, or Strengthening The Spokes?, A Neoclassical Realism Analysis of New Security Trends In The Pacific”, (School of Advanced Air And Space Studies Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama, June, 2009):1, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a540437.pdf> [05.04.2013].

⁷⁶ age

⁷⁷ Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman, “Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy”, **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, ed. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009): 7.

kabul edilemezliğine kim karar vermektedir? Devletler ve daha özelde karar alıcılar, kurumlar uluslararası tehlikeler ve fırsatlar karşısında nasıl davranırlar? Hangi koşullarda ve nasıl iç faktörler devletleri güç dengesi stratejisi gibi yöntemleri izlemekten alıkoymaktadırlar? Ne dereceye kadar ve hangi koşullar altında ulusal aktörler devlet liderleri ile anlaşmaya varıp dış ve güvenlik politikalarını etkileyebilmektedirler? Devletler dış ve güvenlik politikalarını uygulamak için kaynaklarını nasıl harekete geçirirler?

Bu sorulara yanıt arayarak neorealizm ve klasik realizmin boşluğunu doldurmaya çalışan neoklasik realizm tam anlamı ile klasik realizm ve neorealizmden ayrılmamaktadır. Neoklasik realistler, klasik realistler gibi belirsizliğin yaygın olduğu ve kıt kaynaklara sahip bir dünya içinde farklı devletler arasındaki daimi güç mücadelesini kabul etmektedirler.⁷⁸ Buna göre bir ülkenin dış politikasının amaçları öncelikle uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle de sahip olunan göreceli maddi güç kapasitesi tarafından yönlendirilmektedir.⁷⁹ Buna göre ülkelerin sahip oldukları göreceli maddi güç kapasitesi devletleri dışarıda güç arayışına yöneltir ve yine tam tersi bir şekilde eylemlerini ve amaçlarını geriye çekmesine yol açar. İşte bu yüzden gücün devletleri yönlendirdiği anlayışı çerçevesinde neoklasik realistler, realisttirler.⁸⁰

Sistemsal baskılardan dolayı sahip olunan güç kapasitesinin dış politikaya olan etkileri dolaylı ve karmaşık olup dış politika seçimleri siyasi liderler ve elitler tarafından yapılmaktadır.⁸¹ Bu sebeple fiziksel kaynaklar ya da güç sorun olmayıp karar alıcıların göreceli gücü nasıl algıladıkları neorealistlerin asıl odak noktasıdır. Nitekim bu özellik onları klasik realistlerden ve neorealistlerden ayırarak 'neoklasik realist' yapmaktadır. Bu açıdan asıl sorun sadece fiziksel olarak güce kaynaklara sahip olmak olmayıp karar alıcıların gücü algılayan bakış açıları önemli olmaktadır. Örneğin, Amerika'nın göreceli olarak sahip olduğu güç onu diğer büyük güçlerin çok fazla karşı çıkmasına maruz kalmaksızın 1950 1965, 1991 ve 2003'te Kore Vietnam ve Irak'a müdahale etmesinde rol oynamıştır. Ancak müdahale etmesinde yapısal

---

⁷⁸ age, 7.

⁷⁹ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", **World Politics**, vol. 51, no. 1 (October, 1998):146.

⁸⁰ age, 152.

⁸¹ age, 147.

unsurlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda tahammül edilemeyecek bir dış tehdidin varlığı onu her bir olayda müdahaleye zorladığı iddia edilmektedir. Aynı zamanda müdahalede sadece uluslararası sistem de etkili olmamış yetkililerin algıları da rol oynamıştır.⁸²

Neorealistler; savaşlar neden ortaya çıkarlar, devletler güçlü olanlara karşı neden denge kurmaya eğilimlidir, devletler arasında işbirliği neden zordur gibi sorulara yanıt aramaya çalışarak uluslararası politikaların önemli sorunlarına değinmişlerdir. Bu amaçla neorealizm devletlerin içinde buldukları anarşi ortamını sorularına yanıt ararken temel bir parametre olarak kullanmışlardır. Bu yaklaşıma göre anarşi ortamından kaynaklanan düzenleyici bir güç boşluğundan dolayı devletler kendi güveliklerini kendileri güvence altına alma eğilimdedirler. Ancak bu bakış açısı tüm devletlerin aynı şekilde davranacağı varsayımına dayanmakta olup ulusal faktörleri göz ardı etmektedir.⁸³ Bu bağlamda, neorealist teori devleti dış güvenlik politikasını uygularken iç baskılardan etkilenmeyen güçlü bir birim olarak görmektedir.⁸⁴

Neoklasik realizm, klasik realizm ve neorealizmden farklı olarak ulusal faktörlerin karar alıcıları yönlendirdiğini savunmaktadır. Her iki teori de ulusal faktörleri devletleri şekillendiren bir faktör olarak görmediğinden her devletin birbiri ile özdeş, aynı gibi görünmesine yol açmaktadır. Oysa her devletin farklı iç siyasi, kültürel, ekonomik, demografik yapısı mevcut olup tüm bu etmenler karar alıcıları sınırlandırabilmekte ya da amaçlarına uygun bir şekilde hareket etmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca liderler nihayetinde onları seçenler tarafından ulusal güvenlik gibi önemli toplumsal ihtiyaçları sağlayabilmeleri kabiliyeti ile ödüllendirilmekte ya da cezalandırılmaktadırlar.⁸⁵

Bir ülke içindeki çeşitli kesimler özellikle hükümetlerin izledikleri politikalardan etkilenmektedir.⁸⁶ Örneğin, birçok iş çevresi sanayi kuruluşları dış pazara giriş, özel

---

⁸² Colin Dueck, "Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions", **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, ed. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009):149-150.

⁸³ Taliaferro, Lobell ve Ripsman, age, 19.

⁸⁴ Norrin M. Ripsman, "Neoclassical Realism And Domestic Interest Groups" **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, ed. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009):174.

⁸⁵ Dueck, age, 145.

⁸⁶ Ripsman, age, 185.

silah sistemlerinin tedarik kararları doğrultusunda yatırım yapmaktadır. Ordu gibi devlet kurumlarının da ulusal güvenlik kararları konusunda çıkarları olup alınan kararlar toplumsal statülerini etkilemektedir. Bir ülke içindeki etnik gruplar da o ülkenin verdiği ulusal kararlardan etkilenmekte medya da ulusal politikaların tüm yönelimlerini sorgulayarak onların varlıklarını doğrulayabilmektedir. Ancak ulusal güvenlik politikalarında iç aktörlerin ağırlığı daha az olmaktadır. Ulusal güvenlik politikalarının öneminden dolayı ve yanlış yönetildiğinde ortaya çıkabilecek yüksek maliyetten dolayı bir savaşta yenilme, egemenliğin kaybedilmesi, durumları nedeniyle halk, hükümete daha rahat uygulamalarda bulunabilmesi için serbestlik tanımaktadır.⁸⁷

Yine de genel olarak lideri yönlendirebilecek yeterli güce sahip olan iç aktörler hükümetin amaçlarını yerine getirmesini engellemek için veto gücünü kullanabilirler ya da ulusal çıkar kavramının tanımını şekillendirebilirler. Bu aktörler ulusal güvenliğin yönetimi yapısal bir otoriteden yoksun olduğunda ya da liderin gücünün zayıf olduğu durumlarda politika seçimlerinde etkilidirler.⁸⁸ Bu durumu 1973 Ekim Savaşı'nda Mısır lideri Enver Sedat'ın içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde net bir şekilde görmekteyiz. Enver Sedat bu savaşta diplomatik çözüm arayışlarını sürdürememiş ve nihayetinde askeri çözüme başvurarak savaşıma kararını seçmiştir.⁸⁹ Enver Sedat, teknik olarak İsrail ile Mısır hala savaşta iken Kudüs'ü ziyaret etmiş ve resmi bir barış oluşturma nedeni ile İsrail ile Arap liginden dışlanmıştı. 1970'lerin başında ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı nedeni ile oluşan ekonomik kısıtlamalar neticesinde toplum da sesini yükselmeye başlamıştır. Aynı zamanda İsrail ile “*ya savaş ya barış*” diye toplumdaki tepkiler doğmaya başlamıştır. Enver Sedat, savaşmamak için birçok girişimde bulunmuştur. 1971'de Süveyş Kanalı'nı yeniden açma tavsiyesi İsrail ile barış anlaşması için istekliliğini ifade etmiş ABD görevlileri ile görüşmelerde bulunmuş ancak batının da etkisiz kalması nedeni ile 1973'te savaş ya da barış arasında bir seçim yapması gerektiği kanısını duymuştur. Nihayetinde kamuoyunun da etkisi ile olaylar onu askeri bir çözüme itmiştir. Bu bağlamda iç faktörler, dış politikada lideri bir seçim yapmaya zorlamıştır.

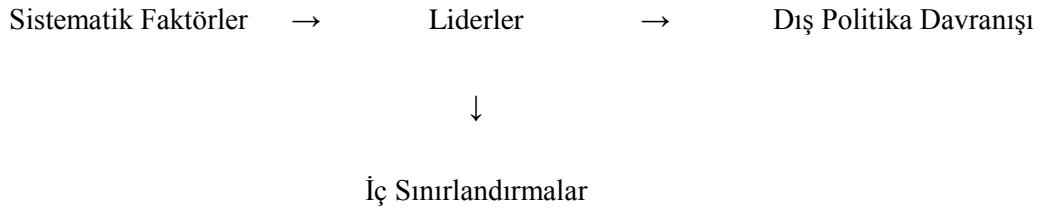
⁸⁷ age, 185.

⁸⁸ age, 192.

⁸⁹ Margaret G. Hermann ve diğ. “Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals: Leaders, Groups, and Coalitions: Understanding the People and Processes in Foreign Policymaking”, **International Studies Review**, no. 2, vol. 3 (Summer, 2001): 106-110.

Böylece hükümetin uluslararası alandaki konumunu etkilemiştir. Ancak iç faktörler uluslararası yapı ile birlikte lideri sınırlandıran bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Enver Sedat'ın İsrail ile barış arayışlarının olumsuz sonuçlanması ve uluslararası alanda gerçekleştirmiş olduğu diğer girişimler sonuçsuz kalınca çözüm olarak savaşa başvurmuştur.

Mısır lideri Enver Sedat örneğinde de görüldüğü üzere, liderler uluslararası tehlikelerin büyüklüğünü doğasını doğru algılamış olsalar bile ulusal siyasi dinamikler onları tam tersi güvenlik ve dış politikalar izlemeye yöneltebilir.⁹⁰

Şekil 1: Neoklasik Realizm Karar Alma Modeli

Balkan Devlen ve Özgür Özdamar, "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises", **Rethinking Realism in International Relations: Between Tradition and Innovation**, Eds. A. Freyberg-Inan, E. Harrison and P. James, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009): 144.

Ayrıca neoklasik realizme göre, devlet gücü devletin siyasi askeri kurumlarının ve ulusalcılığın ve ideolojinin de bir fonksiyonudur. Kurumlara ek olarak düşünsel faktörler de ideoloji, milliyetçilik, liderin harekete geçmesinde doğrudan toplumsal kaynaklara ulaşmasında güç temelinde destek sağlamasında araçsal roller oynamaktadırlar.⁹¹ Bu yaklaşım çerçevesinde, faşizm devleti yükseltirken, militarizm, darwinizm liderlere harekete geçmeleri sağlayacak desteği vermektedirler.⁹² Aynı zamanda liderlerin saldırgan, fırsatçı dış politika izlemeleri büyük bir katılımı gerektirmemekte, tehdit fırsat yaratan bir uluslararası olay ya da durum bu politikalarını izlemelerinde bir araç olabilmektedir.⁹³

---

⁹⁰ Taliaferro, Lobell ve Ripsman, age, 38.

⁹¹ age, 38.

⁹² Randall L. Schweller, "Neoclassical Realism And Statemobilization: Expansionist Ideology in the Age of Mass Politics", **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, ed. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009): 228.

⁹³ age, 249.

Sonuç olarak neoklasik realizm ulusal faktörleri ve uluslararası yapıyı dış politika davranışlarını açıklarken birbirinden bağımsız olarak ele almamakta aynı zamanda liderlerin algılamaları da dış politika kararlarını etkilemektedir. Nitekim neoklasik realizmin öngördüğü şekilde güç kavramı da karar alıcılar düzeyinde değerlendirdiği şekilde, liderlerin dâhil oldukları sorunda birbirlerini nasıl algıladıkları sorusu bağlamında değerlendirildiğinde anlaşılabilir. Bu bağlamda sahip olunan güç ya da güç algısı dış politika kararlarını uluslararası alanda şekillendiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1: Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik Realizm

Araştırma Programı	KLASİK REALİZM	NEOREALİZM	NEOKLASİK REALİZM
Epistemoloji ve Metodoloji	<ul style="list-style-type: none"> Tümevarımsal teorileştirme Siyasetin doğasının ya da detaylı tarihi analizlerin felsefi yansıtılması 	<ul style="list-style-type: none"> Tümdengelimsel teorileştirme Niceliksel ve niteliksel metotların kullanılarak karşılaştırmalı hipotezlerin test edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Tümdengelimsel teorileştirme Niteliksel metotların kullanılarak karşılaştırmalı hipotezlerin test edilmesi
Uluslararası Sisteme Bakışı	<ul style="list-style-type: none"> Az önemli 	<ul style="list-style-type: none"> Çok önemli Rekabetçi ve belirsiz 	<ul style="list-style-type: none"> Önemli Anarşinin etkileri değişken ve bazen karar alıcılar tarafından anlaşılmaz
Birimlere Bakışı	<ul style="list-style-type: none"> Değişken 	<ul style="list-style-type: none"> Aynı 	<ul style="list-style-type: none"> Değişken
Bağımlı Değişken	<ul style="list-style-type: none"> Devletlerin dış politikaları 	<ul style="list-style-type: none"> Uluslararası siyasi sonuçlar 	<ul style="list-style-type: none"> Devletlerin dış politikaları
Temel Mantığı	Güç ya da çıkar dağılımları (revizyonist, statükocu vs.) → dış politika	Göreceli güç dağılımları (bağımsız değişken) → uluslararası sonuçlar → (bağımlı değişken)	Göreceli güç dağılımları (bağımsız değişken) → iç sınırlandırmalar ve elit algılamaları (ara değişkenler) → dış politika (bağımlı değişken)

Taliaferro, Lobell ve Ripsman, age, 34'den uyarlandı.

Neoklasik realizm devletlerin dış politika davranışlarını inceleyen bir yaklaşımdır. Devletlerin dış politikaları aynı zamanda liderlerin algılamaları tarafından şekillenmektedir. Söz konusu algılamalara ulusal faktörler ve uluslararası sistem birlikte yön vermekle birlikte liderlerin bir karara nasıl vardıkları, karar alırken hangi faktörleri göz önünde bulundurdıkları, seçim yapmak zorunda olduklarında hangi

etmeninin onlar için ön planda olduğu soruları önemli olmaktadır. Bu amaçla söz konusu sorulara yanıt aramaya çalışan Dış Politika Analizi çalışmaları önemli olmaktadır. Bu amaçla çalışmada dış politika analizine yer verilecektir.

2.2. Dış Politika Analizi

Dış politika, 2.000 yıldan daha fazla, Thukydides'ten itibaren Makyavelli ve Grotius boyunca diplomasinin yansıması olan bir konu olmuş ancak "Dış politika" terimi on sekizinci yüzyılda ilk "dış işleri" bakanlığın kurulması ile yaygın bir kullanım kazanmıştır.⁹⁴ Devletler ve uluslararası çalışmalar ulusların varlığından itibaren mevcut olmuşken dış politika analizi II. Dünya Savaşı'na kadar ayrı bir disiplin olarak var olmamıştır.⁹⁵

Uluslararası ilişkiler disiplini içinde insanların siyasi seçimlerine dayanan bir teoriye ihtiyacı var olmuş ve bu amaçla teorik bir yaklaşım olan Dış Politika Analizi geliştirilmeye başlanmıştır.⁹⁶ Oluşturulmaya başlanan dış politika analizi çalışmaları da genel olarak üç çalışmadan beslenmiştir: ⁹⁷ Snyder, Bruck ve Sapin tarafından yazılan, "*Decision Making as an Approach to the Study of International*" 1954, Rosenau'nun, "*Pre-theories and Theories of Foreign Policy*" 1964, Sprout ve Sprout'un 1956 yılındaki "*Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics*" çalışması.

Laura Neck, dış politika çalışmalarında, birinci nesil ve ikinci nesil çalışmalar diye bir ayrıma gitmektedir.⁹⁸ Bu ayrıma göre; ilk nesil çalışanlar "karşılaştırmalı dış politika"yı ⁹⁹ ifade ederken ikinci nesil çalışmalar daha çok "dış politika analizi"

---

⁹⁴ Christopher Hill, "What Is to Be Done? Foreign Policy As A Site For Political Action", **International Affairs**, vol. 79, Issue 2 (Mar.,2003) :233-255.

⁹⁵ Valerie M. Hudson and Christopher S. Vorei Mershon, "Foreign Policy Analysis: Yesterday, Today, and Tomorrow", **International Studies Review**, vol. 39, no. 2 (October, 1995): 212.

⁹⁶ Hudson ve Mershon, age, 210.

⁹⁷ Bkz., age, 210.

⁹⁸ Her ne kadar böyle bir sınıflandırma mevcutsa da ikinci nesil, önceki nesil çalışmalarının üzerine kuruludur. Fakat böyle bir ayrımın varlığı da onu farklılaştırmıştır. Birinci neslin tamamlamadıklarını, açıklayamadıklarını çalışma gereksinimi duyulmuştur. Laura Neack, Jeanne A. K. Hey and Patrick J. Hane "Generational Change in Foreign Policy Analysis", **Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation**, ed. Laura Neack, Jeanne A. K. Hey and Patrick J. Haney, (Prentice Hall, 1995):1-16.

⁹⁹ Rosenau'ya göre karşılaştırmalı dış politika çalışmalarının gelişiminde kolonyal güçlerin Asya, Afrika'dan çekilmeleri önemli rol oynamış. Aynı kültüre tarihi geçmişe sahip olan ortaya yeni çıkan bu ülkelerin karşılaştırılması gereksinimi doğmuştur. James N. Rosenau," Comparative

olarak ifade edilmektedir. 1950'lerde Amerikan akademi dünyası Soğuk Savaş'ın silah ve uzay yarışlarından oldukça etkilenmiş aynı zamanda bu dönem akademisyenleri daha fazla 'bilimsel' araştırma yapmaları için Amerikan hükümeti tarafından da desteklenmiştir. Böyle olunca da bu dönem çalışmalarında pozitivism temel odak noktası haline gelmiştir. Nitekim 1960'lara kadar ittifak kurulumunu savaşları açıklayan oyun teorileri matematiksel teoriler karar alma modelleri olarak kullanılmıştır. 1960'larda birçok bağımsız devletin ortaya çıkışı ile uluslararası ilişkiler teorisyenleri Sovyetler Birliği-ABD çekişmesinden ağırlıklarını kaydırarak aktörlerin seçimleri, karar alma üzerine odaklanmışlardır.

Bu anlamda dış politika analizi, ulus devletlere bütünsel bir yaklaşım ile bakmaktadır. Bu açıdan bir devleti oluşturan bireylere ve birimlere odaklanmaktadır.¹⁰⁰ Örneğin "Amerika Bileşik Devletleri" belirli bireyleri (Başkan, Dışişleri Bakanı, Savunma Bakanı), bürokratik yapıları (Savunma Bakanlığı, CIA) ya da uluslararası ilişkiler ile temasta bulunan resmi grupları (Ulusal Güvenlik Konseyi, Dışişleri Komitesi) ifade etmektedir. Aslında bir sorun karşısında tüm bu birimler aynı anda hareket ederek "Amerikan Politikası"ni oluşturmaktadır.¹⁰¹ Elbette dış politika ulusal hükümetlerin dışarıdaki birimlere karşı sadece geliştirdikleri amaçlar ve eylemleri ifade etmez. Dış politika çalışmalarının temelinde genel olarak ülkelerin hareketlerinin ve davranışlarının başka ülkelere ve uluslararası ortamda nasıl yer bulduğunu anlama isteği vardır. Bu çalışmalar bir ülkenin güvenliğini neden koruma isteği duyduğuna, onu yönlendiren etmenlerin neler olduğuna da odaklanmışlardır.¹⁰² Bu noktada Hermann'ın dış politika tanımı aktörlerin davranışlarını kavramaya yönelik olmaktadır.

Charles Hermann dış politikayı, siyasi seviyedeki bir bireyin ya da bir grup bireyin amaçsal eylemlerinin sonucu olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda dış politika bireylerin oluşturdukları kararlar olarak gözlemlenmektedirler. Ancak dış politika, bir aktör tarafından tercih edilen amaç ya da amaçların seçici dış politika

---

Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?", **International Studies Quarterly**, vol. 12, no. 3 (September, 1968): 305.

¹⁰⁰ Hudson ve Mershon, age, 210.

¹⁰¹ age, 210.

¹⁰² Marijke Breuning, **Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction**, (Palgrave Macmillan, November 2007), 5.

davranışlarının kullanılarak bilinçli olarak geliştirilmesinden oluşur.¹⁰³ Geliştirilen davranış bir amaca yöneliktir. Aynı zamanda gerçekleştirilen eylemlerin temelinde başkalarını etkileme düşüncesi vardır. Bu açıdan sergilenen davranışların amaçsal olması oldukça önemlidir. Eğer eylemi gerçekleştiren kişinin bir “amaç”ı yoksa kişi öylesine hareket ediyor gibi gözükcektir.¹⁰⁴ Oysa var olan amaç, nasıl hareket ederim düşüncesi karar alıcıların uluslararası ortama uyum sağlamasına yardım etmektedir. Rosenau’ya göre amaçların oldukça rasyonel, somut ya da tüm planın bir parçası olmasına da gerek yoktur.¹⁰⁵ Belirsiz, değişken ya da tam anlamı ile şekillenmemiş olabilir. Yoksa geçekçi olmayan amaçlar niyet edilmemiş, arzulanmayan sonuçlara yol açabilir. Söz konusu bu amaçsal eylemlerin dış politika davranışı olarak tanımlanabilmesi için kim tarafından gerçekleştirildiği sorusu da önemlidir. Yoksa her birey birer karar alıcı olup amaçsal eylemlerde bulunabilmektedir. Bu açıdan toplumu adına hareket eden hükümetlerin amaçsal eylemleri dış politikayı oluşturmaktadır. Dış politikanın bu özelliği onu diğer tüm ulusal ve uluslararası bağlantılardan ayırmaktadır.¹⁰⁶

2.2.1. Analiz Seviyesi

Dış politika kararlarının amaçsal olması onu farklılaştıran bir özellik olmakla birlikte dış politika kararları analiz edildiği seviyeye bağlı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin realistler devleti analiz seviyesi olarak ele alırken kararları alan her lideri güç elde etme arayışında olarak görüp karar alıcıların algılamalarına hiçbir atıf yapmamaktadır. Bu sebeple dış politika analizi çalışmalarında kararların uygulandığı seviye önemli olmaktadır.

1961’de Singer, *Uluslararası İlişkilerde Analiz Seviyesi* isimli çalışmada ulus devlet ve uluslararası sistemin analiz seviyesi olarak kullanabileceğini açıklamıştır.¹⁰⁷ Bu çalışmada sistem seviyesinin uluslararası ilişkileri açıklamada; güç ilişkilerini, koalisyonların oluşumunu ya da bozulmasını açıklamada bütüncül bir

---

¹⁰³ Charles Hermann, “Foreign Policy”, **Encyclopedia of Policy Studies**, ed. Stuart Nagel (New York: Dekker, 1983), 275. <http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann-Foreign%20Policy.pdf>, [05.04.2013].

¹⁰⁴ Rosenau, “Comparative Foreign Policy...”, 323.

¹⁰⁵ Hermann, “Foreign Policy”, 275.

¹⁰⁶ Rosenau, “Comparative Foreign Policy...”, 325.

¹⁰⁷ David Singer, “The International System: Theoretical Essays”, **World Politics**, vol. 14, no. 1, (October, 1961): 77-92.

bakış açısı getirdiğini belirtmiştir. Ancak yine Singer'ın ifade ettiği üzere sistem seviyesi ülkelerin iç yapılarına yer vermemekle bir eksiklik oluşturmaktadır. Ulus-devlet seviyesi ise ulusların amaçları, niyetleri güdeleri hakkında bir fikir oluşturmaya yardım etmektedir. Aynı zamanda diğer ulus-devlet ile karşılaştırma yapılarak benzerliklerin ya da farklılıkların ortaya konarak dış politika davranışlarının açıklanmasına olanak vermektedir. Wilkenfeld, Hoppole ve Andriole'a göre; bir dış politika davranışını açıklamaya çalışan bir araştırmacı;

- (1) birey,
- (2) grup,
- (3) devlet,
- (4) devletler arası ya da çok devletli,

(5) global sistem değişkenlerinden birini analiz seviyesi olarak kullanarak kapsamlı bir dış politika analizi yapabilir.¹⁰⁸ Bilimsel bir araştırmanın aynı zamanda analitik boyutu da var olup neden (bağımsız değişken) ve etki (bağımlı değişken) aşamasından oluşur. Birçok araştırmacı üç ile altı arasında değişen seviye belirlemiş olup genel olarak birey, devlet ve sistem olmak üzere üç seviyeden bahsedebiliriz.

Tablo 2: Analiz Seviyesi

Analiz Seviyesi	Kararları Etkileyen Faktörler
Birey	Kişilik, Algılamalar, Eylemler, Seçimler
Devlet	Hükümet, Çıkar Grupları, Kimlik, Ulusal Çıkar, Ekonomi, Kamuoyu
Uluslararası Sistem	Uluslararası Normlar/Kurallar, Çok Uluslu Şirketler, İttifaklar

Tarafımızdan hazırlanmıştır.

Birey seviyesinde temel alındığında bireysel karar alıcının kişiliği algılamaları seçimleri ve eylemleri de önemli olmaktadır. Eğer analiz seviyesi olarak

¹⁰⁸ Wilkenfeld and Gerald W. Hoppole, Stephen J. Andriole, "A Framework for the Comparative Analysis of Foreign Policy Behavior", *International Studies Quarterly*, vol. 19, no. 2 (June, 1975): 165.

devlet kullanılıyorsa aynı zamanda devletlerin özellikleri (demokratik ya da otoriter olması gibi), ekonomik sistem (kapitalist, sosyalist) çıkar grupları ve ulusal çıkarı açıklamak önemli olmaktadır.¹⁰⁹ Eğer uluslararası sistem temel alınmışsa sistemin çok kutuplu ya da iki kutuplu olması, sistem içindeki uluslararası kurumlar önemli olmaktadır. Bu seviyeler arasında keskin bir ayırım yapılması gerekmez. Örneğin Saddam'ın Kuveyt'i işgal etmesinde sadece sistem seviyesi ele alınarak yani Arap Ligi'nin üye ülkesi liderinin davranışlarını kınamadığı için Saddam Hüseyin'in eylemlerini rahat bir şekilde gerçekleştirdiğini açıklamak doğru değildir. Saddam Hüseyin'in aynı zamanda saldırgan bir kişilik yapısı olması onun işgalci bir dış politika sergilemesinde etkili olmuştur.¹¹⁰

Dış politika, Holsti'nin ifade ettiği üzere toplumu adına kararlarda bulunan ulusal hükümetler tarafından alınmaktadır. Bu bağlamda analiz seviyesi açıklayıcı bir zemin olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin eğer uluslararası sistem analiz seviyesi olarak kullanılıyorsa bu demek oluyor ki kararları oluşturan da bir bakıma uluslararası sistemdir. Eğer devlet analiz seviyesi olarak kullanılıyorsa söz konusu devletin özellikleri de açıklayıcı faktör olmak ile birlikte ekonomik yapısı, ulusal çıkar tanımlaması gibi etmenler de bu devletin kararlarını açıklamada önemli olacaktır. Dış politika analizi karar alıcıların nasıl karar aldıklarını incelediği ifade edilmiştir. Aşağıda da bu kapsamda kararların genel olarak alınırken hangi önceliklerin belirlendiği yönünde kavramsallaştırılmasına yer veren karar alma teorileri açıklanacaktır.

2.3. Karar Alma Teorileri

Karar alma teorileri üç gruba ayrılarak incelenebilir; faydanın maksimizasyonu, sınırlı rasyonalite ve bürokratik politikalar. İlk iki teori karar alma açısından zihinsel içeriğe sahiptir; buna göre düşünsel süreçte bireyler yaptıkları seçimleri uygulamaya koyarlar. Üçüncü grup ise karar almanın “siyasi yönü olup bazen siyasetin biçimlendirilmesi”ni ifade etmektedir.¹¹¹ Dış politika kararlarının bir amaca yönelik olması dolayısı ile söz konusu amaçlara ulaşmak için karar alırken belirli bir strateji

---

¹⁰⁹ Mingst, age, 60.

¹¹⁰ Mingst, age, 61.

¹¹¹ Bu konuda bkz., Glenn H. Snyder and Paul Diesing, **Conflict Among Nations: Bargaining Decision Making and System Structure in International Crises**, (Princeton University Press, 1977): 28.

ortaya konması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bir karar alınıyorken karar alıcı sadece dış tehdidi bertaraf etmeyi ve çıkarlarını maksimize etmeyi tasarlamış olabilir. Ya da öğrenilen yeni bir bilgi kararların değişmesine yeni alternatifler üretilmesine yol açabilir. Aynı zamanda bu kararlar tek bir kişi ya da grup tarafından alınmayıp bir koalisyon oluşturma çabası ile de alınmış olabilir. Yani verilen kararların yapısı izlenen yaklaşımlara göre farklılık göstermektedir. Bu amaçla karar alma teorilerinden Rasyonel Aktör, Sınırlı Rasyonalite ve Bürokratik Karar Alma teorilerine yer verilecektir.¹¹²

2.3.1. Rasyonel Aktör Teorisi

Rasyonel aktör ya da maksimizasyon teorisi karar alımını beklenen faydanın maksimizasyonu olarak görmektedir. Bu teoriye göre ulaşılması gereken homojen tek bir doğru, fayda vardır. İyi tanımlanmış alternatifler arasından karar alıcı bir tanesini seçmektedir. Karar alıcının her bir alternatif için uygun olan hesaplamaları yaptığı varsayılır. Bu varsayımlar altında karar alıcı her bir alternatif için tüm alternatifleri karşılaştırır ve beklenen faydayı maksimize edecek faydayı seçer. Bu teorinin oyun teorisi versiyonunda ise karar alıcı faydasını maksimize edecek ya da pişmanlığını azaltacak uygun stratejiyi seçer. Bu karar alma teorisinde anahtar nokta tüm diğer şeyler arasından tek bir iyi homojen faydanın olmasıdır. Çıkar maksimizasyonuna dayanan daha çok realistlerin benimsedikleri bu teori kriz zamanlarında karar alıcılar tehdit edici, ani bir durum ile karşılaştıklarında ve karar vermek için kısa zamanları olduğunda rasyonel model uygun bir seçim olmuştur.¹¹³ Eğer karar alıcılar karşısındaki devletin iç süreci hakkında çok az bilgiye sahipse fazla alternatifi yoksa karşısındaki devletin de çıkarlarını maksimize edeceği düşüncesi ile rasyonel teoriyi tercih etmektedir.¹¹⁴

2.3.2. Sınırlı Rasyonalite Teorisi

Sınırlı Rasyonalite teorisine göre iki şeyi karşılaştırmada büyük bir yetersizlik ya da zorluk vardır. Eğer iki şey birbirinin alternatifi (örneğin barış ve ulusal güvenlik) ise birini seçmek diğerini feda etmek anlamına gelecektir. Ancak bu teoriye göre birinden fedakârlık etmenin diğerine değer olduğu söylenemez. Maksimizasyon

---

¹¹² Snyder and Diesing, age, 340-418., Ayrıca Karar Alma Teorileri için bkz.: Mingst, age, 119-125.

¹¹³ Mingst, age,121.

¹¹⁴ age, 121.

teorisi en iyi alternatifini bulabilmek için tüm şeylerin karşılaştırılması gerekmektedir. İken bu teori içinse tüm alternatifler karar almanın başında verilemez zaman zaman eskinin yerini tutabilecek yeni alternatifler ortaya çıkabilir: “*En iyi alternatif işlevsel bir anlama sahip değildir onu bulmanın maksimize etmenin yolu yoktur bunun yerine kabul edilebilir bir alternatif yeterince iyi olan[dır].*” Bu anlamda kabul edilebilir bir çözümü bulmak gereklilikten mümkün olan en iyi çözümü bulmak lükstür. Sınırlı rasyonalite teorisi de bir krizde karar alırken rahatsız edici durumu düzeltmek için kullanılan bir strateji arayışıdır. Karar alıcı uygun kabul edilebilir bir strateji bulamadığında ya da geliştiremediğinde kabul edilemez olan en iyi stratejiyi seçmez. Maksimize etmez eğer mümkünse erteler ve rahatsız edici durumdan çıkmaya çabalar. Eğer erteleme mümkün değilse aktör uygun olan en iyi eylemi seçer. Eğer rahatsız edici durumu düzeltmek hala mümkün olmamışsa, araştırmaya devam eder.

2.3.3. Bürokratik Karar Alma Teorisi

Bu teori karar alıcının karar almada tek fonksiyona sahip tek birim olma özelliğini bir kenara bırakmaktadır. Eğer karar alıcı bir hükümet ise farklı sorumluluklara, bilgi kaynaklarına sahip bölümlerden; bakanlıklardan oluşmaktadır. Her bir bölüm ve alt bölüm ulusal çıkara nasıl katkıda bulunabilecekleri doğrultusunda uygun olan öncelikleri geliştirirler. Her biri bilgi kaynaklarını sorunları tanımlamak stratejileri geliştirmek, uygulayabilmek amacı ile kullanır. Bu teoride karar alma büyük bir koalisyon yaratma sürecidir. Strateji; koalisyon anlaşmasıdır. Koalisyonun çoğunluğu oyların yarısından fazlasına sahip olmak değil kalan grup üyelerinin yardımı olmaksızın bir stratejinin başarılabilmesidir. Bu teoriye göre bireyin değerleri, inançları hassasiyetleri hükümet içindeki durumuna (*position*) göre belirlenir. Örneğin tipik bir krizde askeri liderler özel durumların savaşa yol açabilmesi konusunda hassas olup savaş durumunda kendi sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için endişeleneceklerdir. Hazine ise öngörülen eylemlerin bütçe ve ekonomik etkileri konusunda hassas davranacaktır. Bürokratik model daha çok farklı kurumsal yapılara sahip olan dış politika kararlarının birçok birim tarafından yürütüldüğü demokratik ülkeler tarafından kullanılan modeldir. Bu bağlamda daha çok liberallerin kullandığı bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.4. Karar Alma Teorilerinin Zorlukları

Rasyonel aktör modeli realist yaklaşımdan türemiş olup devleti bütün olarak kavramsallaştırmaktadır.¹¹⁵ Hükümet şekli, tarihi, ekonomisi ya da siyasi lider olan bireylerin nitelikleri önemsenmemektedir.¹¹⁶ Devletler arasındaki ilişkiler de güç dağılımına odaklanmış olup tüm devletler ulusal çıkarının peşinde olan aynı birimler olarak incelenmektedir.¹¹⁷

Bürokratik analizlerin kullanılmasında genellikle iki neden vardır; hükümetin içinde neler olup bittiğini, karar alıcıların birbirleri ile nasıl uzlaşmaya vardıklarını anlamak ve prosedürleri yerine getirmedeki standartların neler olduğunu bilme gereksinimidir. Çoğu ülkede bu verilere ulaşmak zordur. Bürokratik faktörler genellikle karmaşık hükümet yapısına sahip olan ülkelere önemli olmaktadır. Dış politika analizine bu yaklaşım modeli genellikle ABD ve Batı Avrupa’da dış politika karar alma süreçlerini açıklamak için kullanılmıştır.¹¹⁸ Söz konusu bu yaklaşımlar karar birimlerinin özelliklerine pek yer vermemektedir. Oysa karar alma süreçlerini etkileyen asıl mekanizma karar alma birimi olmaktadır. Aynı zamanda tüm bu yaklaşımlar Amerikan merkezli olmaktadır. Bu anlamda indirgemeci olmayacak, Amerika’nın dışındaki ülkeleri de kapsayıcı bir yaklaşıma gereksinim vardır.¹¹⁹ Bu noktada Margaret G. Hermann’ın karar birimini temel alan; “*How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework*” isimli çalışması önemli olmaktadır. Bu çalışma kapsamında Hermann,

1) Dış politika kararlarını alan aktörlerin çeşitleri nelerdir?

2) Bu karar biriminin dış politika sonuçları üzerindeki etkisi nedir? sorularına yanıt aramaktadır.

---

¹¹⁵ Laura Neack, **The New Foreign Policy Power Seeking in a Globalized Era**, (Rowman & Littlefield Publishers, Second Edition, 2008): 31.

¹¹⁶ age, 31.

¹¹⁷ age, 31.

¹¹⁸ Mingst, age, 121.

¹¹⁹ Birçok geleneksel uluslararası ilişkiler çalışmaları Batılı demokrasilerin çoklu bir sürece sahip olduğunu gösterirken otoriter siyasi sistemler hiyerarşik görülmüş, üçüncü dünya ülkelerinin politikalarının ise baskın liderlerin kişisel eğilimleri tarafından belirlendiği ortaya konulmuştur. Oysa baskın liderlere sahip ülkelerin de tek bir liderin amaç ve görüşlerinden çok çıkarların uyumu ile hareket ettiği grup dinamiğine sahip olduğu zamanlar olmuştur. Yine tam tersi bir şekilde oldukça bürokratikleşmiş olan hükümetlerde otoritesini merkezileştiren, ideolojisini dayatmaya çalışan liderler de görülmüştür. Margaret G. Hermann, “How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework”, **International Studies Review**, vol. 3, no. 2, (Summer, 2001): 50.

2.3.5. Karar Alma Birimi

Bu başlıkta dış politika analizi açısından kapsayıcı bir çalışma olan M. Hermann'ın, *How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework*'deki görüşlere yer verilecektir. Söz konusu karar alma biriminin belirlenmesi bu çalışmada da kriz yöneten aktörün belirlenmesinde kullanılacaktır.

M. Hermann'a göre dış politika kararlarını birçok ulusal ve uluslararası faktör etkilemekte olup; hükümetlerin dış politika davranışlarını özellikle üç çeşit karar birimi etkilemektedir; güçlü lider, tek grup ve otonom aktörler. Bu bağlamda karar alıcı birim bir sorun ile karşılaştığında toplumun kaynaklarını harekete geçirebilecek, kararları kesin olan herhangi bir hükümetin içindeki bir birey ya da birtakım bireylerden oluşmaktadır. Bu karar alıcılar düzlemi "otoriter karar birimi" olarak ifade edilmektedir. Karar alma sürecinde ise; söz konusu bu otoriter karar alma biriminin üyeleri bir seçim yaparlar. Ancak yapılan bu seçim ortamı belirsiz olup onları sınırlandırmaktadır. Böyle bir ortamda dış politika kararlarının nasıl alındığını öğrenmek hükümetlerin stratejileri, niyetleri durumun tanımının eyleme nasıl dönüştüğü hakkında fikir verecektir. Böylece bir karar alma biriminin a) çevresinden gelen uyarıcıyı tam olarak tanımlama, b) üyeleri arasında zamanında iş birliği oluşturularak ortak bir çözüm ile sorun ile ilgilenme olasılıkları artacaktır. Bu bağlamda bir sorun ortaya çıktığında, dış politika normal seyrinden farklı bir akış gösterdiğinde söz konusu sorun ile hangi karar biriminin ilgileneceğini saptaması açısından önemli olmaktadır.

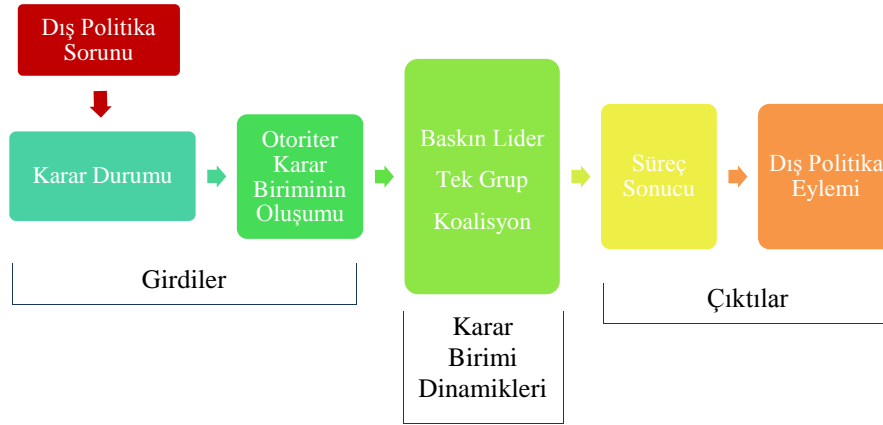
Girdiler

Kararın Tetiklenmesi; Öncelikle bir dış politika kararının alınabilmesi için tetikleyici bir durumun varlığı gerekmektedir. Çünkü karar alıcıların kendi dış çevrelerinde o kadar çok sorun vardır ki bu sorunlara ancak kendi önceliklerini etkilediği sürece dâhil olurlar. Yani hükümetler karar alıcıların müdahale edilmesi gerektiği bir dış politika sorununu algıladıklarında eyleme geçmektedirler. Nitekim kararlar da söz konusu sorunlar ile mücadele edilmek için alınmaktadır. Bu bağlamda bir sorun, karar alıcıların bir şeylerin yanlış olduğunu, dikkat edilmesi gerekliliğini ortaya çıkardığında ya da bir şeylerin fırsat yaratacağı düşüncesine varıldığında tanınmaktadır. Bu sorunlar dolayısıyla karar alma birimini harekete geçiren sorunlar olmalıdır.

Karar Durumu; Çeşitli amaçlara yönelik olarak politika bildirimlerini ve belirli bir eylemin seçilmesi ve kaynakların kullanımı için ise bir strateji gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Otoriter karar alma birimi; Karar alma birimi karşılaşılan sorunun niteliğine göre farklılık gösterebilmektedir; (askeri, ekonomik, diplomatik, çevresel, bilimsel vs.) ancak karşılaşılan sorun bir karar varılması için otoriter bir karar birimini oluşturmaktadır. Bu karar birimi temel olarak üç çeşittir;

1. Baskın (*predominant*) Lider: Etrafındaki muhalefeti bertaraf ederek gerektiğinde tek başına karar alma gücüne sahip olan tek bir bireydir.
2. Tek Grup: Birbirlerine danışarak eylemde bulunan tek bir kurumun üyeleri olan bir takım bireyleri ifade eder.
3. Otonom Aktörlerden Oluşan Koalisyon: Hükümet adına karar alabilen tek

Şekil 2: Karar Birimleri Çerçevesi

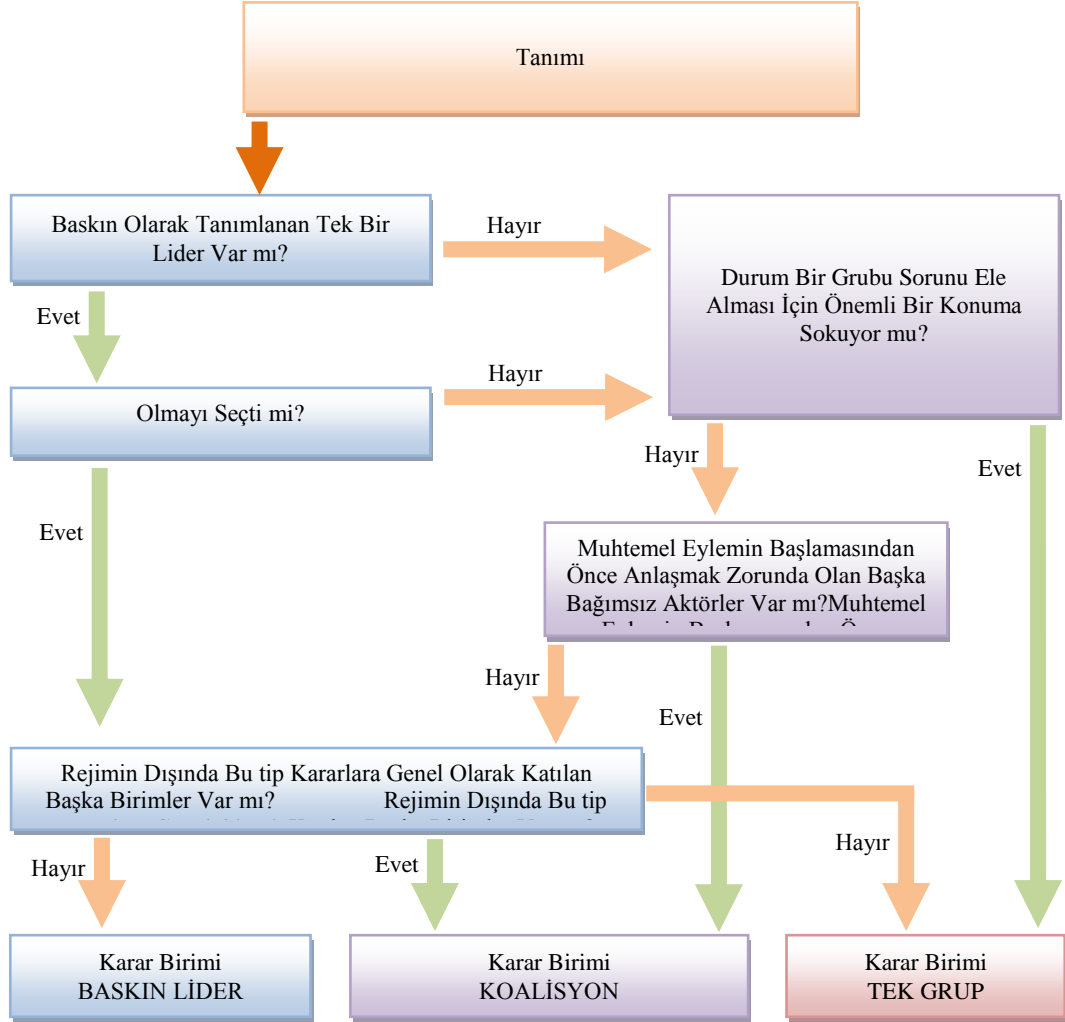
Margaret G. Hermann, "How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework", *International Studies Review*, vol. 3, no. 2 : 52'den uyarlanmıştır.

başına karar alma ve diğerlerini üzerinde zorlama yeteneğine sahip her biri ayrı hareket edebilen birey grup ve kurum temsilcileridir.

Karar Alıcı Birimin Belirlenmesi; Dış politika literatüründen çıkan sonuca göre altı koşulda siyasi liderler kendi güçlerini kullanmaktadır. Bu durumlar- kriz olayları; liderlerin kişilikleri onları olayları kontrol etme gereksinimine itmektedir-, çıkar,

uzmanlık, bilgi yönetimi teknikleri ve anlaşmazlıkları çözme. Baskın liderler genellikle “çok önemli” konularda dış politika kararları ile ilgilenmektedirler.¹²⁰

Şekil 3: Karar Birimi Belirleme Süreci

Margaret G. Hermann, “How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework”, *International Studies Review*, Vol. 3, No. 2 : 58’den uyarlanmıştır.

Genellikle şu koşullarda baskın lider davranışlarına rastlanmaktadır:¹²¹ 1) Dış politika ve savunma konularında devamlı çıkarlarının olması 2) Rejim ve rejimin devamlılığı için algılanan dış politika sorunlarının önemli görülmesi –kriz olarak algılama, 3) İçinde bulunulan durumun yüksek seviyede diplomasi, protokol (devlet

¹²⁰ Baskın liderin otoritesini olay durumunda kullanılması önemli olmaktadır. 1950’lerde İspanya’da lider olan diktatör olarak nitelendirilen Franco birçok dış politika kararını dışişleri bakanına bırakmıştır. Bu sebeple eğer dışişleri bakanı olayı yönetiyorsa aktör olarak o temel alınacaktır. M. Hermann, “How Decision Units...”, 56.

¹²¹ Hermann ve diğ., “Who Leads Matters...”, 86.

ziyareti, uluslararası görüşmeler içermesi, 4) Varsayılan durum altında liderin özel ilgisinin ya da çıkarının olması.

Tek bir grubu oluşturan koşullar; hükümet tek bir bireyin etrafında yapılanmayıp dış politika sorunları ile ilgilenen özel gruplar mevcuttur. Sovyetlerdeki politbüro örnek olarak verilebilir. Hükümetler genellikle kriz gibi durumlar ortaya çıktığında bu tip gruplar oluşturmaktadırlar. Önemli olan tüm personelin hükümetin kaynaklarını kullanarak oluşan duruma kolektif bir şekilde çözüm aramalarıdır. Koalisyon durumları; birbirinden bağımsız aktörlerin hükümet içinde ya da dışında birbiri ile iletişim halinde çalışarak bir karara varmaları durumunda orta çıkmaktadır.¹²²

Karar Biriminin Dinamikleri

Baskın liderler olan karar biriminde, bireyin siyasi bağlamdaki bilgiye olan hassasiyeti; başkalarının, bakış açısına ve duruma ne kadar dikkat etmesi gerektiği konusunda yardım etmektedir. Başkalarının görüşlerine karşı hassasiyeti olmayan bir liderde kendi inançları ne olduğunu saptamakta belirgin hale gelip böyle liderler genellikle başkalarının görüşlerini dinlemekten çok kendi fikirlerini empoze etmeye çalışırlar. Tek bir grupta ise grup içindeki anlaşmazlıkların çatışmanın, giderilerek ortak bir çözüme ulaşılma çabası vardır. Literatür grup arayışındaki çatışmaların gidebilmesi için üç model ortaya koymaktadır:

1. Aralarındaki çatışmaları minimize ederek anlaşmanın sağlanması (grup düşüncesi),
2. Aralarındaki anlaşmazlık kaçınılmaz olduğunda tartışma ve uzlaşma yolu ile çözüm arama (bürokratik politikalar),
3. Anlaşmazlıklar devam ettiğinde grup üyeleri böyle bir çatışmanın çözüm getirmeyeceğini düşünerek kararı yönlendirecek bir kural saptarlar (kazanan çoğunluk). Koalisyonun dinamikleri ise kuralların varlığına ya da yokluğuna bağlı olmaktadır. Eğer kurallar bir aktörün ön planda olmasına izin veriyorsa o aktörün kararlarına uyum sağlanabilmektedir. Ancak kurallar oy birliğini gerektiriyorsa birim veto sistemi ile her bir aktör başkalarının girişimlerini sonuçsuz bırakabilir.

---

¹²² İran rehineler krizinde İran'da hükümetin rehineleri serbest bırakmak ya da ülkelerine gönderme kararını görüşürken, Ayetullah Humeyni, Devrim Konseyindeki mollalar, hükümet içindeki ılımlılar ve konsoloslugu ele geçiren öğrenciler birer birim olarak ortaya çıkmışlardır. Hermann, "How Decision ...", 57.

Karar Çıktısı

Karar alma sürecinin süreç sonucu ve dış politika eylemi olmak üzere iki çıktısı vardır. Süreç çıktısı konusunda Hermann en az altı adet olası sonuç öngörmüştür;¹²³

- 1.) Bir tarafın fikrinin devamı,
- 2.) Uyuşma,
- 3.) Karşılıklı uzlaşma/konsensüs,
- 4.) “Orantısız uzlaşma”,
- 5.) Tıkanma (deadlock),
- 6.) Parçalanmış sembolik eylem.

Her bir sonuç kararın sonlandığını ifade etmektedir. Bu yüzden eğer bir tarafın fikri devam ediyorsa karar sürecinde kendi öncelikleri seçim olarak kabul edilmiştir. Uyuşmada, ortak bir anlayış oluşmuşken karşılıklı uzlaşmada ise her bir tarafın fikrinin benimsendiği bir sonuca ulaşılmıştır. Orantısız uzlaşmada ise bir uzlaşmaya varılmıştır ancak bir kısmının görüşleri arka planda kalmıştır. Tıkanma durumunda ise karar birimi bir anlaşmaya varamamıştır. Parçalanmış sembolik eylem de bir tıkanma durumudur. Parçalanmış sembolik eylemde ise karar birimindeki her bir katılımcı kendi başına eylemde bulunmaya çalışmakta ve başkalarını davranışları hakkında şikâyet etmektedir. Bu durum uluslararası sistemdeki diğer aktörler tarafından kimin sorumlu olacağı konusunda karışıklık yaratmaktadır.

Bu bağlamda karar alıcıların davranışlarını ve değerlendirmelerini bir kuramsal modele oturtma çabası içerisinde olmadıkları da söylenebilir. Böylesi bir durumda herhangi bir dış politika kararı alınırken teori ile pratik arasındaki boşluğun nasıl kapatılacağı tartışma konusudur. Alexander George’a göre her türlü seçeneği dikkate alan genel bir dış politikası teorisi oluşturma çabası çok fazla faydalı olmayacaktır.¹²⁴ Diğer yandan George’a göre dış politikaya faydalı katkılar sağlamanın yolu dış politikanın yürütülmesi sırasında karşılaşılan zorluklara- caydırma, zorlayıcı diplomasi, kriz yönetimi, savaşların sona erdirilmesi, önleyici diplomasi, arabuluculuk, işbirliği- gibi konulara eğilerek yapılabilir. Bu genel sorunlara

---

¹²³ age,68.

¹²⁴ Alexander L. George, “Knowledge for Statecraft: The Challenge for Political Science and History”, **International Security**, vol. 22, no. 1 (Summer, 1997): 44-52.

odaklanmak akademisyenler ve karar alıcıların ihtiyaçları arasındaki boşluğu kapatmaya yardımcı olabilecektir. Bununla birlikte, “teori ve uygulama arasındaki boşluk [tamamen] ortadan kaldırılamaz ancak bağlantılandırılabilir.”¹²⁵ Bu bağlamda, bir teoriyi ya da sistemsel bilgiyi karar alıcılara detaylı tutarlı eylemde bulunmasını sağlayan bir araç olarak görmek yanlış olur:

*“Böyle bir teori ya da bilgi var olmamış ve olması da mümkün değildir. Bunun yerine bir teoriyi ya da bilgiyi kullanmanın en büyük işlevi karar alıcılara geleneksel bir tıp tedavisinde olduğu gibi nasıl bir eylemde bulunmalarını öneren bir reçete sağlama girişiminden daha çok önce sorunun doğru teşhisini yapmayı sağlamasıdır. Karar alıcı karşılaştığı sorunla nasıl başa çıkması gerektiğini belirlemeden önce bir tıp doktoru gibi ilgilenmek zorunda kaldığı belirli sorunlu durumların teşhisinin yapılması ile karşılaştığı sorunun doğru teşhisini yapmaya çalışır.”*¹²⁶

George’un belirttiği üzere dış politikada kriz gibi sorunlu konuları çalışmak başka oluşabilecek sorunların önceden tespitine, uygun olan stratejinin zamanında belirlenerek belki de krizin tırmanmadan çözümlenmesi mümkün olabilecektir. Eğer bir kriz kaçınılmaz olarak ortaya çıkıyorsa da şiddete başvurmadan, savaşı alternatif olarak görmeden ‘savaşlar nasıl oluşuyorsa’, ‘barış da oluşabilir’ anlayışı ile sorunların çözümüne olanak tanınabilecektir.

Bu çalışmada incelenecek olan olay kriz olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda krize ilişkin kuramsal açıklamalara gereksinim durulmuştur.

2.4. Kriz Kavramı ve Tanımı

Krizin sabit bir tanımını yapmak zordur. “Kriz terimi Yunanca ‘krinein’ kelimesinden gelmekte olup anlamı ayırmaktır. Tıbbi bir kriz ciddi bir hastalıkta dönüm noktası olup ya ölümdür ya da iyileşmeye dair bir dönüm noktasıdır. Uluslararası politikada dönüm noktası savaş ve barış arasında yer alabilir.”¹²⁷ Ancak krizi bir dönüm noktası olarak ifade etmek de akademisyenler arasında tartışmalıdır. Örneğin Richardson’a göre krizleri bir dönüm noktası olarak ifade

---

¹²⁵ age, 50.

¹²⁶ age, 50.

¹²⁷ Charles Hermann, “Crisis”, <http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann-Crisis.pdf> [05.04.2013].

etmek yanlış olacaktır¹²⁸ çünkü bir ülkenin liderinin ölümü ya da ülke içindeki hükümet değişimi de önemli birer dönüm noktaları olup krize yol açan gelişmeler arasında yer almamaktadır.

Hermann'a göre, dönüm noktası olarak krizler ani ve hızlı değişikliklerle ilgili olmaktadır.¹²⁹ Uluslararası politikada bir dönüm noktası olarak krizin kullanımı, çatışmanın seviyesindeki önemli ani değişiklikleri ya da çatışmaya yol açacak şiddetin yoğunluğunda ani değişimler gibi özel bir değişikliği ifade etmektedir. Hermann'ın ifade ettiği üzere, ani değişim olan dönüm noktası kavramı bir kriz olarak ifade edilebilirken ancak neden krize dönüştüğü açıklanamamaktadır. Oysa dönüm noktası tanımı ancak yaşananların etkisini göstermesi neticesinde olmaktadır. Dönüm ya da değişiklik krizden sonra açıklanamayacağı için dönüm noktası olarak krizin tanımlanması uluslararası olayların sistemsel analizlerindeki bir kavram haline dönüşmektedir. Sistemsel yaklaşımların krize olan bakış açıları çeşitli aktörler arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Ulus analizlerin temel birimi iken sistemsel yaklaşım uluslar içindeki sürece odaklanmaktan çok uluslararası ilişkileri incelemektedir.¹³⁰ Eğer bir krizin niteliği bireysel karar alıcının onu ne olarak algıladığı şeklinde yorumlanırsa tanım karar alma yaklaşımı ile oldukça ilişkili olmaktadır. Bu bağlamda Charles Hermann'a göre kriz:¹³¹ *“devleti oluşturan karar alıcıların ve dolayısı ile devletin; öncelikli amaçlarını tehdit eden aynı zamanda karar alıcıları, olay dönüşmeden kısa zaman içinde karar almalarını gerektiren sürpriz olarak ortaya çıkan bir durumdur.”*

Karar alma yaklaşımı çerçevesinden farklı bir perspektif sunan Michael Brecher'a göre ise, iç ve dış çevreden kaynaklanan bir değişiklikten ortaya çıkan durumlar olan

---

¹²⁸ James L. Richardson, **Crisis Diplomacy: The Great Powers Since the Mid-Nineteenth Century**, (Cambridge University Press, 1994):11.

¹²⁹ Charles F. Hermann, **Crises in Foreign Policy: A Simulation Analysis**, (The Bobbs Merrill Company, Indianapolis, 1969), 21.

¹³⁰ age, 28.

¹³¹ Charles F. Hermann, “Threat, Time and Surprise: A Simulation of International Crises” in Charles F. Hermann, ed. **International Crises: Insights from Behavior Research**, (Free Press, New York, 1972):187, [http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann Threat,%20Time%20and%20Surprise%20%20A%20Simulation%20of%20International%20Crisis.pdf](http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann%20Threat,%20Time%20and%20Surprise%20%20A%20Simulation%20of%20International%20Crisis.pdf) [05.04.2013].

krizlerin varlığı için üç koşulun karar alma mekanizmasındaki en üst seviyedeki liderler tarafından algılanması yeterlidir.¹³²

1. Eş zamanlı olarak ya da sonradan temel değerlere yönelik tehdit
2. Askeri bir şiddete dâhil olma olasılığı
3. Dış değer tehdidine yönelik olarak yanıt verilmesi için sınırlı zamanın olduğu bilinci.

Brecher'a göre Hermann'ın tanımı eksiklikler içermektedir. Bu bağlamda Brecher'ın ilgili tanımı beş noktada Hermann'ın tanımından farklılaşmaktadır.¹³³

- sürprizin eksikliği gerekli bir koşuldur
- 'kısa' zamanın yerini 'sınırlı' zaman almaktadır
- bir krizi başlatan durumsal değişiklik kriz aktörü tarafından iç ya da dış çevreden kaynaklanabilmektedir
- algılanan tehdit 'yüksek öncelikli amaçlar'dan çok 'temel değerler' olmaktadır
- aynı zamanda algılanan askeri bir şiddet olasılığı da söz konusudur.

Bu bağlamda Brecher'a göre Hermann'ın aksine, sürpriz gerekli bir koşul değildir.¹³⁴ Örneğin 1914 yılında I. Dünya Savaşı'na varılan aşamada ortaya çıkan kriz durumu bir sürpriz değildir. Uluslararası sistem devletler üzerinde gergin bir durum oluşturmuş içinde bulunulan sözkonusu koşulların da etkisi ile liderlerin ilgili durumu algılamaları çerçevesinde kendi kararları doğrultusunda hareket etmişler ve sonuç savaşa varan bir kriz olmuştur. Kısa zaman terimi de Hermann'ın tanımında problemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Brecher'a göre bu tanımın yerine kullanılması gereken "sınırlı zaman" terimidir. Örneğin Türkiye ve Yunanistan arasında ortaya çıkan Kardak Kayalıkları krizi 38 günlük bir zaman dilimi içinde

---

¹³² Michael Brecher, **Decisions in Crisis: Israel, 1967 and 1973**, (University of California Press, 1980), 2.

¹³³ Brecher, age, 3.

¹³⁴ McCormick'e göre sürprizin içerik analizlerinden ölçülmesi mümkün olmamakta daha çok beklenmeyen bir şiddet durumunda ortaya çıkmaktadır. David McCormick, **Decisions, Events and Perceptions in International Crises, Vol. 1: Measuring Perceptions to Predict International Conflict**, (Ann Arbor, Michigan: First Ann Arbor Corp,1975)'dan aktaran, Michael Brecher, "Toward a Theory of International Crisis Behavior: A Preliminary Report", **International Studies Quarterly**, Special Issue on International Crisis:Progress and Prospects for Applied Forecasting and Management (Mar., 1977): 42.

yaşanmışken¹³⁵ bu çalışmada analiz edilecek olan Bulgaristan ile 1989 yılında yaşanan krizin temellerini 1984 yılının sonlarına kadar götürmek mümkündür. Bu açıdan önemli olan zamanın kısa olmasından çok belirli bir zaman çerçevesi içinde söz konusu duruma karşı bir yanıt geliştirilmesi için zamanın sınırlı olmasıdır. Ayrıca Hermann'ın tanımında algılanan tehdidin niteliği konusunda da eksiklikler bulunmaktadır. Bir uluslararası kriz, sadece dış çevreden algılanan bir tehdit ile gelişmeyip aynı zamanda kriz, iç ortamdan; ayaklanmalardan, grevlerden, gösterilerden kaynaklanabilmektedir. Brecher, Hermann'ın tehdidin odak noktası konusunda "yüksek öncelikli amaçlar" terimini genişleterek "temel değerler" kavramını kullanmaktadır. Bu kavram değerlerin 'özü'nü içermekte olup bir toplumun yaşam mücadelesi, nüfusunu, siyasi egemenliği, bağımsızlığı tehdit algısında önemli bir yere sahiptir. Tehdit değişkeni her bir kriz için gerekli unsur olmaktadır.¹³⁶ Eğer tehdit yoksa stres de yoktur ve sistem de bir kriz durumuna girmez. Aynı zamanda tehdit algısı savaş olasılığını da beraberinde getirmektedir.

Karar alma yaklaşımı çerçevesinde, Richard N. Lebow da çalışmasında üç fonksiyonel kritere göre krizi tanımlar:¹³⁷

1. Karar alıcılar tehdit edici bir hareket algılarlar ya da başka bir uluslararası aktör ciddi bir şekilde somut ulusal çıkarlarını itibarını ya da onun güçte kalma yeteneğini zedeler.
2. Karar alıcılar kendilerine yöneltilen her hareketin önemli bir savaş olasılığını doğuracağını algılarlar. Algılanan tehdit aynı zamanda savaş olasılığına da bir olanak tanımaktadır. Risk algısı aynı zamanda stres ve baskı da oluşturur. Böyle bir ortamda karar alıcılar normal durumdan çok farklı bir ortamda görev yürüttüklerini hissederler.
3. Karar alıcılar kendilerini sınırlı zaman içinde hareket etme zorunluluğu içinde algılarlar.

---

¹³⁵ Aydın Şihmantepe, "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi" **Güvenlik Stratejileri**, Sayı: 17, (Yıl: 9): 140.

¹³⁶ Phillips Warren and Richard Rimkunas, "The Concept of Crisis in International Politics", **Journal of Peace Research**, vol. 15, no. 3 (1978):268.

¹³⁷ Richard Ned Lebow, **Between Peace and War: The Nature of International Crisis**, (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1981), 11.

Sistem yaklaşımını temel alan Haney'e göre karar alma yaklaşımı, kriz sırasında karar birimini yücelterek karar alma sürecinde yapının önemini azaltmaktadır.¹³⁸ Hermann ve Brecher'in bireyi karar alıcı olarak ön plana çıkarmalarına karşılık Haney'e göre eğer karar alma sürecinde kişilikler ön plana çıkarsa yapıların önemi kalmayacaktır. Oysa bu görüşler yetersiz olup karar almanın önemli bileşenleri eksik olmaktadır. Kriz sırasında yapı ve grubun organizasyon yapısı karar alma sürecini etkilemektedir. "*Yapı etkisini sürdüren bir faktör değil kriz sırasında karar almanın önemli bir bileşenidir.*"¹³⁹

Krizlere sistem açısından yaklaşan başka bir yazar olan McClelland'a göre, uluslararası krizler birinci dereceden gerçeklikler olarak görünmeye eğilimli olup tarih tarafından verili gözükmektedirler.¹⁴⁰ Bu yüzden krizin özel bir tanıma ihtiyacı yoktur: "*Herkes bir şey olduğunda bilir.*" Yine de, McClelland, sistem temelli yaklaşımına açıklık kazandırmaktadır.¹⁴¹ Ona göre, güçlü saldırgan devletler güç boşluğundan yararlanarak güçsüz, kendisini savunamayacak bir coğrafyada bulunan devletlere saldırırlar. Bu güç boşluğu durumu da krizi tetikleyen bir durum olarak varsayılmaktadır. Güçler dengesi sistemini bozacak her bir girişim savaş riskini getirir bu da güç dağılımını korumak isteyen devletler arasında bir gerilim ve anlaşmazlık yaratır. McClelland'a göre bu gerilim ve anlaşmazlık başka bir ifade ile krize karşılık gelmektedir. McClelland'ın dönemselleştirmesine göre, krizlerin ilk serisi 1870-1904 arasında yer almış; Birinci Dünya Savaşı devlet yönetimindeki, kriz yönetimindeki başarısızlık ile ortaya çıkmıştır. Krizlerin ikinci serisi ise 1935-1939 yılları arasındadır. Bu iki serideki başarısızlık genel bir savaş ile sonuçlanmış olup üçüncü seri olan 1948-64 başarılı bir şekilde sonuçlanmış; ilk ikisindeki hatalar yapılmamış ve savaştan sakınılmıştır. Bu bağlamda McClelland'ın ifade ettiği üzere:¹⁴² "*Araştırılması gereken, kriz yönetimine asıl katkıda bulunacak temel nokta, Soğuk Savaş sırasında fiziksel ve siyasi anlamda güçlü olan yapıların birbirlerine*

---

¹³⁸ Patrick J. Haney, "Structure and Process in the Analysis of Foreign Policy Crises", ed. Laura Neack, Jeanne A. K. Hey and Patrick J. Haney, **Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation**, (Prentice Hall, 1995) :104.

¹³⁹ age

¹⁴⁰ Charles A. McClelland, "The Acute International Crisis", **World Politics**, vol. 14, no. 1, (October, 1961):183.

¹⁴¹ age, 184.

¹⁴² age, 184.

karşı olmaları halinde nasıl savaşa varmadıklarıdır? Bu 1914 yılında tarihte ne yer almalydı ki 'gereksiz savaş' olmazdı?, sorusuna benzer bir yaklaşımdır.”

Tablo 3: Kriz Yaklaşımları, Yazarlar ve Tanımları

Yaklaşımlar	Yazarlar	Tanımların Temel Noktaları
Karar Alma	Charles F. Hermann	Karar Alıcılar Amaçlara Yönelik Tehdit Algısı Kısa Zaman- Sürpriz
	Michael Brecher	Karar Alıcılar Temel Değerlere Yönelik Tehdit Algısı Askeri Şiddet Olasılığı Sınırlı Zaman
	Richard N. Lebow	Karar Alıcılar Tehdit Edici Eylem Algısı Savaş Olasılığı Sınırlı Zaman
Sistem	Patrick J. Haney	Yapı Karar Almanın Temel Belirleyicisi
	Charles A. McClelland	Güç Boşluğu Gerilimler Savaş Riski Yapı
Sistem+Karar Alma= Karma	James M. McCormick	Algılanan Yüksek Tehdit Sürpriz ve Kısa Zaman Devletler Arası Etkileşimler
	Glenn H. Snyder ve Paul Diesing	Hükümetlerin Savaş Olasılığı Algısı Ciddi Çatışma-Etkileşimler

Tarafımızdan Hazırlanmıştır.

Bazı yazarlara göre tek başına sistem ya da karar alma yaklaşımı krizi terimini açıklamada yeterli olmamaktadır. Bu yazarlardan McCormick'e göre he iki yaklaşım da bütünsel olarak ele alındığında kriz doğru bir şekilde tanımlanabilmektedir. Bu yazara göre, tek başına karar alma yaklaşımı ile tanımlandığında kriz uluslararasıdaki bir eylemde değişiklik olduğunda değil karar alıcıların algılarında değişiklik olduğunda ortaya çıkmaktadır.¹⁴³ Tam tersi bir şekilde eğer sistemsel yaklaşım krizi açıklamada temel olarak alınırsa karar alıcıların algılarındaki değişiklik sistemsel değişiklikler kriz olarak kabul edilecektir. Bu bağlamda en iyi

¹⁴³ James M. McCormick, "International Crises: A Note on Definition" **The Western Political Quarterly**, vol. 31, no. 3 (Sep., 1978): 354.

şekilde yapılacak olan kriz tanımı her iki yaklaşımı birleştirerek mümkün olmaktadır. Bu açıdan McCormick'e göre kriz;¹⁴⁴ algılanan yüksek tehdit, sürpriz ve kısa zaman, ulusların davranışlarında değişime yol açan aralarındaki etkileşimler yolu ile tanımlanmalıdır.

Yine her iki yaklaşımı birlikte alan Snyder ve Diesing'in tanımına göre kriz, ciddi çatışma içindeki bir ya da birkaç egemen devletin hükümetlerinin arasında tehlikeli yüksek savaş olasılığı algısını içeren etkileşimler dizisidir.¹⁴⁵ Snyder ve Diesing'in tanımında devletlerin çatışma içinde olmaları koşullu ile krizi tanımladığını görmekteyiz. Bu bağlamda genel olarak devletler arası ilişkilerde "negatif" anlam taşıyan bu iki kavram birbirinden farklılaşmaktadır.

2.5. Kriz ve Çatışma

Snyder ve Diesing'e göre, çatışma tüm politikaların özellikle uluslararası politikaların merkezinde olup krizler, çatışmaların başlıca bölümleridir.¹⁴⁶ Durgun barış zamanlarında savaş olasılığı devlet adamlarının bilincinin arka planında net olarak gözlemlenemezken, kriz durumlarında davranışsal etkiler aniden yükselmekte ilgili faktörler, güç konfigürasyonu, çıkarlar, algılar daha da netleşmekte iyi tanımlanmış tek bir konu üzerine odaklanılmaktadır. Diplomaside karşı tarafı zorlama ve uzlaştırma arasındaki politika seçimi olağan zamanlarda bile bir çelişkili durum olurken kriz dönemlerinde bu çelişki en yükseğe çıkmakta ve acil çözüm talep etmektedir.¹⁴⁷ Snyder ve Diesing'in ifade ettiği üzere, savaş en uç noktada zorlamanın en son şekli olup savaşla birlikte kabaca silahlı güçler arasındaki -fiziksel çatışma- çatışma sırasında amaçların yerine getirilmesi ortak çıkarlara üstün gelmektedir. Kriz durumlarında ise diplomasi daha da zorlayıcı olmakta, duygusal iklim şiddet ve korkuya doğru değişmektedir. Tarafları anlaşmaya zorlayan şiddetin kullanılması değil savaş riski olmaktadır.¹⁴⁸ Bu bağlamda Diesing ve Snyder kapsamında krizi düşündüğümüzde krizi çatışmadan ayıran temel parametrenin algılanan savaş riski olduğunu görmekteyiz. Swanström ve Weissmann

---

¹⁴⁴ McCormick, age, 356.

¹⁴⁵ Snyder and Diesing, age, 3-4.

¹⁴⁶ age, 3.

¹⁴⁷ age, 3.

¹⁴⁸ age, 10.

çalışmalarında krizi çatışmanın içerisindeki bir aşama olarak nitelendirmişlerdir.¹⁴⁹ Bu yazarlara göre çatışma içerisinde askeri yöntemlere başvurulmamış olmakla birlikte taraflar gerekli önlemleri almaktadırlar. Çatışmanın ileri aşaması olarak da kriz kavramına yer veren yazarlara göre kriz aşamasında düzenli bir şiddet olmamakla birlikte zaman zaman şiddet ortaya çıkabilmektedir.¹⁵⁰ Bu yazarlara göre de krizlerde belirgin olan savaş riski olup askeri seçenekler tercih edilebilmektedir.

Bu bağlamda uluslararası kriz ve uluslararası çatışma birbiri ile yakından ilgili ancak eş anlamlı değildirler.¹⁵¹ Aslında her bir kriz devletlerin çatışması iken iki ya da daha fazla taraflar arasında oluşan her çatışma kriz içinde aksetmez. Krizler sadece savaşımlardan önce oluşmazlar işgal, savaşın başlaması bir krizi başlatabilir. Daha da ötesi genellikle krizlerin odaklandıkları tek bir konu olmaktadır.¹⁵² Krizleri başlatan özel eylemler vardır; sınır anlaşmazlığı, ekonomik boykot, azınlığa yönelik kötü muamele siyasi rejime tehdit gibi uluslararası çatışma ise aktörlerin çıkarlarının ve değerlerinin çatışmasıdır.¹⁵³ Devletler arasında gerilimler mevcuttur çatışmada da ama tehdit edici bir durum olarak gözükmemektedir.

Çatışma çözümü ise çatışan tarafların temel uyuşmazlıklarını çözdükleri ve birbirlerine karşı kullandıkları tüm şiddet davranışlarını durdurdukları bir anlaşmaya varmaları durumu olarak tanımlanmaktadır. Yani çözüm çatışmadan sonra gelmektedir.¹⁵⁴ Kriz yönetimi ise kriz anında krizin giderilmesine yönelik girişimlerdir. Toplumsal insan ilişkilerinin rekabet ve çatışmaya dayalı anlayışından farklı olarak insanların aralarındaki anlaşmazlıkları işbirliği yolu ile çözebileceğini

---

¹⁴⁹ Niklas L. P. Swanström and Mikael S. Weissmann, **Conflict, Conflict Prevention, Conflict Management and Beyond: A Conceptual Exploration**, Concept Paper, Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Studies Program, Sweden, Uppsala University, (Summer 2005): 11. http://www.silkroadstudies.org/new/docs/ConceptPapers/2005/concept_paper_ConfPrev.pdf [06.07.2013]

¹⁵⁰ age

¹⁵¹ Michael Brecher, **Crisis in World Politics: Theory and Reality**, (Pergamon Press,1993): 4.

¹⁵² age, 7.

¹⁵³ William J. Dixon, "Third-Party Techniques For Preventing Conflict Escalation And Promoting Peaceful Settlement", **International Organization**, vol. 50, Issue 04 (1996): 665.

¹⁵⁴ Peter Wallensteen, **Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System**, (SAGE Publications, 2002), 8.

savunmaktadır.¹⁵⁵ Bu bağlamda çatışma çözümü barış çalışmalarını da içinde barındırmaktadır.

Çatışmaların tırmanması durumunda barış oluşturma (*peace-making*) çabası ile şiddet sonrasında ise barış inşaatı (*peace-building*), işbirliği yolu ile kalıcı bir şekilde çatışmaların giderilmesine çalışılır. Çatışma çözümü sadece bir anlaşmanın yapılması ile giderilmez. Çatışma çözümü için önemli olan kalıcı barış alt yapısının oluşturulmasıdır. Bu bağlamda bir anlaşmanın yapılması sürekli bir çözümü sağlamaz.¹⁵⁶ Oysa yapılan bir ateşkes anlaşması, ya da tırmanmanın durdurulması kriz yönetimi için başarılı bir sonuç iken aynı şey çatışma çözümü için söylenemez.¹⁵⁷

Krizlerin yönetiminde ilgili soruna acil olarak yanıt verme gereksinimi doğmaktadır. Krizlerde ortaya çıkan tehdit algısı çatışmaların varlığından farklı bir boyut kazandırmaktadır. Kriz dönemlerinde, karar alıcılar davranış mekanizmaları geliştirmeye çalışmakta, çıkarlarını koruma ve zararlarını minimize etme ikilemi içerisinde kararlarını almaya çalışmaktadırlar. Bu açıdan krizler devletlerin acil olarak karşılaştıkları tehdit algısının yüksek olduğu durumlarda ilgili sorunlar ile mücadele etme kapasitesini göstermesi açısından önemli olmaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorileri çatışmalara; savaşlar nasıl engellenir, barışçıl bir dünya düzeni nasıl sağlanır, kaynakların adil dağılımı mümkün müdür ya da çıkarlar nasıl maksimize edilir sorularına yanıt aramışlardır. Bu sorular üzerinden devletlerarası ilişkileri güç, üretim ilişkileri, ittifak kurulumu gibi kavramsallaştırmalar ile açıklamaya çalışmışlardır. Yine savaşmadan sorunlar nasıl çözülür sorusu üzerinden peki ya savaş riskini içinde barındıran bir belirsizlik varsa yani bir kriz oluşmuşsa söz konusu krize nasıl yaklaşılmalıdır ki hem temel değerler korunsun hem de savaşmadan tüm tarafların kabul edebileceği bir çözüme ulaşılsın sorusuna bir yanıt geliştirme gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla krizleri savaş riskini bertaraf ederek, ülkelerin duruma uygun kararlar alınmasını sağlayarak, davranışlarda bulunmasına olanak tanıyacak uygun teorinin hangisi olduğuna yer verilecektir.

---

¹⁵⁵ Morgan Brigg: **The New Politics of Conflict Resolution: Responding to Difference**, (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 1.

¹⁵⁶ age,1.

¹⁵⁷ Jonathan Wilkenfeld ve diğ., **Mediating International Crises**, (Routledge Advances in International Relations And Global Politics, 2005), 10.

2.6. Uluslararası İlişkiler Teorilerine Göre: Kriz

Realizme göre askeri güç anlamında zayıf olmak tehdit algısını arttırmaktadır. Dolaylı olarak realizme göre ekonomik, kimliğe yönelik tehditlerden çok askeri güvenliğe yöneltilen tehditler krize yol açmış olacaktır. Bu anlamda krizin tanımındaki gerekli koşul olan tehdit algısı realizm temelinde “güç” ile sınırlı kalmaktadır.

Realizme göre devletlerin “kendi kendine yardım” mantığı anarşi ortamını yaratmakta böylece bir devleti durduracak başka üstün bir otorite olmadığından devletler “yaşamsal çıkarlarını” güç kullanarak korumaya çalışmaktadırlar.¹⁵⁸ Bu yaklaşım çerçevesinde görüşmeye, uzlaşmaya, yaptırımlara olanak tanımayan doğrudan güç kullanımı yolu ile sorunların çözülmesi anlayışı kriz yönetimine olanak tanımamaktadır. Nitekim realizmin öngördüğü oyun teorisindeki sıfır toplamı oyunda, birinin kazanması diğerinin kaybetmesi anlamına gelmektedir.¹⁵⁹ Bu bağlamda krizin yönetilmesinin amacı düşmanın teslim olmasını sağlayarak kazanmaktır.¹⁶⁰

Uluslararası ilişkileri, uluslararası sistemi anarşik olarak algılayan neorealist yaklaşıma göre anlaşmaları garanti altına alacak, ittifaklara bağımlılığı sağlayacak ya da silah kontrolünü sağlayacak olan yasal bağlayıcı bir yapı söz konusu değildir.¹⁶¹ Her ne kadar devletleri yaptıkları anlaşmalarda bağlayan üst bir otorite bulunmasa da yapılan anlaşmalar krizleri geçici olarak da olsa sonlandırabilmekte, devletler ortak bir paydada uzlaşabilmektedirler.

Klasik realizmde olduğu gibi neorealizmde de devletler bilardo topları gibi sert ve kapalı olup içlerinde olup biten şeyler uluslararası “masa” da nasıl davranacağını etkilememektedir.¹⁶² Ulus devletler ya da daha uygun olarak ulus devletleri temsil

---

¹⁵⁸ Ken Booth, “Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice”, **International Affairs**, vol. 67, no.3 (Royal Institute of International Affairs, 1991): 533.

¹⁵⁹ Arthur N. Gilbert and Paul Gordon Lauren, “Crisis Management: An Assessment and Critique”, **The Journal of Conflict Resolution**, vol. 24, no. 4 (Dec., 1980): 646.

¹⁶⁰ age, 646.

¹⁶¹ Stephen J. Majeski and Shane Fricks The “Conflict and Cooperation in International Relations”, **Journal of Conflict Resolution**, vol. 39, no. 4 (Dec., 1995): 622.

¹⁶² Patrick James and Jean Sébastien Rioux “International Crises and Linkage Politics: The Experiences of the United States, 1953-1994”, **Political Research Quarterly**, vol. 51, no. 3 (Sep., 1998):781-782.

eden dış politika liderleri, aynı kabul edilmekte; güvenliklerini, mümkün olduğunda güç ve zenginliklerini de arttıracak şekilde hareket ederler.¹⁶³ Oysa sınırlı rasyonaliteye sahip olan aktörler elde edecekleri faydayı maksimize edemezler, her eylemin yönüne göre maliyeti ve faydasını hesaplamak için eldeki bilgiyi kullanmak zordur.¹⁶⁴ Kriz dönemlerinde de devletleri aynı olarak kabul etmek önceliklerini, ulusal yapılarını dikkate almamak tüm devletlerin krizleri çıkarlarını maksimize etme anlayışı içinde görmemize yol açacaktır. Bu sebeple Simon'un belirttiği üzere önemli olan çıkarları maksimize etmekten çok tatmin edici stratejinin geliştirilmesidir.¹⁶⁵

Neorealizm, klasik realizm gibi uluslararası ilişkilerde rekabet ve çatışma sürekli var olduğu için başarılı olmuştur ancak aynı zamanda uluslararası ilişkilerde işbirliğinin de varlığı unutulmamalıdır.¹⁶⁶ Diğer yandan liberalizmin ön gördüğü demokrasilerin normlara olan bağlılığı, kurumsal yapıları, ekonomik bağımlılıkları nedeni ile güç kullanımına başvurmaktan çok barışçıl metotlar ile aralarındaki anlaşmazlıkları çözeceği savı her demokratik devletin yapısına uygun olmamaktadır.¹⁶⁷ Demokratik barış teorisi istikrarı (geçiş dönemindeki devletlerin yapısına) oturmamış, “arızalı” demokrasilere uygun olmamaktadır. Bu ülkelerin dış politik davranışlarını oluşturan normlar, değerler ve kurumlar liberal demokrasilerin aksine belirgin değildir. Ayrıca demokrasilerin diğer rejimlere göre barışçıl olduğu savı da tartışmalıdır. Örneğin Münih'te Chambelain, Adolf Hitler ile bir anlaşmayı garanti altına almıştır ancak sonrasında Adolf Hitler'in anlaşmasından cayması ile Hitler tarafından aldatılmıştır.¹⁶⁸

Demokrasilerde krizler yönetilirken savaşa varma konusunda sadece liderler belirleyici olmayıp devletin dayandığı hukuk kuralları gereği aynı zamanda toplumun

---

¹⁶³ Majeski and Fricks, age, 622- 623.

¹⁶⁴ Herbert Alexander Simon, **Models of Bounded Rationality: Empirically Grounded Economic Reason**, (MIT Press, 1997), 291.

¹⁶⁵ age, 291.

¹⁶⁶ Majeski and Fricks, age, 624.

¹⁶⁷ Margaret G. Hermann ve Charles W. Kegley, “Ballots, a Barrier against the Use of Bullets and Bombs: Democratization and Military Intervention”, **The Journal of Conflict Resolution**, vol. 40, no. 3 (September, 1996): 438.

¹⁶⁸ Jean-Sébastien Rioux, “A Crisis-Based Evaluation of the Democratic Peace Proposition” **Canadian Journal of Political Science / Revue Canadienne De Science Politique**, vol. 31, no. 2 (June, 1998): 266.

da desteğine gerek vardır. Bu sebeple krizleri güce kullanarak çözmek demokratik devlerin yapısına uygun olmamaktadır. Ancak bir demokratik ülke ile demokratik olmayan ülke arasındaki krizde belirleyici olan daha çok liderlerin algılamaları olmaktadır.

Demokratik devletlerin algısında demokratik olmayan kendi vatandaşları üzerinde baskı kuran otoriter rejimlerin kendi gücünü ve rejimini kuvvetlendirecek şekilde şiddete başvurduğu algısı yaygın olmaktadır.¹⁶⁹ Karşılaşılan kriz ile ilgili olarak bir liderin karşısındaki düşman ülkenin değerlerini ve kurumlarını algılayış şekli güç kullanımında etkili olmaktadır.¹⁷⁰ Bu bağlamda belirleyici olan daha çok liderlerin özellikleri olmaktadır. Örneğin otoriter bir lider için uzlaşma zayıflığının göstergesi olabilir ve bu da o lider için darbeye yol açabilir.¹⁷¹ Bu bağlamda liberalizm liderlerin özelliklerine ve karşı tarafın onları nasıl algıladığına yer vermeyerek krizleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Krizlerin ortaya çıktığı ortam da nitekim uluslararası ilişkilerin doğasında da olduğu üzere belirsizliğin daha belirgin bir şekilde hâkim olduğu bir yapıda cereyan etmektedir. Oysa Wendt, neorealizmin eleştirisini yaparak yapısalcılığı açıklarken neorealizmin anarşiyi oluşturan belirsizlik kavramı üzerinde pek durmamaktadır.¹⁷² Neorealizme göre belirsizlik sorunu devletleri güvenlik arayışına itmektir. Güvenlik arayışı içinde olan devletler bunun değişebileceğinin farkındadırlar bu yüzden güçlerini kaybetme korkusunu taşımaktadırlar. Wendt'in anlayışında devletler uluslararası etkileşimden bağımsız olarak içsel süreç içinde değişmektedirler. Devletleri toplumsal kimlik şekillendirirken uluslararası toplumu normatif ve düşünsel yapılar şekillendirmektedir.¹⁷³ Bu ayrımında uluslararası toplumu şekillendiren süreçler verimsiz, dar bir alana hapsedilmektedir.¹⁷⁴ Bu bakış açısı ile büyük çaptaki uluslararası değişimleri anlamak mümkün olmayacaktır. Dolayısı ile devletlerin dış politikalarında meydana gelen krizleri de sadece normatif yapılar ile

---

¹⁶⁹ Hermann ve Kegley, age, 438.

¹⁷⁰ age,438.

¹⁷¹ Rioux, age, 266.

¹⁷² Dale C.Copeland, "The Constructivist Challenge to Structuralrealism, A Review Essay", **Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics**, ed. Stefano Guzzini and Anna Leander, (Routledge,2006): 2.

¹⁷³ Reus-Smit, age, 294.

¹⁷⁴ age, 294.

ilişkilendirerek açıklamak mümkün olmayacaktır. Ayrıca yapısalcılığın öngördüğü üzere, tüm insan gerçekliklerinin söylem yolu ile şekillendiğini savunmak doğru olmayacaktır.¹⁷⁵ Materyal güçler de var olmakta ve aktörlerin davranışları üzerinde etkileri olmaktadır. Bu bağlamda krizlerin yönetiminde de sadece söylemler etkili olmayıp aktörlerin üzerinde etkili olan materyal güçlerin de varlığını kabul etmek gerekecektir.

Yapısalcıların savunduğu şekilde her bir devlet farklıysa ve tarihsel koşulları içinde değişiyorsa ‘devlet sistemleri’nin doğası hakkında bir genelleme yapmak mümkün olmamaktadır.¹⁷⁶ Nitekim Wendt dışındaki birçok yapısalcı uluslararası ilişkilerin genel bir teorisini oluşturmanın saçma olduğunu düşünmekte ve geçici genellemeler sunmaktan öteye geçememektedirler.¹⁷⁷

Marksizme göre kriz belirgin ve algılanan olmaktan çok içinde bulunulan kapitalist sistemin oluşturduğu uluslararası çatışmanın bir göstergesi olarak beklenen bir aşama olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁸ Bu anlamda karşılaşılan özel bir sorun olmayıp dolayısı ile belirli bir karar alma durumuna, krizleri yönetme girişimlerine yer verilmemektedir.

Feminist yaklaşımı kriz yönetimi açısından değerlendirmek zordur. Erkek egemen güç ilişkilerinde ortaya çıkan krizlere şiddet kullanımının kullanılmamasını kullanılsa bile bunun en az seviyede olması gerekliliğini savunan feministler kadın egemen güç ilişkilerinde daha barış yanlı bir tutum izlenebileceği görüşündedirler. Oysa bu savı doğrulamak zordur. Boyer ve Caprioli’nin çalışmalarına göre 1990’lardan 1994’e kadar sadece 24 kadın lider yer almış olup 10 kriz ile karşılaşmıştır.¹⁷⁹ Her ne kadar bu krizlerin hiç biri kadın liderler tarafından başlatılmamış olsa bile kadın liderlerin kriz sırasındaki spesifik davranışlarını test etmek amacı ile kriz sırasında görevini yürüten daha fazla karar alıcı olarak kadın

---

¹⁷⁵ Copeland, age, 4.

¹⁷⁶ Ronen Palan, “A World of Their Making: an Evaluation of the Constructivist Critique in International Relations”, **Review of International Studies**, vol.26 Issue 04, (October 2000): 593.

¹⁷⁷ Reus-Smit, age, 297.

¹⁷⁸ McClelland, “The Acute...”, 185.

¹⁷⁹ İlgili verileri gösteren tablo için bkz. States with Female Leaders from 1900 to 1994, Mary Caprioli and Mark A. Boyer, “Gender, Violence, and International Crisis”, **The Journal of Conflict Resolution**, vol. 45, no. 4 (August, 2001): 506.

lider örneğine gereksinim vardır. Ayrıca incelenen krizlerde kriz yönetimi tekniği olarak şiddet kullanımını yükselen seviyelerde kullanılmıştır. Bu çalışmaya göre belki de şiddet ile verilen cevaplar söz konusu 10 krizde kadın liderlerin devletin başı olarak erkek tanımlı ve erkek egemen uluslararası siyasi çevrede kendisini kanıtlama isteğinden kaynaklanıyor olabilir.¹⁸⁰ Aynı sebepten dolayı kadın liderler krizleri kazanmak için daha fazla çaba göstermektedir çünkü kadın olmak ve bu sebepten dolayı zayıf gözükmek içte ve uluslararası alanda siyasi intihar anlamına gelecektir.¹⁸¹

Genel olarak uluslararası ilişkiler çalışmaları kadınların toplumların eşit birer üyesi olarak katılımlarının krizlerde daha az şiddet içeren askeri anlaşmazlıkla ile sonuçlandığını ortaya koymuştur.¹⁸²

Ayrıca iç politikalarında şiddet ve ayrımcılığın belirgin olduğu devletler uluslararası alanda da aynı araçlara başvurumaktadırlar.¹⁸³ Sonuç olarak feminist yaklaşımlar cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kalktığı krizlerde şiddete başvurmadan krizlerin çözümlenebileceğini savunmaktadırlar. Oysa bu yargıyı kanıtlamak yukarıda belirtildiği üzere ilgili karar alıcı pozisyonunda bulunan kadın liderlerin yetersizliğinden dolayı zor olmaktadır.

Yeşil siyaset teorisi ise krizlere daha çok krizlerin önlenmesi açısından yaklaşmaktadır. Yani iki devlet arasında çevresel bir kriz ortaya çıktığında bunun nasıl yönetilmesi gerektiğinden çok söz konusu krizlerin vuku bulmaması için neler yapılabilir sorusu üzerinden yaklaşmaktadır. Çünkü yaşanan çevresel krizlerin doğası gereği bu krizlerin yaşanmaması için önceden bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir. Nitekim yaşanan çevresel krizlerin etkileri uluslararası olup onları çözmeye ulusal hükümetlere görev düşmektedir. Bu da devletlerin işbirliği ile mümkün olabilmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplinin gelişiminde tüm bu yaklaşımlar önemli bir yere sahiptirler. Her biri gerek çatışmaya, savaşa, krizlere, eşitsizliklere gerekse de

---

¹⁸⁰ age, 507.

¹⁸¹ age, 507.

¹⁸² Mary Caprioli, "Gendered Conflict", **Journal of Peace Research**, vol. 37, no. 1 (January, 2000):51.

¹⁸³ age, 52.

barışa, toplumsal düzene, çevreye yaklaşımlarında farklı bakış açıları kazandırmışlardır. Ancak kriz yönetimi açısından önemli olan daha çok karar almayı geliştirmeye yönelik bir teorinin gereksinimidir. Yani bizim bir dış politika teorisine ihtiyacımız doğmaktadır.

Realizm, neorealizm ve liberalizm ile krizleri karar alma yaklaşımı çerçevesinde incelemek mümkündür fakat bu teoriler bizi sınırlandırmaktadır. Realizme ve neorealizme göre krizlerin yönetilmesinde önemli olan gücü maksimize etmektir. Oysa bu yaklaşım krizlerin yönetilmesine yol açmayacak tam tersi krizlerin yönetilmesinde bir amaç olarak varsayılan savaşların doğmasına yol açacaktır. Liberalizm ise ekonominin, demokrasinin, kurumsallaşmanın gelişimi ile devletler arasında çıkabilecek krizlerin şiddet içermeden çözümlenebileceği anlayışını taşımaktadır. Ancak bu yaklaşım uzun vadeli bir süreci gerektirmekte olup cumhuriyetlerin adı altında diktatörlüklerin devam ettiği bir sistem içerisinde krizler ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca söz konusu bu teorilerde liderlerin karar almalarını etkileyen ulusal faktörlere, liderlerin özelliklerine de yer verilmemektedir. Her ne kadar yapısalcılık liderlerin algılamalarına yer verse de uluslararası alanı normlar ile anlamak mümkün olmayıp devletlerin iç yapılarını da sadece kimlikler yolu ile açıklanması krizlerin yönetiminde eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Marksizm, feminizm ve yeşil siyasette de liderleri karar almaya yönelten davranışlara yer verilmemekte bir kriz nasıl yönetilir sorusu üzerinde açıklayıcı bir yaklaşım sunmamaktadırlar. Bu amaçla tam da bir dış politika teorisi olarak karşımıza çıkan liderlerin kararlarına, iç faktörlere, göreceli güç dağılımı kapsamında sisteme odaklanan neoklasik realizm krizlerin analizinde önemli bir bakış açısı sağlamaktadır.

2.7. Neoklasik Realizm ve Kriz

Genel olarak yüksek tehdit, askeri şiddet olasılığını, karar alma için kısa zamanı içinde barındıran krizler, ister sistemin dönüşümüne yol açan isterse de karar alıcılar tarafından algılandıkları için kriz olsun sonuç itibari ile içinde bulunulan koşullar karar alıcıların algılamalarını etkileyerek dış politika davranışlarını yönlendirmektedirler.

Bu bağlamda neoklasik realizm ile analiz seviyesi olarak bütüncül bir perspektif açısından yola çıkarak sadece bireye ya da devlete odaklanmayıp birey, devlet,

uluslararası sistem ve iç unsurlar temelinde birbiri ile bağlantı bir analiz yapmak mümkün olmaktadır.

Neoklasik realizme göre devletlerin dış politikaları öncelikli olarak uluslararası sistem içindeki yeri ve özellikle diğer devletler karşısında sahip oldukları güç ve bu gücü kullanma kapasiteleri ile ilgili olmaktadır. Buna göre göreceli olarak sahip olunan gücün dış politikada temel bir parametreyi oluşturduğu görüşündedir.¹⁸⁴ Aynı zamanda dış politikadaki güç kapasiteleri karmaşık ve dolaylı olup sistemsel baskılar merkezi seviyedeki müdahaleci değişkenler içinde yorumlanmaktadır. Göreceli güç kavramı neorealistler için birincil bağımsız değişkendir.¹⁸⁵

Bu bağlamda örneğin ülkelerin nüfusu coğrafyaları zenginlikleri başka ülkeleri temel almadan değerlendirmek doğru olmamaktadır.¹⁸⁶ Ancak kriz yönetiminde güç ilişkileri iç faktörlerin de etkisi ile daha çok karar alıcıların birbirlerini ikna etmeye, zorlamaya yönelik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan krizlerdeki gibi eğer güç ilişkileri, başka birlerini ikna etmeye yönelik olarak bir şeyler yapma gereksinimini doğuruyorsa ve eğer ilgili kişiler istenen yönde davranmıyorsa, olaylar göz ardı edilemeyecek boyutta ise ne yapılabilir sorusu yükselmektedir.¹⁸⁷ Bu bağlamda güç, neoklasik realizmin de karar alıcılar düzeyinde değerlendirdiği şekilde, liderlerin dâhil oldukları sorunda birbirlerini nasıl algıladıkları sorusu bağlamında değerlendirildiğinde anlaşılabilir. Örneğin A aktörünün kapasitesini B aktörünün değer sistemine atıfta bulunmadan tanımlamak mümkün olmamaktadır. A'ya ait olan bir silah B'yi etkileme girişimi ile kullanılıyor olsun. Bu durumda A'nın B'yi etkilemesi sadece A'nın kontrolünde olmayıp aynı zamanda B'nin değer sistemine de bağlıdır. Bazı insanlar silahlardan korkmakta bazıları ise korkmamaktadır. Bu sebeple silahlar bazıları için güç kaynağı iken bazıları için olmamaktadır.

Bu örnekte de olduğu üzere silah bir güç kaynağıdır ancak bu gücün etkili olabilmesi karşısındaki aktör tarafından silahın ve dolayısı ile gücün nasıl algılandığı ile ilgili olmaktadır. Yani önemli olan sadece güç kaynağına sahip olmak değildir. Örneğin 1945 Potsdam konferansında başkan Harry Truman Stalin'i ABD'nin bir atom

---

¹⁸⁴ Rose, age, 146.

¹⁸⁵ age, 151.

¹⁸⁶ David Allen Baldwin, **Economic Statecraft**, (Princeton University Press, 1985), 22.

¹⁸⁷ age

bombası geliştirdiğini söyleyerek etkilemeye çalışmış ancak Stalin ilgisiz davranarak olası uzlaşmanın etkisini azaltmıştır.¹⁸⁸

Bu bağlamda güç dış politika amaçlarına uygun şekilde kullanılarak amacın gerçekleştirilebilmesini olanaklı kıldığında etkili olmaktadır. Bu sebeple aynı mantık çerçevesinde düşündüğümüzde büyük, küçük devlet ayrımı yapmak da anlamsızlaşacaktır. Bu ayrımın anlamsızlığını şu iki örnekte net bir şekilde görebilmek mümkündür; Birincisi Amerika'nın Vietnam Savaşı'ndaki gücün "başarısızlığı" diğeri ise 1973-1974 Arap gücünün petrol ambargosu karşısındaki "başarısı"dır.¹⁸⁹

Nitekim neoklasik teoriler dış politika teorileri olup uluslararası sonuçlar (*outcomes*) değildirler.¹⁹⁰ Bir dış politika teorisi olarak büyük güç olarak tanımlanan devletlerin politikalarına yer verirken aynı zamanda bölgesel gelişmekte olan devletlerin de politikalarını açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde uluslararası sistemdeki değişiklikler baskın rol oynarken aynı zamanda tehditler ulusal ve bölgesel alt sistemlerden kaynaklanan değişiklikler de ortaya çıkabilmektedir.¹⁹¹ Bu bağlamda bölgesel güç dağılımı da önemli olmaktadır. Örneğin Irak ordusunun Körfez Savaşı sırasında yıkıma uğraması İran'ı bölgede baskın güç haline getirmiştir.¹⁹² Bu bağlamda neoklasik realizm krizlerin analizinde, realizm ve neorealizm gibi sadece iki "büyük güç" arasındaki ilişkileri analiz etmeye olanak sağlamayıp liberalizm gibi demokratik devletler arasındaki ilişkileri de tek yanlı olarak ele almayıp bir dış politika teorisi olarak kapsayıcı bir yaklaşım sağlamaktadır.

Dış politika davranışlarını öngörebilmek için kriz aktörleri arasındaki güç dağılımını bilmek yeterli değildir. Eğer yapısal sınırlamalar davranışı açıklamak için yeterli

---

¹⁸⁸ Stefano Guzzini, "Structural Power: The Limits of Neorealist Power Analysis", **International Organization**, vol. 47, no. 3 (Summer, 1993): 452.

¹⁸⁹ James N. Rosenau, "Capabilities and Control in an Interdependent World", **International Security**, vol. 1, no. 2 (Autumn, 1976): 32.

¹⁹⁰ Steven E. Lobell, "Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: A Neoclassical Realist Model", **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**, ed. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009): 73.

¹⁹¹ age, 73.

¹⁹² age, 49.

olsaydı büyük bir güç ile küçük bir güç arasındaki kriz çatışma ile sonlanmazdı.¹⁹³ Bu yüzden neoklasik realizm siyasi liderlerin algılamalarının, inançlarının, aynı zamanda iç sınırlandırmaların da dış politikayı şekillendirmedeki önemini ortaya koyar.

Liderlerin kişisel özellikleri ve inançları dış politikada ve dolayısıyla uluslararası ilişkilerde değişiklik yapmaktadır.¹⁹⁴ Örneğin Nikolay Çavuşesku'nun Romanya'nın lideri olduğu sırada bu ülkenin güvenlik politikası oldukça değişmiş, Sovyetlerden bağımsız bir politika izlenmeye başlanmıştır. Liderlerin eylemleri olayların doğrultusunu çeşitli koşullarda etkilemektedir. Siyasi kurumlar istikrarsız, yeni oluştuğunda ya da kriz içinde olduğunda ya da çöktüğünde liderler güçlü etkiler sağlayabilmektedirler. Hindistan'da Gandhi, Rusya'da Lenin, ABD'de Washington örneğinde olduğu gibi liderlerin uluslarının kurumsallaşma aşamasında büyük etkileri vardır.¹⁹⁵

Özellikle kriz durumlarında bilgi yetersizken ve standart prosedürleri uygulamak imkânsız hale gelmişken karar alıcıların kişisel özellikleri bir senaryo üretmekte daha belirgin role sahiptir. Örneğin, kişilik ve risk alma arasında bağlantı olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹⁶ Eğer kişiler girişimci davranış kalıbına sahipse, araştırma güdüsüne sahipse açık bir kişilikse risk almaya daha eğilimli olup bunlar aktif olarak risk alarak tecrübe edinme eğilimindedirler. Ancak risk almanın tek başına değerlendirilmesi doğru olmayacaktır. Sadece kişiliğe bağlantılı bir çıkarımda bulunmak doğru değildir. Ekonomik faktörler, kamuoyu, uluslararası ortam da risk almayı etkileyen faktörler arasındadır. Kriz dönemlerinde karar almayı inceleyen bir çalışmaya göre ise aynı zamanda liderlerin algılamalarında biyolojik faktörler de etkili olmaktadır. Bu çalışmaya göre, liderin sorumluluklarını etkileyen biyolojik faktörlerden sağlığın iyi olması stres ile başa çıkmanın en önemli koşullarından biri olmaktadır. Sağlık olmadığına, yorgunluk durumlarında karar alıcılar krizi

---

¹⁹³ Devlen, age, 157.

¹⁹⁴ Mingst, age, 135.

¹⁹⁵ age,135.

¹⁹⁶ Paul A. Kowert and Margaret G. Hermann, "Who Takes Risks?: Daring and Caution in Foreign Policy", vol.41, no.5 **Journal of Conflict Resolution** (October, 1997): 613.

çözümlerken zayıf dış politika seçimlerinde bulunabilmektedirler.¹⁹⁷ Uykusuzluk ile bağlantılı olarak yorgunluk amaçların doğru bir şekilde ifade edilememesine yol açabilmektedir.¹⁹⁸ Başka bir çalışmada ise devlet liderlerinin yaşı ve gözlemlenen askeri şiddet arasındaki olasılık incelenmiş liderlerin yaşı yükseldikçe askeri anlaşmazlıkları başlatmaya ve tırmandırmaya eğilimli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.¹⁹⁹ Genç olanlara oranla aynı zamanda liderin yaşı ve rejim şekli arasındaki bağlantı da önemli olmaktadır. Bu durum rejim şekline göre farklılık göstermekte kişisel rejimlerde genç liderlerin anlaşmazlıkları başlatma ve tırmandırmaya eğilimli oldukları sonucuna varılmıştır. Buna göre; kişisel otoriter rejimlerde liderin yaşı yükseldikçe çatışma riskinin azaldığı gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda sistem seviyesi tarihi eğilimler hakkında geniş açıklamalar getirirken hiçbir savaş ya da kriz bireysel liderlerin kararlarına doğrudan referans vermeden açıklanamamaktadır.²⁰⁰ Örneğin 1956 Süveyş Savaşı'nda Anthony Eden'in Mısır'dan güçlü olması nedeni ile savaş girişi açıklanamaz; aynı zamanda Eden'in İngiltere'nin diğer güçler karşısında gerilemeye gittiği ve büyük güç statüsünü koruma inancı da bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰¹

Bir dış politika krizinde güç ilişkileri, liderlerin algılamaları, özellikleri ne kadar önemli bir yere sahipse iç sınırlandırmalar ya da olanaklar da bilahare önemli olmaktadır. Nitekim kriz zamanlarında liderler hareketlerinin ve krizin maliyeti aldıkları iç destek ve siyasi elitteki etki ile alakalı olmaktadır.²⁰² Temsil edilen insan

---

¹⁹⁷ Thomas C. Wiegale, "Decision-Making in an International Crisis: Some Biological Factors", **International Studies Quarterly**, vol. 17, no. 3 (Sep., 1973):309.

¹⁹⁸ age, 309.

¹⁹⁹ Michael Horowitz, Rose McDermott and Allan C. Stam, "Leader Age, Regime Type, and Violent International Relations", **The Journal of Conflict Resolution**, vol. 49, no. 5 (Oct., 2005): 662. Bu çalışmada yazarlar; 1875 ve 2002 yılları arasında 100,000 devletler arası örneği inceleyerek lider yaşı ve askeri anlaşmazlıklar arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir.

²⁰⁰ Jonathan Renshon ve Stanley A. Renshon, "The Theory and Practice of Foreign Policy Decision Makings", **Political Psychology**, vol 29, no.4 (2008) :511.

²⁰¹ age, 511.

²⁰² Balkan Devlen ve Özgür Özdamar, "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crisis", **Rethinking Realism in International Relations: Between Tradition and Innovation**, ed. A.Freyberg-Inan, E.Harrison and P.James, (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2009) :146.

topluluğu siyasi rejimin yasallığının merkezidir. Halk onları kutsallaştırır, kriz sırasında halkı göz ardı etmek rejimin meşruluğuna zarar verecektir.²⁰³

2.8. Kriz Yönetimi

Küba krizi sonrasında ABD savunma bakanı Robert McNamara “*bugün artık askeri strateji diye bir şey yok sadece kriz yönetimi vardır*” diyerek kriz yönetimi kavramına popülerlik kazandırmıştır.²⁰⁴ Ancak kriz yönetimi, Avrupa güç dengesi döneminde de görülen bir olgu olup nükleer çağda yeni bir önem kazanmıştır.²⁰⁵ “Dehşet dengesi” olarak isimlendirilen bu çağda insanoğlunu siyasi uzlaşmazlıklarında şiddete başvurma seçeneğinden uzak tutan şey kendi iradesi değil bizzat kendisinin ürettiği teknoloji olmuştur.²⁰⁶

Kriz yönetimi anlaşılması zor olan bir kavram olmakla birlikte genel olarak iki görüş üzerinden tanımlanabilir.²⁰⁷ İlk görüşe göre, hükümetlerin başındaki liderler tarafından savaşa dönüşmeyecek şekilde krizlerin yönetilmesi anlamında kullanılmaktadır.²⁰⁸ Örneğin McClelland’a göre kriz yönetimine katkıda bulunacak temel nokta, Soğuk Savaş sırasında fiziksel ve siyasi anlamda güçlü olan yapıların birbirlerine karşı olmaları halinde nasıl savaşa varmadıklarıdır.²⁰⁹

İkinci görüşe göre ise kriz yönetimi düşmanın teslim olmasını sağlayarak kazanmaktır.²¹⁰ Örneğin, Adolf Hitlerin 1938 Münih Konferansı’ndaki amacı düşmanlarının korkusunu kullanarak her şeyi ele geçirmek ve kazanmak olmuştur. Bu bağlamda devlet liderleri savaştan kaçınmaktan daha fazlası ile ilgilenmektedirler. Onlar aynı zamanda devletlerinin çıkarlarını arttırmak ve koruma

---

²⁰³ age, 146.

²⁰⁴ Richardson, age, 25.

²⁰⁵ Gordon Alexander Craig and Alexander L. George, **Güç ve Devlet Yönetimi: Günümüzün Diplomatik Sorunları**, (Dış Politika Enstitüsü, 1990), 198.

²⁰⁶ Cemil Oktay, **Modern Toplumlarda Savaş ve Barış**, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), 66.

²⁰⁷ Yoon Taeyoung, “Between Peace and War: South Korea’s Crisis Management Strategies Towards North Korean”, **East Asian Review**, vol. 15, no. 3, (Autumn 2003):10.

²⁰⁸ age, 10.

²⁰⁹ Charles A. McClelland, “The Anticipation of International Crises: Prospects for Theory and Research” **International Studies Quarterly**, vol. 21, no. 1, Special Issue on International Crisis: Progress and Prospects for Applied Forecasting and Management, (Mach., 1977):18-19.

²¹⁰ Gilbert and Laurenage, 646-647.

isteyip kazanmak ya da en azından kazançlarını arttırmak kayıplarını azaltmak amacındadırlar.²¹¹ Oysa günümüzde liderler daha az “kazanma” ile ilgilenip daha çok krizleri kontrol etme ile ilgilenmelidirler çünkü temel olan artık düşmanın istediğini elde etmesi değil her bir ya da her iki aktörün de olayların istenmedik sonuçlara ya da bir savaşa ulaşmadan çözülmesinin sağlanmasıdır.²¹²

Her ne kadar I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan krizlerde taraflardan birinin ya da her ikisinin de anlaşmazlık sırasında izledikleri amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için kullandıkları araçları sınırlandırmaları kriz yönetimini kolaylaştırırsa da hedeflerin ve araçların sınırlandırılması anlaşmazlıkların savaşız sonuçlanması için yeterli değildir. Bu noktada Alexander George’un kriz yönetimi ilkeleri krizlerin yönetimi sırasında şiddet aracını sınırlandıran önemli maddeler olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹³

“

1. *Askeri seçeneklerin en üst seviyedeki sivil makamlar tarafından denetimin sağlanması; istenmeyen sonuçlara yol açmamak için bu denetim oldukça önemli olmaktadır.*
2. *Askeri ilerlemeyi yavaşlatmak; diplomatik iletişim için zaman tanınması durumun değerlendirilmesi, karar vermek, önerilere cevap verilmesi, iletişim için fiziksel gücün kullanımının yavaşlatılması gerekmektedir.*
3. *Diplomatik ve askeri eylemlerin koordinasyonu; krizi savaşa ulaşmadan sona erdirmek için siyasi ve diplomatik politikalar arasında etkileşim şart olmaktadır.*
4. *Askeri girişimlerin sınırlı kriz hedefleri ile kontrol edilmesi gerekmektedir.*
5. *Savaş tehdidinin makul seviyede tutularak karşı tarafın önleyici bir saldırıya geçmesine engel olunmalıdır.*
6. *Askeri bir çözüm arayışı yerine diplomatik çözümlere öncelik verilmelidir.*

---

²¹¹ Diesing and Snyder, age, 207.

²¹² Richard Ned Lebow, “Is Crisis Management Always Possible?”, **Political Science Quarterly**, vol. 102, no. 2 (Summer, 1987): 183.

²¹³ Paul Gordon Lauren, Gordon A. Craig ve Alexander L.George, **Force and State Craft: Diplomatic Challenges of Our Time**, (New York: Oxford University Press, 2007): 221-224.

7. *Karşı tarafa krizden çıkılması için temel çıkarları ile uyumlu diplomatik-askeri yöntemleri tercih etmesi sağlanmalıdır.*”

Kriz yönetiminin bu belirlenen yedi şartı her ülke, her kriz için uygulanabilir olmamaktadır. Bu yedi koşul George’a göre askeri ve sivil yönetim arasında ciddi bir gerginliğe yol açabilir.²¹⁴ Çünkü bu yedi şart askeri gücün kullanılması üzerinde ciddi sınırlandırmalar getirmektedir. Örneğin eğer silah sistemleri esneklik taşımıyorsa ve sahip olunan güç yaratıcı bir şekilde başka yöntemler ile kullanılamıyorsa askeri gücü bu şartlara uyarlamak kolay değildir. Bu aşamada istenmeyecek sonuçlara mahal vermemek için askeri yönetim üzerinde bir sivil denetimin olması önemli olmaktadır.

Ayrıca bir kriz yönetimi çalışmasında dar bir odak noktası olarak stres ile mücadele etmek durumunda olan aktör davranışı ya da krizin tırmanmasına engel olarak dindirilmesini sağlayacak üçüncü taraf müdahalesi benimsenebileceği gibi daha geniş bir bağlamda kriz yönetimi, krizin başlangıcından bitişine kadar da çalışılabilmektedir.²¹⁵

Kriz yönetiminde ister karar alıcıların krizi nasıl algıladıkları temelinde karar alma oluşumları çalışılsın ister bir devletin krize müdahalesi ya da sisteminin istikrarını bozacak eylemler çalışılsın kriz yönetiminin amacı “X’i başarmak için A’yı yap” gibi oluşturulacak kararları belirlemek değildir.²¹⁶ Kriz yönetiminin ifadeleri genel olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır;²¹⁷ bunlardan birincisi karar alıcıların ayırdına varması gereken kriz durumları ile kriz olmayan durumlar arasındaki fark hakkındaki tanımlayıcı ifadeler iken ikincisi; karar alıcıların krizi yönetme yeteneklerini geliştirici koşullar, süreçler ve eylemler hakkındaki öngörülerini ifade etmektedir.

2.8.1. Kriz Yönetiminin Zorlukları

Kriz yönetimi savaştan kaçınarak temel çıkarların korunmasını ifade eder. Eğer liderler çok fazla tavizde bulunurlar ise çıkarlarından, yaşamsal çıkarlarından taviz

---

²¹⁴ age

²¹⁵ Michael Brecher and Patrick James, “Patterns of Crisis Management”, **The Journal of Conflict Resolution**, vol. 32, no. 3 (September, 1988): 428.

²¹⁶ Ole R. Holsti, “Historians, Social Scientists, and Crisis Management: An Alternative”, **The Journal of Conflict Resolution**, vol. 24, no. 4 (December, 1980): 672.

²¹⁷ age,667.

vermiş olacaktırlar. Tamamıyla uzlaşmayı reddettiklerinde ise savaşa tırmanma olasılığı doğacaktır. Kriz yönetimi bu iki amaç arasındaki hassas ikilemi ifade etmektedir.²¹⁸ Bu sebeple krizler sırasında karar alıcıları istemeden en iyi çözümden çok tatmin edici bir çözüm bulmaya zorlamaktadırlar.²¹⁹

Kriz yönetiminin bu paradoksu içinde karar alma iç ve dış bileşenleri ile birlikte karmaşık bir süreçtir. Uzlaşma sadece devletler arasında olmayıp devletlerin içinde ve devlet grupları ile de olmaktadır.²²⁰ Bu bağlamda kriz yönetiminde genel olarak iç ve dış sorunlar ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu sorunlar şu soruların yanıtını gerektirmektedir:²²¹

- Dış sorun: Algılanan sorunun aciliyeti ile ilgili olarak hangi siyasi araçların kullanımına gereksinim duyulmaktadır?
- İç sorun: kendimizi etkili kılabilmek adına nasıl organize olabiliriz?

Başka bir sorun ise krizi yönetenlerin gereksinim duydukları bilgiye sahip olmaksızın ciddi stres altındayken ve içinde buldukları bürokratik koşullar altında karşılaştıkları sorunları çözmeye çalışmak zorunda kalmalarıdır. Krizi yönetenler krizin başlangıç aşamasında “gerçek bir şey” ile mi yoksa krizin belirtileri ile mi mücadele edeceklerine karar vermek durumunda kalmaktadırlar.²²² Yetersiz ve parçalı bilgi ile karar alıcılar olayın tamamı ile mi yoksa başlangıcı ile mi alakadar olacaklarını düşünmek zorundadırlar. Bu ikilem onları kaynakların dağıtımı konusunda bir sorgulamaya itmektir; kriz olarak görünen şeye tüm kaynakların kullanımını gerektirmekte mi yoksa resmin tamamını görene kadar beklemeli miyiz, ikilemi ile karşı karşıya bırakılmaktadır.²²³

Bu bağlamda tehdidin derecesine göre aktif hale gelen sürpriz bir konu hakkında bir kerede kolayca karar verilemeyecek faktörler söz konusu olup aynı zamanda müdahil

---

²¹⁸ Alexander L. George, “A Provisional Theory of Crisis Management,” ed. Alexander L. George, **Avoiding War: Problems of Crisis Management**, (Westview Press, 1991): 23.

²¹⁹ Mohammed E. Ahrari, “A Paradigm of 'Crisis' Decision Making: The Case of Synfuels”, **British Journal of Political Science**, vol. 17, no. 1 (January, 1987):91.

²²⁰ Gilbert and Lauren, age, 654.

²²¹ Marc Houben, **International Crisis Management: The Approach of European States**, (London and New York: Routledge, 2005), 3-4.

²²² Bruce W. Dayton, “Managing Crisis in The Twenty- First Century”, **International Studies Review**, vol.6 Issue 1(March,2004): 171.

²²³ age,171.

olan karar alıcının amaçlarına, algılamalarına atıf yapma gereksinimi vardır.²²⁴ Tehdidin boyutlarını tanımlamak başlı başına bir sorun iken karar alıcıların amaçları, bu amaçlara neyin yüksek tehdit yarattığı algısı bireyden bireye değişiklik göstermeye eğilimlidir.²²⁵

Geçmişteki krizler gelecekteki krizleri yönetmede bir tecrübe kaynağı olabileceği gibi her kriz kendine özgü koşulları içinde barındırmaktadır. Krizi yöneten lider aynı olsa bile içinde bulunulan uluslararası ve ulusal koşullar farklılıklar içerebilmektedir. Ayrıca karar alıcıların başarılı bir şekilde yönetmiş oldukları geçmişteki krizlerden kazandıkları tecrübeleri yeni liderlere aktarmak kolay olmamaktadır.²²⁶ Örneğin Turgut Özal'a göre İsmet İnönü II. Dünya Savaşı sırasındaki savaş dışı tutumu ile pasif bir dış politika izlemektedir. Oysa Özal'ın risk alan yapısı onu "aktif bir dış politika" anlayışına sevk etmektedir. Bu bağlamda eğer II. Dünya Savaşı döneminde Özal olsaydı Türkiye yine savaş dışı tutumunu devam ettirebilir miydi ? sorusu müphem kalmaktadır.

Nitekim dış politika çalışmalarından çıkarılan sonuca göre agresif liderler müdahil oldukları olaylarda başkalarına güvenmemekte milliyetçi davranış kalıplarına sahip olmakta ve dahil oldukları olayları kontrol edebileceklerini düşünmektedirler. Tam tersi uzlaşmacı liderler ise başkalarına güvenmekte fazla milliyetçi eğilimli olmayıp müdahil oldukları olayları yönetmede yetersiz oldukları inancını taşımaktadırlar.²²⁷

Bu kapsamda saldırgan kişiliğe sahip olan liderler kriz sırasında da kendi yayılımcı programı çerçevesinde somut amaçlara ulaşmaya çalışacaktır çünkü karşı tarafın statükoyu devam ettirmesini mantıksız olarak yorumlarken mevcut statükonun kendi devletine zarar verdiğini düşünebilmektedir.²²⁸ Bu liderlerin amacı mevcut kriz durumunda kendi materyalist gücünü genişletmek olmayıp söz konusu bu özel

---

²²⁴ William C. Potter, "Issue Area and Foreign Policy Analysis", **International Organization**, vol. 34, no. 3 (Summer, 1980): 420.

²²⁵ age,423.

²²⁶ Alexander L. George, "Is Research On Crisis Management Needed?", ed. Alexander L. George, **Avoiding War: Problems of Crisis Management**, (Westview Press, 1991): 4.

²²⁷ Margaret G. Hermann, "Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders", **International Studies Quarterly**, vol. 24, no. 1 (March, 1980): 8.

²²⁸ Diesing and Snyder, age, 299.

sorunların çözümü olacaktır.²²⁹ Belirtmek gerekir ki, bu liderlerin davranış, tutum değişikliklerinin savaş dışı tutulması aynı zamanda savunan konumdaki ülkelerin tutumuna davranışlarına da bağlı olmaktadır.

Kriz yönetiminin iç sorununa ilişkin bir başka değişken de sivil yönetim ile askeri yönetim arasındaki ilişki olmaktadır.²³⁰ Bu bağlamda karşı tarafın askeri operasyonlarını genişletmesi askeri mantıkta hemen bir saldırı olasılığını uyandırarak harekete geçme gereksinimi duyulabilir. Aynı mantık siyasi karar alıcılar tarafından da uygun görülebilir ama siyasi karar alıcılar bu yönde isteksiz davranarak öncelikle sorunun siyasi yollar ile çözüm arayışına çalışabilirler. Nitekim karar alıcılar aynı zamanda yasal kısıtlamalar içinde hareket etmek durumundadırlar. Ayrıca siyasi karar alıcıların kararlarını yeniden gözden geçirerek uygulanacak olan stratejinin değiştirilmesi de askeri yönetimin söz konusu değişikliğe uyum sağlaması zor olabilmektedir.

İyi kararlar ve iyi sonuçlar arasındaki ayırım önemlidir her zaman doğru verilen kararlar istenilen sonuçları doğurmamaktadır. Mantıklı görünen üretilen iyi bir karar öngörülemeyen bir cevap ya da beklenmedik gelişmeler neticesinde istenmedik sonuçlara yol açabilir.²³¹ Bu bağlamda kriz yönetiminde verilen kararlar sadece devletlerin kendi toplumlarının değil uluslararası topluma zarar verecek bir hale dönüşebilmektedir.

2.8.2. Kriz Yönetiminin Faydaları

Kriz yönetiminin zorlukları olmakla beraber uluslararası ilişkiler disiplini içinde bu disiplin karar alıcıların yetersiz bilgiye, strese zamanın sınırlandırmasına rağmen kararların ne kadar etkin bir şekilde olduğunu göstermesi açısından önemli olmaktadır. Her ne kadar aynı karar alıcılar olmasa da, aynı sistem içinde kriz ortaya çıkmasa yani belirli tarihi koşullar tekrarlanmasa bile davranışlar ve teknikler tarihi tecrübelerden yararlanılabilir, çalışılabilir, öğrenilebilir ve yeni yönetme yetenekleri

---

²²⁹ age, 299.

²³⁰ Alexander. L. George, “The Tension Between Military Logic and Requirements of Diplomacy in Crisis Management”, ed. Alexander. L. George, **Avoiding War: Problems of Crisis Management**, (Westview Press, 1991): 4.

²³¹ Gilbert and Lauren, age, 654.

geliştirilebilir; bu bağlamda kriz yönetimi öğrenilen bir davranıştır.²³² Her bir kriz her ne kadar karar alıcıları, içinde bulunan toplumu, uluslararası sistemi zorlasa da hepsinden alınacak dersler olup geleceği yönlendirmede etkili olmaktadır.

Krizler devlet liderleri için yapıcı değişimler içeren fırsatlar sunmaktadır.²³³ Bu noktada George Çıncedeki kriz kelimesinin iki anlamı olduğunu belirtmektedir; bu anlamlardan ilki önemli değerler karşı tehdit ya da bir tehlike iken ikinci anlamı ise “fırsat” tır.²³⁴ Karar alıcılar bu dönemlerde geçmişteki inançlarını değiştirmeseler bile bu dönemler onların uyguladıkları politikaları gözden geçirmelerini sağlayan birer fırsattır. Bu dönemlerde karar alıcılar yeni girişimlerde bulunabilirler. Örneğin Küba Krizi sonrasında Kennedy ve Kruşçev arasında bir yumuşama başlamış ve her iki taraf da termonükleer felaketlere yol açmamak için etkili bir işbirliği yapmaları gerektiğini anlamışlardır. Bu krizden sora ABD için Sovyetler Birliği topyekûn bir düşman olarak değil sınırlı bir rakip olarak görülmeye başlanmıştır.²³⁵

Ole. R. Holsti, Nikson’un krizi “dağbaşı tecrübeleri” olarak tanımladığını belirtir. “Ülkeler, krizler ile bilmediği son gücünü keşfeder, yoksa uyku halinde olacaktır” Kriz dönemleri bu açıdan öğretici olmaktadır.²³⁶ Aslında liderler nadir olarak bir sorun hakkındaki değerlendirmelerini ya da anlayışlarını yeniden şekillendirmeyi öğrenirler. Öğrendiklerinde bu dış politika ve dünya politikalarının doğası hakkındaki düşüncelerini oldukça etkileyen kriz ya da başka büyük bir olay, tanımlanan, şekillenen olay sonucudur.²³⁷ Snyder ve Diesing krizlerin algı değişimindeki önemini şu şekilde ortaya koymaktadırlar;²³⁸

- Geçmişteki algı genellikle değişmemektedir ancak bir krizin sırasında krizin doğrultusuna göre değişebilmektedir. Ani algılar ve beklentiler genellikle temel algıların etkisi olmaksızın değişmektedirler.

---

²³² age, 661.

²³³ Craig and George, age, 120.

²³⁴ age,120.

²³⁵ Dayton, age, 171.

²³⁶ Ole R. Holsti, “Theories of Decision Making”,**International Conflict and Conflict Management**, ed. Robert O. Marhews, Rubinoff, J. Gross-Stein, (Canada: Prentice Hall,1989): 67.

²³⁷ Breuning, age, 79.

²³⁸ Snyder and Diesing, age, 329.

- Geçmişteki algı değişimi uzun süreçli olup bir kriz sırasındaki olaylar tarafından hızlandırılabilir.
- Geçmişteki algılar genellikle sistemde değişen yapıdan ve ittifaklardan etkilenmektedirler.
- Kısa zaman içinde, bir kriz sırasında, bir hükümet için geçmişteki algısının değişmesi bireylerin fikirlerini değiştirmelerinden değil genellikle rejimdeki bir değişiklikten ya da bir rejim içindeki güç dengesinin değişmesinden kaynaklanmaktadır.

Kriz yönetimini kolaylaştıran unsur ise tarafların amaçlarını ve bu amaçlarını gerçekleştirmek için başvuracakları araçları kısıtlayarak ortak bir zeminde buluşabilmeleri olmaktadır fakat her zaman amaçların sınırlandırılması savaşa yol açmadan anlaşmazlıkların çözümü anlamına gelmeyip tarafların kriz yönetimi koşullarını anlayarak buna uygun hareket etmeleri önemli olmaktadır.²³⁹

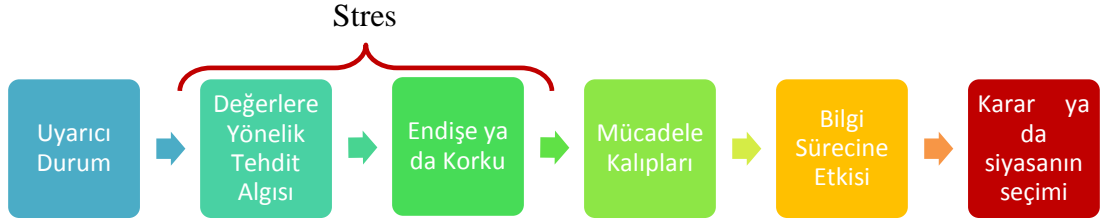
2.8.3. Kriz Yönetimi ve Karar Alma

Günlük hayatta kararlar alırız, bu kararlardan bazıları daha az düşünmemizi gerektirirken beklenilmeyen bir durum ile karşılaşıldığında karar almanın zorlukları ile karşılaşılır.²⁴⁰ Örneğin grip gibi bir hastalık ile kişi sıcak şeyler içerek, antibiyotik alarak tedavi olacağını bilir ve ilgili tedbirleri alır. Ancak ölüm riskini taşıyan ameliyat gerektiren bir hastalık durumu ile karşılaşıldığında kişi ya ölüm riskini kabul ederek ameliyat olmayı tercih edecektir ya da hastalığın izin verdiği kadarı yaşayacaktır. Bu dilemma kişiyi bir belirsizlik durumu içine sokmaktadır. Aynı zamanda hastalık ilerlediği için karar için zaman sınırlıdır. Ölüm riski dolayısı ile de yaşama olasılığı hakkında net bir bilgi yoktur. Oysa belirlilik ortamında verdiğimiz kararlar otomatik kendiliğinden verilmektedir. Beklenilmeyen bir durum ile karşılaşıldığında zaman kısıtlaması, belirsizlik ve yetersiz bilgi ile karşılaşılacaktır.

---

²³⁹ Craig, and George, age, 199.

²⁴⁰ Alex Mintz and Karl DeRouen, **Understanding Foreign Policy Decision Making**, (Cambridge University Press, 2010): 4-5.

Şekil 4: Karar Alma Üzerinde Stresin Etkisi

Alexander L. George, "The Impact of Crisis-Induced Stress on Decision Making", (Eds.) F. Solomon and R. Q. Marston, **The Medical Implications of Nuclear War**, (Washington, DC: National Academies, 1986): 533.

Çıkarlar yüksek olmasına karşın günlük hayatta verilen dış politika seviyesinde de geçerlidir; ilgili devletler arasında rutin bir şekilde işleyen ilişkiler kriz sırasında bir anda çıkmaza girebilmekte devletleri hazır olmadıkları bir belirsizlik durumu ile bırakabilmektedirler.²⁴¹ Söz konusu belirsizlik durumunda ortaya çıkan stres, zaman sınırlandırması, sahip olunan bilgi seviyesi ile liderlerin algılamaları ve özellikleri çerçevesinde bu bilginin yorumlanması kriz dönemlerinde alınan kararlarda etkili olmaktadır.

Stres durumunda, karar alıcılar yanlış verilebilecek kararların istenmeyecek sonuçlara yol açabilecekleri durumlar ile karşı karşıyadırlar. Bu da ister istemez karar alıcılar üzerinde baskı yaratarak stresin seviyesini yükseltmektedir. Yükselen stresin seviyesi ile birlikte daha çabuk hareket etme gereksinimi duyulmakta ve bu durumda bazı alternatifler göz ardı edilebilmektedir. Karar alıcılar üzerindeki endişe onların uygun kararlar vermesini engelleyebilmektedir. O gün doğru görülen kararlar yarın için yanlış olarak ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Amerika'nın Almanya'nın silahlanmasından korkması nedeniyle silah ambargosu uygulanması kararı onu bugün dünya pazarında kendisine rakip hale getirmiştir.²⁴²

Mücadele (*coping*) sadece bireyin kendi savuma yöntemlerine başvurmayıp (reddetme, koruma, rasyonelleştirme gibi) durumsal olarak çevreye göre uyumu

²⁴¹ age, 5.

²⁴² Oktay, age, 11.

gerektirir.²⁴³ Krizlerin doğası gereği ulusal çıkara büyük bir tehdit olup en yüksek seviyedeki karar alıcı koruma görevinden sorumludur.²⁴⁴ Çünkü karar alıcılar krizlerdeki temsil ettiği halkın da sorumluluğunu üzerlerinde taşımaktadırlar. Bu anlamda krizlerin aynı zamanda karar alıcılar açısından kişisel bir boyutu da bulunmaktadır. Bu bağlamda başkalarının gözündeki saygısını kendi çıkarlarını siyasi partisinin çıkarlarını korumak ile de yükümlüdür.²⁴⁵

Zamanın sınırlılığı; karar alıcılar emin olmadıklarında zaman baskısı daha fazla olmakla birlikte “kriz zamanı”, “saat zamanı”na eş değer değildir.²⁴⁶ Önemli olan karar için uygun olan zamanın belirlenebilmesidir. Karar alıcı bir kere karar verdiğinde bu kararı tekrar gözden geçirmek için yeterli zaman olmayabilir. Bu nedenle verilen kararlarda başka alternatiflerin de düşünülmesi karar alıcıların zamanın sınırlılığı gibi durumlar ile daha az karşılaşmasını sağlayacaktır.

Bilgi; uygun bir karar alınabilmesi için yeterli veriye sahip olursa bile bunların değerlendirilişi önemlidir. Bu bağlamda karar alıcı tarafından nasıl algılanıp değerlendirildiği ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim karar alma sürecinde hatalı kararların varlığında söz konusu bilgi değerlendirme süreci bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatalı karar alma krizlerin temel sebebi olmayıp genelde bir krize zemin hazırlamakta olmayıp şiddet seviyesinin ya da tırmanma derecesinin artmasına muhalif hareketler arasındaki tırmanmanın derecesini arttırmaya katkıda bulunur.²⁴⁷ Bu bağlamda Holsti'nin hatalı karar almaya yol açan tespitleri kriz kararlarında krizin tırmanmaya eğilimli olmasına yol açan önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır:²⁴⁸

- İlk olarak liderler kendilerine uygun olan bilgiyi araştırma sürecinde büyük ihmaller yapmaktadırlar. Karar alıcılar daha önce geçmişte başarılı olan

---

²⁴³ George, “The Impact...”, 539.

²⁴⁴ age, 539.

²⁴⁵ age, 539.

²⁴⁶ Michael Brecher, **Decisions**, 19.

²⁴⁷ Rose Mcdermott, **Political Psychology in International Relations**, (The University of Michigan Press, 2004), 120.

²⁴⁸ Ole R. Holsti, “Crisis Management”, ed. Betty Glad, **Psychological Dimensions of War**, (Sage Publications, 1990):116-142'den aktaran, Rose Mcdermott, **Political Psychology in International Relations**, (The University of Michigan Press, 2004) :120-125.

bilgi kanallarına güvenmektedirler. Genelde başkalarından edinilen bilgi, birçok bilgi yığını arasından anlamlı olan bilgiyi ayırmaktan daha kolaydır ve daha az çalışmayı gerektirir. Zaman sınırlaması içinde bulunan liderler birçok doğru olmayan varsayım altında çalışan ajanslarının sağladığı bilgiye güvenmek durumunda kalırlar. Liderler edindikleri bilgiyi ise aynı dünya görüşüne sahip olduğu danışmanları ile mütalaa etmekte bu nedenle de yeterli bilgiye ulaşırsalar bile farklı bakış açıları ile söz konusu bilgiyi yorumlayamamaktadırlar.

- Liderler amaçlarını gözden geçirerek yeni alternatif üretme eğiliminde olmamaktadırlar. Bir kere belirli bir strateji hakkında karar verildiğine liderler sonraki bilgi ve gelişmeler ışığında çok az geriye dönük değerlendirmelerde bulunulmaktadır. Böyle davranmaktadırlar çünkü geri dönüşümü olmayan maliyetlerde buldukları belirli bir kampanyaya çoktan yatırım yapılmıştır.
- Hatalı bilgi zayıf bilgi araştırmasından da kaynaklanabilmektedir. Belirli bir karara varmadan önce araştırıp tüm gerekli bilgilere ulaşmak imkânsız olmaktadır. Söz konusu bilgiye ulaşmak ayrıca zor olabilir. Bu bilgiye ulaşmak için yeterli zaman olmayabilir ya da maliyeti fazladır. Eğer araştırmanın maliyeti bilginin değerini aşıyorsa yapılmaya değer olmamaktadır. Ayrıca tatmin edici bilgiye ulaşıldığında da araştırmaya son verilebilmektedir.
- Karar alıcılar kendi görüşlerine, inançlarına, davranışlarına uygun olan bilgiyi değerlendirme eğilimindedirler. Kendi görüşleri ile çelişen bilgiyi daha az özen göstererek inceleyip eleştirel bir şekilde yaklaşmaktadırlar. Karar alıcılar olayları daha çok görmek istedikleri gibi görürler bu durumda kendilerine uygun olmayan bir bilgi ile karşılaştıklarında kendi dünya görüşünden farklı olduğu için göz ardı ederler.²⁴⁹
- Karar almadaki başarısızlık aynı zamanda verilen kararın takipsizliğinden kaynaklanabilmektedir. Liderler emirleri sürekli bir biçimde takip etmeyip bir kere emir verildiğinde niyetlenildiği şekilde uygulandığını varsaymaktadırlar.

---

²⁴⁹ Charles A. Duelfer and Stephen Benedict Dyson, “Chronic Misperception and International Conflict The U.S.-Iraq Experience”, **International Security**, vol. 36, no. 1 (Summer 2011): 91.

Hatalı bir karar verildiğinde ve diğer faktörler ile birlikte şiddet ortaya çıkabilir ve kriz patlar.²⁵⁰ Bu koşullar altında aynı zamanda karar alıcıların da özellikleri önemli rol oynamaktadır.

2.9. Kriz Yönetimi Stratejileri

Krizin yönetilmesi sırasında taraflar kendi istemlerini yerine getirmek amacı ile bir takım eylemlerde bulunmak durumundadırlar. Söz konusu bu eylemlerin de yerine getirilebilmesi için bir takım stratejiler ile temellendirilmesi gerekmektedir. Strateji terimini Alexander L. George askeri strateji kavramından farklı bir şekilde Thomas Schelling'in *The Strategy of Conflict* kitabında kullanmış olduğu, bir aktör normalde istediği şekilde davranmasını sağlayamadığı karşısındaki aktörü ne yaparsa onu bir şeyler yapmaya zorlayabilir tanımındaki gibi değerlendirmektedir.²⁵¹ Yani strateji terimi, karşı karşıya gelinen anlaşmazlıkta istenen sonucun sağlanabilmesi için tercih edilen yöntem olarak ifade edilebilir.

Alexander L. George yaptığı araştırmalar neticesinde karar alıcıların istenmedik bir tırmanmaya mahiyet vermeyecek şekilde amaçlarının gerçekleştirilmesi için izleyecekleri 5'i saldırgan 7'si savunmacı olmak üzere iki çeşit strateji öngörmektedir. Önemle vurgulamak gerekir ki her strateji bağlam bağımlı olup nihai bir şekilde istenen çözümü sağlamayı garantilememektedir.

2.9.1. Saldırgan Kriz Yönetimi Stratejileri

Bu kriz yönetim stratejilerini kullanan devletler statükonun tek yanlı olarak değiştirilmesi kendi lehine fiili durum yaratma çabası içindedirler. Amaçlarını gerçekleştirmek için bir kriz başlatmakta ve durumun kendi aleyhine dönmeden çözümlenme çabası vardır. Bu stratejiler;²⁵²

2.9.1.1. Şantaj Stratejisi

Genel olarak meydan okuyan şantaj stratejisini yararlanmaktan umduğu şey için bir kriz oluşturarak kullanır. Bu strateji güç kullanmak zorunda bırakmadan amaca

---

²⁵⁰ Mcdermott, age, 124.

²⁵¹ Thomas Schelling, **The Strategy of Conflict**, (Cambridge, MA, Harvard University Press, 1960), 13.

²⁵² Alexander L. George, "Strategies for Crisis Management", ed. Alexander L. George, **Avoiding War: Problems of Crisis Management**, (Westview Press, 1991): 379-383.

ulaşılması söz konusu olduğundan çekici gelir. Nitekim şantajın hedef üzerinde etki yaratarak eyleminden vazgeçilmesinin sağlanması ile kriz tırmandırılmadan vazgeçirilmektedir. Önemli olan saldırgan tarafın talepte bulunarak karşı tarafı reddetmesi zor bir ikilemde bırakmasıdır. Ayrıca şantaj stratejisinde hedeften talep edilen istemin makul düzeyde olması gerekmektedir. Nitekim hedefin kapasitesinin yetmediği bir talepte bulunmak onun da saldırgan davranışlarda bulunmasına yol açacak gelişmelere sebebiyet verebilir.

2.9.1.2. Sınırlı, Geriye Dönülebilir Yoklama (The Limited Reversible Probe)

Saldırgan taraf statükoda kendi lehine bir değişiklik yaparak bir sorgulama ya da başka bir ifade ile yoklama eyleminde bulunmaktadır. Böyle bir girişim ile karşı tarafın söz konusu statükonun değişimine karşı çıkıp çıkmayacağı öğrenilmiş olur. Eğer saldırgan devletin eylemi sonucu savunan taraf karşı eylemde bulunmuyorsa saldırgan ülke krizin tırmanmayacağından emin olarak hedefine ulaşma çabasına girebilir. Ancak hedef ülke kendisini savunma eyleminde bulunursa saldırgan taraf eylemini erteleyerek ya da eyleminden vazgeçerek statükonun mevcut durumuna dönülebilir. Bu stratejinin zorluğu hedefin niyetini ölçme derecesinden kaynaklanmaktadır. Hedef üzerinde yeterli tehdit algısı yaratılmayarak yanlış algılamalar ile eylemin devamlılığı sorgulanabilir olmaktadır.

2.9.1.3. Kontrollü Baskı Stratejisi

Saldırgan taraf karşı tarafın statükonun değişmesi durumunu savunacağı düşüncesi ile hareket edip savunması zor kontrollü eylemler ile baskı kurarak amaçlarını gerçekleştirmek düşüncesindedir. Bu stratejide yukarıda bahsedilen iki stratejiden farklı olarak savunan tarafın statükoyu korumakta kararlı olduğunun anlaşılması söz konusudur. Bu stratejide amaç hedef üzerinde krizin tırmanacağı korkusunun yaratılarak statükoya çeşitli müdahalelerin gerçekleştirilmesidir. Söz konusu müdahaleler karşısında savunma durumundaki ülke saldırgan tarafın kimi zaman askeri şiddete başvurma eğilimine doğru gidecekken şiddet eylemine başvurmaması sonucu nasıl bir durum ile karşılaştığının zorluğunu yaşamaktadır.

2.9.1.4. Oldubittiye Getirme

Meydan okuyan taraf karşı tarafın içinde bulunulan anlaşmazlık altında statükonun değişimine tepki göstermeyeceğinden emin olduğunda çabuk davranarak kararlı bir

eylem ile statükonun değişimini oldubittiye getirmektedir. Oldubitti stratejisi ile kriz yönetimin temel ikilemi olan amacın gerçekleştirilirken savaş ile karşılaşma riski statükonun oldubittiye getirilerek ihlaliyle ortadan kalkmaktadır. Bu stratejide önemli olan saldırgan devletin hedef devletin oldubitti ile beraber bu eyleme karşı koymak için yeterli zaman ve gücü bulamadan hızlı ve kesin çözüme ulaşılmasıdır.

2.9.1.5. Yıpratma Stratejisi

Bu strateji daha çok yukarıda bahsedilen stratejilerin kullanılması için uygun koşulların bulunmaması durumunda tercih edilebilecek olan bir strateji olmaktadır. Motivasyonu yüksek ancak göreceli olarak zayıf olan aktör gerilla ya da terör gibi araçlardan yararlanarak amaçlarını gerçekleştirme çabasındadır. Hedefi bu araçlar ile yıpratarak statükonun ihlalinin sağlanması uzun zaman alabilmektedir. Başlangıçtaki uygulamalar tersine dönebilir ve yıpratma eylemleri karşısında savunan taraf da şiddete başvurma yolunu tercih edebilir.

2.9.2. Savunmacı Kriz Yönetimi Stratejileri

Savunmacı stratejiler fiili durum yaratma çabasına giren saldırgan bir devletin statükoyu değiştirme girişimlerine karşı krizi tırmandırmadan amaçlarını koruma, statükonun devamlılığını sağlamak amacı ile tercih edilen stratejiler olmaktadır. Söz konusu stratejiler;²⁵³

2.9.2.1. Zorlayıcı Diplomasi

Bu çalışmada zorlayıcı diplomasi stratejisinin aşamaları, değişkenleri, başarıyı etkileyen faktörler örnek olayın analizinde kullanılacağından bu stratejiye diğerlerinden daha fazla yer verilmiştir.

Zorlayıcı diplomasi askeri bir strateji olmayıp temel olarak güç kullanma tehdidinden yararlanılan diplomatik bir stratejidir. Zorlayıcı diplomasi kaba tabir ile sopalayarak karşı tarafı hareketlerinden vazgeçirmek durdurmak yerine onu saldırgan davranışından vazgeçirmeye ikna etmenin yolunu arar. Gücün şiddetini kullanmanın aksine geri çekilmesi için güç tehdidinden yararlanır. Eğer kuvvet kullanma kaçınılmaz olarak öngörülüyorsa bu durumda “ölçülü” bir kuvvet kullanma yeterli

---

²⁵³ age, 383-392.

görülür.²⁵⁴ Amaç öncelikle diplomatik yollar karşı tarafın yarattığı fiili durumdan vazgeçmesini sağlamaktır. Bu açıdan zorlayıcı diplomasi teknolojik ve insani kaynakların kullanımını en son seçenek olarak görmesi sebebiyle aynı zamanda maliyeti düşük bir strateji olmaktadır.

Zorlayıcı Diplomasi Stratejisinin Çeşitleri: Zorlayıcı diplomasi stratejisinin meşruiyet kazanması için söylem ile eylem arasında uyumluluğun varlığı gerekmektedir. Bu bağlamda söz konusu eylemin uygulanabilmesi için uygun bir söylemin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu bu söylemin de inandırıcılığının, kararlılığının gösterilebilmesi için ne dereceye kadar kuvvet kullanılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Bu kararlar verildikten sonra da uygun zorlayıcı diplomasi stratejisi seçilmesi mümkün olmaktadır. Söz konusu stratejiler şu şekilde sıralanabilir;

- **Ülmatom:** Bu stratejinin gerçekleştirilebilmesi için hedefin yerine getirmesini zorunlu kılacak bir istem, bu istemin yerine getirilmesi için belirli zaman sınırlandırılması ya da aciliyet duygusu ve nihayetinde istemin yerine getirilmemesi durumunda kaybın yüksek olacağına dair bir inandırıcı cezalandırmanın olması gerekmektedir. Fakat bu koşulların hepsinin birden yaratılması söz konusu olmayabilir. Örneğin hedefin eylemlerinden vazgeçirecek bir zaman sınırlandırması konulmayabilir. Bu durumda hedef üzerinde istenen zorlamanın sağlanması zorlaşacaktır. Bu stratejinin savaş riski yüksek olup askeri kuvvet kullanımının tırmandırılmasıyla savaş kaçınılmaz hale gelebilmektedir.
- **Zımnı Ülmatom:** İnandırıcılık ve kararlılık üst düzeydedir fakat ülmatomdaki gibi zaman sınırlandırması yoktur. Aciliyet/ zorunluluk duygusu yine çeşitli eylemler ile desteklenerek yaratılır.
- **Baskıyı Aşamalı Arttırma:** Zaman sınırlılığı ve aciliyet/zorunluluk duygusu yaratılmayıp baskı ve şiddet eylemleri aşamalı olarak arttırılarak istemin yerine getirilmesine çalışılır. Baskının aşamalı olarak arttırılmasında sözlü uyarılardan şiddet içeren eylemlere geçiş olabileceği gibi şiddete başvurmadan da baskının attırılması tercih edilebilir. Örneğin hedefe statükonun ihlalinden vazgeçmesi için sözlü uyarılarda bulunulup tutumunu devam ettirdiği takdirde elçilik temsil

---

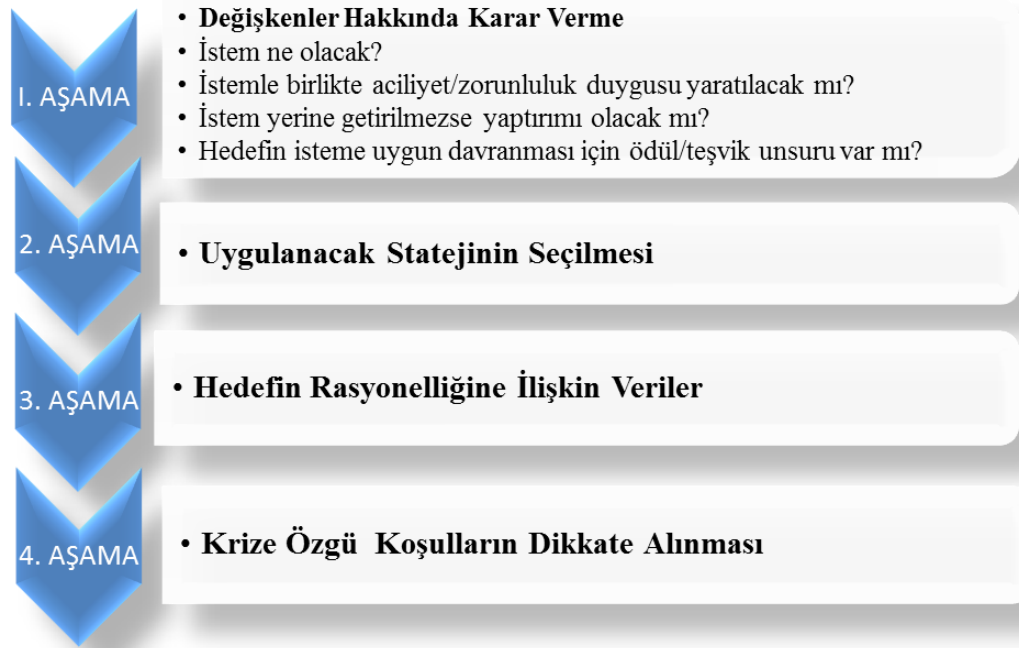
²⁵⁴ Fuat Aksu, “Kuvvet Kullanma Tehditine Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı”, **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, der. Evren Balta Paker, İsmet Akça, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010): 480.

düzeyinin indirilmesinden sınıra asker konuşlandırılmasına kadar tehdit algısını arttırıcı tedbirlere başvurulabilir.

- Dene ve Gör: İstem açık bir şekilde ifade edilmekte olup zaman kısıtlaması yaratılarak aciliyet/zorunluluk duygusu yaratılmamakta ancak yine de zorlama tehdidinden yararlanılarak hedef ülkenin istemi yerine getirip getirmeyeceği saptanmaya çalışılarak başka yöntemlere gereksinim duyuluyorsa uygulama aşamasına geçilebilmektedir. Hedef devletin ne tepki vereceğini anlamak amacıyla sınırlı eylemler tercih edilmektedir. Böylece hedefi statükonun ihlalinden vazgeçirmek için uygulanan stratejinin hedef üzerinde ne kadar etkili olduğu saptanmış olur. Bu stratejide önemli olan kuvvet kullanma tehdidine başvurulmaksızın benimsenen stratejinin saldırganı ikna etme potansiyeline sahip olmasıdır.

2.9.2.1.1. Zorlayıcı Diplomasi Stratejisinin Oluşturulması

Alexander L. George 4 aşamadan oluşan bir karar alma çerçevesi belirlemiştir. İlk aşamada değişkenler hakkında karar verilmesi gerekmektedir.

Şekil 5: Karar Süreci

Alexander L. George, "Theory and Practise", ed. Alexander L. George, David K. Hall, and William R. Simons, **The Limits of Coercive Diplomacy Laos, Cuba, Vietnam**, (Little, Brown and Company, 1971):16.

Bu bağlamda; belirtmek gerekir ki bu karar alma aşaması algılanan tehdidin seviyesine, devletlerin uyguladıkları dış politikaların özelliklerine, -normatif ya da realist olması gibi- ve her krize özgün koşullara göre değişiklik göstermektedir. Ancak tüm bu değişken koşullara rağmen bir takım kavramlar net bir şekilde ifade edilebilir.

2.9.2.1.2. Birinci Aşama: Değişkenler Hakkında Karar Verme

Bu aşamada yukarıdaki şekilde de ifade edildiği üzere isteme, aciliyet/zorunluluk duygusunun gerekliliğine, yaptırıma ve yaptırım ile beraber teşvik edici bir unsurun varlığına karar verilmektedir.

2.9.2.1.3. İsteme Karar Vermek

Bu bağlamda dile getirilen istemin meşru olabilmesi için söylem ve eylemin birbiri ile tutarlı olması, istemin kararlılık ile savunulabilmesi gerekmektedir. Ayrıca istemin makul bir seviyede tutulup ölçülü olması da gerekmektedir. Karşı tarafın kapasitesini aşan bir istem nitekim yerine getirilmeyecektir. Bu açıdan istem, karşı taraf statükoyu değiştirmesi durumunda statükonun yeniden sağlanması eğer bir zarara uğranmış ise de bu zararın telafi edilmesi yönünde dillendirilebilir.

2.9.2.1.4. Aciliyet/Zorunluluk Duygusu Yaratma

Zorunluluk duygusu yaratılması da yaşamsal çıkarlara, ulusal güvenliğe olan ihlalin seviyesi ile bağlantılı olarak ister istemez ortaya çıkmaktadır. Ancak bu zorunluluk duygusunun şiddete başvurma ile sağlanması müzakere yöntemleri denendikten ve karşı tarafı ikna etmenin mümkün olmadığı anlaşıldığında durumlarında gerçekleştirilmesi gerekir. Aciliyet ya da zorunluluk duygusu yaratılması aynı zamanda hedefin algısında söz konusu algının oluşturulabilmesine bağlı olmaktadır. Nitelim eğer istem bir zorunluluk durumu ile desteklenmiyorsa istemin kabul edilebilirliği de güçleşecektir.

2.9.2.1.5. Yaptırımın Kararlaştırılması

İstem karşılanmamışsa ne tür bir yaptırım uygulanacağına karar verilmesi gerekmektedir. Uygulanacak bu yaptırımın da istem gibi ölçülü olması gerekmektedir. Yoksa hedefin saldırgan davranmasına yol açılabilir. Tam tersi bir şekilde uygulanacak yaptırım istemin yerine getirilmesi için bir zorunluluğa yol

açmıyorsa istemin yerine getirilmesini beklemek iyimserlik olacaktır.²⁵⁵ Yaptırımın başarısını etkileyen bir başka faktör ise söylem ve eylem arasındaki tutarlılık olmaktadır. Söylem ve eylem arasındaki tutarsızlık hedefin algısında inandırıcı bir yaptırımın varlığının sorgulanmasına yol açacaktır. Bu nedenle hedefi statükodan vazgeçirmek için eyleme geçirilmesi planlanan yaptırımların sadece söylem düzeyinde kalması yaptırımın da sağlam bir zemine dayanmamasına yol açacaktır.

2.9.2.1.6. Ödül/Teşvik Unsuru

Karşı tarafın istemi kabul etmesi tek başına zorlama ‘sopa’ ile yeterli olmayıp ödül ‘havuç’ da gerekli olmaktadır. Uygulanacak olan yaptırım hedefin algısına bağlı olarak onu daha çok caydırmaktan çok saldırgan bir tutum takınmasına yol açabilir. Bu sebeple uygulanacak olan yaptırımın bir ödül ile desteklenmesi karşı tarafı ikna aşamasında anlaşmazlıkların müzakere edilebilirliğine zemin hazırlamaktadır. Böylece krizin istenmedik bir şekilde tırmanma olasılığı da azaltılmış olacaktır.

2.9.2.1.7. İkinci Aşama: Stratejinin Kararlaştırılması

Belirlenen söylemin aynı zamanda stratejik olarak da desteklenmesi gerekir. Bu aşamada uygulanacak stratejinin ne olacağına karar verilir. Yani ultimatoma, zımni ultimatoma, “dene ve gör”, baskıyı aşamalı arttırma gibi ne tür bir strateji uygulanacağına karar verilir. Söz konusu stratejilere daha önce yer verilmiş olduğu için burada tekrar değinilmeyecektir.

2.9.2.1.8. Üçüncü Aşama: Hedef Devletin Rasyonelliğine İlişkin Veriler

Her ne kadar zorlayıcı diplomasının temelinde hedef ülkelerin karar alıcıları rasyonel kabul edilse de yaşanan krizlerde bu durum değişkenlik gösterebilmektedir. Karar alıcıların amaçlarını gerçekleştirmek için kullanacakları araçlar rasyonelitenin sınırlarını zorlayabilmektedir. Amaçlarını gerçekleştirmek isteyen karar alıcıların davranışları ne derece rasyonel olduklarını saptamada önemli bir faktör olmaktadır. Karar alıcıların rasyonelitesine etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Karar alıcıların saldırgan bir yapıda olup olmaması psikolojik durumları ya da yasal sınırlandırmalar gibi çevresel faktörler de rasyoneliteyi etkilemektedir.

---

²⁵⁵ Fuat Aksu, **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008), 39.

2.9.2.1.9. Dördüncü Aşama: Krize Özgü Bağlamsal Değişkenlerin Dikkate Alınması

Her devletin tarihi, dış politika kültürü farklı ve kendine özgü olduğu gibi her kriz bağlam bağımlı olup kendine özgü koşulları içinde barındırmaktadır. Nitekim zorlayıcı diplomasi her krizde beklenen sonucu vermemektedir. Söz konusu sonucu bağlamsal değişkenler etkilemekte olup bu faktörleri dikkate almadan uygulanacak stratejinin başarı olasılığı da azalacaktır.

Zorlayıcı Diplomasinin Başarısını Etkileyen Değişkenler: Zorlayıcı diplomasinin başarısını etkileyen değişkenler 14 tane olup bunlardan 5'i bağlamsal değişkenlerdir; “*Global Stratejik Ortam, Provokasyonun Şekli, Savaşın Şekli Tek taraflı ya da Ortaklaşa Zorlayıcı Diplomasi, Hasmin İzolasyonu*”dur.²⁵⁶

- *Global Stratejik Ortam:* Krizler her ne kadar bir dış politika krizi ya da bölgesel kriz olsa da içinde bulunulan global stratejik ortamdan etkilenmektedir. Örneğin Amerika'nın kimi krizlere yol açmasında küresel sistemde etkili olan komünizm ideolojisi etkili olmuştur.
- *Provokasyonun Şekli:* Karşı tarafın harekete geçirecek olduğu provokasyonun şekli hedefe karşı koyma şeklini de etkiler. Sözlü bir eylem yine sözlü bir karşı yanıt geliştirebileceği gibi askeri bir eylem de hedefin şiddete başvurma seçeneğini arttıracaktır.
- *Savaş Algısı:* Tarafların savaşın eşiğine gelmesi savaş algısına yol açacak olup böyle bir durumda taraflar işbirliğine giderek savaştan kaçınabilirler.
- *Tek Taraflı ya da Ortaklaşa Zorlayıcı Diplomasi:* Zorlayıcı diplomasinin tek bir hükümet tarafından uygulanmasından çok birden fazla devletin bir hedefe ya da hedeflere karşı uygulaması zor olmaktadır.
- *Hasmin İzolasyonu:* Zorlayıcı diplomasinin uygulanması bir devletin diplomatik ya da askeri olarak desteklendiğinde uygulanması zorlaşmaktadır.

---

²⁵⁶ Alexander L. George and William E. Simons, “Findings And Conclusions”, ed., Alexander L. George, David K. Hall, and William R. Simons, **The Limits of Coercive Diplomacy Laos, Cuba, Vietnam**, (Little, Brown and Company, 1971): 270-275.

Bu değişkenlerin dikkate alınarak bir zorlayıcı diplomasi strateji stratejisinin oluşturulmasını aşığıdaki kalan diğer 9 değişken etkili olmaktadır.²⁵⁷

Amacın Açıklığı: Amacın açıklığı karar alıcıların hedef ülkelerden ne talep edileceğinin net bir şekilde ifade edilmesi istemin meşruluğunun dayandığı zemine işaret ederken aynı zamanda ne tür araçların da kullanılacağına dair bir alt yapı oluşturmaktadır. Bu nedenle hedef üzerinde yanlış algılamalara yol açmayacak şekilde hedefin söz konusu statükonun ihlalinin vazgeçilmesi ya da belirlenen taleplerin net bir şekilde karşı tarafa iletilmesi önemli olmaktadır. Nitekim eğer amaç net bir şekilde ifade edilemiyorsa hedefin algısında belirsizler oluşacak ve ne talep edildiğini anlaması zorlaşacaktır. Bu durumda da taleplere uygun davranış kalıplarında bulunulması mümkün olmayacaktır.

Motivasyonun Güçlülüğü: İstemin ne derecede kararlı ve inandırıcı olarak ifade edildiğı istemin yerine getirilmesi için önemli olmakla birlikte aynı zamanda motivasyonun da güçlülüğünü göstermektedir. Hedefin algısında etki yapabilecek şekilde istemin savunulması önemli olmaktadır.

Motivasyonun Asimetrisi: Hedef ülke istemi yerine getirmemekte diretiyorsa zorlayıcı önlemlere başvurularak krizin tırmandırılması tercih edilebilir. Eğer iki tarafın da motivasyonu güçlü ise birbirlerinin motivasyonlarını ölçmede zorlanacaklar ve çeşitli zorlama yöntemlerine başvurabilmeleri mümkün olmaktadır. Kısaca karşı tarafın tepkisine göre ilgili yöntemlere başvurulması söz konusu olmaktadır. Ancak motivasyonun asimetrisinde önemli olan karşı tarafın zorlayıcı gücün krizdeki amacından daha güçlü olduğuna inanmasıdır.

Aciliyet-Zorunluluk Duygusu: Aciliyet-zorunluluk duygusu yaratma seçilen stratejiye de bağılı olarak genellikle yaşamsal tehditlere yönelik bir ihlalin varlığı halinde zamansal sınırlandırma ile hedef ikna edilmeye çalışılır. Aynı zamanda hedef ülke üzerinde aciliyet-zorunluluk duygusu yaratılması istemin inandırıcılığının pekiştirilmesi anlamına gelecektir. Hedef ülkenin krizi ciddiye alması, önemsemesi için aciliyet-zorunluluk duygusu yaratılması önemli olmaktadır.

Güçlü Liderlik: Karşı tarafın davranışlarını doğru olarak okuyup uygun bir cevap geliştirebilme yeteneğı liderin özelliklerine bağılı olmaktadır. Özellikle kriz dönemleri kara alıcıların rollerinin daha belirgin olduğu durumlar olarak karşımıza

---

²⁵⁷ age, 279-287.

çıkılmaktadır. Bu dönemlerde liderlerin söz konusu statükonun ihlali durumunda hemen saldırıya geçmeyip öncelikle olayın altında yatan nedenleri araştırıp uygun bir strateji benimsemeleri nitekim liderlerin özelliklerine bağlı olmaktadır. Bir liderin hem ulusal hem de uluslararası koşulları değerlendirerek karar alması, bilgiye açık, muhalefetin görüşlerine de önem veren özelliklere sahip olması krizi başarılı bir şekilde yönetmesinde etkili olup böylece eğer kriz istenen yönde sonuçlanmamışsa tek suçlu gibi “günah keçisi” ilan edilmesi de zorlaşacaktır.

İç (ulusal) destek: Kamuoyunun kriz sırasında ülkenin krize olan davranışını uygun bulması, haklı görmesi hedef ülkeye yönelik eğer güç kullanılacaksa bu durumu desteklemesi karar alıcılara krizi yönetirken rahat hareket etme olanağı sunmakta dolayısı ile az da olsa karar alıcılar üzerindeki stresin azalmasını sağlamaktadır. Tam tersi bir şekilde kamuoyunun onaylamadığı bir durumu siyasi karar alıcıların da onaylaması zorlaşmakta krizi yönetmede uygulayacakları politikalarda kamuoyunun desteğine başvurmak durumunda kalmaktadırlar. Ulusal desteğin etkili olabilmesinde kitle iletişim araçlarının da önemli rolü olmaktadır. Sorunun ‘milli dava’ olarak nitelendirilmesinde ya da hükümete yönelik eleştiriler ile kamuoyunun etkilenmesinde kitle iletişim araçları hükümetin politikalarını halka yansıtan bir işlev görmektedir.

Uluslararası Destek: Uluslararası kamuoyu önünde istemin ve uygulanan stratejinin meşruluğunun sağlanarak uluslararası desteğin alınması hedef ülkeyi zor durumda bırakarak krizin çözümünü kolaylaştırmaktadır. Aynı şekilde uluslararası destek sağlanmadığında karar alıcılar istemlerinin haklı olduğunu düşünse bile hedef ülkeyi istemlerinin karşılanması konusunda ikna edemeyebilmektedirler. Ayrıca uluslararası destek taraflar arasında iletişim rolü üstlenerek ortak bir dil oluşturmaya çalışmakla uzlaşmaya zemin hazırlayabilmektedir.

Rakibin Kabul edilemez Tırmanma Korkusu: İstemin karşılanması rakip üzerinde savaş korkusu yaratıldığında istemi yerine getirmesi rasyonel gözükecektir. Tırmanmanın yaratılması hedef ülkeyi kabul etmesi zor bir durum ile iç içe bırakılmaktadır. Bu durumda hedef ülke savaşı tercih etmektense müzakereye yönelik bir tutum sergileyebilir.

Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık: Krizin tırmandırılması savaşa yol açmayacak şekilde belirli bir seviyede tutulması gerekmektedir. Bu yüzden krizin

ne şekilde çözümleneceğinin hedef ülkenin bilmesi gerekmektedir. Savaş taraftarı olmadan sorunun çözümünün net bir şekilde ifade edilmesi karşı tarafında saldırgan bir tutum benimsemesinin önüne geçilecektir. Bu yüzden krizin ne şekilde çözümleneceğinin hedef ülke tarafından anlaşılması gerekmektedir.

2.9.2.2 Karşı Tarafın Tırmandırmasının Caydırılmasına Yönelik Sınırlı Tırmandırma

Krizi başlatan taraf istenmedik bir savaş olasılığına karşılık savunan tarafı çıkmazda bırakarak rekabet için bir takım kurallar oluşturmaya girişmektedir. Bu durum ile karşılaşan savunan taraf bu kuralları değiştirmeyi tercih ederek kriz uzlaşması için kendi lehine koşulları değiştirme girişiminde bulunur. Böylece savunan taraf daha sınırlı olarak tırmanma ile karşılaşacağı avantajlı bir zemin yaratmış olur. Ancak bu durum saldırgan ile birtakım pazarlıklarda bulunulmasını gerektiren bir ortam yaratabilir. Böylece her iki taraf da kendi taleplerini benimsetecek girişimlere başvurumaktadırlar. Bu durumda ise tırmandırma tehditinden yararlanılarak ya da teşvik edici unsurlarla saldırganın razı edilmesi gerekmektedir.

2.9.2.3. Karşılık Verme ve Misilleme Stratejisi

Savunan taraf sınırlı tırmandırma stratejisini çeşitli nedenlerden dolayı uygulamayıp maruz kaldığı provokasyonlar karşısında ölçülü ve dikkatli bir şekilde uygulayacağı misilleme stratejisini tercih edebilir. Bu stratejinin uygulanmasının nedeni saldırgan tarafın zararlarını ve taleplerini tartışmak istemenin bir ifadesi olabilir. Hedefin talepleri aynı zamanda mevcut statükonun varlığını savunan tarafın istemleri ile de örtüşmelidir. Yoksa misilleme stratejisi ile savunan taraf saldırganı cezalandırmaya yönelik olarak şiddet kullanımını tercih edebilir.

2.9.2.4. Olanakların Sınanması

Eğer sınırlı tırmandırma stratejisinin kabul edilemez ve oldukça riskli olduğuna karar verilirse uygun kaynaklar kullanılarak çatışma tırmandırılabilir. Olanakların sınanması başlangıçta olumsuz gibi görünse de nitekim amaç bu olumsuz durumu istenen statükonun ulaşılması yolu ile ortadan kaldırmaktır. Bu amaçla hedef devlet krizin akışına göre kaynakların etkin kullanımı aracılığıyla hedef üzerinde krizin tırmanacağı riskini yaratarak statükonun yeniden kendi lehine dönmesine çalışır. Bu

stratejinin başarılı olabilmesi için aynı zamanda savunan taraf hedefi krizi tırmandırmasından caydırması gerekmektedir.

2.9.2.5. “Hat Çizme” Stratejisi

Statükoyu değiştirmeye çalışan tarafın eylemlerine karşılık olarak sınır çizme stratejisidir. Eğer bu sınırı aşan eylemlerde bulunulursa savunan taraf topyekûn bir askeri saldırıda bulunacağını sinyallerini vererek rakibi uyarmaktadır. Ancak bu stratejinin uygulanması kolay olmamaktadır. Hedef bir takım risk değerlendirmelerinde bulunarak belirlenen hattı aşan eylemlerde bulunabilme yetisini gösterebilmektedir. Bu nedenle hattın açık bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Fakat bu stratejide hedefin eylemlerinin yanlış değerlendirilmesi, iletişim eksikliği gibi faktörler hattın belirginliğini zorlaştıran faktörler arasındadır.

2.9.2.6. Karşı Tarafın Yanlış Hesaplarının Kararlılık Gösterisi ile Engellenmesi

Gelişmeler düşmanın statükoyu değiştireceğine dair bir meydan okumada bulunacağını gösteriyorsa kararlılık gösterisi ile saldırıyı engelleme yöntemi tercih edilebilir. Bu durumda hedef üzerinde çeşitli provokasyonlar yolu ile kararlılık gösterisi uyarı amaçlı olarak hedefe iletilir. Durumun bu aşamaya gelmesinde hedef üzerinde daha önceden uygulanan caydırma politikasının hedef tarafından yeterince algılanmamış olmasından kaynaklanabilir. Tekrar kararlılık gösterisi ile uyarılarda bulunulduğunda amaç istenen caydırıcılığın yaratılması olmaktadır. Caydırıcı gücün askeri önlemler ile sağlanmaya çalışılması ise krizi istenmeyen boyutlara taşıyabilir.

2.9.2.7. Müzakereye Dayalı Bir Uzlaşi için Zaman Kazanmak

Saldırganın statükoyu değiştirme olasılığı ile karşılaşıldığında ya da saldırgan statükoyu yavaşça değiştirmeye başlamışsa karşılıklı kabul edilebilir bir müzakere olasılığı göz önünde bulundurularak zaman kazanılmaya çalışılabilir. Bu aynı zamanda birinin çıkarlarını istenmedik bir tırmanmaya yol açmadan koruyan kriz yönetimi stratejisi olarak görülebilir. Eğer savunan taraf kendisini savunmak için yeterli insani, siyasi ekonomik kaynağa sahip olmadığını düşünüyorsa, statükoyu değiştiren tarafı haklı buluyorsa ya da çıkarlarını savunmanın öncelikle müzakere ile sağlanmaya çalışılabileceği kanaatindeyse bu strateji benimseyebilmektedir.

2.10. Kriz Yönetiminde Analiz Seviyesi

Hermann kriz yönetiminde analiz düzeyini; sistem, uluslararası anlaşmazlık ve hükümetlerin verdiği kararlar bağlamında ele almaktadır.²⁵⁸ Sistemsel açıdan, belirli kurallara göre işleyen aktörler arasındaki etkileşime dayanan uluslararası sistem krizler ile dengesini yitirebilmektedir. Sistem yaklaşımı ulusların tüm kaderi ile ilgili olmakta iken uluslararası anlaşmazlık bağlamında krizlerin incelenmesi aktörler arasındaki birbirine karşı giriştikleri mücadeleye odaklanmaktadır. HükümetSEL ya da karar alma açısından krizi analiz edenler ise kararların niteliği konusunda bir standart oluşturup (rasyonellik, uyum, savaştan kaçınma) sonra da hangi koşullarda karar vericinin söz konusu standarttan sapmaya eğilimli olduğunu tanımlarlar.

Her üç kriz düzeyi de farklı sorular ile ilgilenmektedirler;²⁵⁹

- Sistem düzeyi; krizler ne zaman dengesizliğe yol açar?
- Uluslararası anlaşmazlık krizlerinde; savaşa varmadan başarılı bir uzlaşma stratejisi ne zaman geliştirilir?
- Karar alma yaklaşımı; krizlerin karar almanın niteliği üzerindeki etkileri nelerdir?

Brecher ise krizin mikro (aktör) seviyesinde makro(sistem) seviyesinde analizinin yapılacağını belirtmektedir.²⁶⁰ Bu bağlamda Brecher aktör seviyesinde ele alınan krizleri dış politika krizleri olarak nitelendirmekte olup sistem seviyesindeki krizleri uluslararası krizler olarak nitelendirmektedir.

Dış Politika Krizleri, bir devletin iç ve dış çevresindeki değişimlerinden kaynaklanan krizin tanımı bölümünde aktarılan üç koşula bağlı olmaktadır. Bir dış politika krizinin başlangıcı uluslararası sistemin istikrarını bozucu bir olayda olabilirken ancak yine de devlet dış politika krizi araştırmalarında merkez hedef olarak kalmaktadır. Dış politika krizlerinde, karar alıcıların değişimi nasıl algıladığı tırmanan ya da düşen tehdit algısı bağlamında ortaya çıkan belirsizlik ve karmaşık olan koşullar altında değişimi nasıl algıladığı ve tehdit seçimini nasıl yaptığı odaklanılan nokta olmaktadır. Algılanan tehdit algısının seviyesinin artması

---

²⁵⁸ Hermann, **Crisis**, 206.

²⁵⁹ age

²⁶⁰ Michael Brecher and Jonathan Wilkenfeld, **A Study of Crisis**, (University of Michigan Press, 1997), 2.

hissedilen zaman sınırlandırması karar alıcıların algılarındaki değişimler davranışlarını etkilemekte ve söz konusu oluşan davranış ve tutum değişiklikleri neticesinde bir dış politika krizi uluslararası bir krizde dönüşebilmektedir.

Brecher'a göre bir uluslararası krizin iki tanımsal koşulu vardır;²⁶¹

- Yükselen askeri şiddet olasılığına yol açabilecek şekilde iki ya da daha fazla devlet arasında anlaşmazlıktaki yoğunluğun yükselmesi, yani sözlü ya da fiziksel etkileşimler,
- İlişkilerin istikrarının bozulması, uluslararası sistemin yapısına meydan okumalar.

Söz konusu bu çalışmada ele alınan Bulgaristan Göç Krizi de bir dış politika krizi olup karşı tarafın tutumu paralelinde algılanan değer tehdidi ile hedef devlete karşı savunmacı mekanizmalar geliştirmeye çalışılarak dış politika davranışları izlenmektedir.

2.10.1. Krizlerin Tasnifi

Krizler boşlukta ortaya çıkmayıp nitekim bir zeminde vuku bulmaktadırlar. Krizlerin bir tiyatro sahnesinde ortaya çıktığını tasvir edersek bir de bu tiyatro oyununu sergileyen bir ya da birkaç aktöre gereksinim duymaktayız. Söz konusu bu oyun tek kişilik de olabilirken iki kişi arasında da geçebilir ya da çok taraflıdır. Bir de bu olayın belirli bir zaman dilimi de söz konusu olmaktadır. Olayın anlatıldığı zaman tek bir günü anlatabiliyorken bir haftayı, bir yılı ya da uzun yılları da anlatabilmektedir. Ayrıca olayın türü drama mı trajedi mi komedi mi olduğu da önemli olmaktadır nitekim bu türlerin özelliklerine göre izleyicide bırakılmak istenen tepkinin onları ağlatmak mı güldürmek mi olduğu da saptanmaktadır. Kriz yönetimi de söz konusu bu tasvirdeki gibi çeşitli tasniflere ayrılabilir. Bu bağlamda krizlerin ortaya çıktığı coğrafyaya, taraflarına, zaman ilişkisine, krizi çıkaran tarafın niyetine göre, krizi tetikleyen olayın niteliğine ve etkisine göre, krizin sonucuna göre bir tasnif yapılabilir.

Krizin taraflarına göre; tek taraflı, iki taraflı ve çok taraflı olmak üzere üçlü bir sınıflandırma yapılabilir. Bu bağlamda tek taraflı krizlerde tek bir aktör bir kriz ile

---

²⁶¹ Michael Brecher, **International Political Earthquakes**, (The University of Michigan Press, 2008), 7., Ayrıca bkz. Brecher, **Crisis**, 3.

mücadele etmek durumunda kalmakta krize muhatap başka aktörler ortaya çıkmamaktadır. İki taraflı krizler statükonun ihlaline neden olan bir devlet ile söz konusu statükonun devamlılığını savunan iki devlet arasında gerçekleşmektedir. Üçüncü aktörler ancak krizi yatıştırmaya çalışan araçlar olarak rol üstlenmektedirler. Söz konusu statükonun değişimine birden fazla aktör taraf olduğunda ise krizleri çok taraflı olarak nitelendirmek mümkündür.

Krizin ortaya çıktığı coğrafyaya göre; yerel, ulusal, bölgesel, uluslararası olmak üzere dördü bir ayrıma gidilebilir. Yerel krizler iç ayaklanmalar, çatışmalar, karar alıcıların iç siyasette uyguladıkları baskı krizlere neden olup başka birtakım devletlerin müdahalesi ile dış politika krizlerine dönüşebilmektedirler. Ulusal krizler bir devletin karar alıcılarının başka bir devlet ya da devletlerle arasında çıkan krizi ilgili dış politika davranışları çerçevesinde statükonun ihlaline yönelik girişimleri bertaraf etmeye çalışması olarak ifade edilebilir. Ya da kendi lehine olacak şekilde statükoda değişim yaratarak bazı devletleri karşısına alma pahasına çıkardığı kriz ile çıkarlarını devam korumanın yollarını arayabilir. Ulusal krizler birer dış politika krizleri olarak da nitelendirilebilir. Bölgesel krizler; ortaya çıktığı coğrafya itibari ile bölgenin dengesini etkileyebilen krizler olarak nitelendirilebilir. Örneğin İsrail ve Filistin arasında zaman zaman ortaya çıkan devletler bölge ülkelerinin de çıkarlarını etkilemekte ve zaman zaman bu krizler Ortadoğu krizleri olarak nitelendirilebilmektedir. Bir uluslararası kriz için en az iki tarafın varlığı gerekmektedir. Söz konusu taraflar arasındaki kriz tüm sistemin dengesini etkileyebilmektedir. Bu krizlerin dünya düzenine olumsuz ya da olumlu etkileri olabilmektedir. Örneğin Sovyetlerin çözülmesi ile iki kutuplu düzen sona ermiş iki taraf arasında ortaya çıkabilecek olan savaş olasılığının payı da düşmüş, gerilimli bir dönemden çıkmıştır. Ancak bu krizin sonlanması ile birlikte bu devletlerin kontrolü altında bulunan devletler kendi güvenliklerini kendileri tesis etmeye başlamış silah/nükleer güç olma rekabeti gibi uluslararası sistemi etkileyebilecek olan başka bir döneme kapı aralamıştır.

Zaman ilişkisine göre krizler; ani, gelişen, uyuyan ve tekrarlayan olarak nitelendirilebilir. Ani krizlerde krizi tetikleyen eylem beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Krizi başlatan eylem öncesinde statüko olağan durumunu korumakta olup statükonun ani bir şekilde ihlali ile ilgili taraflar krizi yönetmeye ilişkin acil kararlar almak durumundadır. Gelişen krizler, kriz öncesi sürecin uzun sürdüğü

tehdit algısının zaman baskısının çatışma olasılığının giderek artması ile krizin patlak verdiği zamana yayılan krizler olmaktadır. Karar alıcılar üzerinde zaman baskısı fazla hissedilmeyip öncelikle müzakere yolu ile krizin çözümlenmesi için yeterli zaman vardır. Uyuyan krizlerde, taraflar arasında bir takım anlaşmazlıklar mevcut olup bunlar henüz dillendirilerek bir kriz patlak vermemiştir. Başka bir ifade ile sorun dondurulmuş olarak bekletilmektedir. Tekrarlayan krizlerde ise bir kere bir sorun, kriz olarak ortaya çıkmış olup ancak ilgili kriz ile sorun çözülmemiş ya da çözülmüş olsa bile taraflardan biri yine de statükonun ihlalinde bulunmuşsa nitekim yine bir kriz olarak tekrar ortaya çıkmıştır.

Tarafların niyetlerine göre: Krizlerin başlaması aktörlerin statükoya yönelik ilgili eylemleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu eylemlerin ne amaçla gerçekleştirildiği yani tarafların niyetleri önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda tarafların niyetlerine göre; öngörüsüz, tasarlanmış, meşruiyet, dolaylı, kasıtsız ve kaza olarak krizler tasnif edilebilir. Öngörüsüz krizlerde taraflar eylemlerini bir kriz oluşturmak amacı ile uygulamayıp aynı zamanda söz konusu eylemler dolaylı ya da kaza olarak da bir krize yol açmamaktadır. Bu krizlerde sadece mevcut olan statükonun değiştirilmesinden dolayı hissedilen tehdidin giderilmesi amacı vardır. Tasarlanmış krizler; bir ya da birkaç devlet belirli bir amacı gerçekleştirmek amacı ile statükonun ihlal edilmesine yönelik eylemlerde bulunmaktadır. Söz konusu eylemler önceden belirlenmiş bir tasarıya göre yönetilmektedir. Meşruiyet krizleri genellikle egemenlik iddia edilen bir konu hakkında ortaya çıkmakta olup söz konusu krize yol açan eylemler meşru olarak nitelendirilmektedir. Dolaylı krizlerde krizi çıkaran tarafın eylemlerinden dolayı olarak etkilenip krize taraf olma söz konusudur. Örneğin bir devletin başka bir devleti hedef almışken bu hedef ülkedeki bazı insanlar göç etme gereksinimi duyup sınır olan geçiş güzergâhında bulunan bir devlete göç edip bu ülkede bir krize neden olabilmektedir. Kasıtsız krizlerde ortaya çıkan filli durum yaratma çabasına karşı verilen tepki sonucu istemeden krize dâhil olunmaktadır. Kaza krizlerinde de istemeden tetikleyici bir eylem krize yol açmaktadır.

Kriz yönetiminde *krizi çıkaran olayın niteliğine göre* belirli bir konu hakkındaki sorunun çözümüne odaklanılmaktadır. Siyasi bir eylem; sözlü ya da yazılı tehdit edici bir ifade, diplomatik ilişkilerin askıya alınması, toplumsal/insani bir eylem; içinde bulunulan azınlığa yönelik şiddet ya da psikolojik eylemler, ekonomik bir

eylem; bir devletin ekonomik hak ve çıkarlarına yönelik tehdit algısı ticaret ambargosu gibi, hukuki bir eylem; bir anlaşmanın yorumuna göre meşruiyet iddiası gibi, askeri bir eylem; şiddet içermeyen askeri bir eylem, askerlerin harekâta hazırlandırılması gibi söz konusu olabilirken dolaylı şiddet eylemleri ya da doğrudan askeri saldırı da devletlerin hak ve egemenliklerini etkileyerek krizi başlatabilmektedir.²⁶²

Söz konusu krizi başlatan siyasi, hukuki, insani, askeri, ekonomik eylemlerin bir de krizleri yönetirken taraflar üzerinde etkileri söz konusu olmaktadır. Bu çerçevede *krizi başlatan olayın etkilerine göre krizler*; ulusal güvenlik, güvenlik ikilemi, statü belirsizliği, yansıma, uyum, insani ve prestij olarak sıralanabilir. Güvenlik ikilemi olarak ortaya çıkan etkide; taraflardan biri saldırıya hazırlanır gibi bir girişimde bulunurken diğer taraf da kısmen harekete geçmekte sonrasında yine hazırlığa başlayan taraf daha ileri seviyede önlemler almakta yine karşı tarafın da korkusunu artırmakta ve daha ileri seviyede önlemler almaktadır. Alınan önlemler karşı tarafta bir zorunluluk yaratmaktan çok olası bir saldırıya karşı savunmaya hazır olmak amacıyla. Karşılıklı olarak tehdit algısı neticesinde ortaya çıkan önlemler savaş olasılığını gündeme getirmektedir. Uyum olarak beliren krizlerde sistemde oluşan hızlı değişikliklere yanıt vermede sistematik olarak yetersiz bir kapasite var olup yeni oluşan sisteme uyum problemi ortaya çıkabilmektedir. Statüko belirsizliği, mevcut statükonun fiili olarak ihlali statükonun içinde bulunduğu konumu etkileyip statü belirsizliğine neden olabilmektedir. Statükonun değişimi ne tarafların lehine ne de aleyhine olup belirsiz olarak kalmaktadır. Ulusal güvenlik olarak çıkan etkiye göre aktöre, statükonun ihlali temel hak ve çıkarlarına tehdit olarak algılamakta ve ulusal güvenliğini korumak amaçlı uygun ördüğü davranış kalıplarında bulunmaktadır. Yansıma olarak ortaya çıkan etkiye göre ise, aktörlerin içinde buldukları kriz başka bir aktör ile olan ilişkisine sıçrayabilmekle birlikte farklı bir konu üzerinde de etkiye yol açabilmektedir. İnsani olarak etki ise aktörlerin kriz sırasında, uyguladıkları eylemler, girişimleri içinde barındırdıkları toplumu ya da başka devletlerdeki insan varlığını etkileyen şekilde ortaya çıkmaktadır. Prestij açısından da hedefin saygınlığının sorgulanmasına yol açabilir ya da eğer kriz başlatılıyorsa ulusal ya da uluslararası alanda saygınlık arayışı için başlatılmış olabilir.

---

²⁶² Brecher, **Decisions**, 8-9.

Sonucuna göre krizler: Krizlerin sonlanması çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir. Sorun çözen olarak nitelendirilebileceğimiz bu krizlerde, krizin kaynaklandığı sorun çözülmüş olur. Krizler her zaman sorunların ortadan kalkması ile çözümlenemeyip aynı zamanda yeni krizler de doğurabilmektedir. Bu krizler yeni sorun yaratan krizler olarak ifade edilebilir. Statüko Ante krizlerde ise ilişkiler sanki hiç kriz olmamış gibi normal seyrine dönebilir. Bazı krizler ise değişme neden olmaktadır. Örneğin yaşanan krizden sonra realist bir dış politika davranışı izleyen devletler normatif bir dış politika anlayışı temelinde diğer devletler ile etkileşimde bulunabilir. Değişime neden olmayan krizlerde ise taraflar arasındaki ilişkinin boyutunda herhangi bir değişim söz konusu değildir. Sorunların çözülmediği krizlerde ise tehdit algısı, zaman baskısı çatışma olasılığının sone ermesi ile kriz sona ermiş olup sorun çözümlenememiştir.

2.11. Kriz Evreleri ve Süreçleri

Krizleri başlangıç, tırmanma, yumuşama ve etki olarak 4 evrede incelemek mümkündür.²⁶³ Fakat krizler bir süreç içinde gerçekleşmekte olup başlamadan önceki süreci ve bittikten sonraki etkisini anlamak amacı ile bir süreç analizi de yapılması gerekmektedir. Bu sebep ile kriz öncesi süreç, kriz süreci, kriz sonu ve kriz sonrası süreç olmak üzere dördü bir süreç ayrımı yapmak faydalı olacaktır.²⁶⁴

Kriz öncesi süreç kriz olmayan bir form olarak ifade edilebilir. Bu süreçte karar alıcılar tarafından herhangi bir tehdit algısı olmayıp dolayısı ile de stres de söz konusu değildir. Ancak yine de kriz yavaş yavaş ilk sinyallerini vermeye başlamaktadır. Bu süreçte devletler uzayıp giden çatışma içinde olsalar bile ya da ‘düşman devletler’ olarak dış politika davranışları birbiri ile uyum içinde olmayan devletler olsalar bile aralarındaki ilişkiler içinde buldukları çatışma kriz olarak nitelendirilemez. Söz konusu bu devletler eğer bir kriz ortaya çıkacaksa bile henüz kriz öncesi süreçtedirler.

Kriz öncesi süreç **başlangıç aşamasına** denk gelmekte olup devletlerin içinde buldukları çatışmanın yoğunluğundaki değişimi, yükselmesi ya da çatışma içinde olmayan devletler için bir eylem ya da olay tarafından başlayabilir. Aynı zamanda

---

²⁶³ Brecher, **Crisis**, 25-29; Brecher, **International**, 10-13.

²⁶⁴ Brecher, **Crisis**, 25-28.

devletlerin kapasitesini zayıflatan teknolojik bir gelişme çevrelerindeki yaşamsal çıkarlarını bağımsızlığını da etkileyecek şekilde jeopolitik bir değişim bir krizi başlatabilir. Başlatan ne olursa olsun genelleştirilebilecek olan görüş, hedef devletin karar alıcısının ya da birden fazla devletin karar alıcısını tehdit edilmesidir. Eğer karar alıcı cevap vermez(ler)se başlayan kriz ortadan kalkabilir, yani “krize yakın“ kalır. Genelde bir devlet şiddet içeren bir davranışla karar verir ve bu cevap daha bozucu hareketlere yol açıp bir ya da birden fazla devletin şiddete başvurması ile de yükseltilir. Krizlerin kriz niteliği taşıyabilmesi için şiddet unsurunun varlığı şart değildir. Önemli olan tehdit algısının yükselmesidir. Bu da şiddet olasılığının yüksekliğini ifade etmekte olup şiddetin varlığı anlamına gelmemektedir. Bu durum aynı zamanda stresin artmasına yol açar. Krizler devletler arası ilişkilerde, normal tansiyondan bunalım ve karmaşadan yüksek olarak tasvir edilebilir. Krizin başlangıcı kısaca krizin patlaması olarak ifade edilebilir. Krizin patlamasıyla beraber mevcut olan statükonun korunmasından artık statükonun ihlaline yönelik girişimler başlamıştır.

Kriz süreci; krizin başlaması ile birlikte tehdit algısı, zaman baskısı, askeri çatışma olasılığı giderek yükselmekte ve kriz **tırmanma evresine** geçmektedir. Önemli kararlar kriz öncesi dönemden daha fazla sayıda alınır. Yüksek çıkarlardan dolayı yüksek seviyede savaş beklentisi, zamanın belirgin olması, aktörler; birbirlerinin niyetlerini anlamaya çalışırlar, birbirlerinin risklerini değerlendirirler. Ancak vurgu değişir, diplomasi ya da şiddet kullanımı ile düşmanın gözden geçirilmesi, seçenekler için yapılan araştırma yüksek stres nedeni ile daha fazla olacaktır. Krizin yönetimi genellikle ortaya çıkar. Aktörler bir taraftan egemenliklerini, ulusal çıkarlarını korumaya çalışırken diğer taraftan da olası bir çatışmanın olumsuz etkilerini yok etme çabası içine girerler. Aktörler, bilgi ve süreç hakkında daha fazla araştırmada bulunurlar yüksek seviyedeki karar alıcılar dahil olur artan askeri şiddet olasılığı görülebilir. Tırmanma evresinde kriz yönetimi tekniği olarak şiddetin kullanılmamasından şiddet kullanımına da geçilebilmekle birlikte kriz şiddet aracına başvurulmaksızın da yönetilebilmektedir. Eğer başlangıç aşamasında şiddet kullanılmışsa bu şiddetin seviyesi de tırmanma evresinde arttırılabilmektedir. Stres yüksek seviyededir. Kriz aktörleri büyük güçlerin ya da başka devletlerin ve uluslararası kurumların desteklerini ararlar.

Söz konusu tehdit algısındaki seviyenin azalması, zaman baskısının ortadan kalkması ve askeri şiddet olasılığının azalması ile birlikte kriz sürecinden **yumuşama** evresine geçilmektedir. Bu evrede kavramsal olarak tırmanmanın karşıtı olarak ifade edilebilir. Artık kriz çözüme evresindedir. Üst seviyede şiddet hareketlerinin durması, devlet düzeyinde karar alıcılarda algılanan tehdit, zaman baskısı ve savaş olasılığının kriz olmayan forma doğru inişe geçmektedir. Bu evre kriz sürecinin sonu anlamına gelip karar alıcılar üzerinde stresin azalması olarak karakterize edilebilir.

Yumuşama ile birlikte kriz sürecinden krizin sonlandığı sürece geçilmiştir. **Krizlerin sonlandığı sürece** taraflar yasal ya da resmi olmayan şekilde görüşebilirler. Uluslararası bir örgütün ya da ortak güvendikleri bir devletin arabuluculuğunu kabul edebilirler. Daha büyük bir ya da birkaç devletin desteğine başvurmayı deneyebilirler. Taraflar birbirlerine verdikleri taahhütler yolu ile de krizi sonlandırmış olurken statükonun ihlalinin kabul edilip bir anlaşma yapılması ile de sonuçlanabilmektedir.

Krizin sonlanması ile etki evresinin ortaya çıktığı **kriz sonrası sürece** geçilmiştir. **Etki evresi** diğer üç evreden farklılık göstermektedir. Zaman çerçevesi planlanmamıştır. Mücadele boyutu yoktur. Diğer aşamalardan daha az belirgindir. Yine de sınırları ve içeriği aktör/rejim değişikliği, güç dağılımındaki dengenin değişimi, resmi ya da resmi olmayan ittifak oluşumu oyunun kurallarının değişimi şeklinde gözlemlenebilmektedir. Genel bir ifade ile etki evresi krizin sonuçlarının tanımlanmasıdır. Krizin sonlandığı süreçten farkı krizin sonlanmasından sonra ortaya çıkmasıdır. Örneğin bir kriz yeni bir soruna neden olacak şekilde çözümlendiğinde etki evresinde söz konusu sorunun çözümüne yönelik girişimler ortaya çıkabilmekte ya da tekrar devletler kendi lehine yönelik statükonun ihlali girişimlerinde bulunabilmektedir. Krizin sonucunu kriz sürecinin tam sonlandığı nokta olarak ifade edersek krizin bir sorun çıkarması, değişime neden olması da olmaması statüko anteye dönülmesi, tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Etki evresi her ne kadar diğer evreler kadar önemli olmasa da örneğin savaş olasılığı gibi ciddi bir algı olmasa da etki evresi olmaksızın yapılan bir kriz yönetimi çalışması sadece liderlerin krizi nasıl yönettiklerine, etkileşimlerine algılamalarına ve belirli bir zamana

odaklanarak kendisini sınırlandırmış olacaktır. Bu nedenle etki evresi krizi tamamlayan bir parça olmaktadır.²⁶⁵

Kısa bir ifade ile başlangıç yani patlaması kriz öncesi sürece denk gelirken tırmanma kriz sürecine yumuşama kriz sonu sürece (end crisis period) etki ise kriz sonrası sürece denk gelmektedir.²⁶⁶

Belirtmek gerekir ki başlangıçtan tırmanmaya evre değişimi ya da en az bir aktörün kriz öncesinden kriz dönemine geçişi ile olabilirken tüm aktörler eş zamanlı olarak bu değişikliği geçirmek zorunda değildir. Nitekim statükonun fiili ihlali durumu tehdit algısına göre değişiklik gösterdiğinden dolayı da eşzamanlı olarak bu evreler gerçekleşmemektedir.

Bu sınıflandırma dikkate alınarak aktör seviyesinde bir krizin, Tetikleyeni, Aktör Davranışı, Büyük Güç Müdahalesi, Uluslararası Bir Kuruluşun Katılımı ve Krizin Sonucu olmak üzere beş boyutu bağlamında analiz yapılabilir.²⁶⁷

Tablo 4: Evre ve Süreçler

EVRE	BAŞLANGIÇ	TIRMANMA	YUMUŞAMA	ETKİ
Etkileşim	Başlayan Anlaşmazlık	En Üst Seviyede Anlaşmazlık	Uzlaşma	Kriz Olmayan Etkileşim
SÜREÇ	KRİZ ÖNCESİ	KRİZ	KRİZ SONU	KRİZ SONRASI
Algı	Normalden daha yüksek değer tehdidi (yükselen stres)	Belirgin Tehdit + Sınırlı Zaman + Baskı + Yükselen Savaş Olasılığı (maksimum stres)	Azalan Tehdit, Zaman Baskısı, Savaş Olasılığı (azalan stres)	Kriz seviyesinin Altında; Tehdit, Zaman, Savaş

Michael Brecher and Jonathan Wilkenfeld, **A Study of Crisis**, (University of Michigan Press, 1997): 11

²⁶⁵ Brecher and Wilkenfeld, **A Study Of Crisis** ,32.

²⁶⁶ Brecher, **International**, 13.

²⁶⁷ Brecher and Wilkenfeld, **A Study Of Crisis**, 21-23.

Krizin Tetiklenmesi;

Niteliği: Hangi eylem, olay ya da durumsal değişiklik karar alıcılar tarafından kriz algılaması oluşturmuştur?

Tarihi: Krizin başlangıç tarihi ne zamandır?

Başlatan Birim; Hangi devlet(ler) ya da devlet dışı aktörler krizi başlatmıştır?

Kaynak: Tehdit kaynağı olarak ne algılanmaktadır?

Aktör Davranışı;

Karar Alma: Karar alan grubun büyüklüğü ne kadar? Karar alıcı birim, kurumsal mı yoksa geçici olarak mı faaliyet göstermiştir? Hedef ile olan en yüksek iletişim seviyesi nedir?

Başlıca Verilen Cevap: Aktörün verdiği temel cevap nedir? Bu cevap ne zaman verilmiştir? Krizin başlamasından cevabın verildiği tarihe kadar geçen süre ne kadardır?

Kriz Yönetimi Tekniği: Öncelikli olarak uygulanan kriz yönetimi tekniği barışçıl mı yoksa şiddete mi dayalı ya da her ikisini de mi içermektedir?

Şiddet: Eğer şiddet unsuru varsa kriz ile mücadele etmede ne kadar öncelikli olarak kullanılmıştır? Şiddetin ciddiyet seviyesi nedir? Kriz sırasında şiddetin rolü ne olmuştur; zorlama mı, saldırı mı?

Büyük Güç Müdahalesi:

Niteliği; Büyük güç ne şekilde dahil olmuştur? Onu krize dahil olmaya zorlayan neden nedir?

Aktör Algısı:

Büyük bir gücün krize dahil olması aktörler tarafından nasıl algılanmaktadır?(Hedef devlet bu aktörün katılımından memnun mu yoksa üzerinde baskı, stres mi yaratmıştır?)

Uluslararası Kuruluşun Dahil Olması

Kurum: Krize hangi kurum dahil olmuştur? Kurumun kriz ile olan ilişkisi nedir?

Niteliği: Ne şekilde dahil olmuştur; sözlü müdahale, kınama, uyarı anlamında mı ya da fiziksel güç müdahalesi olarak mı?

Aktör Algısı: Krizin tarafları uluslararası kurumun krize dahil olmasına nasıl yaklaşmışlardır?

Sonuç

Niteliği: Dış politika krizi nasıl sonlanmıştır? Bir yasal anlaşma, sözlü taahhüt ya da tarafların oluşan statükoyu kabul etmeleri ile mi?

Şekli: Krizin sonucu nasıl bir şekil almıştır, yani etkisi ne olmuştur?

Aktör Algısı: Krizin sonlanması karar alıcılar tarafından nasıl algılanmaktadır?

Tarihi: Kriz ne zaman sonlanmıştır?

3. TÜRKİYE – BULGARİSTAN 1989 GÖÇ KRİZİ

Bu bölümde kuramsal bölümde ifade edilen kriz tanımlarından karar alma yaklaşımı tercih edilerek tehdit algısı veri olarak alınarak bir süreç analizi yapılması öngörülmüştür. Bu süreç analizinde aynı zamanda karar alma yaklaşımına uygun olarak neoklasik realizm üzerinden örnek olayın analiz edilmesi amaçlanmıştır. Neoklasik realizm aynı zamanda kuramsal kısımda ifade edildiği üzere bir dış politika analizini de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan analiz birimi olarak toplumu temsil eden karar alıcı lider seçilmiştir. Karar alıcı birim belirlenirken onu tetikleyen olayı algılayışı çerçevesinde analiz yapılarak neden krizin yönetilmesinden sorumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Bu anlamda liderin analiz birimi olarak belirlediği bu örnek olayda liderin özelliklerinin, bilgiyi değerlendirme şekillerinin, krizin yönetilmesinde benimsenen stratejinin seçiminde hangi araçlara öncelik verildiği çerçevesinde dış politika anlayışlarının krizi yönlendirmesinde etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Karar alıcı ön planda olurken onu yönlendiren etmenlerin ulusal/uluslararası kamuoyunun, uluslararası sistemin de etkisi örnek olayın analizinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur.

Dış politika krizi olarak beliren örnek olayın sadece tanımlanması yeterli olmamış aynı zamanda; konusuna, taraflarına, çıktığı coğrafyaya, zamansal açıdan çeşidine ve tarafların niyetine göre de bir tasnif yapılması gereksinimi duyulmuştur. Krizler aynı zamanda kurumsal mekanizmaya sahip devletlerin hukuksal yapısına da uygun yürütülmek durumundadır. Bu anlamda karar alma sürecindeki yasal mekanizmanın ne şekilde işletildiği önemli olmaktadır. Bu nedenle de söz konusu olayda yasal çerçevede karar alma mekanizmasına yer verilmiştir. Son olarak krizin yönetilmesinde hangi stratejinin tercih edildiği söz konusu tercihin oluşum aşamalarında istemi hedefe kabul ettirebilmek için ne gibi önceliklerin göz önünde bulundurulduğu şeklinde bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Kriz yönetiminin başarısını etkileyen değişkenler paralelinde de bir analiz yapılarak kriz sırasında ne kadar istemin yerine getirildiği dolayısıyla kriz yönetiminin başarısı saptanmaya çalışılmıştır.

3.1. Bulgaristan Göç Krizine Yol Açan Gelişmeler

Türkiye ve Bulgaristan'ın adeta birbirlerini 'düşman' olarak algılamalarına yol açan 1989 göç krizi iki devletin barışçıl ilişkilerine gölge düşüren bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1983-1984 yılları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk-Bulgar ilişkilerinin en parlak dönemidir.²⁶⁸ Üstelik Bulgaristan 1984 yılında Türkiye'den, 250 milyon dolarlık önemli bir ticari alışveriş yapmıştır.²⁶⁹

Türk azınlığına uygulanan baskı politikası yeni olmayıp bu uygulamalar 1878 Bulgar Prensiği'nin kurulması ile başlamış ve dönemlere göre azalarak ya da artarak devam etmiştir.²⁷⁰ 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı, 1912-1913 Balkan savaşlarında Osmanlı döneminde yaşanan göçler Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da devam etmiştir. 1950 yılında Bulgaristan hükümeti 250 bin Türkü derhal göç ettirmek isteyince ilişkiler gerginleşmiştir.²⁷¹ Tarafların anlaşmaları neticesinde 152 bin dolayında kişi Türkiye'ye 'iskânlı göçmen' olarak gelmiş ve dönemin iktidarı tarafından programlı bir şekilde yerleştirilmişlerdir.²⁷² 1968 yılında ise parçalanmış ailelerin birleştirilmesini amaçlayan sınırlı göç anlaşması imzalanarak²⁷³ 1968-1978 yılları arasında 130 bin kişi gelmiştir.²⁷⁴ Bulgaristan ile son yapılan 1968 anlaşmasından sonra ilişkiler gelişmiş hatta Yunanistan ile iyi ilişkiler içinde olan Bulgaristan, Kıbrıs anlaşmazlığında açıkça Yunanistan'dan yana bir tavır almamış bu da Türkiye'yi memnun etmiştir.²⁷⁵

---

²⁶⁸ Muzaffer Erendil, **Tarihte Türk Bulgar İlişkileri**, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1976), 143.

²⁶⁹ "İsimler Bulgar İsmi Olacak", **Milliyet**, 6 Nisan 1985, 9.

²⁷⁰ Ömer E. Lütem, **Türk-Bulgar ilişkileri 1983-1989**, (Ankara: Avrasya-Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2006), 157.

²⁷¹ İbrahim Kamil, **"İkili ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre" Bulgaristan'daki Türklerin Hakları**,(Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, 1989), 33.

²⁷² age,33.

²⁷³ "Bulgaristan'la Göç Anlaşması İmzalandı", **Cumhuriyet**, 23 Mart 1968, 1.

²⁷⁴ **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar mezalimi:1878-1989**, (Ankara:Trakya Üniversitesi Yayınları,1990): 233; 1968 göçünde gelenler 1950 ve 1951 yıllarında gelen göçmenlerden farklı olarak "serbest göçmen" statüsünde gelmişlerdir. 1950'de "iskânlı göçmen" olarak kabul edilmeleri neticesinde beslenme, barınma istihdam gibi ihtiyaçların giderilmesini Türk hükümeti üstlenirken, 1968 'de gelenler, 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş ve Türk vatandaşlığına geçmiş olan yakın akrabalar göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğü altına girdiğinden dolayı Türk devletine yük olmamışlardır. Kamil, age, 39.

²⁷⁵ Lilia Petkova, "The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian – Turkish Relations, 1947-2000", **The Global Review of Ethnopolitics**, vol. 1, no. 4 (June 2002): 46.

Anlaşılabacağı üzere Türkiye'ye Bulgaristan'dan önceki yıllarda da büyük göçler olmuş ancak hiçbir taraflar arasında bir krize yol açmamıştır. Bulgaristan bu arada yine asimilasyon politikalarını sürdürmüştür. Yine de ilişkiler olağan seviyesinde seyretmiştir. Belirtmek gerekir ki iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini belirleyen en önemli unsur Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıkların sorunları olmuştur.²⁷⁶ Bulgaristan Türk azınlığa yönelik olan baskıların dozunu ılımlı tuttuğu sürece ilişkiler olumlu bir şekilde yürümüş ve ne zaman azınlığa yönelik baskılarını arttırsa iki ülke arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir.²⁷⁷ Nitekim 1989 yılındaki baskı politikası tahammül edilebilirlik seviyesini aşmış ve en nihayetinde bir krize dönüşmüştür.

Dışa yönelik olarak göç ettirme eyleminden farklı olarak uygulanan içsel arındırma yani doğrudan asimilasyon göçmen açısından bir hak mahrumiyeti ile birlikte kimliksel değişme yönünde zorlama ile gerçekleşmektedir.²⁷⁸ Bu bağlamda Todor Jivkov yönetiminin dışa yönelik göç ettirme eyleminden önce uygulamaya koyduğu içsel arındırma yani Bulgarlaştırma siyasetini genel olarak isim değiştirme, Hıristiyanlaştırma, Türkçenin yasaklanması, Türk kültür ve medeniyetine ait izlerin silinmesi, tehcirler yolu gerçekleştirilmiştir.

İsimlerin Değiştirilmesi

Bulgaristan'ın, 1984'ün sonu 1985'in başında azınlıkların isimlerini zorla değiştirmesi azınlıkları eritme politikasının önemli bir ayağı ve Türkiye ile Bulgaristan ilişkilerini gerginleştiren olayların başlangıcını oluşturduğu söylenebilir. Bulgaristan isimlerin değiştirilmesi kapsamında yeri geldiğinde azınlığa, silah zoru ile Türk isimlerinden vazgeçip 'gönüllü' bir şekilde Türk kimliklerinden vazgeçerek Slav isimlerini kabul ettirme yolunu seçmiştir.²⁷⁹ Benimsenen politika gereğince ordu birlikleri top ve tanklarıyla kuzey Bulgaristan'ı kuşatarak 1 milyon 200 bin Türkü, yeni isimleri kabul edeceklerini öngören belgeleri imzalatarak, zorla 'Bulgarlaştırmış', uygulamaya direnen; 2 bin dolayında Türkü öldürmüş ayrıca 18

---

²⁷⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem XVIII, Toplantı 2, c. 18 (7 Haziran 1989): 279

²⁷⁷ age

²⁷⁸ Nurcan Özgür Baklacioğlu, **Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)**, (İstanbul: Derin Yayınları, 2010), 81.

²⁷⁹ "Us Says Bulgaria Represses Turkish Minority", **Associated Press**, 2 April 1985, [http://www.apnewsarchive.com/1985/US-Says-Bulgaria-Represses-Turkish-Minority/id-77f0336acd8c21aff3eb7eb9e9a696f1?SearchText=turgut%20ozal;Display_\[19.08.2013\]](http://www.apnewsarchive.com/1985/US-Says-Bulgaria-Represses-Turkish-Minority/id-77f0336acd8c21aff3eb7eb9e9a696f1?SearchText=turgut%20ozal;Display_[19.08.2013]).

bin Türk de yerlerinden sürmüştür.²⁸⁰ Ayrıca adını değiştirmeyenler işlerinden atılmış, Türk isimleri ile bankalardan paralarını çekemez olmuşlar, Bulgar doktorlar Türk adı taşıyan hastalara bakmamıştır.

Söz konusu zorla isim değiştirme kampanyasının sonuçlarının Türkiye'ye de yansması üzerine, 15 Ocak 1985 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'dan Bulgaristan'daki Türklere zorla Bulgar ismi verilmesi hareketinden vazgeçilmesini istemiştir.²⁸¹ Türkiye'nin Bulgaristan'daki Türk azınlığa yapılan söz konusu muamelelerin durdurulması istemine karşılık olarak Bulgaristan isim değiştirmenin gönüllü olduğunu savunmuştur.²⁸² Türkiye'nin söz konusu istemi Bulgaristan için hiçbir anlam ifade etmemiş tam aksi bir şekilde tutumunu devam ettirmede kararlılık göstermiştir. Söz konusu isim değiştirme uygulamasıyla üç gibi kısa bir zaman dilimi içerisinde sadece Türklerden 850.000 kişinin adları değiştirilmiştir.²⁸³ Böylece Jivkov'un ifadesi ile *"...bu vatandaşlarımızın gerici Türkiye'nin milliyetçilik, yanlgı ve tutuculuk aşıl原因an propagandasından ve etkisinden kurtulacak böylece onların sakin ve ikiliksiz bir yaşam sürmeleri"* sağlanacaktır.²⁸⁴

Bu arada söz konusu uygulamaların meşrulaştırılması amacıyla Bulgar yöneticileri, Türklerin yoğun bir şekilde yaşadığı bazı bölgelerdeki müftülere Bulgar ismi benimsemenin İslam dinine aykırı olmadığı ve dini görevleri yerine getirilmesine engellemediği yönünde fetva verdirtmişlerdir.²⁸⁵ Anlaşılacağı üzere, Bulgaristan'ın amacı çeşitli kesimlerden gelecek tepkileri önlemektir.

Hıristiyanlaştırma

İçsel arındırma sürecinin bir parçasını da Hıristiyanlaştırma politikası oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türklerin Müslümanlığı terk ettirilmesi, Türk kızlarının Bulgarlar ile evlendirilmesi, cenaze törenlerinin Hıristiyanlar gibi düzenlenmesi gibi faaliyetlere yer verilmiştir. Söz konusu bu uygulamalar neticesinde; Bulgaristan'da bulunan 186 cami ile 1400 mezarlık da tahrip edilmiş

---

²⁸⁰ "Bulgaristan'da 1 Milyon Türk Bulgarlaştırıldı", **Milliyet**, 15 Mart 1985, 6.

²⁸¹ "Evren Jivkov'dan 'Çözüm' İstedi", **Cumhuriyet**, 16 Ocak 1985, 1.

²⁸² "Turks March Against Bulgarian Treatment", **The Toronto Star**, 22 Mart 1985, 131.

²⁸³ Muzaffer Erendil, age, 143.

²⁸⁴ "Dağ Taş Tüm Türk Adları Değişecek", **Milliyet**, 21 Ekim 1985, 6.

²⁸⁵ "Sözde Müftülerin Fetvası", **Milliyet**, 6 Nisan 1985, 9.

olup “Türklere ben Türk değilim Türkiye’de akrabam yoktur, hiçbir zaman Türkiye’ye göç etmeyeceğim, ibadet yerim cami değil kilisedir şekline beyannameler imzalatılmıştır.”²⁸⁶ Ayrıca Türklerin evlerindeki din kitapları ve Kur’an toplatılarak, Müslümanların hacca gitmeleri de yasaklanmıştır.²⁸⁷

Türkçe’nin Yasaklanması

Türkçe toplumsal hayatın her alanında yasaklanmış ve sıkı denetimler ile bu yasak kontrol altına alınmıştır. Düğünlerde gelin takıya tutuluyorken hediye verenin adı söylenmemekte, komşusundan halasından deniliyordu.²⁸⁸ Aynı zamanda düğünlerde Türkçe müzik çalınması da yasak olup askerler silahları ile düğünlerde nöbet tutmaktadır. Postaneler Türk adıyla mektupları almayı gelenleri de sahiplerine vermeyip “bu adda insan yok” diye imzalayıp geri çevirmekteydi.²⁸⁹

F. Almanya büyükelçiliği Almanya’nın Sesi Radyosu’nun Türkçe yayımlarının bir süredir sistemli bir biçimde bozulduğunu öne sürmüş ve Türkçe yayınları bozan istasyonların Sovyetler Birliği ile Bulgaristan topraklarında olduğu belirtilmiştir.²⁹⁰

Türk Kültür ve Medeniyet İzlerinin Silinmesi

Yeniden doğuş olarak adlandırılan sadece Bulgar ulusu olarak var olmanın amaçlandığı süreçte “yitirilmiş Bulgarlar” millet-i sineye döndürüleceklerdir.²⁹¹ Bulgaristan Dışişleri Bakanı Mladenov’a göre Bulgar halkı Osmanlı egemenliği sendromunu halen belleğinden silip atamamış, Türkiye’de ise bazı çevreler Osmanlı nostaljisinden sıyrılamayıp Bulgaristan’ın bağımsız bir ülke olduğu gerçeğini kavramak istememektedirler.²⁹² Bu kapsamda Türk unsuru taşıyan her şeyin yok edilmesi gerekmektedir:²⁹³

---

²⁸⁶ “Bulgaristan’da 1 milyon...”, 6.

²⁸⁷ Ali Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis’e Bulgaristan’daki Türk ve Müslüman Azınlığı**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 353.

²⁸⁸ Ahmet Şerif Şerefli, **Bulgaristan’daki Türkler (1879-1989)**, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002), 299.

²⁸⁹ age, 299.

²⁹⁰ “SSCB ve Bulgaristan, Türkçe Radyo Yayınlarını Bozuyor”, **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1985, 12.

²⁹¹ R.J. Crampton, Bulgaristan Tarihi, **JeoPolitika Yayınları**, çev. Nuray Ekici, (İstanbul,2007),190.

²⁹² Hüseyin Mevsim,” Bulgar Dışişleri Bakanı Petır Mladenov’un Anıları”, **Dil Ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. 52,s. 1, (2012):48.

²⁹³ “Dağ Taş...”, 6.

“Türklerden kalma bazı yerlerin adları değişecek Osmanlı dönemini hatırlatan her dağın bayırın köyün adı değiştirilecek nasıl Atatürk Osmanlıyı hatırlatan her şeyi değiştirmişse biz de Osmanlı dönemin hatırlatan her şeyi ortadan kaldıracamız...”

Tehcirler

Bulgaristan asimilasyon politikası kapsamında eylemlerini gerçekleştirirken yaptırımlarına uymayan azınlığı da doğal olarak cezalandırma yöntemlerine de başvurmuştur. Şiddet ve baskı ile sindirme eylemlerinin yanı sıra yasaklarına uymayan azınlığı sürgüne gönderme bu yöntemlerden biri olmuştur. Bu bağlamda ilk olarak Türkiye’ye göç etmek isteyenlerin, Bulgaristan’ın başka bölgelerine birkaç saat içerisinde göç etmelerinin sağlanması yolunda talimat verilmiştir.²⁹⁴ Ayrıca Türklerin evleri tek tek kontrol edilerek sünnet edilmiş çocuk varsa babaları Belene kampına gönderilerek bu şekilde, 1986 yılının sonuna doğru bu kampta en az 1500 kişi tutsak edilmiştir.²⁹⁵

Bulgaristan’ın kendi iç güvenliğini sağlamak üzere uyguladığı söz konusu asimilasyon politikalarının Türkiye’ye yansımalarının sonucu olarak Türkiye Bulgaristan’ın kendi lehine yarattığı fiili durum yaratma çabalarına yanıt vermek durumunda kalmıştır.

Gelişen Olaylar Çerçevesinde Türkiye’nin Tutumu

Türk karar alıcılarının konuyla ilgilenmeye başlaması ulusal ve uluslararası kamuoyunun tepkileri neticesinde gerçekleşmiştir. Milletvekili Murat Sökmenoğlu, Türkiye’ye yansıyan bu tepkiler neticesinde, TBMM’de, Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu tarafından Bulgaristan ile ilgili olarak şu sorularının yazılı olarak cevaplandırılmasını talep etmiştir:²⁹⁶

- *Bulgaristan’da zorla isim değiştirilen ve eziyet edilen Türk insanı sahipsiz kalmaya mahkûm mudur?*
- *Bulgaristan’da Kırcaali’ye bağlı Mestanlı ilçesinde işkence ile isim değiştirme bahanesi ile kaç soydaşımız katledilmiştir?*

²⁹⁴ Bilal N. Şimşir, „Amnesty International,Bulgaria:Imprisonment of Ethnic Turks, **The Turks Of Bulgaria In International Fora Documents**, Vol.II(1986),.(Ankara:Turkish Historical Society Printing House,1990):138.

²⁹⁵ “Türk Ordusu Güçlendirilmeli”, **Cumhuriyet**, 30 Kasım 1986, 3.

²⁹⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem XVII, Toplantı 2, c. 15 (16 Nisan 1985): 151-152.

- *Türkiye için işkence iddialarında bulunan Batının bu olaylara dikkati çekildi mi?*

sorularına Halefoğlu: “Türkiye ile Bulgaristan arasında iyi komşuluk ilişkileri mevcuttur. Her iki ülke de bu ilişkilerin daha da iyileştirilmesi için çaba harcamaya kararlı olduğunu ifade etmiştir. Ulaşılmış olan düzey, halli icap eden meselelerin diyalog yolu ile çözüme kavuşturulmasını gerektirmektedir. Arzumuz mevcut meselelerin ilişkilerimiz zarar görmeden halledilmesidir. Gayretlerimizi ve girişimlerimizi bu istikamette sürdürmekteyiz.”²⁹⁷ şeklinde cevap vermiştir.

Türkiye’nin kriz boyunca söz konusu diyaloga yönelik, iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde ilişkilerin yürütülmesi politikasını koruduğunu görmekteyiz. Söz konusu ortaya çıkan olayların Türkiye’de yankı bulması üzerine ilk olarak, Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından Bulgar Devlet Başkanı Jivkov’a aktarılan Türkiye’nin söylemi; *sorunun iki ülke arasındaki iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri çerçevesinde bir anlayış ile ele alınması* yönünde olmuştur.²⁹⁸

Ancak her ne kadar Jivkov, konuyla bizzat kendisinin ilgilenip aralarındaki dostluğun sorunu çözmeye yeteceğini ifade etse de²⁹⁹ asimilasyon uygulamaları zorunlu göçün de garanti altına alınarak homojen Bulgar ulusu olarak “yeniden doğuş”un sağlanması yönünde giderek artan bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Bulgaristan yönetimi Türkiye’nin geniş bir göç anlaşması yapılarak ve Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlıkların haklarının güvence altına alınması talebini reddetmiştir.

Bulgaristan, isim değiştirme politikası kapsamında Bulgaristan yönetimi uyguladığı politikayı kabullenmeyip yalanlama yolunu tercih etmiştir. İçindeki azınlıkların “Türk ulusu ve Türkiye ile hiçbir ilişkilerinin bulunmadığını” ileri sürmüş, Bulgaristan’da “Türk bulunmadığı“, ve “Balkan Türkleri” olarak anılan grupların gerçekte Bulgar vatandaşı olduklarını iddia etmiştir.³⁰⁰ Anlaşıldığı üzere Bulgaristan başlangıçta Türkiye’yi kendisine muhatap olarak görmemiştir. Bu nedenle de Bulgar

---

²⁹⁷ age

²⁹⁸“ Evren Jivkov’dan...” 1.

²⁹⁹ age

³⁰⁰ “320,000 Escapes Give Turks Huge Headache”, **New Straits Times**, 13 September 1989,10.

vatandaşlarının Türkiye'ye gönderilmesi söz konusu olamayacağını bu konu üzerinde Türkiye ile hiçbir şekilde bir görüşme yapılamayacağı savunulmuştur.³⁰¹

Bulgaristan'ın görüşüp anlaşmaya yanaşmamasına karşılık Türkiye çeşitli yöntemler ile baskılarını arttırarak Bulgaristan'ı ikna etmeye çalışmış, Bulgaristan'ın saldırgan tutumuna karşılık savunmacı hareket ederek uzlaşmaya varmaya ya da alternatifler geliştirmeye çalışmıştır. Bu uzlaşmaya yönelik anlayışı çerçevesinde diplomasi yolunu tercih ederek Türk azınlığın haklarını gerek Türkiye'de gerekse Bulgaristan'da garanti altına almaya çalışmıştır. Bu bağlamda öncelikli olarak uluslararası platformlarda Müslüman Türk azınlığa uygulanan baskı politikalarının uluslararası kamuoyuna anlatılarak Bulgaristan'ı anlaşma konusunda ikna etmeye çalışmak olmuştur.

Bu ikna çabaları neticesinde Avrupa Konseyi'nin Bulgaristan'da yapılan insanlık dışı muameleleri kınama kararı alınmış³⁰² ancak Bulgaristan'ın Avrupa Konseyi üyesi olmaması nedeniyle bu kuruluşun çeşitli kuruluşlarında alınan kararlara uymak zorunluluğu gibi bir durum söz konusu olmamıştır.³⁰³ BM'de de Müslüman ülkelerin temsilcileri baskıların durdurulması için harekete geçmeye ve Bulgaristan'ın baskı politikalarını kınamaya çağırılmıştır. Yine İslam Konferansı Örgütü nezdinde girişimlerde bulunulmuş fakat somut sonuçlar elde edilememiştir. Uluslararası kamuoyunun etkisi içinde bulunulan iki kutuplu sistemin de bir sonucu olarak istenilen şekilde Bulgaristan üzerinde baskı kurulamamış ve insan haklarının önemsenmediği çoğu bağlantısız ülkeler nezdinde yapılan girişimler de sonuçsuz kalmıştır. Kaldı ki Bulgaristan dış basının topraklarına girişini yasaklamış ve gelen tepkileri bertaraf etmek üzere bir siyaset izlemiştir. Örneğin Kuveyt parlamentosun, aldığı bir kararla Bulgaristan'daki Türk azınlığa yönelik baskıları sert biçimde kınaması ve diğer İslam ülkelerinin de aynı tavrı benimseme eğilimi gösterme eğiliminden telaşlanan Bulgaristan yönetimi, dışişleri bakan yardımcısı Ivan Ganev başkanlığında bir heyeti Kuveyt'e göndermiş Ganev gerçekleştirdiği, basın toplantısında Türkiye'nin Bulgaristan'a karşı saldırgan bir kampanya başlattığını ileri sürmüştür.³⁰⁴ Bulgaristan'ın genel olarak sorununun dile getirilmesini kendi iç

---

³⁰¹ "Bulgar Resti", **Milliyet**, 14 Mart 1985, 11.

³⁰² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem XVII, Toplantı 3, c. 19 (8 Ekim 1985): 290.

³⁰³ Erendil, age, 145.

³⁰⁴ "Bulgarlar Bir Adım Geri", **Milliyet**, 3 Mayıs 1985, 14.

içlerine karışmak olarak yorumladığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin Bulgaristan'daki azınlık haklarının sorgulanmasını da iç işlerine karışmak olarak nitelendirmiştir. Bulgaristan eğer Türkiye ile bir görüşme yapılacak ise ancak "açık bir gündem"³⁰⁵ koşulu ile olabileceği şeklinde bir tutum sergilemiştir. Türkiye ise ancak "Türk azınlıkların hakları da dâhil olmak üzere" görüşmenin mümkün olduğunu savunduğu için taraflar arasında yapılan arabuluculuk girişimleri sonuçsuz kalmıştır.

1986 yılının sonlarına doğru ise Bulgaristan "tarafların istedikleri konuyu"³⁰⁶ görüşebileceklerini belirterek tutum değişikliğine gittiğini görmekteyiz. Aynı şekilde ülkesinde Türk azınlığın bulunmadığı davranışından, 100 üzerinde Türk asıllı çocuğun Türkiye'deki ailelerin yanına gönderilmesi yönünde alınan bir karar Türkiye'de en azından "azınlıkların varlığı kabul edildi" şeklinde olumlu bir havanın doğmasına yol açmıştır.³⁰⁷ Ancak bu geçici değişikliklerin arkasında Bulgaristan'ın kendi iç politikasında uyguladığı eylemlerin uluslararası alanda tartışılmasını önlemek çabası olduğunu söylemek mümkündür.

Nitekim 23 Şubat 1988 tarihinde Bulgaristan ve Türkiye arasında Belgrad'ta imzalanan protokol Bulgaristan hükümetinin propaganda çabalarının en belirgin örneklerinden birini oluşturmaktadır. Söz konusu protokol "*iki ülke Helsinki Nihai Senedi'ne uyulması çerçevesinde ekonomik, siyasi bu arada insani alanlarda işbirliğinin geliştirilmesine inanmaktadır*" kapsamı paralelinde imzalanmıştır.³⁰⁸ Bu protokolle Bulgaristan Türk azınlığa uygulanan eritme politikasına karşı çeşitli ülkelerden gelen baskı ve eleştirileri durdurmak amacıyla yeni bir propaganda kampanyasına girişmiş; Ankara ile bir diyalog sürecinin başladığını öne sürerek üçüncü ülkelerin artık konuyla ilgilenmelerinin gereksiz olduğu görüşünü işlemiştir.³⁰⁹ Bulgaristan yönetiminin bu tutumu karşısında ise Türk Dışişleri Bakanlığı harekete geçerek Ankara'daki büyükelçiler ile görüşme başlatmış, elçilere: "*protokolün temelinde Bulgaristan'daki Türk azınlığa uygulanan insanlık dışı uygulamalara son vermek isteği yatıyor bu sonuç alınuncaya kadar tüm ülkelerin*

---

³⁰⁵ "Sofya'ya Koşul: Türklere Baskı Gündeme Alınsın", **Cumhuriyet**, 17 Ocak 1986, 10.

³⁰⁶ "Bulgaristan'dan Sürpriz Adım", **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1986, 1 ve 10.

³⁰⁷ "Ankara'da Sofya'ya Karşı Olumlu Hava", **Cumhuriyet**, 3 Ocak 1987, 1 ve 10.

³⁰⁸ "Balkanlar'da Dostluğa Adım", **Milliyet**, 24 Şubat 1988, 8.

³⁰⁹ "Sofya'ya Güvenilmiyor", **Milliyet**, 10 Mart 1988, 13.

*Türk azınlığının hakları savunmaya onlara sahip çıkmaya davet etmeleri gerekmektedir” mesajını iletilmiştir.*³¹⁰

1989 yılına geldiğimizde artık Bulgaristan’ın bünyesinde “Türk azınlık yoktur” söylemlerinden vazgeçtiğini görmekteyiz. Üstelik yapılan bir yasa değişikliği ile dış ülkelere seyahatler serbest bırakılmış Bulgaristan vatandaşlarına pasaport verilmesi kararlaştırılmıştır.³¹¹ Ancak bu karar ile Bulgaristan yönetimi asimilasyon politikasından göç ettirme yolu ile arındırma politikasına geçiş yapmıştır.³¹²

1989 yılıyla birlikte dünya artık iki kutuplu sistemin sonuna yaklaşmış olup Sovyetler Birliği’ndeki Glasnost (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma) politikaları çok net bir biçimde olmasa da Bulgaristan’a da yansımıştır. Artık, kimliğinden dolayı baskıya maruz bırakılan Türk azınlık örgütlenmiş açlık grevlerine başlamış ve protesto yürüyüşleri gerçekleştirerek var olma mücadelesini sürdürmüştür.

İlişkilerin kırılma noktası ise, AGİK toplantısı öncesi azınlıkların gerçekleştirmiş olduğu protesto yürüyüşünde Bulgaristan’ın şiddete başvurarak ölüm olaylarına sebep olması neticesinde gerçekleşmiştir. Türkiye bu şiddet olaylarının üzerine diplomatik bir atağa geçerek yaklaşık bir haftalık zaman dilimi içinde 10 nota göndermiştir.³¹³

Türkiye diplomatik girişimler ile şiddet olaylarının sona ermesini talep ederken Bulgaristan ise güç kullanımının yanı sıra örgütlenmelere katılanlara “zorunlu pasaport” verilerek sınır dışı etme kampanyasına başlatmıştır. Bu kapsamda ilk olarak Viyana ve Belgrad üzerinden azınlıkların sınır dışı işlemleri başlamıştır.³¹⁴ Böylece yani göç ettirme yolu ile yıllarca alt yapısını oluşturduğu “homojen Bulgar ulusu” yaratma politikasının çıkarmış olduğu pasaport yasası ile görünen ‘üst

---

³¹⁰ age,13.

³¹¹ “Bulgaristan’dan Af Kararı”, **Tercüman**,11 Mayıs 1989, 8.

³¹² Arındırma, hedef devletlerin tercih ettikleri politikalardan ya da davranışlardan biri olmaktadır. Barbara Schmitter Heisle, “The Sociology of Immigration, From Assimilation to Segmented Integration From the American Experience to the Global Arena”, **Migration Theory : Talking Across Disciplines**, ed. Caroline Bretell and James Hollifield, (New York: Routledge, 2000):83-84 ; 84’ dan aktaran, Baklacioğlu, age, 79.

³¹³ “100 Ölü” **Tercüman**, 25 Mayıs 1989,1 ve 8.

³¹⁴ “Moskova’da Protesto”, **Tercüman**,27 Mayıs 1989,9.

yapısını' harekete geçirmiştir.³¹⁵ Nitekim Türkiye'ye de 29 Mayıs 1989 tarihinde sınırlarını açması çağrısında bulunmuştur.³¹⁶ Özal'ın da "sınırlarımız her zaman açıktır" yanıtı üzerine³¹⁷ Viyana'dan devam eden göç doğrudan Türkiye üzerinden başlamıştır.

Başbakan Turgut Özal'ın "*1 milyon soydaşımızı da gönderse de alacağız*"³¹⁸ anlayışının sonucu olarak açık kapı politikası izlenmiştir. Ancak 2 ay kadar kısa bir süre içerisinde yaklaşık 300 bin kişinin Türkiye'ye göç etmesi sebebiyle, Türkiye sınırlarını kapatmak durumunda kalmıştır. Bu geçen iki ay içinde Bulgaristan'ı bir göç anlaşması için masaya çağırmış fakat Bulgaristan aksine aldırılmaz bir tutum sergileyerek Türkiye'ye göç eden vatandaşlarını 'turist' olarak nitelendirmiştir.³¹⁹

Türkiye'nin ani bir karar ile sınırlarını "*mademki bunlar turisttir, vizelerini alıp gelsinler*"³²⁰ açıklaması çerçevesinde kapatması uluslararası kamuoyu önünde kendisini zor durumda bırakmıştır. Çünkü krizin başından beri Bulgaristan'da yapılan zulmü eleştiren Türkiye bir anda sınırlarını kapatarak soydaşlarını söz konusu Bulgar zulmü ile baş başa bırakmıştır.

3.2. Krizin Çözülmesi

Türkiye'ye gelenler ise iş bulmakta zorluk yaşamışlar bulsalar bile bir deyim ile ifade edecek 'devede kulak' kalan ücretler ile çalıştırılmışlar. Aynı zaman fırsatçılık peşinde koşan kimi açığöz insanlar işçilerini işten çıkararak, eğer ev sahibi ise kiracısını evden çıkararak evini fahiş fiyatlarda bu insanlara kiralayarak göçmenler Türkiye'de de mağdur konuma sokulmuştur. Türk hükümeti bu insanlara yardımda bulunmuştur ancak verdiği kira ücreti fırsatçı insanların çıkarları neticesinde üçte birini karşılar hale gelmiştir. Her ne kadar bu insanlara akrabaları evlerini açsalar da

---

³¹⁵ Beğlan Toğrol, **112 Yıllık Göç (1878-1989) : 1989 Yazındaki Üç Aylık Göçün Tarihi Perspektif İçinde Psikolojik İncelemesi**, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü 1989) : 31.

³¹⁶ "Open Doors To Muslims, Bulgaria Urges Turkey", **The Toronto Star**, 30 May 1989,F8.

³¹⁷ "Ozal Calls For Immigration Agreement With Bulgaria", **Associated Press**, 30 May 1989, [http://www.apnewsarchive.com/1989/Ozal-Calls-for-Immigration-Agreement-With-Bulgaria/id-1c4ce23f2bfb22037b66822f344b4ca9?SearchText=bulgarian%20turks;Display_\[19.08.2013\]](http://www.apnewsarchive.com/1989/Ozal-Calls-for-Immigration-Agreement-With-Bulgaria/id-1c4ce23f2bfb22037b66822f344b4ca9?SearchText=bulgarian%20turks;Display_[19.08.2013]).

³¹⁸ "Soydaşlarımızı Sınıra Atıyorlar", **Tercüman**, 3 Haziran 1989,1.

³¹⁹ "Turkey Closing Borders to Refugees From Bulgaria", **The New York Times**, 22 August 1989.<http://www.nytimes.com/1989/08/22/world/turkey-closing-borders-to-refugees-from-bulgaria.html>[19.08.2013].

³²⁰ "Konukman: Vizenin Amacı Anlaşma", **Milliyet**, 25 Ağustos 1989,12.

yeri geldiğinde konserler düzenlenerek, iş adamların katkılarıyla yardımda bulunulsa da bu çabalar göçmenler için yeterli olmamış nitekim vizenin uygulanmasından itibaren iki haftalık kısa bir süre içerisinde 6.000 kişi geri dönmüştür.³²¹

Türkiye; Avrupa Konseyi, İKÖ, AGİK gibi uluslararası örgütler nezdinde girişimlerde bulunmuş fakat bu kurumlar tarafından kınama kararı alınsa bile Bulgaristan ile görüşme masasına oturulması mümkün olmamıştır. Ayrıca Bulgaristan'ın da uluslararası kamuoyunu etkileyerek kendisini haklı gösterme çabası içerisine girmiştir. Örneğin, Bulgar diplomatları Avrupa Konseyi'ne üye bütün ülke parlamenterlerini henüz Strasbourg'a gelmeden çok önce sık sık ziyaret ederek Sofya'nın görüşleri lehine davranmaları için girişimlerde bulunmaktadır.³²² Aynı şekilde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi üyesi ve raportörü Angelo Vidal D'Almedia Riberio'yu sadece bir iki cami ve kiliseye sokarak ikna etmeye çalışmış bu Riberio'nun baskı altındaki Türk azınlıkla görüşme teklifini reddederek Türkler ile temas etmesini engellemiştir.³²³

Bulgaristan'ın uzlaşmaz tutumuna rağmen ilişkiler hiçbir zaman için tam anlamıyla kopma noktasına gelmemiş, Türkiye ekonomik, siyasi ve hukuki yaptırımlara başvurmamış sadece diplomasi seçeneği ile hareket ederek krizin çözümlenmesi yolunu tercih etmiştir. Yine de krizin çözümlenmesi diplomasi aracılığı ile sağlanmıştır.

1989 Ekim ayına gelindiğinde Bulgaristan'da özgürlüklerin sağlanmasına yönelik gelişmeler yaşanmıştır. Bulgar Parlamentosu ve Yurttaşlık Hakları Komisyonu seyahat özgürlüğünün uluslararası anlaşmalara uygun olarak yerine getirildiğini ve dönmek isteyen tüm Bulgar vatandaşlarının vatandaşlıklarını korudukları müddetçe geri dönebileceklerini bildirmiş aynı zamanda karada diğer dil ve lehçelerin günlük konuşmalarda kullanılmasına “saygı ve hoşgörü” çağrısı yapılmıştır.³²⁴

Sovyetler, Bulgaristan'daki bu gelişmeler ışığında Türkiye'ye Bulgaristan ile görüşme çağrısında bulunmuş fakat bu gelişmeler Türkiye tarafından “tatminkâr”

---

³²¹ “6 Bin Göçmen Döndü”, **Tercüman**, 6 Eylül 1989, 1.

³²² “Avrupa Konseyi: Bulgaristan'da Türk Azınlık Yok”, **Cumhuriyet**, 7 Temmuz 1989,13.

³²³ **Belgelerle Bulgar Zulmü**, (Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği, Şafak Matbaası 1988):22-23.

³²⁴ “Sofya'dan Sünnete Yeşil Işık”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1989,1 ve 15.

bulunmayarak³²⁵ Bulgaristan ile müzakere masasına oturulmamıştır. Sovyetler'in iki ülke arasındaki tüm arabuluculuk girişimleri sonuçsuz kalmış taraflar Kuveyt'in aracılığı ile ortak bir zeminde buluşabilmişlerdir.

4 Ekim 1989 tarihinde toplanan İKÖ Dışişleri bakanları New York'ta gerçekleştirilen olağanüstü toplantıda Kuveyt'in girişimi üzerine Bulgaristan ve Türkiye'nin ikili ilişkilerin yanı sıra Türk azınlığın durumunun ele alınması için 30 Ekim'de Kuveyt'te görüşmeye davet edilmişlerdir. Bulgaristan'ın “önkoşulsuz görüşme”den vazgeçerek “gündemli görüşmeyi” kabul etmesi üzerine Türkiye de bu daveti kabul etmiştir. Öngörüldüğü üzere taraflar 30 Ekim'de Kuveyt'te bir araya gelerek Bulgaristan'daki Türk azınlığın sorunlarını görüşmüşlerdir. Söz konusu görüşmeler Türkiye tarafından “görüşmelerin olumsuz nitelendirilemeyeceği ama yeterli de olmadığı” ifade edilmiş ve taraflar Kasım ayında tekrar görüşmeyi planlamışlardır.³²⁶ Öngörülen görüşme Jivkov'un iktidardan düşmesi üzerine gerçekleştirilememiş fakat yeni gelen iktidar, Türkiye tarafından olumlu karşılanmış ve Türkiye iyi ilişkiler istediğini azınlıkların hislerine saygı duyacaklarını ifade etmişlerdir.³²⁷

Böylece uluslararası sistemin dönüşümüyle beraber Bulgaristan'ın insan hakları politikaları da değişime uğramıştır. Asimilasyon politikasından vazgeçilerek Türk azınlığın haklarının garanti altına alınması da Türkiye ile olan ilişkilerin düzelmesi anlamına gelmiştir.

3.2.1. Benimsenen Kriz Tanımı

Genel olarak sistem, karar alma ve her ikisini de kapsayan karma kriz tanımlarından yola çıkarak söz konusu Bulgaristan krizinin analizinde en uygun hangi tanım kullanılabilir sorusuna yanıt verilerek Bulgaristan krizinin nasıl yönetildiğini sorgulamak mümkün olacaktır.³²⁸ Bu bağlamda neden Brecher'in tanımı uygun olduğunu anlamak amacı ile öncelikle sistem yaklaşımına sonrasında karar almayı inceleyen yazarlardan Hermann ve Lebow'un tanımlarına, karma yaklaşıma ve en

---

³²⁵ “Ankara, at the U.N., Will Press Bulgaria on Turks”, **The New York Times**, 01 October 1989, <http://www.nytimes.com/1989/10/01/world/ankara-at-the-un-will-press-bulgaria-on-turks.html?src=pm>[19.08.2013].

³²⁶ “Yılmaz-Yordonov Görüşmesi Neticesiz”, **Tercüman**, 31 Ekim 1989, 8.

³²⁷ “Sofya'dan Dostluk Çağırısı”, **Milliyet**, 6 Aralık 1989, 15.

³²⁸ Bu çalışmada söz konusu yaklaşımlara “Kriz Tanımı” başlığı altında verilmektedir.

nihayetinde Brecher'ın tanımı kapsamında göç krizinin inceleneceğine yer verilecektir.

Eğer sistem yaklaşımını temel alacak olursak Bulgaristan ile yaşanan göç krizini tanımlamaya bile gerek yoktur. McClelland'ın ifade ettiği üzere her şey bir şey olduğunda bilinir. Bu bağlamda Bulgaristan Göç Krizi tarih tarafından verili bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistem yaklaşımlarının temelinde, krizlerin uluslararası sistemin dengesini bozacak nitelik taşıması gerekmektedir. Oysa Bulgaristan ile yaşanan kriz uluslararası sistemi etkileyen değil uluslararası sistemden etkilenen bir kriz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre yapı temel belirleyici olup karar alıcıları etkileyen bir faktör olarak değil temel neden olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple de karar alıcıların özelliklerini, birbirlerini, güçlerini algılamalarına yer vermemektedir. Oysa Bulgaristan göç krizinde karar alıcıların önemli bir payı olduğunu görmekteyiz.

Karar alma yaklaşımı bu açıdan krizi incelemekte önemli olmaktadır. Ancak ilgili kısımda ele alındığı üzere krizleri karar alma üzerinden incelemek de ele alınan yazara göre farklılık göstermektedir. Eğer Hermann'ın tanımını temel alacak olursak; Hermann'ın tanımında, krizler karar alıcılar tarafından temel amaçlara yönelik tehdit algısını içermekte olup sürpriz olarak ortaya çıkmaktaydı. Bulgaristan göç krizinde Türkiye'nin amacı Bulgaristan'daki Türk azınlığın haklarını korumak ve Bulgaristan ile bir göç anlaşması yapmak olmuştur. Fakat bu amaçlar Bulgaristan'ın asimilasyon politikası neticesinde doğan amaçlardır. Yani doğrudan bir amaç tehdidi yoktur. Sürpriz kavramı bağlamında ise, Bulgaristan ile yaşanan kriz bir sürpriz olarak ani bir şekilde gerçekleşmemiş aksine zaman içinde gelişerek iki ülke arasındaki gerginliğin artmasına sebep olmuştur.

Lebow'un kriz tanımına realist açıdan yaklaştığını görmekteyiz. Bu bağlamda krizler devletlerin güçlü kalma yeteneğini zedeleyen olaylar olmaktadır. Oysa krizler birer uzlaşma zemini de yaratabilmekte yaşanan kriz sonrası tam aksi bir şekilde ilişkiler güçlenebilmektedir. Nitekim Bulgaristan ile yaşanan kriz sonrası oradaki Türklerin haklarını genişletme yoluna girilmiş ve Türkiye ile olan ilişkiler de eski seviyesine dönebilmiştir.

Karma yaklaşımı ele alan yazarlardan McCormick, Charles Hermann'ın kriz tanımını temel alarak yapının da aktörlerin davranışlarını şekillendiren etkileşimler

olarak ifade etmekteydi. İfade edildiği üzere Hermann'ın tanımı krizi analiz etmekte yetersiz kalmaktadır. Karma yaklaşımı ele alan başka yazarlar olan Diesing ve Snyder çatışma içindeki devletlerin tehdit algısı ile davranış değişikliklerinde bulunduğunu ve krize yol açıldığını savunmaktadırlar. Çatışma içinde olmayan devletler de beklemediği bir devletin saldırgan tutumları dolayısı ile bir kriz ile karşılayabilmektedir. Nitekim Bulgaristan göç krizinde bunu belirgin bir şekilde görmekteyiz.

Hermann gibi karar alma yaklaşımını çalışan Brecher krizlerde Hermann'ın aksine sürpriz kavramına ve kısa zaman deyimine yer vermemektedir. Nitekim Bulgaristan'la yaşanan krizin temellerini Bulgar ulusunun Osmanlıdan bağımsızlığını kazanmasına kadar götürülebilir. Kısa zamana gelince, eğer savunan devlet hedef devlette aciliyet-zorunluluk duygusu yaratmak istemiyorsa doğal olarak da kararların alındığı zaman kısa olmayacaktır. İncelenen krizde hedef ülke olan Bulgaristan'a her zaman için diyalog yolu ile çözüm için zaman tanınmıştır. Yeri geldiğinde ise Bulgaristan'ın beklenmeyen eylemleri neticesinde karar almak için sınırlı zamanın varlığı da hissedilmiştir. Zamanın kısalığı daha çok süre bağlamında bir anlam çağrıştırmaktadır. Belirli bir zaman diliminde cevap verilmesi gerekliliği gibi sınırlılık Brecher'in öngördüğü üzere karar alıcıların eylemlerini kısıtlayan bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Brecher'a göre krizi yaratan sorun amaçlara yönelik değil değerlere yönelik olmaktadır. Her ne kadar şiddete başvurmadan diplomasi çerçevesinde Bulgaristan'ın tutumunu değiştirmeye zorlansa da askeri çatışma olasılığı algısı da yeri geldiğinde gündemde yer bulmuştur.

Bu bağlamda Brecher'in kriz tanımı Bulgaristan göç krizini analiz etmek için önemli bir temel oluşturmaktadır. Brecher'in tanımına göre Bulgaristan krizin şu şekilde tanımlamak mümkündür;

- *Temel değere yönelik tehdit;* Türk azınlığın varlığına yönelik tehdit algısı
- *Askeri bir çatışma olasılığı;* diplomasi seçeneği ile çözümün sağlanması seçilmiş olmakla beraber Bulgaristan'ın karar alıcıları zorlayan tutumu neticesinde bir olasılığın varlığından söz edilebilir.
- *Sınırlı zaman;* Bulgaristan'ın istemlerine derhal yanıt verilmiş olmakla beraber kriz tırmanışa geçtiğinde özellikle sınırların kapatılması kararında Türkiye'nin kendi istemini yani bir göç anlaşması yapmanın gerekliliğini fark etmesi

neticesinde zamansal olarak sınırlandırılmış ve ani bir karar ile sınır kapatma kararı verilmiştir.

Türkiye'nin imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde ister istemez tüm Türkleri içinde barındırması mümkün olmamıştır. Nitekim Türkiye'nin izlediği statükocu anlayışın temelinde sınırları dışında kalan azınlıklarını ikili ilişkilerin geliştirilerek haklarını temin altına almak vardır. Azınlıkların haklarına yaşam özgürlüklerine olan tehdit doğal olarak temel değerlerine yönelik tehditlerden birini oluşturmaktadır.

Karar alıcıların iç ve dış değişimleri nasıl algıladığı sorusu çerçevesinde Bulgaristan'ın içindeki Türk azınlığı baskı altına alarak ve göç ettirme ile homojen ulus yaratma fikri lehine fiili durum yaratma çabası kabul edilemez bir tutum olarak benimsenmiştir. Bu nedenle de hedef devlete karşı yanıt geliştirme arayışları içinde bulunulmuştur. Bir dış politika krizinde de nitekim karar alıcıların değişimi nasıl algıladığı tırmanan ya da düşen tehdit algısı bağlamında ortaya çıkan belirsizlik ve karmaşık olan koşullar altında değişimi nasıl algıladığı ve tehdit seçimini nasıl yaptığı odaklanılan nokta olmaktadır.

Nitekim söz konusu değişim algısı krizi yaratan temel koşul olmaktadır. Süleyman Demirel iktidarı döneminde de Türkiye'ye göçler olmuş ancak bir göç krizi Turgut Özal iktidarı döneminde yaşanmıştır. Bu bağlamda neoklasik realizmin de öngördüğü şekilde içinde bulunulan koşullar karar alıcıların algılamalarını etkileyerek dış politika davranışlarını yönlendirmektedirler. Krizler karar alıcıların algılamalarında bir değişim yaratmakta ve karar alıcılar krizin akışına göre dış politika davranışı geliştirmektedirler. Bulgaristan'ın kendi lehine fiili durum yaratma çabasının algılanması sonrasında gelişen kriz içinde örneğin sınırların açılıp ve 2 aylık bir süre içinde kapanması karar alıcıların algısını değiştiren bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede analiz düzeyi olarak karar almanın kullanılması önemli olacaktır.

Uluslararası konjonktür değişmiş iki kutuplu sistemden küresel bir dünyaya geçiş merhalelerini göstermeye başlamıştır. Bu anlamda elbette yapı aktörlerin davranışlarını etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapının belirleyiciliğini Türkiye'nin üzerinde yaratmış olduğu baskıda da görebilmekteyiz. İki kutuplu sistemin etkisi ile Türkiye iki zıt bloğu karşı karşıya getirmekten sakınmıştır. Nitekim Sovyetlerin ve Çin'in de olası vetosu nedeni ile Bulgaristan'ı

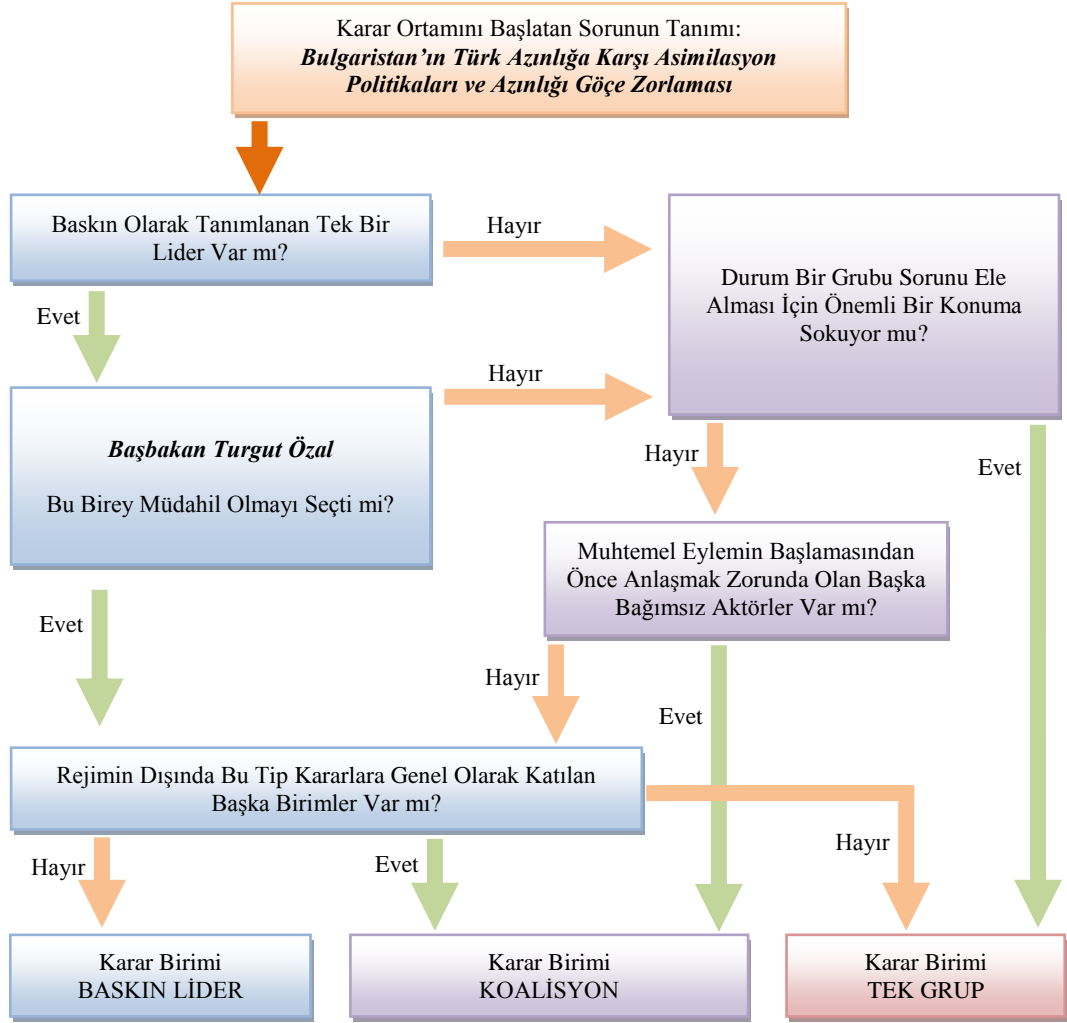
Güvenlik Konseyi seçeneği ile ikna girişimi askıda kalmıştır. Yine de belirtmek gerekir ki yapı karar alıcılara bağlı olan bir faktör olarak Bulgaristan ile yaşanan göç krizinde kendisini göstermektedir. 1950 ve 1968 sonrası toplu göçler de iki kutuplu bir sistem içinde vuku bulmuştur. Bulgaristan yine asimilasyon politikalarını devam ettirmektedir. Todor Jivkov yine iktidardadır fakat Başbakan Özal'ın şartları kabul ettirmeksizin Todor Jivkov'un istemlerini gerçekleştirilmesi ve kendi istemlerinin nihayetinde Devlet Başkanı Jivkov'un istemleri ile çakışması bir krize yol açmıştır.

3.2.2. Karar Alma Biriminin Belirlenmesi

Dış politika krizlerinde alınan kararların kim tarafından bir koalisyon, tek bir grup ya da baskın bir lider tarafından alınabilmektedir. Söz konusu Bulgaristan ile yaşanan krizde Turgut Özal'ın baskın bir lider olarak kararları aldığı görülmektedir. Bu bağlamda karar alma biriminin belirlenmesinde Margaret Hermann'ın çalışması açıklayıcı olacaktır.

Karar Alıcı Birim: Bulgaristan ile yaşanan krizde Turgut Özal'ın baskın lider olarak ön planda olduğunu görmekteyiz. Bu durumda krizin yönetilmesinde Özal'ın görüşlerinin baskın olduğunu da söylemek mümkündür. Alınan kararlar genel olarak Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ve Dışişleri Bakanı Sözcüsü Murat Sungur tarafından kamuoyuna aktarılmış olup yeri geldiğinde bu bakanların açıklamaları Başbakan Özal'ın kararları ile çelişir olmuş ancak en nihayetinde Turgut Özal'ın kararlarının uygulandığını görmekteyiz. Bu bağlamda Başbakan Özal karar alma birimi açısından baskın lider olarak tanımlanabilir. Liderin bilgiye bakış açısı, uzmanlıklardan yararlanma yetisi muhalefet ile birlikte hareket etme istekliliğinin derecesi krizi yönlendirmede etkili olmuştur.

Bulgaristan'ın yabancı basınının ülkesine girişi yasaklaması sebebi ile bilgi yetersizliği vardır. Bu bilgi yetersizliği karar alıcıyı sınırlandıran bir faktör olarak karşımıza çıkmakla beraber karar alıcı Başbakan Özal'ın bilgiyi değerlendirme şekli neticesinde aldığı kararlar krizi tırmandıran önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 6: 1989 Bulgaristan Göç Krizinde Karar Birimi Belirleme Süreci

Margaret G. Hermann, "How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework", *International Studies Review*, vol. 3, no. 2 : 58'den uyarlanmıştır.

Holsti'nin hatalı karar almaya yol açan tespit ettiği faktörleri Turgut Özal'ın Bulgaristan krizindeki aldığı kararlarda görmek mümkündür.

- Başbakan Turgut Özal geçmişteki bilgi kanallarına güvenerek gelecek göçmen sayısını öngörememiş ve tutum değiştirerek sınırı kapatma kararı almıştır. Başlangıçta asimilasyondan CIA aracılığı ile haberdar olmuş³²⁹ yine CIA'den gelen bilgilere güvenerek gelecek göçmen sayısının 100.000 dolayında olacağı

³²⁹ "Hükümet çevrelerinden öğreniyoruz ki Türkiye rehavet içinde gerinirken Amerikalılar uyandırmış. Kuşku yok CIA marifetiyle Bulgaristan içinden aldıkları bilgiyi aktarmış, asimilasyon olaylarından habersiz olduğumuz sıralarda olayları bizimkilere duyurmuş." Cüneyt Arcayürek, "Müflis Tüccar", *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1989, 1 ve 15

var sayılarak sınırlar açık tutulmuştur. Ayrıca İran istihbarat servisi (SAVAMA) tarafından Bulgaristan'ın 500 bin Türk'ün sınır dışı edileceği bilgisi de ulaştırılmıştır. Ancak hükümet ve üst düzey yetkililer tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda bu bilginin doğru olamayacağı kanaatine varılmıştır.³³⁰ Bu bağlamda CIA'ye güvenmesinin sonucu olarak gerekli bilgi araştırmasında da bulunma eğilimine girmemiştir. Aynı zamanda söz konusu bilgi sadece iktidar çerçevesinde yorumlanmış muhalefet ile görüş alışverişinde bulunulmamıştır.³³¹

- Bulgaristan Göç Krizi ilk ortaya çıktığında geliştirilen alternatifler ile geçen dört yıl zarfında krizin tırmanması sonucu geliştirilen alternatifler arasında pek fark olmadığını görmekteyiz. Türkiye başlangıçta diyalog yolu ile çözüm aramış ve bu arayışını uluslararası platformlara getirerek çözüm üretmeye çalışmıştır. Kriz tırmandığında yine herhangi bir ekonomik, ticari yaptırıma gidilmemiş sadece uluslararası kuruluşlar nezdinde daha aktif bir politika izlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Holsti'nin tespit ettiği şekilde bir kere stratejiye karar verildiği için geri dönmenin maliyeti fazla olacağı için benimsenen stratejinin doğruluğuna inanılmış ve bu yönde eylemlerde bulunulmuştur. Ayrıca krizin başlangıcında ABD'nin Başbakan Özal'ı uyarması karşısında Başbakan "yeni olay çıkmasın" yaklaşımı çerçevesinde konuyu tırmandırmak istememiştir.³³² Bu anlamda da kriz patlak verdiğinde de krizi tırmandırmadan çözüme anlayışı içinde olunmuştur.
- Liderler tatmin edici bilgiye ulaştıklarında araştırmalarına son verebilmektedirler. Başbakan Özal da bu bağlamda CIA'den gelen bilgiyi tatminkâr görmüş olup bilgi araştırmasına girmemiş olabilir.
- Turgut Özal kararlarını alırken sadece kendi görüşleri çerçevesinde kendisine uygun olan bilgi ile yetinmiştir. 100.000 kişi geleceği varsayımı ile 'Jivkov da gelsin onu da alırız' şeklindeki söylemlerini rahatça dile getirebilmiştir. Nitekim Janis'e göre karar alıcılar yeni bilgi ile karşılaştığında çıkarlarının tehlikeye

---

³³⁰ "Özal MİT'in Raporuna Kulak Tıkadı", **Tercüman**, 1 Eylül 1989,1 ve 8.

³³¹ "Hükümet kulis bilgilerine göre Bulgar'a pes etmenin sorumlusu Özal-Yılmaz ikilisi olmuştu. Özal başlangıçta dışişleri uzmanlarının uyarılarına kulaklarını tıkamışlar baş başa karar vererek Jivkov'a meydan okumuşlar, yine birlikte sınır kapama kararını alıp Bakanlar Kurulu'na onaylatmışlar." Cüneyt Arcayürek, "Kıskacın İki Başı", **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1989, 1 ve 16.

³³² "Özal, Bulgaristan'a Karşı Suskun Kaldı", **Tercüman**, 13 Eylül 1989,8.

girmemesi için bilginin önemsenmemesi gerekliliğine kendisini ikna etmektedirler.³³³

- Holsti'nin tespitine göre kararların hataya sebep vermesinin önemli bir nedeni de kararın uygulanması için verilen emirlerin karar alıcılar tarafından kontrol edilmemesidir. Turgut Özal sınır kapama kararını verdiğinin ertesi günü Bodrum'a tatile gitmiş ülkeyi telefon ve fax ile yönettiğini iddia eden başbakan büyük bir ciddiyetsizlik ile suçlanmıştır.³³⁴

Karar Biriminin Dinamikleri: Baskın olan liderin başkalarının görüşlerine bilgiye yaklaşımına olan hassasiyeti karar alma biriminin dinamiklerini oluşturmaktaydı. Lider Özal'ın bu konularda bir hassasiyet içermediğini tam tersi bir şekilde kendi görüşlerini empoze ederek tutumunu devam ettirdiğini görmekteyiz. Nitekim tek yanlı olarak Özal'ın sınır kapatma kararı yoğun eleştirilere yol açmıştır. SHP başkanı Erdal İnönü hükümetin politikasını “hesapsız kitapsız, düşüncesiz, gayri ciddi” olarak nitelendirirken DYP grubu da gensoru önergesi vererek bu önergede; Başbakan Özal, sorumsuz ve tutarsız bir biçimde devleti küçük düşüren politikalar izlemekle suçlanmıştır.³³⁵ Ayrıca bu gensorunun SHP tarafından da destekleneceği açıklanmıştır.³³⁶

Karar Çıktısı; Bir tarafın fikrinin devamlılığı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda diplomasi yolu ile çözüm arayışları devamlılığını sürdürmüştür. Sınırın açılması ve sonra yeniden kapanması kararlarında da Turgut Özal iktidarının fikirlerinin devamlılığı olarak ortaya çıkmaktadır. Sınırların açılması kararı muhalefet tarafından da benimsenerek alınan karara uyum sağlanırken sınırların kapatılması kararı ciddi eleştirilere yol açmıştır.

3.2.3. Bulgaristan Göç Krizinde Karar Alıcı ve Baskın Lider: Turgut Özal

Neoklasik realizmin öngördüğü şekilde karar alıcıların sahip olduğu güç bu gücü kullanma kapasiteleri ile ilgili olmaktadır. Peki, Başbakan Özal sahip olduğu gücünü yaşanan krizde ne kadar kullanabilmiştir? Karar alıcı uluslararası sistemi ve krizin

---

³³³ Irving L. Janis, **Crucial Decisions: Leadership in Policymaking and Crisis Management**, The Free Press A Division of Macmillan, Inc. (New York, 1989), 20.

³³⁴ “Anap'ta Tepki”, **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1989, 1.

³³⁵ “Muhalefetten Gensoru”, **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1989, 17.

³³⁶ “İnönü Soydaşlar Düzenli Alınsın”, **Tercüman**, 22 Ağustos, 8.

yönetilmesinde sınırlandıran bir faktör olarak mı yoksa kendine rahat hareket etme yetisi sağlayan bir alan olarak mı yaklaşmaktadır? Karar alıcıların ulusal faktörleri algılayışı ne yönde olmuştur, destek olarak mı yoksa karar almasını engelleyen faktörler olarak mı? Neden kriz ortaya çıktığı anda çözümlenememiş uzayan bir sürece yayılmıştır? Tüm bu sorular aynı zamanda karar alıcıların algılamalarını etkileyen kişisel özellikleri, inançları ile de ilgili olmaktadır. Bu sebeple krizi yöneten baskın lider olan Özal'ın özellikleri krizi şekillendiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Turgut Özal, ANAP'ın temsilcisi olduğu 'Orta Direk'in (toplumun temelini oluşturan orta sınıf) birbirinden farklı 4 görüşü içinde barındıran; İslam, milliyetçilik, ekonomik liberalizm ve toplumsal demokrasiyi yansıttığını vurgulamaktadır.³³⁷

Bulgaristan ile yaşanan göç krizinde daha çok azınlıkların Türklük duygularının ön plana çıkartıldığını görmekteyiz. Türkiye bu konuda Bulgaristan'ı ırkçılık ile suçlarken kendisini de haksız konuma sokabilecek girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda, Avrupa Konseyi heyetinin hazırlamış olduğu bir raporda Türkiye milliyetçilik duygularını körükleyecek davranışlardan sakınması konusunda uyarısı dikkate değer olmaktadır.³³⁸

“Türk makamları da Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların milliyetçi duygularını körükleyecek ve ülkeyi acele bir şekilde terk etmeye teşvik edecek hareketlerden kaçınmalıdır”

Ayrıca yine bu rapora göre Bulgaristan'ın yaptığı baskı kabul edilemez olduğu belirtilirken azınlıkların kendi isteği ile ülkeyi terk ettikleri ve dolayısı ile de Türk makamlarının isteklerinin tatmin edildiği vurgulanmıştır.³³⁹ Bu durumda Özal'ın “1 milyon soydaşımızı da gönderse alacağız”, “Jivkov da gelsin onu da alırız” , “hepsini getirteceğiz... döve döve, ümüklerine basa basa alırız” söylemlerinin neticesinde Türkiye'nin azınlıkların gönderilmesi istemi gerçekleştirilmiştir.

---

³³⁷ Ersin Kalaycıoğlu, “The Motherland Party: The Challenge of Institutionalization in a Charismatic Leader Party”, **Turkish Studies**, vol. 3, no.1 (2002) :45.

³³⁸“Situation Of The Ethnic And Muslim Minority In Bulgaria” <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=16338&Language=EN> [20.08.2013].

³³⁹ age

Başbakan Özal'ın söylemlerinin azınlıkların Müslüman kimliğinden çok Türklük kimliğine vurgu yapmasının sonucu olarak İslam Konferansı Örgütü nezdinde yapılan girişimlerin de etkisiz olduğunu görmekteyiz. İKÖ lideri konumundaki Suudilerin Bulgaristan'ın kınanmasına yeterince destek vermeyişlerinin arkasında yatan neden Türkiye'nin Türk/ Müslüman azınlığın "soydaş" olarak görmesindeki ısrarıdır.³⁴⁰

Konuya Turgut Özal iktidarının benimsemiş olduğu ekonomik liberalizm açısından baktığımızda ABD dahi

Bulgaristan'a ekonomik yaptırım kararı alırken Başbakan Özal'ın soruna sadece siyasi açıdan baktığını söylemek mümkündür. Turgut Özal'a göre ekonomik bir sorunu ortaya koymak her türlü ilişkiyi etkileyecektir.³⁴¹ Bu bağlamda Başbakan Özal, soruna ekonomi ve siyaseti ayırarak, sadece siyasi açıdan çözüm arayışı içinde yaklaşmıştır.

Aslında Başbakan Özal her zaman için anlaşmazlıkların siyasi yöntemler ile çözüme ulaşacağı görüşünde olmuştur. Sorunlu bir coğrafyanın içinde bulunan Türkiye'nin menfaatleri ister istemez tehlikeye girmektedir. Türkiye'nin bu menfaatlerini, hak ve çıkarlarını koruması Özal'a göre:³⁴² "ülkeler arasındaki çıkar çatışmaları ve siyasi ihtilafları halletmenin yegâne yolunun gerilimleri turmandırarak, sürekli kriz politikaları beslemekten geçmediği" de açıktır.

Yine de Turgut Özal'ın risk alan yapısı ve Dışişleri Bakanlığı'nı, bürokrasiyi engel olarak gören anlayışı krizi etkileyen etmenlerden olmuştur. Turgut Özal'a göre İsmet İnönü'nün Türk dış politikasına bıraktığı çizgi oldukça tutucu olup oysa Atatürk'ün

³⁴⁰ "Sofya'ya Diplomatik Kuşatma Girişimi", **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 1989,15.

³⁴¹ "Sofya'dan Soğuk Yanıt", **Cumhuriyet**, 2 Mart 1985,1.

³⁴² "Özal: 'Türkiye'nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır!'" **Türkiye Günlüğü**, s. 19 (3 Eylül 1992): 17.

Türk dış politikasına bıraktığı çizgi, statükoyu değiştirmeye çalışan³⁴³ niteliktedir. Türk bürokrasisi İnönü'nün bıraktığı çizgiden yürümekte olup bu nedenle de sadece statükocu davranarak alınabilecek olan şeyleri de almaktan çekinmektedir.³⁴⁴ Bu bağlamda Turgut Özal, “dış politikanın mevcut düzenin sürmesinden başka bir şey düşünemeyen bürokratlara bırakılmaması gerektiği” kanısındadır.³⁴⁵

Başbakan Özal'ın Bulgaristan ile yaşanan krizde risk alan yapısının belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle sınırların bir göç anlaşması yapılmaksızın açık bırakılması Türkiye'nin gelecek kişilerin getireceği maliyeti göze aldığı bir göstergesidir. Aslında söz konusu riski karşılayacak etmenlerden birisi de Turgut Özal'ın Türk halkına olan güven duygusundan kaynaklanmaktadır. Özal'a göre Türkiye güçlü bir ülke olup Türk halkı her türlü kolaylığı gelecek olan soydaşlarına gösterecektir.³⁴⁶ Böylece Türk halkının desteği karar alıcıyı krizi yönetirken kolaylaştıran ulusal faktörlerden biri olmuştur.

Kriz sırasında verilen kararlar mutabakatla değil Başbakan Özal'ın kararlarının uygulanması³⁴⁷ ve bu kararlara uyum sağlanması zorunluluğu ile gerçekleşmiştir. Bu kararlarda Başbakan Özal'ın Dışişlerini kararların uygulanmasında engel olarak gören anlayışının etkili olduğu söylenebilir. Öyle ki Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz sınır kapatma kararının alınacağı gün “sınırların kapatılması söz konusu değil”

---

³⁴³ Atatürk, değişen koşullara göre hareket etmiş; şartlar elverince, Hatay'ı almış, Boğazlar rejimini Montrö'de değiştirmiştir. İtalya'ya ve Almanya'ya karşı, İngiltere'nin, Fransa'nın yanına geçmiştir. Mehmet Barlas, **Turgut Özal'ın Anıları**, (Birey Yayıncılık, 2001) :120. Ancak İnönü pasif bir dış politika izlemiş olmak ile birlikte Türkiye'yi savaşa sokmamakla doğru bir politika izlemiştir. Ercüment Yavuzalp, **Liderlerimiz ve Dış Politika: Bir Diplomat Gözüyle**, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996), 325. Bulgaristan'ı geri alma teklifi karşısında dahi İnönü bu tarafsız tutumunu koruyabilmiştir:

“Bir Alman komutanı Alman birliklerinin Bulgaristan'dan çekileceğini bildirerek, Türk askerlerinin boşalan bölgelere girmelerini istemişti. Almanlar Balkanların Ruslar tarafından işgal edilmesini istemiyordu. Hatta Bulgar Monarşisi İstanbul'a aracılar göndererek Türkiye'nin Bulgaristan'ı işgal etmesini istedi çünkü biliyorlardı ki komünistler Bulgar yurtseverleri öldüreceklerdi. İsmet İnönü bu çağrılara da hareketsiz kaldı. İsmet Paşa hiçbir şekilde meramın anlatamadı sadece 'Ben Türkiye'yi Savaşa sokmadım' şeklindeki müstehzi açıklaması hariç. Türkiye nasıl olursa olsun Türk-Rus savaşındaki yanlışları düzeltecek büyük fırsatı kaçırdı, Bulgar Müslümanları da kendi topraklarında güven içinde yaşama imkânını...” “Sofya'dan Dostluk ...”, 15.

³⁴⁴ Barlas, age, 120.

³⁴⁵ Ufuk Güldemir, **Texas Malatya**, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1992),106.

³⁴⁶ “Sofya'dan Siyasi Tuzak”, **Cumhuriyet**,15 Haziran 1989, 13.

³⁴⁷ Altan Öymen'e göre: “İnönü iktidarında, tek parti döneminde olmasına, son karar Milli Şef'e ait olmasına rağmen 'Milli Şef'in aldığı kararlar yine de demokratik mekanizmalardan geçirilerek kararlar tartışmalar neticesinde alınıyordu. ANAP grubunda ya da Bakanlar kurulunda artık liderlerden başka kimse konuşamamaktadır.” Altan Öymen, “Milli Şef ve Demokratik Şef”, **Milliyet**, 3 Ekim 1989, 1.

açıklamasında bulunmuş ancak gece yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında sınırların kapatılmasına karar verilmiştir.³⁴⁸

3.2.4. Bulgaristan Göç Krizi'nin Tasnifi

Bulgaristan'ın kendi lehine yaratmış olduğu fiili durum yaratma çabası Türkiye'yi bu devletin eylemlerine karşılık bir karar mekanizması geliştirmeye zorlanmıştır. Algılanan tehdidin boyutuna göre hedef devlete karşı kararlar alınmış, stratejiler geliştirilmiş ve uygulamalarda bulunulmuştur. Bu anlamda iki devlet arasındaki etkileşim bir dış politika krizi üzerinden gerçekleşmiştir. Bu krizi bir dış politika krizi olarak tanımlayıp karar alıcıların etkileri çerçevesinde bir analiz yapılması yeterli olmamaktadır. Bu bağlamda konusuna, tarafına; hedef devlet olan Bulgaristan'a, ortaya çıktığı coğrafyaya, zamansal açıdan çeşidine ve tarafların niyetine göre de bir analiz yapılması zorunluluğu doğmaktadır. Nitekim bu faktörlere göre hangi araçların tercih edildiğini seçilen araçların uygulamada ne kadar sınırlı tutulduğunu görmekteyiz. Bulgaristan ile yaşanan krizde tercih edilen araçlara göre sonuçlar da farklılık göstermiş olup bu açıdan krizlerin sonuçlarına göre etkileri ve sonlanma şekillerine göre tasnif yapılması bu krizin analizi için gerekli olmaktadır.

Taraflarına Göre: Bulgaristan ile Türkiye arasında yaşanan iki taraflı bir krizdir. Uluslararası aktörler ve üçüncü devletler iki taraf devlet arasında yaşanan krizi yatıştırmak amacıyla dâhil olmuşlardır. Ayrıca arabuluculuk rolü üstlenen devletlerin varlığından da bahsedilebilir. Bu bağlamda Bulgaristan ile yaşanan krizde Türkiye AGİK, İKÖ, Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar nezdinde sorunu bu kurumların gündemine taşıyarak Bulgaristan'ı etkileme çabası içinde olmuştur. Sorun; Suriye, Macaristan, Yugoslavya gibi ülkelerin karar alıcılarına iletilerek kınama yolu ile Bulgaristan ikna edilmeye çalışılmıştır. Kriz sırasında Türkiye'nin Bulgaristan'ı zorlamasında etkili olan ABD'nin desteği olduğu söylenebilir. Bu kapsamda ABD ekonomik ambargo uygulayarak, parlamentonun Bulgaristan'ı kınaması ile Bulgaristan'ı etkileme çabası içinde olan önemli üçüncü aktörlerden biri olmuştur. Türkiye, Sovyetler nezdinde de girişimlerini sürdürmüştür. Ancak Sovyetler krize iki ülke arasındaki sorun olarak bakmış Bulgaristan'a yönelik ikna edici girişimlerde bulunmamıştır. Arabuluculuk rolü üstlenen Kuveyt'in etkisi ile

---

³⁴⁸ "Sınır Kapatılıyor", *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1989, 1.

taraflar diyalog için masaya oturmuşlardır. Kuveyt bu noktada iki taraf arasında diyalogu sağlayan bir araç olmuştur.

Çıktığı Coğrafyaya Göre: Türkiye bu krizi Balkanlar bölgesi özelinde Bulgaristan ile yaşamış olup dolayısıyla da doğrudan iki ülkeyi ilgilendiren bir “ulusal kriz”dir. Bulgaristan’ın azınlık üzerindeki politikalarının ikili ilişkilere yansması sonucu Türkiye de dış politika davranışları geliştirmiştir.

Zaman İlişkisine Göre: 1984’ün sonunda başlatılan azınlıkların isim değiştirmelerine zorlanması kampanyasının şiddet ile sürmesi, ölümler ve sürgünler ile sonuçlanması Türk kamuoyuna da yansmıştır. 15 Ocak 1985 tarihinde azınlıklara uygulanan baskıların yoğunlaşmasıyla Cumhurbaşkanı Kenan Evren sorunu Devlet Başkanı Jivkov’a ilemiştir. Jivkov her ne kadar sorun ile bizzat ilgileneneğini söylemiş olsa da asimilasyon politikası Türklerin göç ettirilmesi ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Mayıs 1989’da Türk azınlığa özel pasaportlar hazırlanmış ve sınır dışı etme politikaları uygulamaya konmuştur. Türkiye’nin sınırlarını açması ile de göç ettirme yolu ile de hem kendi hem de Türkiye’nin ‘istemlerini’ gerçekleştirmiştir. Türkiye ise göçmenlerin gelişinde beklemediği büyüklükte bir rakam ile karşılaşınca kriz tırmanışa geçmiş, sınırlarını kapatmak zorunda kalmış ve söylemlerine ters düşmüştür. Kriz en nihayetinde 10 Kasım tarihinde Jivkov’un istifası ve iktidarın çökmesi, sistemdeki değişmeler ile birlikte sonlanmıştır. Bu açıdan yaklaşık 5 yıllık bir zaman diliminde yaşanan gerek tırmanarak gerekse de gerilimlerin azalması ile gelişen bir kriz olmuştur.

Tarafların Niyetine Göre: Bulgar nüfusuna oranla Türk nüfusunun hızla artması iktidarı kaygılandırmıştır. 1975’ten itibaren üç çocuğu olanlara yapılan yardım kesilmeye başlanmıştır. Oluşan tehdit algısı neticesinde ise asimilasyon politikasının alt yapısı hazırlanmaya başlanmıştır. Söz konusu politikanın sahibinin Jivkov’un kızı Liudmila Zhivkova olduğu bilinmektedir.³⁴⁹ 1984 yazında Varna ve Plovdiv’de meydana gelen bombalama olayların Bulgar Türkleri tarafından tasarlandığına dair yönetim tarafından ortaya atılan bir spekülasyon da mevcuttur.³⁵⁰ Krizin tasarlandığı sırada aynı zamanda Sovyetler lideri Çernenko da etrafındaki sorunlar ile

---

³⁴⁹ Vesselin Dimitrov “In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria’s Turkish Minority, 1984-1985”, **Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe, JEMIE**, Issue 2. (2001):8, <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/JEMIE01Dimitrov10-07-01.pdf> [10.07.2013].

³⁵⁰ “Bulgarians Butchered 500 Turks, Envoys Say”, **The Sunday Star**, 17 February 1985, B3

ilgilenemeyecek kadar hasta olup isim değiştirmenin tam anlamıyla uygulanmış olduğu 10 Mart tarihinde hayatını kaybetmiştir. Nitekim krizin planlanmış olduğunu oluşturduğu Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH)'nin 2003 yılında yayınlamış olduğu kitapta da görmekteyiz. Kitapta yer aldığı üzere, 6 Haziran 1989'da dönemin devlet başkanı Todor Jivkov'un başkanlığında yapılan politbüro toplantısında şu konuşmalar geçmektedir.³⁵¹

“Todor Jivkov: Bu insanlara pasaport başvurularını kolaylaştırmalıyız. Meseleyi dramatik hale getirmeyelim. Maksimum sayıda insanı göç ettirmek için elimizden geleni yapmak durumundayız. Ancak en az 200 bin kişiye göçe zorlamalıyız. Veriler gösteriyor ki eğer bunu yapmazsak birkaç yıl sonra er veya geç bir Kıbrıs'a dönüşebiliriz. Bu halkın yıllık nüfus artışı ne kadar? (...)

Penço Kubadinski: Türkiye'nin amacı, Bulgaristan'da ekonomik sorunlar yaratmak. Buna karşı koyacak gücümüzün olduğu bilinmelidir. Göçü durdurmadan duruma hakim olmamız gerekir. Bence 300 bin kişi göç eder. Bu durum, işgücünde kısmi bir kriz yaratabilir, ancak panik yaratmayacak...”

Krize Neden Olan Olayın Niteliğine Göre: Bulgaristan'ın içinde bulunan Türk-Müslüman azınlığın asimilasyonuna yönelik eylemleri krizin konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede insani bir krizdir. Karar alıcılar Bulgaristan'ın azınlığa yönelik isim değiştirme kampanyasının Türkiye'ye yansımalarının sonucu olarak bir tehdit algılamıştır. Nitekim Başbakan Özal'a göre, Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'nın bir ardılı olup Türkiye'nin sınırları dışında kalan Türklerin hak ve çıkarlarına yöneltilen her türlü haksız muamele Türkiye'nin içindeki vatandaşlarını da etkileyecektir çünkü bu insanlar Türkiye'nin vatandaşlarının soydaşı ve dindaşıdır.³⁵² Ayrıca krizi yaratan olay yani Bulgaristan'ın asimilasyon eylemleri niteliği itibari ile hukuki bir krizdir. Çünkü Bulgaristan'da yaşayan Türklerin hakları Bulgaristan'ın kurulduğu tarihten itibaren yapılan anlaşmalar ile garanti altına alınmıştır. Bu bağlamda Bulgaristan'ı kuran bir antlaşma da olan 1878 Berlin Antlaşması, 1909 İstanbul Protokolü, 1925 Tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması, Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi, 1968 Göç Antlaşması gibi iki taraf arasında gerçekleştirilen siyasi antlaşmalar yoluyla Türk/Müslüman azınlığın hak ve

³⁵¹ “Jivkov Döneminin Vahşet Belgeleri”,
<http://hursarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=148582> [10.05.2013]

³⁵² “Özal: ‘ Türkiye'nin...’”, 21.

çıkarlarını teminat altına almıştır. Öyle ki 1925'te yapılan İkamet Sözleşmesi ile Türkiye Bulgaristan'ın azınlığa yönelik baskı sonucu sözleşme maddelerine uymaması halinde burada taahhüt edilen hususların yerine getirilip getirilmediğini araştırma ve takip etme hakkına sahiptir.³⁵³ Ayrıca Bulgaristan uluslararası alanda da taraf olduğu anlaşmalar ile insan haklarını garanti altına almayı taahhüt etmiştir. Bu çerçevede Türk Müslüman azınlığa yönelik asimilasyon politikaları ile taraf olduğu Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Yasal Sözleşme, Helsinki Nihai Senedi gibi uluslararası belgelere göre de aykırı davranışlarda bulunmaktadır. Bulgaristan bu politikalarını yürütürken sadece dış politikasına ve uluslararası hukuka aykırı davranmayıp anayasasına, sosyalist bir ülke olarak benimsemiş olduğu insanların eşitliği prensibine de aykırı davranmaktadır.

Kriz niteliği itibari ile insani boyutu ön planda da olsa bir siyasi bir krizdir. Bulgaristan'ın kendi iç güvenliğini sağlamak amacı yaratmış olduğu fiili ve hukuki durum ihlali asimilasyon siyasetinin bir sonucudur. Nitekim bu siyasetin ikili ilişkilere yansımalarının sonucu olarak taraflar arasındaki birbirlerine meydan okuma siyasetine dönüşmüştür.

Krizi Yaratan Olayın Etkisine Göre: Genel itibari ile insani bir kriz olan Bulgaristan Göç Krizinin sonuçları da insani olmuştur. Türkiye açısından bu insanların yerleşim, istihdam sorunları doğmuş, bu insanların mülteci olarak kabul edilmeyişinin sonucu olarak da Bulgaristan'dan tazminat isteme hakkına sahip olamamış ve krizin maliyetini tek başına yüklenmek durumunda kalmıştır. Bu krizin bir sonucu da prestij olarak karşımıza çıkmaktadır. Başbakan Özal için kriz bir prestij konusu haline gelmiştir. Bulgar Devlet Başkanı Jivkov'un uzlaşmaz tutumu karşısında en nihayetinde Türk azınlığın sınırlarından çıkışı için Türkiye'ye çağrıda bulunması iktidar üzerinde “*madem Türk yoktu şimdi neden bu insanlar için çağrıda bulunuyorlar*” algısı Bulgaristan'a Türkiye'nin istemlerinin kabul ettirildiği sanılmış dolayısıyla sınırlara dayanmış soydaşlarına kucak açtığı için hükümet bir ölçüde prestij kazanır gibi görünmüş ancak bir süre sonra sınırların kapatılması ile söylemleri ile çelişkiye düşmüştür. Bu durum hem göçe zorlanan soydaşlar açısından hayal kırıklığı yaratmış hem de uluslararası alanda prestij kaybına uğramıştır.

---

³⁵³ Kamil, age, 29.

Tablo 5: 1989 Göç Krizinde Evreler ve Süreçler

Krizin Tetiklenmesi	
Niteliği	Türk azınlığın hak ve statüsünün ihlal edilmesi
Tarihi	15 Ocak 1985
Başlatan	Bulgaristan
Kaynak	Siyasi Tehdit
Aktör Davranışı	
Karar Alma Birimi	Baskın lider Başbakan Turgut Özal, Dış işleri Bakanlığı krizin yönetilmesi ile görevlendirilmiştir.
Cevap	Türk azınlığın hak ve statüsünün korunması bir göç anlaşması yapılması
Teknik	Baskıyı aşamalı arttırma, dene gör, üçüncü aktör desteği
Şiddet	Şiddet kullanımına başvurulmamıştır.
Büyük Güç Müdahalesi	
Niteliği	Tam bir müdahale olmayıp ABD kınama yolu ile krize müdahil olurken SSCB taraflar arasındaki anlaşmazlığı giderecek diyalog arayışı içinde olmuştur.
Aktör Algısı	Destek olarak algılanmaktadır.
Uluslararası Kuruluşun Dahil Olması	
Kurum	İKÖ, AK, NATO, AT
Niteliği	Sözlü ya da yazılı kınama, uyarı, eylemin durdurulması çağrısı
Aktör Algısı	Destek olarak algılanmaktadır.
Krizin Sonucu	
Niteliği	Oluşan yeni statükoda azınlığın hak ve statüsünün garanti altına alınması
Şekli	Sözlü Taahhüt
Aktör Algısı	Her iki taraf için de olumludur.
Tarihi	10 Kasım 1989

Michael Brecher, and Jonathan Wilkenfeld, **A Study of Crisis**, (University of Michigan Press, 1997): 21-23. Bu tablo sayfa 84 ve 85'te yer verilen Brecher'in çalışmasının aktör seviyesindeki beş boyutunun 1989 göç krizine uyarlanmış halidir.

3.2.4.1. Kriz Evre ve Süreçleri

Bulgaristan ile yaşanan göç krizinin alt yapısını 1878 Bulgar ulus-devletinin kuruluşuna kadar götürmek mümkündür. Bu çalışmada ele alınan zaman sınırlandırması çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı bir dış politika krizidir. Daha önce de ifade edildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de Bulgaristan ile azınlık sorunları ile karşılaşmıştır. İlk olarak 1950 ile gönderilen

göçleri 1968-78 arası yaşanan göçler izlemiştir. Bu bağlamda görülen odur ki, Türkiye ve Bulgaristan ile yaşanan göç tarihinde yaklaşık her on- on beş yılda bir Türklerin göç ettirilmesi işlemi gerçekleştirilmiştir.³⁵⁴ En nihayetinde son on yıllık göç ettirme politikası “homojen Bulgar ulusu” yaratma fikrinin dayandığı 1984 yılına denk düşmüştür.

1971 tarihli Bulgar anayasasında “ulusal azınlıklar” ya da “etnik gruplar” resmi söylemden çıkarılmış yerine sadece Bulgar vatandaşları yasal söylem haline getirilmiştir.³⁵⁵ Bu yasal söylemin uygulanması kapsamında ‘tek Bulgar ulusu’nun yaratılması için 1973 ile birlikte ülkedeki tüm Pomaklar ve çoğu Müslüman çingeneler Bulgar kimliğini kabul etmeye zorlanmışlardır. Fakat ülkede büyük bir azınlık olan Türkler bu kimliği benimsememişler ve en nihayetinde zorla isim değiştirme kampanyası ile başlayan Bulgarlaştırma politikasının mağdurları haline gelmişlerdir. Anlaşılabacağı üzere 1984 yılı ile beraber önceki yıllarda yaşanan göç olaylarından farklı bir süreç yaşanmıştır. Bu bölümde kriz olarak nitelendirilen bu süreç; krize yol açan gelişmeler, krizin nasıl yönetildiği, sona erdiği zamansal ayrımla birlikte Brecher’in kriz süreci çalışmasından yararlanılarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

Bu bölümde sadece bir süreç analizi yapılmayacak olup aynı zamanda neoklasik kuram temelinde söz konusu süreç incelenecektir. Bu bağlamda neoklasik realizmin öngördüğü şekilde devleti temsil eden karar alıcılar ve onların algılamaları, ulusal/uluslararası faktörlerin sınırları çerçevesinde yapının da etkili olduğu bir çalışma yapılması öngörülmüştür.

3.2.4.1.1. Kriz Öncesi Süreç

İç politikanın ne zaman ve nasıl uluslararası ilişkileri etkilediğine dair tartışmayı Bulgaristan ve Türkiye arasındaki göç krizinde kolaylıkla gözlemlemek mümkündür.³⁵⁶ Neoklasik realizmin de öngördüğü üzere karar alıcıların ülkesel sınırları dâhilinde yürüttükleri politikaları ve ulusal faktörler dış politikada karar almayı etkileyen değişimler olarak yansımaktadır. Bu bağlamda bir ülkenin sahip

---

³⁵⁴ Ali Eminov, **Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria**, (United Kingdom: Institute of Muslim Minority Affairs, 1997), 7.

³⁵⁵ age, 7.

³⁵⁶ Robert Putnam “Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games”, **International Organization**, vol. 42, no. 3. (Summer, 1988), 427.

olduğu nüfus yapısı, ekonomik ve kültürel özellikleri o ülke liderlerinin izleyecekleri dış politika davranışlarını etkileyen faktörler arasındadır. Bulgaristan'ın karar alıcıları da bu özelliklerin etkisi ile 'yeniden doğuş sürecini' başlatmıştır. Bulgaristan'ın nüfus yapısı, ekonomik ve kültürel özellikleri bağlamında;

- Bulgaristan'da Türk nüfusunun hızla artması karşısında Bulgarların azınlık konumuna düşebileceği endişesi,
- Türk kültürünün Bulgaristan'da ayrıştırıcı olarak görülmesi,
- Türklerin gelişen ekonomik statülerinin etnik/dinsel kimliklerini geliştirici bir faktör olarak görülmesi,³⁵⁷

Bulgar liderlerin zihinlerinde Türk azınlığın potansiyel bir tehdit olarak görülmesine yol açmıştır. Bulgaristan karar alıcılarının bu tehdit algısı gerçekleştirilen asimilasyon uygulamaları ile dış politikaya da yansımıştır.

Uygulanan asimilasyonun planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi Todor Jivkov'un "yeniden doğuş sürecinin" Bulgaristan Komünist Partisi Politbüro toplantısında, 19 Haziran 1984 tarihinde kabul edilmesi ile mümkün olmuş; 1984'ten 1989'a kadar sürecek olan krizin alt yapısını oluşturmuştur.³⁵⁸ Bulgaristan açısından bakıldığında izlenecek siyasanın Türkiye ile Bulgaristan'ı karşı karşıya getireceğinin düşünülmemesi mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte bu meydan okumanın Bulgaristan için kabul edilebilir bir risk olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu boyutuyla bakıldığında ise iki ülke arasında bir kriz hali yaratacak uygulamaların Bulgaristan tarafından bilinçli bir tercih olarak tasarlanmış olduğu da ileri sürülebilir. Nitekim tasarlanmış olan krizin, 10 Aralık 1984'te Bulgaristan İçişleri Bakanlığı'nın isim değiştirme kampanyasının başlatılması için gerekli araçları sağlaması ile uygulama aşamasına geçilmiştir.³⁵⁹ 1984 Aralık ayının başından itibaren uygulamaya konulmuş olan isim değiştirme kampanyası ile Türk azınlığa uygulanan baskı 15 Ocak tarihine kadar Türk karar alıcıları dillendirilmemiştir. İlerleyen süreçte ise Türkiye'deki kamuoyunda oluşan tepkilerin bir yansıması olarak 15 Ocak 1985

---

³⁵⁷ Dimitrov "In Search of..." ,6.

³⁵⁸ "The Revival Process and Its Influence on the Identity of Bulgarian Turks in Turkey" , http://www.balkanethnology.org/files/library/Mila/The_Revival.pdf [10.07.2013].

³⁵⁹ Archive of Bulgarian Interior Ministry, a report of the operation (AMBP, рег. № I 5224 от 17 декември 1984 г. Протокол от оперативка на ръководството на MBP, проведена на 10.12.984 г.)'dan aktaran, age

tarihinde milletvekili Murat Sökmenoğlu'nun yazılı soru önergesi ile meclisin önüne gelmiş, konuya ilişkin ilk konuşma gündem dışı olarak 23 Ocak tarihinde mecliste yer almıştır. Cumhurbaşkanı Kenan Evren ise 15 Ocak tarihinde “*sorunun iki ülke arasındaki iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri çerçevesinde anlayış ile alınacağını umduğunu*” belirterek sorunu Todor Jivkov'a iletmiştir. Devlet Başkanı Jivkov da verdiği yanıtta “*sorun ile bizzat ilgileneceğini*” ifade etmiştir. Murat Sökmenoğlu'nun yazılı soru önergesini ise Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu 18 Ocak tarihinde yanıtlamıştır. Halefoğlu sorunun en üst düzeyde ele alındığını, Evren'in söz konusu girişimini kastederek, Bulgaristan'dan gelen ölüm haberlerinin henüz resmi olarak teyit edilmediğini ifade etmiştir.³⁶⁰ Bu arada 23 Ocak tarihinde Bulgar turizm şirketi Balkan Tourist sınırlarını Türk kitle iletişim araçlarının Bulgaristan aleyhine kampanya yaptığı gerekçesi ile Türk turistlere kapatmıştır. Bunun üzerine Türk karar alıcılarının sadece kamuoyundan gelen tepkiler üzerine değil Bulgaristan'ın uygulamalarından da etkilenecek girişimlerde bulunmaya başladığı görülmüştür. Bu olay üzerine Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin Sofya'daki Büyükelçiliği'nden konunun araştırılmasını istemiştir. Bulgaristan ise verdiği yanıtta sınırların kapatılmadığını belirtmiştir. 24 Ocak tarihinde ise Başbakan Turgut Özal'a Bulgaristan'daki Türk azınlığın geleneklerini terk etmeye zorlandığı, isimlerinin değiştirildiği konusundaki görüşü sorulduğunda Başbakan Özal sorunun abartılıp abartılmadığının araştırıldığını ve henüz durum saptaması yapıldığını söylemiştir.³⁶¹

Bu noktada henüz bir bilgi yetersizliği olup sorun henüz karar alıcılar tarafından net bir şekilde yorumlanamamaktadır. Bu durumu tehdit algısının oluşumuna yol açacak olan ibareler olarak ifade edebiliriz. Bu aşamada henüz karar alıcılar ne ile karşılaştığının bilgisine ulaşmamışlardır. Karar alıcıların algısında belirtiler olup hangi araçların ne şekilde kullanılacağı belirlenmemiştir. Ayrıca Bulgaristan sınırlarını yabancı basına kapatmış olup gerekli bilgiye ulaşmada da zorluklar yaşanmaktadır. Yine de azınlığa yapılan baskıların dünya ve Türk kamuoyuna yansması Türk karar alıcıların tehdit algısını şekillendirmeye başlamıştır. Nitekim Halefoğlu, 13 Şubat tarihli meclis genel görüşmesinde “ateş olmayan yerden duman çıkmaz”³⁶² deyimini ile bir sorunun varlığı ile karşı karşıya kalındığını işaret etmiştir.

---

³⁶⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem XVII, Toplantı 2, c. 12 (12 Şubat 1985):501.

³⁶¹ “Özal: Bulgaristan Konusunda Dikkatli Olmalıyız”, **Milliyet**, 24 Ocak 1985, 6.

³⁶² **TBMM Tutanak Dergisi Dönem**, XVII, Toplantı 2, c. 12 (13 Şubat 1985):523.

Henüz net olmayan bilgileri kesinleştirmek amacıyla da Sofya Büyükelçisi Ömer Lütem Türkiye'ye çağırılmıştır. 18 Şubat tarihinde Bakanlar Kurulu toplantısında Ömer Lütem konuyla ilgili bir rapor sunarak açıklamalarda bulunmuştur. Bakanlar Kurulu toplantısından sonra yapılan açıklamada ise “*Bulgaristan’da yaşayan 1 milyon Türk’e isim değiştirmeleri konusunda baskı yapıldığı*” ilk kez resmi olarak dile getirilmiştir.³⁶³ Böylece karar alıcıların Türk azınlığın varlığına yönelik tehdit algısı belirginleşmiştir. Tehdit algısının belirginleşmesi neticesinde krizin belirtilerinden “gerçek kriz” durumu ile karşı karşıya kalınmıştır.

Karar alıcıların algılamalarındaki değişimler ile krizin **başlangıç evresine** geçilmiştir. Karar alıcıların algılamalarını tetikleyen doğrudan Türkiye’yi hedefleyen şiddet eylemleri olmamıştır. Nitekim söz konusu kriz şiddet unsuru içermeyen tehdit algısına bağlı olarak gelişme gösteren bir kriz niteliğindedir. Karar alıcılar bu evrede gereksinim duydukları bilgiye sahip olmaksızın hedef devletin tutumlarına ve davranışlarına göre hareket etmek durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda başlangıç evresinde, mevcut statükonun ihlalinin giderilmesine, azınlığın hak ve statüsünün tesis edilmesine yönelik girişimlerde bulunulmaya başlanmıştır. Hedef devlet Bulgaristan lideri Jivkov’un davranışlarına baktığımızda ise saldırgan bir özellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede Jivkov mevcut olan statükonun (Türk azınlığın Bulgaristan sınırları içerisinde çoğunluk olma durumu) kendisine zarar verdiğini düşünerek çıkarlarının devamlılığı için kendisine uygun olan davranış kalıplarında bulunmuştur. Nitekim neoklasik realizme göre de liderlerin karakteristik özellikleri dış politikada belirleyici olmaktadır. Bulgaristan ile yaşanan krizde Todor Jikov’un milliyetçi görüşü ve saldırgan kişilik yapısı kriz sırasındaki uzlaşma ortamının yaratılmasını zorlaştırmış ve krizin belirleyici öğelerinden biri olmuştur.

Bulgaristan’ın söz konusu davranışlarının Türkiye’ye olan yansımaları ilk olarak Dışişleri Bakanı Halefoğlu’nun Ankara Bulgar Büyükelçisi Argir Konstantinov ile yaptığı görüşmede görmek mümkündür. Halefoğlu, Türk azınlığa baskı konusunu ciddiye aldığını ve sorunun bir göç anlaşması yapılarak müzakere ile çözülmesini ifade ederek Türkiye’nin istemini dile getirmiştir. Konstantinov ise:³⁶⁴

---

³⁶³ “1 Milyon Bulgar Baskı Altında”, **Milliyet**, 19 Şubat 1985, 9.

³⁶⁴ “Halefoğlu-Konstantinov Tartışması”, **Milliyet**, 20 Şubat 1985, 9.

- *“Türklerin adlarının ve kimliklerinin değiştirildiği olayı doğrudur. Ancak bu kişilerin kendi istekleri ile yapılmaktadır.*
- *Baskı haberleri yalandır, Türkiye ile Bulgaristan’ın arasını bozmak isteyen kaynaklar tarafından kasten yayılmaktadır.*
- *Bulgar Hükümeti iki ülke arasında anlayış, dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesini samimi olarak arzu etmekle birlikte, Bulgar vatandaşı olan Türklerle ilgili hareket ve tutumların Bulgaristan’ın iç işlerine ait olduğu kanısındadır”*

diyerek Bulgar Hükümetinin görüşünü yansıtmıştır. Anlaşılacağı üzere Bulgaristan Türk azınlığa olan baskıları sürdürmek amacıyla bir sorun olmadığını olsa bile bunu bir iç mesele olarak görmüş³⁶⁵ böylelikle azınlıkların Bulgarlaştırılması yoluyla mevcut statükonun kendi lehine değişimini sağlayacak olan saldırgan bir tutum izlemiştir. Nitekim benimsenen oldu-bitti stratejisi gereğince azınlığın Bulgaristan’dan göç ettirilmesi ile Türkiye’nin bu göç ettirme eylemi karşısında yeterli karşı koyacak gücü bulamaması neticesinde kesin çözüme ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bulgaristan’ın bu saldırgan tutumu karşısında Türk karar alıcıları öncelikleri çerçevesinde hangi araçların ne şekilde kullanılacağı sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle vurgulamak gerekir ki Turgut Özal iktidarı siyasi bir çözümü öncelikli olarak benimsemiş ve buna bağlı olarak da siyasi araçların kullanılması tercih edilmiştir. Bu bağlamda ekonomik ilişkilerin korunmasında istekli olunmuştur.³⁶⁶

Bu kapsamda Türkiye beliren olaylar karşısında ilk olarak sözlü girişimlerde bulunmuş Türk basını ve diplomatlarının Türk bölgelerinde dolaşmaları isteminde bulunmuştur. Tatmin edici yanıt alınamayınca ise 22 Şubat tarihinde ilk yazılı nota verilmiştir. Türkiye bu notada *“iki ülke arasındaki mevcut sorunların geniş kapsamlı bir göç anlaşması da dahil olmak üzere Dışişleri Bakanları düzeyinde ele alınıp*

---

³⁶⁵ **General Assembly**, Forty- First Session, Review Of The Implementation The Declaration On The Strengthening Of International Security, Letter Dated 14 February 1986 From Permanent Representative Of Bulgaria To The United Nations Addressed To The Secretary-General, A/41/167, 14 February, 1986.

³⁶⁶ “Like Moscow, Bulgaria Contends With Rising Muslim Population”, **The Christian Science Monitor**, 22 February 1985, <http://www.Csmonitor.Com/1985/0222/Omino.Html>[22.08.2013].

görüşülmesini” talep etmiştir.³⁶⁷ Türkiye’nin Bulgaristan tarafından isteminin karşılanmaması durumunda başvuracağı alternatifler şu şekilde belirlenmiştir: ³⁶⁸

- Türklerin anayasal haklarının garanti altına alınarak, bu hakların kullanılmasını sağlanması,
- İslam ülkelerinde yoğun bir propaganda kampanyası başlatılması,
- Türk işçilerinin Bulgaristan’dan geçişlerinin hava köprüleri kurularak sağlanması yolu ile bu işlerin ödedikleri 60-70 milyon dolar geçiş ücretinin kaldırılması,
- Bulgaristan’dan alınan elektrik enerjisinin başka kaynaklardan telafi edilmesi ile bu ülkeye ödenen yıllık 90 milyon doların kesilmesi,
- Karayolu taşımacılığında Türk TIR’larının Bulgaristan üzerinden Avrupa’ya geçmelerini engellemek amacıyla Ro-Ro’larla, TIR’ların Yunanistan, Yugoslavya, İtalya ve Romanya üzerinden seferlerinin yapılması olmuştur.

Türkiye, azınlığa yönelik değerlerinin tehdit edilmesi karşısında ne yapılabilir, Bulgaristan nasıl ikna edilebilir sorularına Bulgaristan’ın ekonomik değerlerine yönelik bir tehdidi ile alternatifler düşünmüştür. Her ne kadar belirlenen alternatifler ekonomik ağırlıklı olsa da; ekonomik, hukuki ve askeri araçların kullanımı sınırlandırılarak “siyasi araçlara” öncelik tanınmış ve savaş riskinden uzak bir tutum sergilenmiştir. En nihayetinde bu alternatiflerin kabul edilebilirliğine Başbakan Özal karar vermiş ve Özal’ın siyaseti ekonomiden ayırıştırın yaklaşımı çerçevesinde de ekonomik yaptırımlar arka planda kalmıştır.

Karar alıcı Başbakan Özal 28 Şubat tarihinde “*Bulgaristan’ın göndereceği soydaşlarımıza kapımız açıktır*” diyerek Türkiye’nin azınlığın haklarının göç yolu ile Türkiye dâhilinde korunmasını öncelikli olarak benimsediğini görmekteyiz. Ayrıca Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik olumsuzluklara rağmen Özal’ın risk alan kişiliğinin ulusal destekten aldığı güç ile bu krizde belirginleştiğini görmekteyiz. Özal yaptığı açıklamada bu görüşünü şu şekilde ifade etmektedir: ³⁶⁹

“Buradaki soydaşlarımızı eskiden olduğu gibi daha büyük kitle halinde Türkiye’ye kabul edebilir miyiz? Karşımızda şu laf söylenmiştir. Efendim şu kadar insanı 300-

³⁶⁷ “Sofya’ya Nota Verildi”, **Milliyet**, 23 Şubat 1985,12.

³⁶⁸ age,12.

³⁶⁹ “Özal: Değil 500 Bin, Çok Daha Fazla Soydaşımıza Kucak Açarız”, **Cumhuriyet**, 28 Şubat 1985,7.

500 bin almaya kalktığınız zaman zaten memlekette işsizlik var bunu nasıl yerleştireceksiniz? Ekonomimiz alt üst olur mu, olmaz mı? Hemen şunu söyledim. Bizim memleketimiz güçlüdür. Bizim memleketimizin insanları bu gibi konular karşısında imkânları ne ise her türlü yardımı yaparlar. Biz bundan korkmayız. İsterlerse 500 bin değil daha fazla insan göndersinler. Buyursunlar kucağımızı açarız.”

Anlaşılaçağı üzere, Başbakan Özal ulusal desteğin de etkisiyle, daha önce de değinildiğı üzere, kriz sırasında daha rahat davranabilme söylemlerde bulunabilme yetisinde bulunmuştur. Söz konusu izlediğı politika halk tarafından da benimsenmiştir. Nitekim Başbakan Özal’ın hem ulusal hem de uluslararası politikalarının genel olarak halk tarafından benimsendiğini 1987 yılında yapılan seçimlerde tekrar iktidar olmasından da anlamak mümkündür.

Türkiye’nin verdiğı notaya Bulgaristan 1 Mart tarihinde yanıt vermiş fakat bu yanıtın net olmaması üzerine Türkiye, Türk azınlığın maruz kaldığı durumla ilgili olarak açıklayıcı bilgi isteminde bulunduğu ikinci bir notayı 4 Mart tarihinde Bulgaristan’a iletmiştir. Bulgaristan bu notayı 27 Mart tarihinde yanıtlamıştır. Bu notada Bulgaristan, içinde barındırdığı Müslümanların Bulgar halkı olduğunu iddia etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti’nin onları soydaş olarak nitelendirerek Bulgaristan’a karışma hakkını elde etmesinin kanuni bir temeli olmadığını savunmuştur. Ayrıca azınlıklar konusunda hiçbir şekilde görüşme yapılamayacağını belirtmiştir. Aslında 18 Martta Bulgaristan, Dışişleri Bakanlığından yapılan açıklamada: “*Egemen Bulgaristan devletinin içişlerine ve kökenleri ne olursa olsun vatandaşlarına müdahale girişimlerine son verilmesi*” isteminde bulunmuştur. Fakat Türkiye verilen notaya yanıt verilmesini beklemeyi tercih etmiş ve Bulgaristan’ın notasına cevap beklediğı süre zarfında konuyu uluslararası platformlara getirmeye yavaş yavaş başlamıştır. 19 Martta Adalet Bakanı Necat Eldem Avrupa Konseyi’nde, Avrupa ülkelerini Bulgaristan’ın tutumunun benimsenmemesi yönünde bir çağrıda bulunmuş 20 Mart tarihinde ise Başbakan Özal, İKÖ’den destek talebinde bulunmuştur. Bu arada gerek yurtiçinde gerekse de yurtdışında Bulgaristan’ı protesto amaçlı mitinglere başlanmıştır.

Konunun tam olarak uluslararası kamuoyunda tartışılarak Bulgaristan’ın kınanması yolu ile sorunun çözümlenme isteğı ise Başbakan Özal’ın ABD’yi ziyareti sırasında

yaptığı konuşmada net bir şekilde açıklanmıştır. Başbakan Özal:³⁷⁰ “Bulgarlar göz göre göre Türk soydaşlarımızın isimlerini değiştiriyorlar. Eğer bu zulmü durdurmazlarsa dünyanın her yerinde nümayişler ve yürüyüşler yaparız...” diyerek Bulgaristan’ın mevcut statükonun kendi lehine değişiminin bir siyasi araç olan uluslararası kamuoyunun kullanılması yolu ile engellenmeye çalışılacağı vurgulamıştır.

Nitekim 3 Nisan tarihinde Bulgaristan yönetimi isim değiştirme kampanyasının “başarılı” bir şekilde tamamlandığını açıklamıştır.³⁷¹ Bulgaristan sorunu bir iç mesele olarak nitelendirerek tek sosyalist Bulgar ulusu yaratma girişimlerini sürdürmüştür. Bu girişimler karşısında ise Türkiye Bulgaristan’daki Türk azınlığın antlaşmalardan

kaynaklanan hak ve statülerinin korunmasını, azınlığa yönelik asimilasyon ve saldırıların önlenmesini öncelikle uluslararası kamuoyunun dikkatini çekerek Bulgaristan’ın kınanmasını sağlama yöntemini tercih

etmiştir. Başbakan Özal’ın uluslararası kamuoyuna öncelik veren yaklaşımı ile kriz yönetimin temel paradoksu olan savaşa başvurmadan çıkar ve faydanın sağlanması ile krizin yönetimine çalışılmıştır.

3.2.4.1.2. Kriz Süreci

Temel stratejinin belirlenmesi ile Bulgaristan’ın Türk azınlığına yönelik baskısı, asimilasyon politikası Türkiye Cumhuriyeti’ni temsil eden karar alıcının önceliklerini (Türkiye’nin dışındaki Türk azınlığın hak ve statüsünün korunması) etkilemiş ve Türkiye soruna dahil olmuştur. Bu sorun karar alıcıların eylemlerde bulunmasını gerektirmiştir. Bu eylemlerin ne şekilde yürütüleceğine dair ise stratejinin belirleneceği karar alma durumu ile karşı karşıya kalınmıştır. Nitekim

³⁷⁰ “Zulüm Durmazsa Tüm Dünyadan Nümayiş Yaparız”, **Cumhuriyet**, 1 Nisan 1985,8.

³⁷¹ “Turkish Leader Taking U.S. Aid Case To Skeptical Congress”, **Associated Press**, 3 April 1985, [http://www.apnewsarchive.com/1985/Turkish-Leader-Taking-U-S-Aid-Case-to-Skeptical-Congress/id-e440e1e923b3b43b6a242d314f2eee0f?SearchText=bulgarian%20minority;Display_ \[20.08.2013\].](http://www.apnewsarchive.com/1985/Turkish-Leader-Taking-U-S-Aid-Case-to-Skeptical-Congress/id-e440e1e923b3b43b6a242d314f2eee0f?SearchText=bulgarian%20minority;Display_ [20.08.2013].)

Turgut Özal Hükümetinin iki aşamalı bir strateji izlediğinden söz edilebilir. İlk olarak Bulgaristan'ın ikili anlaşmalardan kaynaklanan sorumluluğu nedeni ile görüşme talep edilmesine karar verilmiş. İkinci aşamada ise Bulgaristan'ın görüşmeye yanaşmaması durumunda uluslararası kamuoyunun harekete geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre Bulgaristan aleyhinde düzenlenecek protestolar, mitinglerle ve yayınlanacak bildirimlerle önde gelen ülkelerin ve uluslararası örgütlerin Bulgaristan üzerinde baskı oluşturmaya çalışılmıştır. Böylece hem azınlığın hak ve çıkarlarının korunması hem de Türkiye'nin maddi manevi kayıplarının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Benimsenen dene ve gör stratejisi gereğince ilk aşamada Bulgaristan'ın isteme uygun davranıp davranmayacağı öğrenilerek ikinci aşamada istemi karşılamaya yönelik yöntemlere başvurulması kararlaştırılmıştır.

Krizin başlangıç evresinde Bulgaristan'ın yürüttüğü asimilasyon ve baskılar hakkında eksik, yetersiz, dağınık bilgilerle hareket edilmiş; Bulgaristan'ın tutumunu devam ettirmesi ve yeterli kanaatin sağlanması ile söz konusu strateji belirlenmiştir. Artık temel değerlere ve çıkarlara yönelik tehdit belirginleşmiş, benimsenen strateji ile hem çıkarların korunması hem de hedef devletin kendi lehine statükonun değişimini önlemek amaçlanmıştır. Böylece kriz ile mücadele, bir başka ifade ile kriz yönetim süreci başlamıştır. Bu süreçte algılanan sorunun aciliyeti ile ilgili olarak daha çok uluslararası kamuoyunun gücünden yararlanma tercih edilirken aciliyet/zorunluluk duygusu hedef devlet Bulgaristan üzerinde yaratılamamış ve kriz gelişen bir sürece yayılmıştır.

Turgut Özal'ın uluslararası gündemde sorunu dile getirmesine tepki olarak Bulgaristan Dışişleri Bakanı Peter Mladenov Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi Ömer Lütem'i çağırarak protesto notası vermiş, Lütem protesto notasını almadan iade etmiştir. Ayrıca Bulgaristan Türkiye aleyhine girişimlerde bulunarak uyguladığı politikayı meşrulaştırma çabası içinde olmuştur. Bulgaristan'ın girişimleri sonucu iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştiren başka sorunlara da yol açan Ali Yusufov olayı olmuştur.

İstanbul'daki Bulgar Konsolosu Pavel Pavlov Türk gazetecilerin katılmadığı bir basın toplantısı düzenlemiş ve Yusufov'u bu toplantıda Türkiye'ye karşı propaganda amaçlı kullanmıştır. Yapılan basın toplantısında Yusufov Bulgaristan'daki Türklere yapılan

Milliyet, 21 Temmuz 1985, 1.

baskıları anlatmak amacıyla Türk yetkilileri tarafından zorla Türkiye'ye kaçırıldığını iddia etmiştir.³⁷² MİT tarafından Yusufov'un Bulgar ajanı olduğu saptanmış ve Yusufov Gayrettepe'deki Bulgaristan Konsolosluğu'na kaçarak iki ülke arasındaki ilişkilerin daha gergin bir döneme girmesine yol açmıştır. Türkiye Konsolosluğunun bir sığınma yeri olarak kullanılmasını ve sadece yabancı basın mensupları çağrılarak basın toplantısı düzenlemesini diplomatik teamüllere aykırı olarak bulmuştur.³⁷³

Türkiye Yusufov'un kaçmasını önlemek amacıyla Bulgaristan Konsolosluğu'nu abluka altına alarak güvenlik önlemlerinde bulunmuştur. Türkiye'nin bu önlemlerine karşılık olarak Bulgaristan da Türkiye'nin Filibe'deki konsolosluğunu 31 Mayıs'ta kuşatma altına alarak ilişkilerin gittikçe gergin bir döneme girmesine sebep olmuştur. Bulgaristan Filibe'deki konsolosluğu polis ve askerleri ile çember altına alarak konsolosluğa giren ve çıkanların üstlerini arama, Türkçe yapılan telefon konuşmalarını kesmek gibi bir takım uygulamalarda bulunmuştur.

Bu arada 28 Mayıs tarihinde Bulgaristan uçağının Türk hava sahasını ihlal etmesi üzerine Dışişleri Bakanlığı bir kez daha bu şekilde ihlal olursa gereken askeri önlemlerin alınacağını Türk jetlerinin bu uçuşları derhal durduracağını iletmıştır. Türk TIR'larından da fazla miktarda harçların kesilmesi söz konusu olmuş Bulgaristan'ın bu tutumları Dışişleri Bakanlığı tarafından "*Bulgaristan'ın olayları tırmandırma eğilimi*" biçiminde yorumlanmıştır.³⁷⁴ Bulgaristan'ın bu tutumu Türkiye üzerinde daha fazla tedbir alınması gerekliliğini hissettirmiştir. Karar alıcılar

³⁷² Ömer Lütem, "1984-1989 Dönemi Türkiye'nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü", **89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırma Merkezi (BALKAR) & Balkanlar Medeniyet Merkezi (BALMED), 2012):148

³⁷³ "Bulgarları Yine Uyardık", **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1985, 11.

³⁷⁴ "Türk Tırlarına Bulgar Haracı", **Milliyet**, 1 Haziran 1985, 1.

Bulgaristan'ı uluslararası alanda yalnızlaştıracak girişimlerin yoğunlaştırılması BM'ye başvurulması gibi hedef devlet üzerinde etkili olabilmek adına baskıyı aşamalı olarak arttırma eğilimine girmişlerdir. Filibe Konsolosluğu üzerindeki kuşatmaya karşılık olarak da Yusufov'un içinde bulunduğu Bulgaristan Başkonsolosluğu'ndaki güvenlik önlemlerinin arttırılmasına yönelik bir karar alınmıştır. Başbakan Özal gerginleşen ilişkiler içerisinde Bulgaristan'a karşı bir geri adım oluşturacağı düşüncesiyle Bulgaristan'ın ziyaret teklifini reddetmiştir.³⁷⁵ Kuşatma kaldırılmadığı taktirde Filibe'deki Türkiye Başkonsolosluğu'nun kapatılacağı kararını Bulgaristan'a iletilmiştir. Bulgaristan ise *“Siz Filibe'deki başkonsolosluğu kapatırsanız biz de İstanbul'daki başkonsolosluğu kapatırız”*³⁷⁶ yanıtı ile Türkiye'nin istemini reddetmiştir. Yine de Bulgaristan bu konuda ilişkileri tırmandırmamış Ankara'ya bir temsilci göndererek Filibe'deki kuşatmanın kaldırılabilceğini bildirmiştir. Türk Hükümeti de buna karşılık olarak Yusufov'un Türkiye'de tutulmasının gerekli olmadığını belirtmiştir. Nitekim 31 Mayıs tarihinde başlayan kuşatma 17 Temmuzda kaldırılarak ilişkiler “azınlık sorunu” dışında bir yumuşama eğilimine girmiştir. Kuşatma kararının verilmesi ile ilişkiler yumuşuyor mu sorusunun cevabı: *“büyük meselenin çözümü konusunda bir gelişme yok”* olmuştur.³⁷⁷

Bu bağlamda ilişkilerin tırmanma eğilimine doğru gittiği bu kriz sürecinde Türkiye hedef devlet üzerinde etkili olabilmek için uluslararası kurumların desteğine başvurmayı tercih etmiştir. Ancak Türkiye, içinde bulunduğu uluslararası konjonktür gereği de Bulgaristan'a karşı benimsediği stratejiyi uygularken onu sınırlandıran bir yapıda hareket etmek durumunda kalmıştır. 25 Nisan 1985'te Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine Bulgaristan'daki azınlıklar konusunda sunulan rapor Güney Kıbrıs ve Yunanistan'ın girişimi ile engellenmiştir. Bu arada Avrupa Parlamentosu tarafından Türkiye'nin doğu bölgelerinde soykırım yapıldığına dair ağır bir karar tasarısı kabul edilmiş; bu durum Türkiye'nin de Avrupa devletlerinden azınlıklara yapılan baskı konusunda desteğini almasını zorlaştıran bir etken olmuştur. Nitekim Bulgaristan hükümeti de Türkiye'nin içinde bulunduğu bu durumu kendi lehine bir avantaj olarak kullanmıştır.

---

³⁷⁵ “Özal Sofya'nın Davetini Reddetti”, **Cumhuriyeti**, 12 Temmuz 1985,1.

³⁷⁶ age

³⁷⁷ “Filibe Kuşatması Bitiyor”, **Cumhuriyet**, 13 Temmuz 1985, 1.

Tarafların ilk kez bir araya geldiği 16 Mayıs tarihindeki Ottawa'daki AGİK toplantısında Bulgaristan Türkiye'yi "bazı etnik gruplara hak tanımamakla" suçlamıştır.³⁷⁸ Türkiye ise Bulgaristan'ın saldırgan davranışlarına karşılık olarak ikili görüşme çağrısını yineleyerek diyalogdan yana bir tutum izlemiştir.

Aslında Bulgaristan'ın diyalogdan yana bir tutum izlememesi sadece azınlık konusunda olmuştur. Nitekim Bulgaristan Türkiye'nin diyalog çağrısına her zaman için "gündem dışı" olarak görüşülebileceği yanıtını vermiştir. Nitekim Bulgaristan'ın Türk TIR'larına uyguladığı cezalar konusunda taraflar görüşebilmişler ve anlaşmazlık giderilerek artık Türk TIR şoförlerinden ceza alınmamaya başlanmıştır.

Yine de Türkiye, başka ülkeler ile işbirliğine girerek bir takım önlemlerin yerine getirilebilmesi çabası içinde Bulgaristan'ın girişimlerinden etkilenmemek için öngörmüş olduğu bazı yöntemlere başvurabilmiştir. Bu bağlamda Romanya ile anlaşarak Türk TIR'larının Ro-Ro seferleri ile ulaşımı sağlanmıştır.

Türkiye hemen hemen her uluslararası platformda konuyu gündeme getirme çabasında olarak stratejisini devam ettirmeyi sürdürmüştür. Helsinki Nihai Senedi'nin onuncu yıl kutlamalarında Dışişleri Bakanları düzeyinde ilk kez bir araya gelmişlerdir. Halefoğlu, Bulgaristan'ın da Helsinki Nihai Senedi'ni imzalamış olması dolayısı ile bu senedin 7. ilkesi olan "düşünce inanç dini özgürlükleri de içeren temel hak ve özgürlüklere saygı"³⁷⁹ gereği Türk azınlığın hak ve statülerinin korunmasını savunmuştur. Bulgar Bakanı Marii İvanov ise sorunun benimsenmeme politikasını sürdürerek Türkiye'yi iç işlerine karışmak ile suçlamıştır.

Aslında Türkiye'nin uluslararası platformlarda sorunu dile getirerek krizi çözümlene istediğinin yani sorunun "uluslararasılaştırılması"nın da sınırları olmuştur. Bu kapsamda neoklasik realizmin de öngördüğü şekilde yapı karar alıcıların dış politika

³⁷⁸ "Bulgar Temsilci Türklerin Varlığını Reddetti", **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1985,3.

³⁷⁹ Helsinki Nihai Senedi İlgili İlke İçin Bkz., 4
http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/347_Helsinki%20summit%201975%20-%20Helsinki%20final%20Act.pdf [10.05.2013].

davranışlarını etkileyen bir faktör olarak görülmektedir. Sorunun uluslararasılaştırılması stratejisini tam olarak uygulayabilmek uluslararası konjonktür gereği halen var olan iki kutuplu sistemde, tarafların zıt kutuplarda yer aldığı bir alanda zorlaşmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Sovyetler'i doğrudan karşısına alacak girişimlerden uzak durması gerekmiştir. Nitekim Sovyetler'in de içinde barındırdığı Türkler nedeni ile Türk asıllı grupları hedef alacak bir Amerikan stratejisi izlemek niyetinde olmadığı Sovyetler'e de iletilmiştir.³⁸⁰ Bu durum aynı zamanda sorunun BM'ye getirilmesini engelleyen bir faktör olmuştur. Sorunun BM'ye getirilerek uluslararasılaştırılmasını kısıtlayan başka bir faktör ise Bulgaristan'ın "Kürt" kartını kullanmasından ileri gelmiştir.³⁸¹ Bu faktörlerden dolayı sorun daha çok İslam ülkeleri nezdinde dillendirilmiş fakat Türkiye'nin Türk azınlığı Müslüman olarak nitelendirmesinden çok soydaş olarak görmesi yeterli desteği engellemiştir.

Sorun uluslararası alanda gündeme getirilirken Türkiye'nin karar alma mekanizması içinde de tam birlik sağlanamamıştır. Bu durum daha çok Özal'ın Dışişlerini yadsıyan anlayışından kaynaklanmıştır. Özal New York'ta yapılan bir toplantıda: *"Dışarıda soydaşlarımız var. Biz Çin'e gittik aramızda bin sene fark olmasına rağmen müziği ile yaşama tarzı ile hatta başka benzerlikleri ile insanlar gördük. Aynı konu bugün Sovyet Rusya'nın Asya'daki bölgelerinde de var"* diyerek Dışişleri Bakanlığı'nın görüşlerinden tezat bir duruma düşmüştür.³⁸² Oysa Dışişleri Bakanlığı yukarıda da değinildiği üzere Sovyetler Birliği'nde bir yanlış anlaşılmayı önleyecek şekilde Türkiye'nin Bulgaristan'daki azınlığın durumu ile ilgilenmesinin ikili ve uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülükleri çerçevesinde olduğunu vurgulamıştır. Özal'ın herhangi bir hukuki zemine dayanmaksızın açıklamalarda bulunması bakanlığın Bulgaristan konusundaki anlayışına ters düşmüştür.

Hedef devlete karşı uluslararası kamuoyunu kullanma yolu ile Türkiye savunmacı stratejisini kullanırken Bulgaristan ise yine uluslararası kamuoyu seçeneğini saldırgan stratejisini gerçekleştirmek amacıyla bir araç olarak kullanmıştır. Başbakan Özal 22 Ekim'de BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında Bulgaristan'daki Türk

³⁸⁰ "Türkiye Bulgaristan Sorununu BM'ye Getirmiyor", **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1985, 1 ve 10.

³⁸¹ age

³⁸² "Özal: Dış Türklerle Yakından Alakadarız", **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1985,10.

azınlığın durumuna değinirken³⁸³ Bulgaristan tarafı bir konuşma yapmamış ancak dağıttığı bildiri ile Türkiye'ye karşı saldırgan stratejisini uygulamaya devam etmiştir. Bu bildiriye Türkiye'nin kendi içindeki insan haklarına karşı uygulamalarını dünya kamuoyunun dikkatinden saptırmak için Bulgaristan aleyhine bir kampanya başlattığını ileri sürmüş Türkiye'nin Ermeni soykırımını hala inkâr ettiğine Kıbrıs'ın bir bölümünü işgal ettiğine, Kürt ve Arap azınlığa baskı uygulamalarına yer vermiştir.³⁸⁴ Bulgaristan'daki Türk azınlığın varlığı ise "hayali azınlık" olarak nitelendirilmiştir. "Hayali azınlık" nitelendirilmesine ise Mithat Paşa'nın bir makalesi kanıt olarak gösterilmiştir. Bu makalede Bulgaristan'daki Müslümanların bir bölümünün Anadolu'dan gelmedikleri Osmanlı yönetimi altında din değiştirdikleri savunulmaktaydı.³⁸⁵

1985'in sonlarında Türkiye, Avrupa ülkeleri ve kurumlarından yeterli desteği bulamayınca girişimlerini daha çok İslam Konferansı Örgütü ve Müslüman ülkeler nezdinde sürdürmeye başlamıştır. Bu bağlamda 9 Ekim tarihindeki BM'de İslam ülkeleri nezdinde yapılan konuşmada Halefoğlu sorunu gündeme getirmiştir. Konunun ocak ayında yapılacak olan İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları düzeyindeki toplantısında dile getirileceğini söylemiş ancak yine beklenen destek Türkiye'nin içinde bulunduğu konjonktür gereği pek mümkün olmamıştır. Bu konuşmaya Güney Yemen "bu konunun görüşüleceği yer İslam Konferansı değil"³⁸⁶ diyerek karşı çıkmıştır. Nitekim Güney Yemen Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmeyen "İslam Konferansında bu durumda olan tek ülke" olması sebebi ile de Türkiye'yi eleştirmiştir.³⁸⁷ 1986'da Ocak ayında yapılan toplantıda ise öngördüğü üzere Halefoğlu İKÖ'yü Bulgaristan'a karşı kesin bir tavır konulmasını talep etmiş fakat İslam Konferansı Genel Sekreteri Pirzade'nin de ifade ettiği üzere yayımlanan bildiriler ses getirmemiştir.³⁸⁸

1986 yılına gelindiğinde siyasi ilişkilerin bozulması ekonomik ilişkilere de yansımaya başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye öngördüğü ekonomik ek tedbirleri

---

³⁸³ **General Assembly**,Fortieth Session, Provisional Verbatim Record Of The Forty-Fifth Meeting, A/407PV.45 22 October 1985.

³⁸⁴ Bulgaristan: Özal Hayali Azınlıktan Söz Ediyor", **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1985, 1 ve 10.

³⁸⁵ age

³⁸⁶ "Bulgaristan'da 5 Bin Türk Kampta", **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1985, 8.

³⁸⁷ age,8.

³⁸⁸ "Bulgaristan Türklerine Libya'dan Destek", **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1986, 3.

uygulamaya çalışmıştır. 1985'in ortalarına gelindiğinde Bulgar TIR'larının Türkiye'ye ithal mal taşımadaki payı yüzde 12'den yüzde 7,9'a düşmüş³⁸⁹ 1986 Şubat ayında ise artık Bulgaristan'dan elektrik ithaline son verilmiştir.³⁹⁰

Bu gelişmeler ışığında 1986'nın başlarında Devlet Başkanı Jivkov Romanya Cumhurbaşkanı Çavuşesku aracılığı ile Kenan Evren'den bir sınır köyünde olabilecek görüşme isteminde bulunmuştur. Kenan Evren, Devlet Başkanı Jivkov'a *"Sofya tutumunu değiştirmedikçe Türk-Bulgar diyalogunun olamayacağını"* iletmiştir.³⁹¹ Türkiye'nin azınlıklar sorunu gündemde olmaksızın görüşmenin mümkün olamayacağı tavrı devam ederken Bulgaristan da Türkiye'ye yönelik saldırgan ve suçlayıcı tutumunu devam ettirmiştir. 1986 Şubat ayında Bulgar Telgraf Ajansı yayınladığı bildiri: *"Bulgaristan'daki Türklere baskı yapıldığı yolundaki açıklamaların gerçek dışı olduğu"* iddia edilmiştir.³⁹²

Taraflar arasındaki gerilimli ilişkiler nedeni ile ortaya çıkan azınlık konusu dışındaki sorunlar da gerilimi arttırıcı rol üstlenmiştir. Bu sorunlardan biri de bir Bulgar uçağa haciz konulması olmuştur. Bu uçakta ölmüş olan Türk vatandaşa Sofya tarafından tazminat ödenmeyince hukuk kuralları çerçevesinde ilgili Türk makamları tarafından haciz konulmuştur. Hukuki nitelikli olan olay Bulgaristan tarafından siyasi bir nitelik kazandırılmaya çalışılmış³⁹³ olup Türkiye'nin Bulgaristan'a karşı yönelttiği kampanyanın bir parçası olarak nitelendirmiş ve Türk hükümetini şantajcılık ile suçlamıştır.³⁹⁴ Ancak sorun Bulgaristan'ın tazminatı ödemesi ile çözümlenmiştir.³⁹⁵

1986 yılının sonlarına doğru ise Bulgaristan yönetimi esnek bir tavır göstermeye başlayarak ilk kez tarafların istenilen konuda görüşebileceklerini Türk yönetimine iletmiştir. Nitekim taraflar 7 Kasım 1986'da yapılan AGİK toplantısında bir araya gelmişlerdir. Ancak tarafların görüşlerinde herhangi bir değişim olmamış bilinen görüşlerini tekrarlamışlardır.

---

³⁸⁹ "Bulgar Tırlarının yerine Türk Tırı", **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1985, 9.

³⁹⁰ "Karanlık Tehlike Kapıda", **Milliyet**, 18 Eylül 1986, 3.

³⁹¹ "Evren'in Yanıtı Çavuşesku'ya Resmen Verildi.", **Milliyet**, 22 Ocak 1986, 1.

³⁹² **Aydın Tarihi**, 11 Şubat 1986

³⁹³ Lüttem, "1984-1989 Dönemi..." ,149.

³⁹⁴ "Bulgaristan Tazminatı Ödüyor", **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1986,8.

³⁹⁵ "Bulgar Uçağı Serbest", **Milliyet**,24 Temmuz 1986,1.

Türkiye henüz Bulgaristan üzerinde davranışlarını değiştirebilecek bir etki kuramamıştır. Kullandığı uluslararası kamuoyu stratejisini nitekim Bulgaristan da kendi lehine Türkiye'yi suçlayarak kullanmıştır. Her ne kadar Bulgaristan'dan elektrik tüketiminin durdurulması, Türk TIR'larının seferlerinin Romanya üzerinden yapılmaya başlanması gibi öngörülen bir takım tedbirler uygulansa da hedef devlet üzerinde aciliyet zorunluluk duygusu yaratılarak caydırıcı başka yaptırımlara başvurma yöntemi tercih edilmemiştir. Nitekim Başbakan Özal'ın anlayışı paralelinde izlenen *“ticaret ayrı politika ayrı iş”*³⁹⁶ felsefesi istenen çözüme ulaşılmasını zorlaştırmıştır. 1986 Kasım ayına gelindiğinde Bulgar TIR'larının daha ucuza mal taşınması nedeni ile Bulgar TIR'larına öncelik verilmiştir. Bir yandan Türk TIR'larının Bulgaristan'dan başka alternatif yollar ile ulaşımının sağlanması diğer taraftan ise yine de Bulgar TIR'larının mal ihracatında tercih edilmesi yönetimin dış politikaya yansıyan tutarsızlığını belirgin bir şekilde göstermektedir.

1987 yılına gelindiğinde *“Türkiye'ye göç yok”* diyerek sert tavrını koruyan Bulgar yönetiminin 1987 Ocak ayında 103 Bulgar çocuğun Türkiye'de ailelerinin yanına gelmesine izin vermesi³⁹⁷ Türk karar alıcılar üzerinde ilişkilerin yumuşamaya başladığı yönünde bir izlenim yaratmıştır. Nitekim çocukların gönderilmesinin ertesinde, Türkiye katılım düzeyinin düşürüldüğü davetlere uzun bir aradan sonra ilk kez genel müdür vekili düzeyindeki diplomatlarını göndererek yeni gelen Bulgaristan Büyükelçisi'nin davetinde yer almıştır.³⁹⁸ Ancak karar alıcılar üzerinde etkili olan bu ılımlı yaklaşım fazla uzun sürmemiş 26 Nisan'da Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür toplantısına katılan dernek yöneticileri Bulgar yönetiminin gittikçe artan baskılarını Türk yönetimine ileterek yardım talebinde bulunmuşlardır.³⁹⁹ Böylece Bulgaristan'ın herhangi bir tutum değişikliğinde olmadığı anlaşılmıştır.

Bu arada daha Özal'ın söylemleri krizi tırmandırma eğilimine doğru yönelten etmenlerden biri olmuştur. Taraflar arasındaki ilişkiler durağan bir seyir izlerken, gündemde birbirlerine çok fazla atıf yapmadıkları bir süreçte Turgut Özal'ın bir konuşması Bulgaristan yönetimini tetikleyerek Türkiye'ye nota vermesine sebep

---

³⁹⁶ “Hükümet Dış Politikada Sert Taşımacılıkta Esnek”, *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1986,11.

³⁹⁷ *Ayın Tarihi*, Ocak 1987

³⁹⁸ Sofya'ya Mini Jest”, *Cumhuriyet*,17 Ocak 1987,13.

³⁹⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem XVII, Toplantı 2,c.4 (5 Mayıs 1987):48.

olmuştur. Başbakan Özal 17 Ağustosta Bursa’da yaptığı bir konuşmasında:⁴⁰⁰ *“Bunların soydaşlarımızı vermeye niyeti yok. Sayılarının artmasından korkuyorlar, peşlerini bırakmayacağız, sıkıştıracağız, bir hal yoluna koyacağız. Kıbrıs meselesinde olduğu gibi”* diyerek Bulgar yönetiminin Türkiye’ye suçlamasına kanıt oluşturacak ifadeler kullanmıştır. Nitekim Başbakan Özal’ın bu ifadeleri Bulgaristan’ın daha fazla kızmasına neden olurken⁴⁰¹ bir nevi amaçlarını meşrulaştırıcı bir zemin hazırlamaktadır.

Bu arada 21 Aralık 1987 tarihinde yapılan genel seçimlerde Turgut Özal yeniden Türkiye Cumhuriyeti’nin başbakanı olarak görevine devam etmiş Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu’nun yerini ise Mesut Yılmaz almıştır. Kriz ANAP yönetiminin iktidarında devam eden bir süreçte gelişim göstermiştir. Ancak vurgulamak gerekir ki Özal ve Halefoğlu arasındaki krizin sürecinde ortaya çıkan uyumsuzluklar Mesut Yılmaz’ın Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmesi ile belirgin bir şekilde ortaya çıkmamıştır. Örneğin Halefoğlu Dış Türkler konusunda Sovyetleri kızdırmayacak ‘hassas dengeleri’ koruyacak bir tutum izlenmesi kanaatindeyken Başbakan Özal soruna sosyolojik açıdan bakarak Dışişleri Bakanlığı’nın hukuki çerçevede konu ile ilgilendiği söylemlerine ters düşen davranışlarda bulunmuştur.

AYSEL VE ÖZALLAR — Başbakan Turgut Özal tarafından basına tanıtılan Aysel Özgür, TV’den de naklen yayınlanan basın toplantısı sırasında ağladı. Bir ara Semra Özal’ın da gözyaşlarını tutamadığı görüldü. Başbakan Özal, “Semra bütün gece gözy. Anne olmaya bilmem” dedi. (Fotoğraf: Rıza Ezer)

Kriz sırasında karar alıcıların rollerinin belirginleştiği savını bu krizde belirgin bir şekilde görmekteyiz. 1988 yılına gelindiğinde Özal’ın TRT’de Bulgaristan’ın yaptığı baskıyı kamuoyuna anlatma amacı ile yayınlanan “Yeniden Doğmak” isimli diziyi yayından kaldırarak 5 yıldır ailesinden ayrı

yaşayan Aysel Özgür’ü dizinin kapatılması karşılığında Türkiye’ye getirtmiştir. Bu durum basında yumuşama olabileceği kanaatini doğurmuşsa da Türk karar alıcılar Türkiye’nin tutumunu devam ettirdiğini belirtmiştir.⁴⁰² Bu arada Özal’ın krizi tek kişilik şovlara dönüştürmesi de ayrı bir eleştiri konusu olmuştur.

⁴⁰⁰ “Sofya Nota Verdi”, **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1987,16.

⁴⁰¹“ Bulgarian-Turkish Tensions on Minority Rise”, **The New York Times**, 4 October 1987, <http://www.nytimes.com/1987/10/04/world/bulgarian-turkish-tensions-on-minority-rise.html>[20.08.2013].

⁴⁰² Turkey Ends TV Show in ‘Deal’to Pacify Bulgaria” ,**The Guardian**, 2 January 1988,5.

Her ne kadar her iki taraf da birbirlerine karşı suçlamalar da bulunsalar da koşullar el verdiğiğinde aynı zamanda diyalog için bir araya gelebilmişlerdir. Nitekim 23 Şubat 1988’de Dışişleri Bakanları Mesut Yılmaz ve Petar Mladenov Belgrad’ta bir araya gelerek Dostluk Protokolü imzalamışlardır. Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz yaptığı açıklamada protokolün 14 aydır sürdürülen gizli görüşmeler sonunda yapıldığını Bulgaristan’ın tutumunda herhangi bir değişim olmadığını sadece istenilen müzakere sürecinin açıldığını ifade etmiştir.⁴⁰³ Bu protokolle birlikte iki çalışma grubu oluşturulmasına karar verilmiştir. Buna göre çalışma gruplarından birincisinin ikili ilişkilere çözüm bulması amaçlanırken ikincisini ise ekonomi, ticaret, turizm, kültür gibi konularda ilişkilerin güçlendirilmesi için kurulması tasarlanmıştır.⁴⁰⁴

Ayrıca protokolde Türkiye için asıl önemli olan nokta Helsinki Nihai Senedi’nin hükümlerine tam olarak uyulacağına dair tarafların beyanları olmuştur. Böylelikle Türk azınlığın haklarının korunması sağlanabilecektir. Türk tarafı için önemli olan da bu olmuştur. 23-15 Mart 1988 tarihleri arasında düzenlenen İKÖ dışişleri bakanları toplantısında da Bulgaristan’ın söz konusu protokolü imzalamasından duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.⁴⁰⁵ Bu anlamda Bulgaristan’ı kınayan bir bildirimde bulunulmamış taraflar protokole uyulmaya davet edilmişlerdir.

Taraflar öngördükleri çalışma toplantısını 10 Mayıs tarihinde yapmışlardır. Nitekim bu toplantıda Türkiye’de insani konuları görüşme çabası içinde olurken Bulgaristan tarafı ise 1983 yılında 150 milyon dolar olan 1987’ye gelindiğinde 40 milyon dolara kadar düşen toplam ticaret hacminin artırılması konularına ağırlık vermiştir.⁴⁰⁶ 23 Mayıs 1988 tarihinde Bulgaristan ile yaşanan gelişmelere paralel olarak Türk hükümeti Bulgaristan’ın azınlıklara yönelik baskısını aşamalı olarak uluslararası platformlarda anlatma girişimlerini azaltma kararı alırken Bulgar yönetimi ise azınlığa yönelik kolaylıklar sağlayacağına dair taahhütlerde bulunmuştur. Uygulamada ise bir takım düzenlemelere gidilmiş taraflar karşılıklı olarak

---

⁴⁰³ “Sofya ile Protokol”, **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1988, 1 ve 10.

⁴⁰⁴ “Bulgaria, Turkey Sign Protocol On Good Neighborly Relations”, **Associated Press**, 23 February 1988, <http://www.apnewsarchive.com/1988/Bulgaria-Turkey-Sign-Protocol-On-Good-Neighborly-Relations/id-26339600de6c648ea16bcd047cfaafd> [20.08.2013].

⁴⁰⁵ **Resolution No. 42/17-Pon The Plight Of The Turkish Muslim Minority In Bulgaria**, The Seventeenth Islamic Conference Of Foreign Ministers Session Of Islamic Solidarity With The Uprising Of The Palestinian People Amman - Hashemite Kingdom Of Jordan 3 - 7 Sha’ban 1408h , 21-25 March 1988.

⁴⁰⁶ “Önce İnsani Konular”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1988, 12.

büyükelçilik ve konsolosluk binalarının yenilenmesi ve genişletilmesine ilişkin karşılıklı konulan kısıtlamalara yapılan gizli bir protokolle son vermişlerdir.⁴⁰⁷ Taraflar yine öngörülen protokol gereğince 21 Temmuz 1988 tarihinde bir araya gelmişlerdir. Yapılan toplantıda temel amaç “devlet başkanlarının ziyaretlerini de içerecek şekilde ilişkilerin 1984 yılı öncesi düzeyine getirmek” olmuştur.⁴⁰⁸ Nitekim Türk yetkililere göre başlatılan diyalog sorunların çözümü için temel oluşturmuştur.⁴⁰⁹ Genel olarak kriz sürecini içeren 1986, 1987 ve 1988 yıllarında Türkiye'nin ilişki seviyesi 1985'teki kadar gergin olmamıştır. Türkiye, 1986 ve 1987 yıllarında iç meselesi olan güneydoğu sorununa yönelirken 1988 yılında anlaşılacağı üzere Bulgaristan'ın saldırgan stratejisinin bir parçası olan zaman kazandırma taktiğine farkında olmaksızın uyum sağlamıştır. Böylece Bulgaristan yönetimi konunun gündem dışı tutulmasını sağlayarak Türkiye'nin üzerinde yaratmış olduğu uluslararası kamuoyu baskısını azaltmayı amaçlamıştır. 1989 yılına gelindiğinde ise Bulgaristan'ın tasarlamış olduğu krizin son aşaması olan göç ettirme eylemi iki ülke arasındaki ilişki seviyesini gerginleştirerek tırmanma evresine geçilmiştir.

Bu bağlamda 1988 yılının olumlu görünen seyri Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'ın 25 Aralık 1988'deki açıklamaları ile istenen çözüm olan Bulgar yönetimin Türk azınlığın hak ve statülerini korumada bir değişime gitmediği belirtilmiştir. Mesut Yılmaz'ın ifadesi ile:⁴¹⁰ “Belgrad'ta imzalanan protokolden bu yana Bulgar makamlarının eski tutumlarında ısrar etmeleri sonucunda ilişkilerde bir ilerleme sağlanamadığını üzülerken vurgulamak zorundayım...”

⁴⁰⁷ “Bulgaristan’la Sessiz Uzlaşma”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1988, 1.

⁴⁰⁸ “Türk-Bulgar Çalışma Grupları Toplandı”, **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1988, 11.

⁴⁰⁹ “Herkes Pasaport Verin”, **Milliyet**, 23 Temmuz 1988, 9.

⁴¹⁰ “Türk-Bulgar İlişkileri Çıkmaza Girdi”, **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1988, 1.

1989 yılına gelindiğinde Bulgaristan'dan Türk azınlığın sınır dışı işlemlerine başladığını görmekteyiz. Bu süreçte bilinçlenen Türk azınlık açlık grevleri, protesto yürüyüşleri ile Bulgar hükümetinden haklarını talep etmişlerdir. Bulgaristan yönetimi ise bu duruma paralel olarak örgütlenen Türk azınlık üzerinde baskısını giderek artırmıştır. Türk hükümeti de söz konusu baskının artması üzerine benimsediği strateji olan uluslararası platformlarda azınlığın sorunlarının duyurularak Bulgaristan'ı diyalog için uzlaştırma girişimlerine devam etmiştir. Bu bağlamda Türkiye 13-16 Mart tarihleri arasında Riyad'ta yapılan İKÖ Dışişleri Bakanları toplantısında Türk azınlığı destekleyen bir karar alınmış bu karara göre Bulgaristan'ın baskı politikasını sürdürmesi halinde ekonomik yaptırımlara başvurulması çağrısında bulunulmuştur.⁴¹¹ 19 Nisan AGİK Enformasyon Forumunda ise Avrupa ülkeleri nezdinde Bulgaristan şikâyet edilmiştir.

12 Mayıs 1989'a kadar sınırlı sayılarda gönderilen kişilerin sayısı 10 Mayıs'ta çıkarılan pasaport yasası ile hızla artmaya başlamıştır. 21 Mayıs günü 72 kişi zorla göç ettirilmiş 23 Mayıs tarihinde basına yansıyan haberlerde öldürme olaylarına rastlanmıştır. Öldürme olaylarını hükümetin doğrudan öğrenme imkânı olmamıştır. BBC Türk Dışişleri Bakanlığı'nı aramış, Bulgaristan Türkleri Avrupa'yı arayarak durumdan haber etmişlerdir.⁴¹² Öldürme olayları karşısındaki bilgi eksikliği durumunda olayların Türk karar alıcılar tarafından doğrulanması 24 Mayıs günü mümkün olmuştur. Şiddetin seviyesinin yükselmesi durumunda karar alıcıların henüz bilginin doğrulanması aşamasında olması kamuoyu ve muhalefet tarafından hükümete yönelik ağır eleştirilere yol

⁴¹¹ Resolution No.39/18-P On The Plight Of The Turkish Muslim Minority In Bulgaria, The Eighteenth Islamic Conference Of Foreign Ministers (Session Of Islamic Fraternity And Solidarity) Riyadh, Kingdom Of Saudi Arabia, 6-9 Sha'ban 1409h ,13-16 March 1989.

⁴¹² "25 Soydaşımız Öldürüldü", Tercüman, 24 Mayıs 1989, 8.

açmıştır. Toplum tarafından “Sadece Naim ve Aysel için yapılanlar yetmez” denilirken DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel "Biz 70 Milyon

olana kadar Bulgar mezalimi karşısında 70 Türk kalmayacak”⁴¹³ şeklinde hükümetin olaylar karşısındaki yavaş tutumu eleştirilmiştir. Şiddet olayları devam ederken gelenlerin sayısı ise 140’a ulaşmıştır. Pasaport yasaasının çıkarılmasından sonra azınlıklara yapılan şiddetin seviyesinin yönetimin azınlığı öldürmeye varacak derecede ileri gitmesiyle tehdit seviyesinin yükseldiği **tırmanma evresine** geçilmiştir. 24 Mayıs tarihinde Türk karar alıcılar AGİK öncesi planlanan toplantı ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşar yardımcısı Ayhan Kamel’in Bulgaristan’a yapacağı ziyaret iptal edilmiştir. Konunun daha önceden de benimsendiği ve uygulandığı üzere uluslararası platformlarda gündeme getirilmesi kararlaştırılmıştır. 25 Mayıs tarihinde ise tüm TBMM üyeleri Bulgaristan’ı kınadığını bildiren bir önerenin dünya kamuoyuna sunulmasını kararlaştırmışlardır.⁴¹⁴ Yine 25 Mayıs tarihinde Müsteşar yardımcısı Büyükelçi Turgay Özçeri NATO üyesi ülkelerle bağlantısız ülkelerin büyükelçilerini Dışişleri Bakanlığı’na davet ederek ilgili açıklamalarda bulunmuştur.⁴¹⁵ Cumhurbaşkanı Kenan Evren ise; Başbakan Turgut Özal, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay, Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ve Milli Savunma Bakanı Safa Giray’ı Çankaya Köşkü’ne davet ederek NATO zirvesini görüşmüşler bu zirvede aynı zamanda Bulgaristan’ın azınlığa yönelik baskıları da ele alınmıştır.⁴¹⁶ 27 Mayıs tarihinde ise öngörüldüğü üzere Başbakan Özal azınlık sorununu NATO’nun gündemine getirerek yardım talebinde bulunmuştur.

Tırmanma evresinde görüldüğü üzere uygulanacak strateji yeniden gözden geçirilmekte karşı tarafın algısı doğrultusunda hangi seçeneklere vurgu yapılacağı belirlenmektedir. Bu bağlamda 1988 yılında aşamalı olarak uluslararası gündeme

⁴¹³ “Özal, Türk’ün Şerefini Korum”, **Tercüman**, 25 Mayıs 1989, 1.

⁴¹⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem XVIII, Toplantı1, c.28 (25 Mayıs 1989):3.

⁴¹⁵ “Sofya’dan Zorunlu Göç”, **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1989, 12.

⁴¹⁶ “Köşkte Zirve”, **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1989, 12.

sorunun gündemden düşürülmesi kararı tekrar sorunun uluslararası gündeme taşınarak baskıyı aşamalı artırma stratejisine başvurulmuştur. Alınan kararların tırmanma evresinden önceki düzeyden fazla olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim karar alıcıların daha aktif olmaları gereken bir evreye girdiği anlaşılmaktadır. Tırmanma evresinde hedef devletin istenen yönde davranması için ne yapılabilir sorusuna yanıt olarak

Türk karar alıcıları herhangi bir ekonomik ve diplomatik yaptırım seçeneğini bir alternatif olarak görmemişler ve benimsenen strateji gözden geçirilerek uygulanmasına devam edilmiştir.

30 Mayıs tarihinde ise en nihayetinde Türkiye'nin azınlığın gönderilmesi istemi gerçekleşmiş ve Jivkov Türkiye'ye sınırlarını açması çağrısında bulunmuştur. Fakat Jivkov'un izlediği stratejisi çerçevesinde Türkiye'nin istemi tam olarak karşılanmamıştır. Bununla birlikte 31 Mayıs tarihinde Başbakan Özal: *"soydaşlarımızı bir bavulla yolluyorlar. Bunların malı, mülkü, arazisi ne oldu? Kime verdin? Biz bütün bunları müzakere etmeye hazırız. Bizim sınırlarımız açıktır"*⁴¹⁷ diyerek Devlet Başkanı Jivkov'u bir göç anlaşması yapmaya davet etmiştir. Böylece 1 Haziran'dan itibaren Viyana ve Belgrad üzerinden gerçekleşen göç hareketi Türkiye'nin sınır kapıları üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır.

Türk karar alıcıları bu evrede yaptıkları risk değerlendirmesi sonucunda sınırı açma kararı almışlardır. Bu kararın alınmasında Başbakan Özal'ın söylemleri doğrultusunda hareket edilmiştir. Ayrıca daha önce de ifade edildiği gibi Başbakan Özal dış politikada aktif olunması gerektiği inancındadır. Aktif olanın yolu da bir takım riskleri göze alarak olmaktadır. Ancak kararın alınmasında sırasında yetersiz bilgi durumu söz konusu olmuştur. Bu da sınırların açılması kararında etkili olan bir faktör olmuştur. Nitekim bu yetersiz bilgi nedeni ile gelebilecek kişi sayısı öngörülemediği bu durumda Türkiye açısından krizi tırmandıran bir faktör olmuştur.

⁴¹⁷ "Soydaşlarımıza Kapımız Açıktır", **Tercüman**, 31 Mayıs 1989,8.

Belirtmek gerekir ki Turgut Özal'ın sınırların açılması kararına muhalefetten de bir tepki gelmemiş aksine bu kararı muhalefet de desteklemiştir. DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel

“Türkiye'nin sinesi soydaşlarına açık olmalı”⁴¹⁸, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü de “Hükümetin davranışlarını destekliyoruz”⁴¹⁹ diyerek bu kararı desteklemiştir. Bu anlamda bürokratik bir engel ile karşılaşılmadan halkın ve ulusal basının desteği ile sınırların Türk azınlığa (soydaşlara) açılması kararı “istenen” şekilde yürütülmüştür.

Tırmanma evresinde Türkiye benimsediği stratejiyi ülkeler ve uluslararası kuruluşlar nezdinde destek arayışları çerçevesinde uygulamaya devam etmiştir. 31 Mayıs'ta AGİK'te Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz bu konuya geniş bir şekilde yer vermiştir. Söz konusu toplantıya Bursa'dan Türk Göçmenler Federasyonu'nun getirdiği Bulgaristan'dan kaçan 10 kadar Türk de katılmıştır. Bu konuşmada Mesut Yılmaz Todor Jivkov'un sınırların açılması çağrısını ülkenin içindeki Türk azınlığının varlığını itiraf ettiği şeklinde yorumlamıştır.⁴²⁰ Bulgar delegasyonu ise Türkiye'yi “Pantürkizm” ile suçlamıştır. AGİK sonrasında Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz Batı'nın ilgisizliğinden yakınmış üye ülkelerin tutumunda bir değişim olup olayların katliam boyutuna dönüşmesi karşısında bunun yetersiz olduğu belirtilmiştir.⁴²¹ Tırmanma evresinde Türk azınlığın varlığının tanınmaması, sorunun Bulgaristan'ın içişleri ile ilgili olarak görülmesi Türk karar alıcılarını zorlayan faktörler olmuştur. Bu durumda da daha fazla baskı kurma yöntemi tercih edilmiştir. Bulgaristan yönetimi de baskılar üzerine karşı saldırıda bulunarak kendisinin haklı olduğunu geliştiren savlar üretmeye ve haklılığını kanıtlayacak girişimlerde bulunma çabasına girmiştir. Bu arada Başbakan Özal'ın 30 Mayıs'taki göç anlaşması çağrısına Bulgar hükümeti 9 Haziran tarihinde yanıt vermiştir. Dışişleri Bakanı Mladenov Türkiye'nin sınırlarını açmasının olumlu karşılandığını, bunun iki ülke arasındaki birçok sorunun

⁴¹⁸ “Demirel: Türkiye'nin Sinesi Soydaşlarına Açık Olmalı”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1989, 1.

⁴¹⁹ “İnönü: Sofya ile Sorun Çözülmeli”, **Cumhuriyet**, 31 Mayıs 1989, 1.

⁴²⁰ “AGİK'te Söz Düellosu”, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1989,1 ve 12.

⁴²¹ “Yılmaz, Vahşeti Anlattı”, **Milliyet**, 2 Haziran 1989,13.

çözümü için başlangıç koşulları yarattığını bildirmiştir.⁴²² Bu açıklama Türk yönetimi tarafından demagoji olarak nitelendirilmiştir. Başbakan Özal, Bulgaristan'a "göndersinler alırız" çağrısını Jivkov'un sınır açma kararına dek yinelemiştir. Ancak gereken hazırlıklar yapılmamış, nitekim Türk yönetimi hazırlıksız bir sürece girmiştir. Sınır açma kararının bir alt yapısı olmayıp söylem düzeyinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum gelen göç akımı karşısında Türkiye açısından krizi gittikçe tırmandıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Günde 2000'den fazla kişinin gelmesi yönetimi zor durumda bırakmıştır. Gelen kişiler eğer akrabaları varsa onların yanlarına gönderilmiş yoksa da okullarda, çadırlarda beklemeye alınmışlardır. Bu arada Başbakan Özal: "Sayın Jivkov da gelsin ona GAP'ı gezdireyim, akli başına gelir"⁴²³ gibi söylemlerine devam ederek sınırın açık tutulması kararı uygulanmaya devam etmiştir. Bulgaristan'ın göç anlaşmasına yanaşmaması durumunda ise Başbakan Özal "Söz veriyorum, eğer görüşmezlerse başlarına korkunç sorunlar açacağım. Türkler bir kere kızdı mı onları durdurmak imkânsızdır" şeklinde söylemlerini sürdürmüştür.⁴²⁴ 12 günlük bir süre içerisinde 12 bin kişinin gelmesi ile Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz 12 Haziran tarihli bir konuşmasında "ümit ediyorum sınırın kapatılmasına ihtiyaç kalmaz" diyerek ilk kez sınırın kapatılması olasılığında bahsetmiştir.⁴²⁵ 12 Haziran'da Başbakan Turgut Özal, Genel Kurmay Başkanı Necip Toruntay ile görüşerek sınır güvenliği konusunda bilgi almıştır. Bu aşamada askeri önlemler alma gündeme gelmiş olup ciddi tehdit algısı söz konusudur. Nitekim 13 Haziran'da Milli Savunma Bakanı Safa Giray: "Ordumuz ayaktadır. Görevinin başındadır. Gereken ne önlem lazımsa hepsini alır. Gereğini yapar" demiştir.⁴²⁶ Ancak herhangi bir askeri önlem alma seçeneği görünürde tercih edilmemiştir. Bu evrede Bulgaristan'ı ikna etmek için bir göç anlaşması yapılması gerekliliği konusunda gelen kişilerin oranı ile birlikte sınırlı zaman, tehdit algısı ve askeri çatışma olasılığının yoğun

⁴²² **Ayın Tarihi**, Haziran 1989

⁴²³ "Liderlerden Sofya'ya Tepki", **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1989, 10.

⁴²⁴ "2.000 Turks Flee Ethnic Strife In Native Bulgaria" 13 June 1989, **The Toronto Star**, A15

⁴²⁵ "Zorunlu Göç Kısıkaçı", **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1989, 1.

⁴²⁶ "Hükümet Tam Bir Şaşkınlık İçinde", **Tercüman**, 14 Haziran 1989, 9.

olarak hissedilmektedir. Ayrıca Özal hükümeti muhalefet tarafından eleştirilere maruz kalmaya başlamıştır. Örneğin Süleyman Demirel Bulgaristan'ın iktidarın tutumunu caydırıcı ve cesaret kırıcı bulamayıp kafalarına koyduklarını gerçekleştirdiğini belirtirken⁴²⁷ SHP genel sekreteri Deniz Baykal hükümetin miting kararının Kıbrıs için düzenlenen “*ya taksim ya ölüm*” mitingleri gibi milliyetçi duyguları tatmin etmekten öteye gidemeyeceğini ifade etmiştir.⁴²⁸ İlişkiler gittikçe gerginleşirken Türk hükümeti stratejisini değerlendirerek henüz sınır kapatma kararını vermemiş aksine Bulgar hükümetinin göçü arttırması Türkiye’yi güç durumda bırakacak bir siyasi tuzak olarak değerlendirilmiştir.⁴²⁹ Bu nedenle henüz sınırların kapatılmasına karar verilmemiş diplomatik yollar ile sorunun çözümünü sağlamak amacı ile 15 Haziran tarihinde Türk yönetimi Bulgaristan’a karşı diplomatik girişimlerini arttırmıştır. Bu bağlamda 15 Haziran’da Başbakan Özal, BM Mülteciler Yüksek Komiseri’nin de katılacağı bir görüşme çağrısında bulunmuştur.

16 Haziran ise tarihinde yabancı gazeteciler ile olay yerine gitmeye karar vermiştir. Dışişleri Bakanlığı ise Yabancı Misyon şeflerini Edirne’ye davet etmiştir. Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ise konunun BM Genel Kurulu belgesi olarak yayımlanması ve bölgenin barış ve istikrarını etkileyecek potansiyele sahip durumun Güvenlik Konseyi üyesi ülkelerin dikkatini çekmesi istemini içeren bir mektubu BM Genel Sekreteri Javier Perez De Cuellar’a iletmiştir.⁴³¹ 18 Haziran tarihinde Bulgar Başbakan Atanassov önkoşulsuz olarak görüşülebileceğini

⁴²⁷ “Zorunlu Göçte Rekor Gün”, **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1989, 14.

⁴²⁸ “Özal: Göçmenlerin Hepsini Alırız”, **Cumhuriyet**, 14 Haziran 1989, 13.

⁴²⁹ “Sofya’dan Siyasi...”, 13.

⁴³⁰ “Özal Sets Terms For Refugee Talks”, **The Guardian**, 19 June 1989, 6.

⁴³¹ **General Assembly**, Elimination of All Forms Of Racial Discrimination, Elimination Of All Forms Of Religious Intolerance, Letter Dated 19 June 1989 from The Permanent Representative Of Turkey to The United Nations Addressed To The Secretary-General, A/44/330, 19 June 1989.

söylemiştir. Başbakan Özal ise önkoşulsuz, gündemsiz bir konuşmanın faydası olmayacağını belirtmiştir.⁴³²

Genel olarak tırmanan kriz karşısında daha çok üçüncü

aktörlerin desteğini sağlamaya yönelik girişimlerin arttırıldığı söylenebilir. Türkiye bu girişimlerini arttırırken bir yandan da sorunun uluslararasılaştırılmasında yalnız kalmıştır. 21 Haziran tarihinde Başbakan Özal Ankara'daki yabancı misyon şeflerini Başbakanlıkta ağırlarken Sovyetler Birliği, Çekoslovakya ve Demokratik Almanya temsilci göndermemiştir. 24 Haziran tarihinde Taksim meydanında Anavatan Partisi tarafından muhalefet partilerinin de katıldığı miting düzenlemiştir.

Bu mitingde halk, "ordu Sofya'ya" şeklinde tezahüratta bulunmuştur.⁴³³ Haziran ayında gerçekleştirilen AGİK İnsani Boyut Konferansında ise istenen şekilde bir bildirinin

yayımlanması söz konusu olmamış ve çözüm sağlanamamıştır.

Türkiye sınır dışı edilen Türkleri kabul etmekle Bulgaristan ile krizi çözmemiş aksine kriz Türkiye açısından tırmanan bir evreye geçmiştir. Haziranın sonlarına doğru göç ile gelenlerin sayısı 100 bine ulaşmış bu durum da karar alıcılar üzerinde endişe ve strese yol açarak Bulgaristan'ı bir göç anlaşmasına zorlaması için daha etkin kararlar alınması gerektiği kanaatini oluşturmuştur. Bu bağlamda benimsenen stratejinin Bulgaristan yönetiminde tutum değişikliğine yol açacak şu politikaların benimsenmesi üzerinde durulmuştur:⁴³⁴

- NATO Siyasi Komitesi'nde ekonomik, kültürel, sportif ambargolar uygulanmasını talep edilmesi,

⁴³² "Sofya Zor Durumda" Cumhuriyet, 19 Haziran 1989,1.

⁴³³ "Bulgarian Refugees Fight To Rebuild In Turkey", The Sunday Star,25 June 1989,H2.

⁴³⁴ "Bulgaristan'a Üçlü Atak", Tercüman, 26 Haziran 1989,8."Sofya için Yaz Atağı" Cumhuriyet, 26 Haziran 1989, 1.

- Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ve Başbakan Turgut Özal'ın ülkeler nezdinde “ekspres kulis” ziyaretleri yapması,
- BM Güvenlik Konseyi'nin toplantıya çağrılması,
- AT üye ülkeleri diplomatik, ekonomik, kültürel yaptırımlarda bulunmaya çağrılması,
- Sovyetlerin Bulgaristan üzerinde etkili olması sağlamak.

Tehdit algısının yükselmesi neticesinde stratejinin işlerlik kazandırılması çabasında iken gündemde ister istemez savaş olasılığı

riski de doğmaktadır. Nitekim Genel Kurmay Başkanı 25 Haziran'da sınırdaki güvenlik önlemlerinin gözden geçirildiğini her zaman için silahlı kuvvetlerin savaşa hazır olmak zorunda olduğunu ifade etmiştir.⁴³⁵ Bu bağlamda Türk hükümeti Bulgaristan yönetiminin tutumuna savunan taraf olarak Bulgaristan yönetimi Türkiye'ye karşı şiddet kullanımına gitmediği sürece Türk hükümeti sorunun siyasi araçlar ile çözülmesi önceliğinde olmuştur.

25 Haziran'dan itibaren Türkiye'nin yukarıda bahsedilen sorunun uluslararasılaştırılması

stratejisinin daha yoğun bir şekilde uygulanmaya çalışıldığını görmekteyiz.

26 Haziran tarihinde AT Türk Hükümeti'nin talepleri

doğrultusunda 26 Temmuzda imzalanması planlanan ekonomik ve ticari işbirliği anlaşmasını askıya almıştır. 27 Haziranda yayınlanan AT Topluluk zirvesi ortak bildirgesinde isim vermeden Bulgaristan yönetimi kınanmıştır. Topluluğun isim vermeksizin Bulgaristan'ı kınamasında Yunanistan'ın talebi etkili olmuştur. Bu anlamda Türkiye'nin sorun ile mücadele ederken görüşlerinin tam olarak benimsetememesinde Yunanistan önemli bir faktör olmuştur.

⁴³⁵ “Turkey Starts Diplomatic Offensive”, **The Christian Science Monitor**, 28 June 1989, 3.

Türkiye, Bulgaristan'ın üyesi olduğu Varşova Paktı'nın lideri konumundaki Sovyetler Birliği nezdinde de girişimlerde bulunulmuştur. 21 Haziranda Mesut Yılmaz Sovyetlerin Ankara büyükelçisi Çernişev ile görüşme yapmış Çernişev önce Moskova'ya ardından da Sofya'ya giderek Sovyetlerin sorunun çözümü için mekik diplomasisi başlatma rolünü üstlenmiştir.⁴³⁶ Sofya'dan sonra tekrar Mesut Yılmaz ile görüşen Çernişev, Türkiye ve Bulgaristan arasında arabuluculuk rolü üstlendiğini Moskova'nın Bulgaristan'ın ve Türk yönetiminin de da buna razı olduğunu ifade etmiştir. 27 Haziran tarihinde Mesut Yılmaz Türkiye'nin göçün durmasını ve tarafların bir göç anlaşması için müzakere masasına oturmaları istemini Çernişev'e iletmiştir. Çernişev ise Bulgaristan'ın istemi olan Türkiye'nin Müslüman azınlığa baskı yapıldığı iddialarına ve iç işlerine müdahalesine son vermesini Türkiye'ye iletmiştir. 18 Temmuz tarihinde Mesut Yılmaz ile Çernişev tekrar bir araya gelmişler ve Çernişev Bulgar hükümetinin tutumunda bir değişim olmadığını söylemiştir. Çernişev'in girişimleri sonuçsuz kalmış bu girişimler Türk karar alıcıları tarafından *“dünya kamuoyunda mesnetsiz ümitler yaratılarak konuyu uluslararası gündemden düşürebilmek için bir araç olarak kullanılması”* olarak yorumlanmıştır.⁴³⁷ 2 Ağustosta ise Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Gorbaçov Ankara Büyükelçisi Çernişev aracılığı ile Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e *“Bulgaristan'ın zorunlu göç konusunu Türkiye ile görüşmeye hazır olmadığını”* iletmiştir.⁴³⁸ Türkiye'nin Bulgaristan üzerinde etkili olabilecek Bulgaristan'ın ittifak üyesi olduğu SSCB aracılığı ile büyük güç desteğinin sağlanması girişimleri etkisiz kalmıştır.

Bu nedenle Bulgaristan üzerinde etkili olabilecek uluslararası kuruluşlar aracılığı ile etki mekanizması kurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda NATO Türkiye'nin destek bulduğu bir kuruluş olarak varlık göstermiştir. NATO tarafından Bulgar Hükümeti 9 Ağustos tarihinde Bulgaristan AGİK belgeleri uyarınca üstlendiği yükümlülüklerle uymaya çağırın bir bildiri yayınlamıştır.⁴³⁹ Ancak bu bildirin yayınlanmasını Yunanistan oldukça zorlaştırmış ve bildiri Yunanistan'ın bir dipnot koyması ile yayımlanabilmiştir.

---

⁴³⁶ “Sovyetler Devrede”, **Tercüman**, 27 Haziran 1989, 1 ve 8.

⁴³⁷ “Sovyet Girişimi Yine Sonuçsuz”, **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1989, 8.

⁴³⁸ “Sofya'dan Kesin Ret”, **Cumhuriyet**, 3 Ağustos 1989, 1.

⁴³⁹ Yunanistan dipnotunda insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel düzeyde bulunması gerekliliğini belirtmiştir. “Ethnic Turks in Bulgaria”, (**NATO and Department of State Statement**), <http://www.accessmylibrary.com/article-1G1-8139879/ethnic-turks-bulgaria-nato.html> [22.08.2013].

8 Ağustos tarihinde ise Türkiye Sofya'yı protesto amacıyla burada yapılacak olan AGİK toplantısına katılmayacağını açıklayarak sorunun Güvenlik Konseyi'ne götürülmesi için üye ülkeler ile temalarının sürdüğünü söylemiştir.⁴⁴⁰ Konuyu Güvenlik Konseyine götürme konusunda üç seçenek üzerinde durmuştur:⁴⁴¹ 1) Konseyden bir karar çıkartmak, 2) Konsey başkanının bir açıklama yapmasını sağlamak, 3) Konseyin bir toplantı yapmasını sağlamak. Ancak gelişen süreç içerisinde Güvenlik Konseyi'ne başvurmanın Türkiye aleyhine bir takım sonuçlar doğurabileceği endişesi nedeni ile bu seçenek tercih edilmemiştir.

15 Ağustos tarihine gelindiğinde Bulgar hükümetinin tutumunda bir değişiklik olmamış Türkiye'yi hala uluslararası kampanyalar yaparak Bulgaristan'ı kötüleme çabası içinde olduğunu savunmuştur. Bu anlamda 25 Haziran'dan 20 Ağustos tarihine kadar Türkiye'nin Bulgaristan'ı uluslararası alanda yalnız bırakabilmesi pek mümkün olmamış ve bir göç anlaşması yapması için ikna edilememiştir. Sınırın açıldığı 1 Haziran'dan sınırın kapatıldığı 22 Ağustos tarihine kadar 300 bin kişi gelmiştir. Bu durum Türkiye için karar almaya zorlayan, krizi tırmandıran bir faktör olarak belirlemiştir.

17 Ağustosta Bulgaristan'dan gelenleri taşıyan trenin girişine izin verilmemiştir. Bu trenin alınmaması üzerine sınırın kapatılacağı olasılığı gündeme gelmiş fakat Devlet Bakanı Ercüment Konukman bu iddiaları asılsız ve Bulgar provokasyonu olarak nitelendirmiştir.⁴⁴² 19 Ağustos günü Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz kitle halinde geçişlerin bazı sakıncalar doğurduğunu fakat sınır kapılarının kapatılmasının söz

⁴⁴⁰ "Yılmaz: Güvenlik Konseyi'ne Gideceğiz", **Cumhuriyet**, 9 Ağustos 1989, 14.

⁴⁴¹ "Yılmaz BM'de Sofya'yı Zorlayacak", **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1989, 10.

⁴⁴² "Utanç Trenine Kapıkule'de Engel", **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1989, 8.

konusu olmadığını söylemiştir.⁴⁴³ Ancak 19 Ağustos 20 Ağustosla başlayan gece yapılan Bakanlar Kurulu toplantısı ile sınır kapılarının kapatılarak vize uygulamasına geçilmesine karar verilmiştir. Hükümet tarafından gelebilecek kişi sayısı en nihayetinde en fazla 300 bin olarak tahmin edilmiş ve bu rakama ulaşılması ile sınır kapatma kararı verilmiştir. Böylece yoğunlaşan göç akımı ile beraber okulların açılmasının ve kış mevsiminin yaklaşmasıyla bu insanlara acil olarak yer bulunması gerekliliği, uluslararası alanda yürütülen tüm girişimlere rağmen Bulgar hükümeti üzerinde bir tutum değişikliği yapılamaması, uygulanan stratejinin istenen sonucu henüz vermemesi karar alıcıların algılamalarını etkileyerek dış politika amaçlarının gerçekleştirilmesini yönlendirmiştir. Ulusal sınırlılıklar, uluslararası alandaki koşullar ile birleşince izlenen strateji istenen değişimi yaratmakta yetersiz kalmıştır. Sınır kapatma kararının Türk yönetimi tarafından Bulgaristan yönetimini bir göç anlaşması yapmaya zorlamak için alındığı bu kararın alınmasında bölünmüş aileler önceliği oluşturduğu⁴⁴⁴ ifade edilmiştir. Ayrıca bu kararın alınmasında içte işsizlik sürerken göçmenlere sağlanan kolaylıklar da toplumda kızgınlığa yol açmaya başlaması da etkili olmuştur.⁴⁴⁵

Türk hükümetinin göreceli olarak sahip olduğu güç, hedef devleti ikna etmede yetersiz kalmıştır. Nitekim saldırgan devlet Bulgaristan ulusal ve uluslararası koşulları değerlendirerek Türk yönetiminin zayıflığına kanaat getirdiği anda tasarladığı krizi eyleme geçirmiştir.

Neoklasik realizmin temel savlarından biri olan göreceli güç kavramı çerçevesinde Türkiye hedef devleti ikna edememiş ve gücü söylem düzeyinde kalmıştır. Sadece güç dağılımı bu krizi incelemek için yeterli değildir. Bu açıdan yapısal sınırlandırmalar da krizi şekillendiren önemli etmenlerden birini oluşturmuştur. Tarafların farklı kutuplarda yer almalarının da sonucu olarak bu krizin sistemi etkileyerek iki kutbu karşı karşıya getirmesine izin verilmemiştir.

---

⁴⁴³ “Ankara’da Önlem Hazırlığı”, **Cumhuriyet**, 20 Ağustos 1989, 8.

⁴⁴⁴ “Ankara to Restrict Flow Of Refugees”, **The Guardian**, 22 August 1989, 8.

⁴⁴⁵ “Border Closing Stirs Criticism”, **The Christian Science Monitor**, 29 August 1989, 4.

Başbakan Özal'ın söylemleri, uluslararası sistemi algılayışı, hedef devletin zayıf olarak yani ekonomisinin en nihayetinde tüm Türk azınlığı gönderirse çökeceği anlayışı krizi şekillendirmiştir. Neoklasik realizmin öngördüğü üzere ulusal ve uluslararası sınırlandırmalara paralel olarak liderin inançları algılamaları da dış politika davranışlarını belirlemektedir. Böylece karar alıcı Başbakan Özal'ın gerek muhalefet gerekse Dışişleri Bakanlığı ile uyum içinde çalışarak etkin çözümler aramak yerine milliyetçi söylemleri ile risk alan yapısına uygun bir şekilde hareket etmesi Türkiye aleyhine krizi tırmandıran bir faktör olmuştur.⁴⁴⁶

Nitekim Bakanlar Kurulunda alınan sınır kapatma kararı da kurul kararı olmayıp Başbakan Özal'ın kararı olmuştur. Bu nedenle sınırın açılma kararını destekleyen muhalefet bu karara

çok sert tepkilerde bulunmuştur. DYP, Başbakan Özal hakkında gensoru önergesi verirken SHP'de bu gensoru önergesini destekleyeceğini belirtmiştir. Sadece muhalefet tarafından değil ANAP içerisinde dahi bir uyum söz konusu olmamıştır. 17 Ağustos tarihinde trenin geçişine izin verilmediğinde sınırların kapatılacağı iddialarını provokasyon olarak nitelendiren göçün içteki organizasyonundan sorumlu Devlet Bakanı ERCÜMENT KONUKMAN dahi *"bu kararın uygulanan politikadan geri adım sayılacağını"* ifade ederek karara karşı çıkmıştır.⁴⁴⁷ Nitekim 4 yıldır Başbakan Özal *"kucağımız açıktır"* diyerek krizin başından beri Türk azınlığın hak ve statüsünü Türkiye'nin ulusal sınırları dâhilinde çözümlenme amacıyla olmuştur. Bu durum da sonucu öngörülemez bir kararın verilmesine yol açarak Başbakan Özal'ın söylemlerine ters düşmesine yol açmıştır. Bulgar baskısını II. Dünya Savaşı'nda Yahudilere yapılan soykırım ile özdeş tutan Başbakan Özal sınır kapatma kararı ile *"Yahudileri Hitlerin eline bırakan"*⁴⁴⁸ bir karar almıştır.

Bulgar hükümeti de bu kararı kınayarak Türk hükümetinin önceki beyanlarına ters düştüğünü söylemiştir. Başbakan Özal henüz 2 ay öncesi 1 milyon da olsa alırsız

⁴⁴⁶ Bu konuda bir eleştiri için bkz.; Semih Günver, "Dış Politika Gerçekçilik", *Milliyet*, 23 Ağustos 1989, 13.

⁴⁴⁷ "Hükümette Kavga", *Tercüman*, 22 Ağustos 1989, 8.

⁴⁴⁸ "Yahudi Lobisinden İlginç Benzetme", 24 Ağustos 1989, *Cumhuriyet*, 13.

derken “Eğer sınırı açık tutmaya devam etseydik dört ay sonra 1,5 milyon insan Türkiye’ye gelmiş olacaktı, en güçlü ülkeler bile bu kadar insanın karşısında duramaz”⁴⁴⁹ demiştir. Özal’ın söylem değiştirmesinden anlaşılabilir ki krize gerçekçi bir bakış açısı ile yaklaşılmamış sorun Başbakan Özal için bir prestij meselesi haline dönüşmüştür.⁴⁵⁰ Nitekim Turgut Özal aynı zamanda krizi bir iç politika aracı olarak kullanması da yoğun eleştirilere tabi olmuştur. Örneğin genel seçimlerin hemen ardından zamlar yapılmaya başlanmış ve Özal’ın tepki almaması için Aysel Özgür’ü Türkiye’ye getirerek bazı iç sorunların üstünü kapatması ile eleştirilmiştir. Bu anlamda liderlerin dış sorunları içsel sorunların iktidarın sorgulanmasını engellenmesi örneği bu kriz örneğinde de karşımıza çıkmakta ve neoklasik realizmin öngördüğü şekilde ulusal faktörlerin krizi yönetilmesinde belirleyici faktörü olduğunu görmekteyiz.

Kriz sırasında etkin bir karar alma mekanizması oluşturulamamıştır. Krizin tırmanışa geçtiği süreçte Bakanlar Kurulu 52 günlük bir zaman dilimi içerisinde iki kez toplanabilmiştir. 22 Ağustos tarihinde verilen karar ile kriz Bulgaristan’ın ani bir eylemi sonucu tırmanışa geçmemiştir. Tam tersine Bulgaristan’ın uzun vadeli stratejisinin bir sonucu olarak Tük hükümetinin

⁴⁴⁹ “Özal: Amaç Jivkov’u Masaya Oturtmak”, **Tercüman**, 23 Ağustos 1989, 8.

⁴⁵⁰ “Başbakan’ın sorunu prestije dönüştürmesi göçmenler için zarar verici olmuştur: “Başbakan Özal’ın göçmen işini Kapıkule’yi ziyareti sırasında şova dönüştürmesi belki partiye fayda sağladı ama soydaşlarımıza zarar verdi. Zira Ercüment Konukman’ın girişimiyle Bulgar’la sağlanan bir anlaşma bu şovlar yüzünden iptal edildi. Anlaşmaya göre, Bulgar kamyonları soydaşlarımızın eşyalarını tampon bölgeye bırakmayıp Türk gümrüğü sahasına kadar getirecekler böylece yiğilmalar bir ölçüde önlenecekti. Ancak Başbakan Kapıkule’de şov yapıp “Allahüekber” sesleriyle vatandaşları galeyana getirerek tampon bölgeye yürütünce, Bulgarlar bu anlaşmayı bozdular. Yine eskisi gibi soydaşlarımız tampon bölgeye yığılan eşyalarını tek tek sırtlayarak getirmeye çalışıyorlar. Metin Akın, “Konukman’ın Konukseverliği”, **Tercüman**, 19 Haziran 1989, 9.

uygulamış olduğu karşı stratejinin istenen amaca ulaşamaması ile kriz tırmanmıştır. Bu anlamda planlı bir dış politikadan çok ‘pragmatik’ dış politika anlayışı ile hareket edilmiştir: ⁴⁵¹ “Yani patlak veren her hadise karşısında sadece o hadiseye ait kararlar alınmaktadır.” Böylece tekrar Türkiye açısından kriz Temmuz ayında durağan bir seyirde iken birden 22 Ağustos tarihinde tırmanışa geçmiştir.

Türkiye’nin geçen zaman dilimi içerisinde sınır kapatma kararından sonra Bulgar yönetimini zorlayacak herhangi bir hukuki askeri ya da ekonomik yaptırımlara gitmemiş sorunu yine uluslararası forumlarda çözme önceliği içinde olmuştur. Bununla birlikte basında dış politika gündemine dair ortak bir stratejinin izlenmesi konusunda haberler yer alırken Meclis’in göreve çağırıldığı görülmüştür. Diğer yandan sınırın kapatılmasından sonra 3 Eylül’de toplanan Bağlantısız ülkeler toplantısında Türkiye ilgili ülkeler nezdinde ikili temaslarda bulunarak destek arayışlarını sürdürmüşlerdir. 5 Eylül tarihinde Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakan Turgut Özal, İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği toplantısında Bulgaristan’ın asimilasyon politikasına değinerek İslam ülkelerini konuya daha duyarlı olmaya çağırılmışlardır. ⁴⁵²

Bu arada Sovyetler’den sonra Kuveyt de iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirmeye çalışan girişimlerde bulunmuştur. Kuveyt Emiri 6 Eylül tarihinde Jivkov ile görüşme yaptıktan sonra Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakan Turgut Özal ile görüşerek Jivkov’un görüşlerini iletmiştir. Ancak Jivkov’un gündemsiz görüşme önerisi devam etmiş, tarafların görüşmesi için gereken koşullar henüz oluşmamıştır. 18 Eylül tarihinde ise Kuveyt Dışişleri Bakanı, AA bültenindeki açıklamasında “*Bulgaristan’ın zorla göçe zorlanan Türk azınlıkla ilgili sorunlarının çözümlenebilmesi amacıyla Türkiye-Bulgaristan toplantısını düzenleme önerisini kabul ettiğini Kenan Evren’in de buna hazır olduğunu söylemiştir*”.⁴⁵³ Ancak Kuveyt’in açıklamasının diplomatik usullerle değil de bir ajans bülteninden öğrenilmesi Dışişleri Bakanlığı tarafından soğuk karşılanmıştır. Nitekim bu durum

---

⁴⁵¹ Fahir Armaoğlu, “Soydaşlarımız ve Politikamız”, **Tercüman**, 30 Haziran 1989, 6.

⁴⁵² **Report And Resolutions Of The Fifth Session Of The COMOEC**(Istanbul, 3-6 September 1989), COMOEC Coordination Office, Ankara, September 1989.

⁴⁵³ “Kuveyt Ankara’yı Şaşırttı”, **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1989, 9.

yetkililer tarafından Kuveyt'in "işgüzarlığı sonucunda iyi niyet girişimlerini yüzlerine gözlerine bulaştırdılar"⁴⁵⁴ şeklinde yorumlanmıştır.

3.2.4.1.3. Krizin Sonlanması

Krizin sonlandığı süreçte tarafların sorunu görüşmelerine olanak tanıyan gelişmeler yaşanmaktadır. Nitekim 1 Ekim'de Sovyet Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze Bulgaristan'ın diyalog yönünde olumlu adımlar attığı kanısına varmış ve Bulgaristan ile görüşün çağrısında bulunmuş Mesut Yılmaz ise "somut ve geri dönülmeyecek adımlar atması koşuluyla" bir görüşmenin mümkün olacağını söylemiştir.⁴⁵⁵

3 Ekim'de yayınlanan bir habere göre ise Bulgaristan yönetimi bu ülkede yaşayan Müslüman ve Yahudilere sünnet olma hakkı ve seyahat özgürlüğünün uluslararası anlaşmalara uygun olarak uygulandığını tanıyan bir karar almıştır. Ancak Türk yetkilileri bu kararın "taktik gereği" alındığını düşünmüşlerdir.⁴⁵⁶ Her ne kadar Bulgaristan'ın tutumunda olumlu denilebilecek bir eğilim gözükse de değişmeye başlayan tutum Türk karar alıcıların algısında bir değişiklik yaratmamıştır. Bu anlamda kriz sınırların kapatılması kararından sonra oluşan gerginliğin azaldığı bir süreçte devam etmiştir.

Taraflar 3 Ekim tarihinde BM Genel Kurulu oturumunda bir araya gelmişlerdir. Bulgaristan Dışişleri Bakanı Mledenov Belgrad protokolünün iki devlet arasındaki sorunların çözümüne temel oluşturduğunu söyleyerek "...güvenlik, ikili ekonomik ilişkilerin hareketlendirilmesi, bölünmüş ailelerin birleştirilmesi, Bulgaristan-Türkiye sınırında seyahate ilişkin alınacak önlemler gibi insani konularda mevcut sorunların değerlendirilmesine açığız..." demiştir.⁴⁵⁷ Anlaşılacağı üzere Bulgaristan yönetimi Türk azınlığın varlığını inkâr etme, suçlama, yalanlama gibi politikalarını devam ettirmemiş taraflar arasındaki temel sorunların çözümüne yönelik ibarelerde bulunmuştur. Böylece mevcut tutumun değişmeye başladığını söylemek mümkündür. Nitekim Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz Mledenov'un açıklamasının iyimser görüntüsüne rağmen yenilik getirmediğini söylemiştir. Bulgaristan'ın söylemlerinin

---

⁴⁵⁴ "Kuveyt İşleri Karıştırdı", **Tercüman**, 23 Eylül 1989, 6.

⁴⁵⁵ "Diyalog Çağrısı", **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1989,16.

⁴⁵⁶ age,16.

⁴⁵⁷ **General Assembly**, Provisional Verbatim Record Of The Seventeenth Meeting, A/4.4/PV.17, 10 October 1989,102.

değişmesi yine de Türk karar alıcılar üzerinde etkili olamamıştır. Bu etkinin olması için Mesut Yılmaz Bulgaristan'ın “özel konuyu hiçbir kuşkuyla yer bırakmaksızın görüşmeye hazır olduğunu resmen açıklaması”⁴⁵⁸ gerektiğini söylemiştir.

4 Ekim tarihinde İKÖ Dışişleri Bakanları toplantısında Bulgaristan'ın asimilasyon uygulamalarına yer verilmişse de en nihayetinde Bulgaristan'ı kınayan bir bildiri yayımlanmamıştır. Tam tersi bir şekilde Kuveyt'in girişimi ile taraflar 30 Ekim tarihinde: “Aralarında Türk asıllı Müslüman Bulgar azınlığın durumu da dahil Türk-

Bulgar ilişkilerini” görüşmek üzere Kuveyt'te görüşmeye davet edilmişlerdir.⁴⁵⁹ Gündem maddesi sadece Türk-Müslüman azınlığın durumu olarak değil genel olarak Türk-Bulgar ilişkileri olmuştur. Türkiye sadece göç anlaşması yapmak ve Türk azınlığın statüsü görüşülmek üzere

görüşme yapılabileceği isteminden vazgeçerek öngörüldüğü şekilde görüşme davetini kabul etmiştir.⁴⁶⁰ Böylece Mesut Yılmaz'ın ifade ettiği şekilde Bulgaristan'ın açıkça “önkoşulsuz” bir bildirimde bulunmasına gerek kalmadan Türkiye tutumunu değiştirerek görüşmeye katılma kararı almıştır.

Bulgaristan'ın değişmeye başlayan tutumu Türk karar alıcılarının da algısına yansımış, azalan tehdit, savaş ve sınırlı zaman kaygısı ile beraber **yumuşama evresine** geçilmiştir. Bu evrede Türkiye'nin sorunu uluslararası platformlara götürme stratejisinin yavaşladığını görmekteyiz. Bu evrede Cumhurbaşkanlığı seçimleri dolayısıyla da Türkiye benimsediği politikasını etkin bir şekilde yürütememiş bu durum da Bulgaristan da karşı tepki oluşmasına olanak yaratmamıştır. Yumuşama evresinde kriz sürecindeki gibi krizin yönetimine dair yeni stratejiler belirlenmekten vazgeçilmiştir. Taraflar artık diyalog arayışına uygun zemin bulma arayışındadırlar. Yumuşama ile birlikte **kriz sonu sürece** de geçilmiştir.

⁴⁵⁸ age,48.

⁴⁵⁹ “Ankara ve Sofya’ya Görüşme Daveti”, **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1989, 17.

⁴⁶⁰ **Ayın Tarihi**, Ekim 1989

Bu süreçte taraflar güvendikleri ortak bir devlet olan Kuveyt'in arabuluculuğunu kabul etmişlerdir. Nitekim Bulgaristan yönetimi de Kuveyt'in çağrısına 15 Ekim tarihinde olumlu yanıt vermiştir.⁴⁶¹ Böylece çağrıda belirtilen ikili görüşmelerin yanı sıra Türk azınlığın da görüşülmesinin Bulgaristan tarafından kabul edilmesi ile "göç anlaşması gündemli görüşme"den Türk azınlığın sorunlarının da görüşüleceği "gündemsiz görüşme" noktasına gelirken Bulgaristan içinse "önkoşulsuz görüşme"den ülkesindeki Türk azınlığın da görüşüleceği bir görüşmeye katılma kararına dönüşmüştür.⁴⁶²

Bu arada taraflar belirlenen tarihte görüşmeden önce 16 Ekim tarihinde AGİK Çevre Konferansı çerçevesinde bir araya gelmişlerdir. Türkiye'yi bu konferansta temsil eden Büyükelçilik müsteşarı Alev Kılıç çevre toplantısının Sofya'da düzenlenmesini AGİK sürecinde bir kara leke olarak nitelendirmiştir.⁴⁶³ Türkiye'nin konuşması üzerine Bulgar delege Türk tarafının "dürüstlük ve tolerans sınırını aştığını" söylemiştir.⁴⁶⁴ Ancak bu eleştiriler Kuveyt'teki buluşmayı etkilememiş taraflar sorunun çözümü için gerekli olan görüşebilme iradesini koruyabilmişlerdir.

Her ne kadar görüşmenin konusu gündemsiz olarak saptansa da Türkiye söz konusu görüşmeye iki amaç ile katılmayı planlamıştır:⁴⁶⁵

- Bulgaristan'dan gelen kişilerin her türlü hakkını garantiye alacak bir anlaşma yapılması,
- Kalanların hak ve özgürlüklerinin kullanabilmesinin sağlanması.

Türkiye'nin azınlıkların geride eşyalarının teminini, mallarının korunmasını içeren bir göç anlaşması istemini kabul ettirmesinde içinde bulunduğu durum onu zor durumda bırakmıştır. Uluslararası basında yer alan bir habere göre:⁴⁶⁶ "1974'ten beri Kıbrıs'ta Türk Hükümeti Kıbrıs Rumlarının evlerini, köylerini ziyaret etme haklarını ellerinden alırken gelişigüzel bu insanların mallarını Türklere bırakmıştır."

---

⁴⁶¹ "Bulgaria, Turkey To Negotiate On Turks", **The Toronto Star**, 16 October 1989, A3.

⁴⁶² "Zirve'ye Orta Yol", **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1989, 1.

⁴⁶³ "Sofya'ya Sert Eleştiri", **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1989, 19.

⁴⁶⁴ age, 19.

⁴⁶⁵ "Göçe Anlaşma Taslağı Hazır", **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1989, 10.

⁴⁶⁶ "Irony In Turkey's Criticism Of Bulgaria", **The Christian Science Monitor**, 19 July 1989, 18.

Taraflar öngörüldüğü üzere 30 Ekim tarihinde Kuveyt'te bir araya geldiklerinde ise Türkiye için önemli olan yukarıda belirlenen amaçlardan çok ilk aşamada Türk azınlığın varlığının kabulü olmuştur. Bu görüşmede ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik olarak gereken siyasi iradenin varlığı araştırılmış nitekim taraflar tekrar kasım ayında buluşma kararı almışlardır. Ancak 10 Kasım'da Jivkov'un istifası nedeni ile bu buluşma 9 Ocak 1990 tarihinde gerçekleşebilmiştir.

Neoklasik realizmin öngördüğü şekilde krizin başlangıcında olduğu gibi sonlanmasında da yapısal faktörler etkili olmuştur. Nitekim en nihayetinde kriz sistemsel değişimle Jivkov iktidarının sonlanması ile çözümlenebilmiştir. 1989'un sonlarında artık iki kutuplu sistemin de sonuna yaklaşılmış Bulgaristan yönetimi de ister istemez Sovyetler'deki açıklık politikalarına uyum sağlamak durumunda kalmıştır. Nitekim 9 Kasım tarihinde aynı zamanda Berlin Duvarı da yıkılmış halkların özgürlük talebi Bulgaristan'a da ister istemez yansımıştır. Ayrıca giden göçmenler

Bulgaristan'ın ekonomisinin oldukça kötülemesine yol açması Bulgaristan'ı anlamaya zorlayan etmenler arasındadır. Nitekim ülke ekonomisinde ortaya çıkan sıkıntılara gerekli çözüm bulmak amacıyla ülke genelinde "sivil seferberliği" dahi ilan edilmiştir.⁴⁶⁷

Sorunun çözümünde Türkiye'nin yalnız kalmasında SSCB de önemli bir faktör olmuştur. SSCB'nin sorunu Bulgaristan ve Türkiye'nin aralarında çözmeleri gereken anlayışı neticesinde Bulgaristan üstü kapalı olarak SSCB tarafından desteklenmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin de büyük güç destek arayışı yapısal olarak iki kutuplu sistemde sınırlı olmuştur. Ayrıca hukuksal olarak devletlerin iç hukuklarındaki gibi uluslararası alandaki yaptırım mekanizmasını hareket geçirebilmek de Türkiye'nin karşısında bulunan yapısal bir sınırlandırma olmaktadır.

Neoklasik realizmin temel vurgusu olan "lider algısı" yine krizin sonlanmasını etkileyen temel faktörlerdendir. Bulgaristan'ın ve Türkiye'nin sorunu çözebilecek olan iradeyi göstermelerinde lider algısının belirgin olduğunu görmekteyiz. Todor

⁴⁶⁷ **Ayın Tarihi**, Temmuz 1989.

Jivkov kendi kişisel kararı ile Türk azınlığa baskı politikasını yürütmüş⁴⁶⁸ iktidarının sarsılmaya başlaması ile beraber Türk azınlığın varlığı kabul edilmiştir. Nitekim yeni gelen Devlet Başkanı Peter Mladenov “*Sosyalist sınırlar içinde kalmak koşuluyla demokratik bir toplumdandır*”⁴⁶⁹ diyerek çoğunluğun yanında azınlığın da söz sahibi olacağı demokratik bir rejimin işaretlerini vermiştir. Türk yönetimi de kriz süresince sorunun çözümünde şiddete başvurma anlayışından çok siyasi araçlar ile soruna müdahale etme gereksinimi ile hareket edilmiştir. Bu bağlamda aslında Alexander George’un belirlemiş olduğu kriz yönetiminde barışçıl bir çözümü sağlayan 7 ilkeye siyasi seçeneklere uygun davranılarak savaşa ulaşmadan kriz çözümlenebilmiştir.

3.2.4.1.4. Kriz Sonrası Süreç

Etki evresine denk düşen bu süreçte artık Bulgaristan yönetimini ikna etmeye yönelik olan girişimler ortadan kalkmıştır. Bu evre söz konusu krizde rejim/aktör (karar alıcı Todor Jivkov) değişikliği olarak ortaya çıkmıştır.

Yeni gelen yönetim: “*Türk azınlığa karşı, 1984 sonlarından itibaren uygulanan politikaların yanlışlığını kabul ederek, bunun Bulgaristan’ın iç mevzuatıyla da uluslararası yükümlülükleriyle de bağdaşmayan bir hata olduğunu*” açıklamıştır.⁴⁷⁰

29 Aralık tarihinde ise zorla değiştirilen isimlerin iadesine, dil ve din özgürlükleri alanındaki sınırlandırmaların kaldırılarak vatandaşlar arasındaki ayrımcılığın giderileceğine karar verilmiştir. Ancak Türk azınlığa söz konusu haklarının verilmesi krizin kısa vadeli bir sonucu olarak Jivkov rejimi taraftarlarında büyük bir tepki yaratmıştır. Hatta bu durum Bulgaristan yöneticilerini algısında; Türkiye’nin azınlığın can ve mal kaybını koruması için Kıbrıs’taki gibi müdahalesine yol açacağı endişesine sebep olmuştur.⁴⁷¹ Bulgaristan’ın endişelendiği gibi bir durum ortaya çıkmamış Bulgaristan azınlığın haklarına yönelik iyileştirmelerde buldukça Türkiye ile olan ikili ilişkiler de gelişmiştir.

---

⁴⁶⁸ “Bulgaria Takes A New Look At It’s Turkish Minority”, **The Guardian**, 4 December 1989, 5.

⁴⁶⁹ **Ayın Tarihi**, Kasım 1989.

⁴⁷⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem XVIII, Toplantı 1,c. 39 (16 Ocak 1990):82.

⁴⁷¹ “Bulgar’da Müdahale Korkusu”, **Milliyet**, 13 Ocak 1990,13.

Taraflar öngörüldüğü üzere 9 Ocak 1990 tarihinde yeniden bir araya gelmişler Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz görüşme sonrası yaptığı açıklamada “ilk kez ortak bir dil konuşma imkânı bulduk. Görüş benzerliklerimizin aramızdaki görüş farklılıklarından daha fazla olduğunu gördük”⁴⁷² demiştir.

Ancak Türkiye'nin istemi doğrultusunda bir göç anlaşması yapılamamış bunun sonucu olarak da 89 göçmenleri dünya tarihinde zorla göç ettirilen, hayatını kurtarmak ve işkenceden kaçmayı ifade eden mülteci anlamında değil kendi iradesiyle ile göçen kişi anlamındaki göçmen ifadesi ile anılmışlardır.⁴⁷³ Böylece Bulgaristan tazminat yükünden kurtulurken Türkiye de tek başına göçün maliyetini üstlenmek durumunda kalmıştır. Ayrıca gelen kişiler Türkiye'nin yürütmüş olduğu iskân politikası neticesinde bu insanların algısında “buraya geldik Türklük yok oldu” anlayışına sebep olmuşlar ve nitekim aralık ayının sonunda 100 bin kişi geri dönmüştür.

Uzun vadede kriz ikili ilişkileri geliştiren bir rol oynamıştır. Bunda Bulgaristan'ın Türk azınlığın haklarını garanti alacak şekilde tutumunu değiştirmesi önemli rol oynamıştır. Bulgaristan'ın 1989 ile sonlanan uygulamaları azınlık haklarını Bulgaristan'a bağlılık ile insan hakları temelinde savunan Ahmet Doğan liderliğindeki Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin (HÖH) doğmasını sağlamıştır. HÖH resmi olarak 4 Ocak 1990 siyasal parti haline gelmiş⁴⁷⁴ ve 17 Haziran 1990'da yapılan seçimler ile 23 sandalye kazanarak ülkenin 3. Partisi olmuştur.⁴⁷⁵ Böylece Türk azınlığı parlamentoda haklarını savunabilme imkânına kavuşmuştur.

10 Mart 1992 tarihinde 1917'den beri Bulgaristan'dan ilk kez bir savunma bakanı gelmiş ve taraflar savunma alanında işbirliği yapmışlardır. Nitekim Bulgaristan savunma bakanı “Bulgaristan'ın savunma stratejisinde Türkiye'nin artık bir karşı

---

⁴⁷² “Sofya İle Yeni Dönem”, **Milliyet**, 11 Ocak 1990, 4.

⁴⁷³ Nurcan Özgür Baklacioğlu, “1989 Yılı Zorunlu Göçün Bilançosu”, <http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=20589.0> [10.07.2013].

⁴⁷⁴ Petya Nitzova, “Bulgaria: Minorities, Democratization, And National Sentiments”, **Nationalities Papers**, vol. 25, no. 4, 1997 (19 Oct 2007):733.

⁴⁷⁵ “Soydaş Üçüncü Siyasi Güç”, **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1990, 1.

ülke olarak tanımlanmadığını” söylemiştir.⁴⁷⁶ Bulgaristan’ın NATO üyeliği de Türkiye tarafından desteklenmiştir.

Yaşanan kriz hem ekonomik alanda hem de uluslararası alanda Bulgaristan’ı kısa süreli olarak yalnızlığa itmiştir.⁴⁷⁷ Fakat Bulgaristan bu yalnızlığını Türk azınlığın barışçıl bir şekilde siyasi entegrasyonunu sağlamayı amaçlayan oluşturduğu Bulgar Etnik Modeli⁴⁷⁸ aracılığı ile başta AB olmak üzere Batılı uluslararası kuruluşlara üye olarak⁴⁷⁹ gidermiştir. Böylece azınlığın haklarının sağlanması sürecinde Yugoslavya gibi kanlı bir süreçten de geçilmemiştir.

Sonuç olarak kısa vadede kriz iç sorun bağlamında Türk azınlığın uluslararası alanda haklarını savunamamasına yol açmışken Bulgaristan içinse Türk azınlığa verilen haklar eski rejim taraftarlarının tepkisine yol açmıştır. Krizin uzun vadeli sonucu kapsamında Bulgaristan’ın Batılı kurumlar içinde yer alması sebebi ile de Türk azınlığın haklarını geliştirmek zorunda olması Türkiye ile olan ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir. Her ne kadar milliyetçi aşırı uçlar Bulgaristan yönetimi içinde kimi zaman azınlığı zedeleyecek davranışlarda bulunsalar da geçen zaman dilimi içinde ilişkiler yeni bir kriz boyutuna ulaşmamıştır. 11 Ocak 2012’de yayımlanan bir bildiri ile de “*Yeniden Doğuş Süreci*” ilk kez resmi olarak kınanmıştır.⁴⁸⁰ Şekil 7’de kriz sürecini belirgin bir şekilde görmek mümkündür. Genel olarak iki ülke arasındaki ilişkiyi ifade etmek gerekirse; tasarlanan krizin Bulgar yönetimi tarafından uygulanmaya konması ile bu uygulamalar Türk tarafında bir tehdit algısı yaratmış ve bu tehdit algısının, algıdan gerçekliğe dönüş sürecinde uyarılar yolu ile Bulgaristan’ın niyeti anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bulgaristan’a yöneltilen uyarılara karşılık Bulgaristan’ın tutumundan vazgeçmemesi, statükonun ihlaline

---

⁴⁷⁶ “Türkiye Artık Bize Dost”, **Milliyet**, 11 Mart 1992, 19.

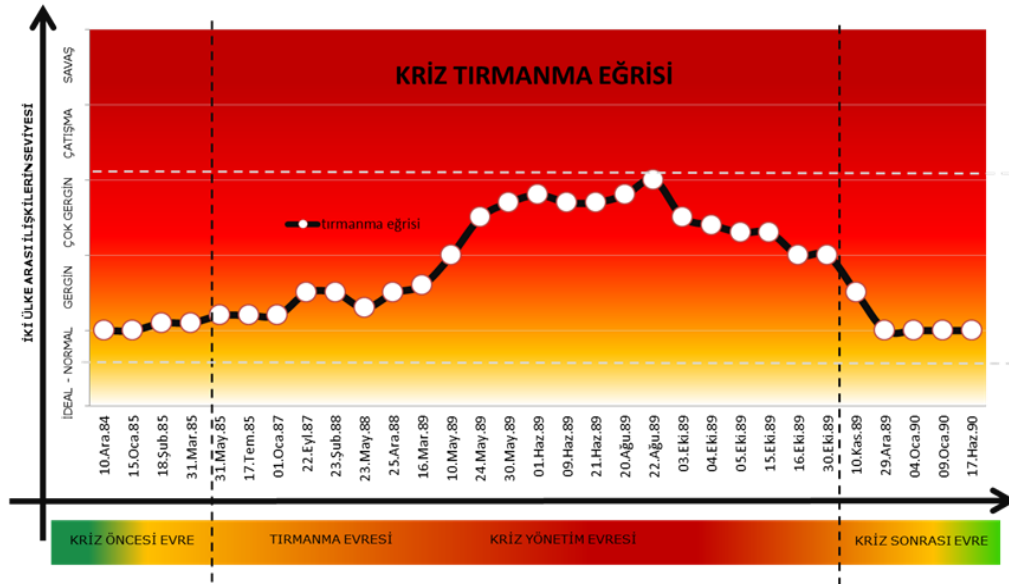
⁴⁷⁷ 1980’lerin sonuna gelindiğinde Türkiye ile kötü ilişkilerin yarattığı dayanışma sebebi ile Bulgaristan ile iyi ilişkiler içinde olan tek Balkan ülkesi Yunanistan’dır. Stefanos Katsikas, “Accession into the Euro-Atlantic Institutions: Effects On Bulgaria’s Balkan Policy(-ies).” **Bulgaria and Europe: Shifting Identities**, ed. Stefanos Katsikas, (Anthem Press, 2011), 130.

⁴⁷⁸ Benedict E. De Dominicis “The Bulgarian Ethnic Model: Post-1989 Bulgarian Ethnic Conflict Resolution, **Nationalities Papers**, vol. 39, no. 3 (May 2011): 441.

⁴⁷⁹ Ali Dayıoğlu “1989-2010 Döneminde Bulgaristan’la Ve Müslüman-Türk Azınlıkla İlgili Gelişmeler”, **89 Göçü: Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç**, ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırma Merkezi (BALKAR) & Balkanlar Medeniyet Merkezi (BALMED), 2012):335.

⁴⁸⁰ “Bulgaria Condemns Communist Turkish Assimilation”, <http://eureconciliation.wordpress.com/2012/01/25/bulgaria-condemns-communist-turkish-assimilation/> [27.07.2013].

devam etmesiyle ikili ilişkilerde gerginlik düzeyi yükselmiştir. Kriz sürecinde Türkiye'nin konuyu uluslararasılaştırması, Bulgar yönetimi üzerinde caydırıcı güç oluşturma girişimleri ilişkilerin gerginlik seviyesinin artmasına yol açmıştır. Genel olarak 1985 yılında Türkiye'nin Filibe Başkonsolosluğu'nun kuşatma altına alınması ile ilişkiler gerginleşmiş fakat taraflar sorunu tırmandırmadan aralarında anlaşarak gerilim düzeyini bir ölçüde düşürmüşlerdir. Türk yönetimi benimsemiş olduğu “dene ve gör” stratejisi ile hareket ederek Bulgar yönetiminin tutumuna göre davranışlarını geliştirmiş ve ilişki düzeyi kimi zaman gerilimli kimi zaman da yumuşar bir eğilime girmiştir. Bu arada Türkiye'nin geliştirmiş olduğu stratejinin Bulgaristan üzerinde yarattığı tepki de ilişkilerin gerginleşmesine yol açmıştır. Örneğin Başbakan Özal'ın yaptığı bir konuşmada sorunu Kıbrıs sorununa benzetmesi Bulgar yönetiminde olan Kıbrıs'a dönüşme korkusunu pekiştirerek tehdit algısının belirginleşmesine yol açan faktörlerden birini oluşturmuştur. Nitekim bu durum aynı zamanda Bulgar yönetiminin saldırgan politikasını meşrulaştırıcı bir gerekçe olarak kullanılabilmiştir. 1986, 1987 ve 1988 yıllarında Bulgaristan azınlıklara yönelik baskı politikalarına devam ederken Türkiye de sorunun uluslararası gündeme getirilmesine devam etmiştir.

Şekil 7: 1989 Bulgaristan Gök Krizi Yönetim Süreci

Aydın Şihmantepe, “Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Nisan 2013, s.17, Yıl 9 :141’den yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tarih	Açıklama
10.Ara.84	Bulgaristan isim değiştirme kampanyasına başladı.
15.Oca.85	Sorun Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından Jivkov'a iletildi.
18.şub.85	Sorunun varlığı Türk makamları tarafından resmen onaylandı.
31.Mar.85	Başbakan zal sorunu ABD'de dile getirdi.
31.May.85	Türkiye'nin Filibe'deki Başkonsolosluğu kuşatma altına alındı.
17.Tem.85	Tarafların anlaşmaları sonucu Yusufov ve Filibe olayı çözümlendi.
01.Oca.87	Bulgaristan 103 çocuğun Türkiye'ye gelmesine izin verdi.
22.Eyl.87	Bulgaristan Türkiye'ye nota verdi.
23.şub.88	Belgrad Protokolü imzalandı.
23.May.88	Türkiye sorunu uluslararası forumlara getirme stratejisini aşamalı olarak azaltmaya karar verdi.
25.Ara.88	Bulgaristan'ın asimilasyona devam ettiği açıklandı.
16.Mar.89	İKÖ Dışışleri Bakanları toplantısında sorun gündeme getirildi.
10.May.89	Bulgaristan Pasaport yasaşı çıkararak sınır dışı etme olayını hızlandırdı.
24.May.89	Bulgaristan TBMM tarafından kınandı.
30.May.89	Jivkov Türk hükümetine 'sınırlarını açması' çağrısında bulundu.
01.Haz.89	Sınırlar açılarak vizesiz göçe izin verildi.
09.Haz.89	Bulgaristan yönetimi Türkiye'nin sınırlarını açmasından memnun olduğunu söyledi.
21.Haz.89	Türkiye SSCB'nin desteğini almak için girişimlerde bulunmaya başladı.
20.Ağu.89	Gelenlerin sayısı 300 bine ulaştı ve sınır kapatma kararı verildi.
22.Ağu.89	Sınırların kapatılması ile vize uygulamasına geçildi.
03.Eki.89	Bulgaristan Türk ve Yahudi azınlığa sünnet, seyahat özgürlüğü hakkı tanıdı.
04.Eki.89	Kuveyt tarafları görüşmeye davet etti.
05.Eki.89	Türkiye Kuveyt'in davetini kabul etti.
15.Eki.89	Bulgaristan Kuveyt'in davetini kabul etti.
16.Eki.89	Taraflar Sofya'da yapılan AGİK çevre toplantısında bir araya geldiler.
30.Eki.89	Taraflar Kuveyt'te görüştüler.
10.Kas.89	Jivkov Devlet Başkanlığı görevinden istifa etti.
29.Ara.89	Bulgaristan tarafından Türk azınlığın isimlerinin iadesi kararlaştırıldı.
04.Oca.90	HÖH resmi olarak siyasal olarak parti haline geldi.
09.Oca.90	Taraflar Kuveyt'te ikinci kez bir araya geldiler.
17.Haz.90	HÖH 23 sandalye ile parlamentoda yer bulan 3. siyasal parti oldu.

Fakat 1988 yılında ilişkiler tarafların imzaladıkları protokol gereği oluşturdukları çalışma gruplarının da bir araya gelmeleri ile yumuşamaya doğru bir eğilim göstermiştir.

Bulgaristan'ın tutumunda bir değişiklik olmadığının görüşmelerin iyi niyet anlayışı ile sağlanmadığının anlaşılması ile 1989 yılında tırmanma safhasına geçilmiştir. Bulgaristan yönetimi azınlık üzerinde şiddet kullanımını arttırmış en nihayetinde göç ettirme politikasına başlamıştır. Göç ettirme eyleminin bir göç anlaşması yapılmaksızın azınlığın hak ve statülerinin sağlanmaması karşısında ikili ilişkilerin de gerginlik seviyesi yükselmiştir. Türk yönetimi sınırlarını açarak azınlığın kabulünde herhangi bir sakınca, tehdit görmemiş bu anlamda sınır kapatma kararının

alındığı 20 Ağustos tarihine kadar “açık kapı” politikası izlenmiştir. Gelen kişilerin beklenenden fazla olması Türkiye’nin bu kapasitesinin yetersiz kalması verilen kararın Bulgaristan üzerinde caydırıcı gücünün olmaması yani Türk hükümetinin Bulgar ekonomisinin çökeceği algısının yanlışlanmasıyla, karar alıcıların verdiği kararın sorgulanmasına yol açmış stres seviyesi artmış kriz tırmanarak sınırın kapatılması gereksinimi duyulmuştur.

Belirtmek gerekir ki bu evrede uluslararası kamuoyunun Bulgaristan’ı kınama girişimleri artmış ekonomik ambargo uygulanması kararları gibi etkin önlemler söz konusu olmuştur. Sınırın kapatılması kararından sonra ise Türk yönetimi daha çok güneydoğu sorununa ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerine odaklanmıştır. Ancak bu zaman diliminde Bulgar yönetimi de azınlığa yönelik bir takım iyileştirici kararlar almaya başlamış, dolayısı ile tutum değişikliğinin Türk yönetimi tarafından algılanması ile müzakere için gerekli koşullar sağlanabilmiştir. Nitekim tarafların 30 Ekimde görüşmeleri ve Bulgaristan yönetiminin Türk azınlığın varlığını kabul etmesi, asimilasyon ve baskılarını durdurması ile kriz sona ermiş ve krizin etkisinin ortaya çıktığı sonrası sürece geçilebilmiştir. Böylece kriz sonrası süreçte azınlığın haklarının garanti altına alınması ile ilişkiler de normalleşmiştir.

3.2.5. 1989 Göçünde Karar Alma Mekanizması

1982 Anayasası⁴⁸¹na göre yürütme görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu’na verilmiş olup oluşturulan mekanizma kuvvetler ayrılığı prensibi çerçevesinde yürütülmektedir. Anayasanın 104. Maddesine göre Cumhurbaşkanı; gerekli görülen hallerde Bakanlar Kurulu’na başkanlık edebilmektedir.

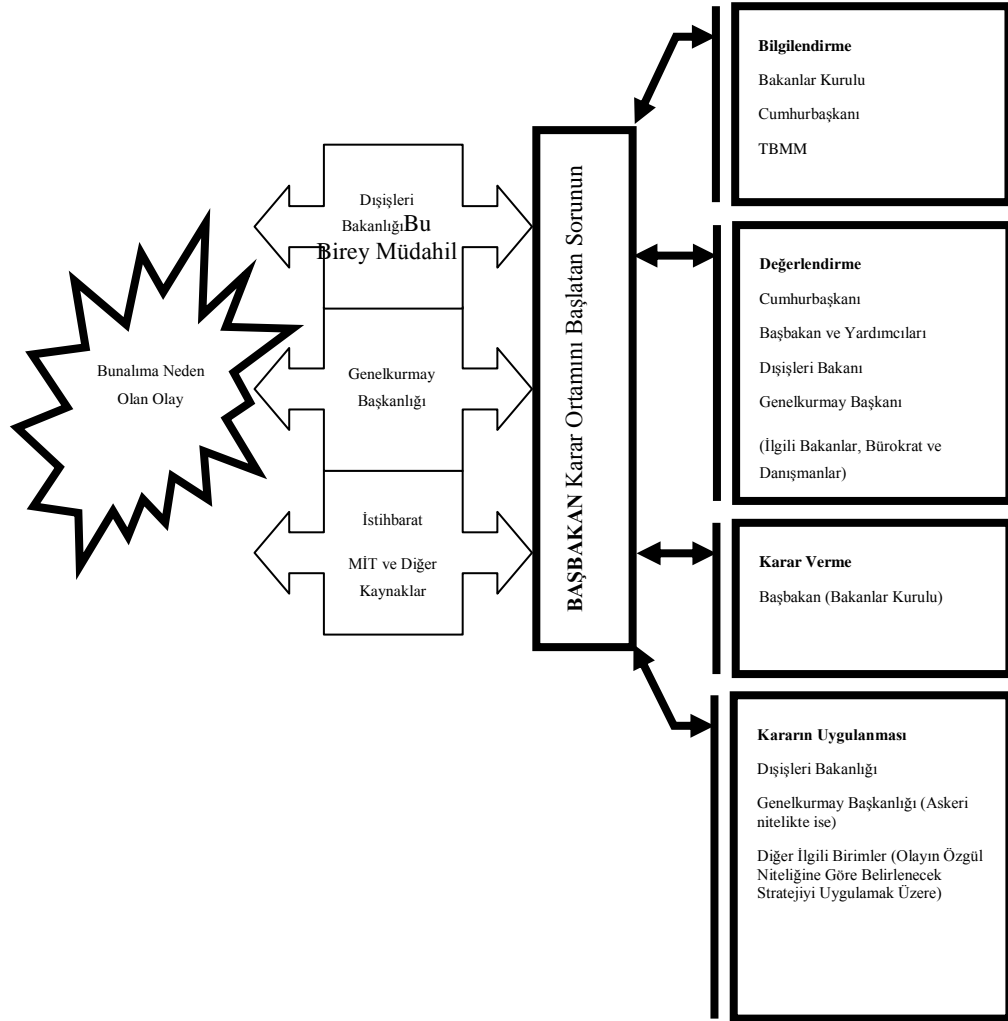
Başbakan ise Bakanlar Kurulu’nun başkanı olarak bakanlıklar arasındaki işbirliğini sağlamak ve hükümetin genel siyasetinin gözetilmesinden sorumludur. Bakanlar Kurulu bu siyasetin yürütülmesinde Başbakan ile birlikte yükümlü olmaktadır. Ayrıca her bakan Başbakana karşı sorumlu olmaktadır.

Milli Güvenlik Kurulu; devletin milli güvenlik siyasetinin tayinini tespiti ve alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu’na bildirmektedir. Millî Güvenlik Kurulu’nun gündemi Başbakan

---

⁴⁸¹“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası,1982”, http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf [28.07.2013].

ve Genelkurmay Başkanının önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenlenmektedir.

Şekil 8: Türk Dış Politikasında Kriz Anındaki Yasal Mekanizma

Fuat Aksu, **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008:49

TBMM’de soru ile Bakanlar Kurulu adına sözlü ya da yazılı olarak Başbakan’dan ya da bakanlardan bilgi istenebilirken genel görüşme devlet faaliyetlerini içeren bir konunun TBMM genel kurulunda görüşülmesidir. Gensoru önergesi ile de Bakanlar Kurulu ya da bir bakanın izlediği politikaların denetim mekanizmalarından biri olup hükümetin düşmesine yol açabilmektedir. Dışişleri Bakanlığı:⁴⁸² “1173 sayılı

⁴⁸² “Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6004.html> [28.07.2013].

Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun kapsamında diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca dış politika ile bağlantılı olarak yurtdışında yürütülen faaliyetlerin Hükümetçe saptanan dış politikaya uygunluğunu gözetmek, bu faaliyetleri koordine etmek ve bunlara katılım sağlamak” ile görevlidir. Genel olarak dış politikanın yürütülmesinde Dışişleri Bakanlığı’nın sorumlu olduğu söylenebilir.

3.2.5.1. 1989 Göç Krizi ve Karar Alma

Krizlerin genel bir özelliği olarak iki ülke arasındaki ilişkiler olağan şekilde yürümekte ve her zaman benimsenmiş olan politikaların yürütülmesi sonuç vermemektedir. Nitekim Bulgaristan’ın uyguladığı politikalar çerçevesinde Türkiye’yi bir komşu devlet olarak değil de içinde barındırdığı azınlığın “anavatani”⁴⁸³ olarak görmesinin bir sonucu olarak ilişkilerin iyi komşuluk çerçevesinde yürütülmesi mümkün olmamıştır. Bu durum Bulgaristan’ı mevcut statükonun ihlalden vazgeçirecek kararların alınmasını gerektirmiştir. Ancak böylece ilişkilerin normalleştirilmesi mümkün olabilecektir.

Tablo 6: 1989 Göç Krizinde Karar Alma Süreci Aktörler Listesi

İsim	Görevi	Görev Yaptığı Dönem
Kenan EVREN	Cumhurbaşkanı	9 Kasım 1982- 9 Kasım 1989
Turgut ÖZAL	Başbakan	21 Aralık 1987- 31 Ekim 1989
Kaya ERDEM	Başbakan Yardımcısı	21 Aralık 1987- 9 Kasım 1989
Vahit HALEFOĞLU	Dışişleri Bakanı	13 Aralık 1983- 21 Aralık 1987
Mesut YILMAZ	Dışişleri Bakanı	21 Aralık 1987- 20 Şubat 1990
İ. Safa GİRAY	Milli Savunma Bakanı	30 Mart 1989- 19 Ekim 1990
Necip TORUMTAY	Genelkurmay Başkanı	24 Temmuz 1987- 3 Aralık 1990

Tarafımızdan hazırlanmıştır.

⁴⁸³ Dimitrov, age, 4.

Bulgaristan'ın uyguladığı eylemler ilk olarak uluslararası ilişkilerin yürütülmesinden sorumlu olan Dışişleri Bakanlığı'nı harekete geçirmiştir. Ancak ilk aşamada krize kaynaklık eden uygulama ve olayların varlığı, doğruluğu sorgulanmıştır. Olayların doğrulanması ise Dışişleri Bakanlığı'nın gerekli bilgi kanallarına ulaşmaya çalışması, ilgili birimler ile görüş alışverişinde bulunması sonucu hükümetin görüşlerinin TBMM'de açıklanması ve bilgi aktarılması ile kesinleşmiştir.

Başbakan Turgut Özal Anayasa'nın da vermiş olduğu yetki ve sorumluluk kapsamında hükümetin genel siyasetinin temel belirleyicisi olmuştur. Kriz sırasında Dışişleri Bakanlığı'nın benimsemiş olduğu temel prensiplerin dışında söylemlerde ve eylemlerde bulunmuştur. Nitekim Anayasa'nın öngördüğü üzere Başbakan bakanlara karşı sorumlu olmayıp tam tersi bakanlar başbakana karşı sorumludurlar. Anayasa'nın bu özelliği kriz sırasında Başbakan Özal'ın otoritesini pekiştiren faktörlerden biri olmuştur.

Kriz sürecinde Meclis hem yasal düzenlemeler hem de denetim mekanizması aracılığı ile devreye girmiştir. Bu bağlamda sınırların açılması kararı ile gelenlerin ne şekilde iskâna tabi tutulacağına dair bir düzenlemeye gidilmesi gerekmiştir. Bu kapsamda 1 Ocak 1989'dan sonra gelen kişilerin 1934 tarihli 2510 sayılı kanuna yeni bir madde eklenerek Bulgaristan'dan gelen kişilerin bu kanun hükümlerine göre serbest ya da iskânlı göçmen sayılmasına karar verilmiştir.⁴⁸⁴ Krizin ortaya çıktığı andan itibaren konu Anayasa'nın denetim mekanizmalarından biri olan soru ile ilgili bakanlardan yazılı ya da sözlü olarak meclis üyeleri bilgi isteminde bulunmuşlardır. Konu aynı zamanda gensoru önergesi açılması istemi ile DYP milletvekilleri tarafından "*Bulgaristan'daki soydaşlarımızın maruz kaldıkları göç olayı karşısındaki tutumu ve izlediği sorumsuz politika ile ülkemizin geleceği konusunda yaygın endişeler yarattığı iddiası ile Başbakan Turgut Özal hakkında gensoru önergesi*" verilmesine yol açmıştır.

Milli Güvenlik Kurulu'nun kriz sırasındaki rolü Cumhurbaşkanının krizi kurulun ayda bir gerçekleştirmiş olduğu olağan toplantılarında gündeme getirmesiyle danışma ve tedbir amaçlı olarak var olmuştur. 1982 Anayasası'nın ülkenin genel politikasının yürütülmesi görevini verdiği Cumhurbaşkanı ise krize Bulgaristan devlet başkanına karşı bulunduğu uyarılar yolu ile sürece dâhil olmuştur. Son olarak

---

⁴⁸⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem XVIII, Toplantı 2, c. 29 (16 Haziran 1989): 317.

kriz sırasında anayasanın öngördüğü şekilde TSK'nın kullanılarak azınlığın hak ve statüsünün sağlanması tercih edilmeyip diplomatik, siyasi yöntem ve araçlar Türk hükümetinin önceliğini oluşturmuştur.

3.2.6. Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejisi

Tasarlanan kriz 1984'ün sonunda uygulanmaya başlamış ve yaşanan olayların Türkiye'ye de duyulması üzerine 15 Ocak 1985 tarihinde Türkiye Bulgaristan'dan isim değiştirme politikasından vazgeçmesini istemiştir. Ancak Bulgaristan isim değiştirmenin gönüllü şekilde gerçekleştiğini, sorunun kendi iç meselesi olduğunu savunmuştur. Bulgaristan Türkiye'nin göç anlaşması yapılması istemini de yanıtızsız bırakmış, Türkiye göç anlaşması yapılması, kalanların haklarının korunması için, Bulgaristan anlaşmaya kayıtsız kalınca sorunu uluslararası platformlarda dile getirerek Bulgaristan'ı ikna girişimlerinde bulunmuştur. 30 Mayıs 1989 tarihinde Bulgaristan Türkiye'ye "*sınırlarınızı açın*" çağrısında bulunmuş Türkiye de 30 Mayıs'ta "*sınırlarımız her zaman açıktır*" diye yanıt vermiştir. Ancak 300 bini aşan göç akımı karşısında Türkiye sınırlarını 22 Ağustos 1989'da kapatmış ve iki ülke arasındaki kriz tırmanışa geçmiş, Bulgaristan Türkiye'yi kınamış fakat artık Jivkov rejimi de son dönemlerine girmiştir. Nitekim taraflar 30 Ekim 1989 tarihinde Kuveyt'te görüşmüşler ve bu görüşmeden 10 gün sonra da Jivkov yönetimi devrilmiştir. 29 Aralık 1989'da Bulgaristan Türklere isimlerinin geri verilmesini, din, dil özgürlüğü tanınmasını kabul etmiştir. Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler de normal seyrine dönme seyrine girebilmiştir.

3.2.6.1. Stratejinin Temelini Oluşturmak

Türkiye'nin Bulgaristan ile diyalog kurma çabası, stratejisinin temelini oluşturmuş ve Bulgaristan ile görüşerek kapsamlı bir göç anlaşmasını yapılması gerektiği konusunda müzakereye açık bir şekilde stratejisini geliştirmiştir. Bulgaristan'ın eylemlerini devam ettirerek tutum değişikliğine gitmemesi durumunda ise sorunu ilgili insan hakları kuruluşları önünde tartışmak, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek gibi yöntemlere başvurarak çözme stratejisi üzerinde durmuştur. Bu yüzden "*dene ve gör*" stratejisi ile gerektiği takdirde baskıyı arttırmak yöntemi izlenmiştir. Baskının aşamalı olarak artırılması tercihinde sözlü uyarılardan fiili olarak şiddete varan bir yöntem tercih edilmeyip uluslararası kamuoyu yaratma baskısının üst seviyeye ulaşan örgütlerin desteğini sağlama girişimi ile gerçekleştirilmesi

gereksinimi duyulmuştur. Kriz belirlediğinde Türkiye'nin uygun gördüğü strateji şu olmuştur; ilk aşamada Bulgaristan'la sorunların “*sessiz diplomasi*” yoluyla çözülmesi, orta vadede sorunun uluslararası platformlara götürülmesi öngörülmüş, başta BM olmak üzere tüm uluslararası örgütlere başvurmasını hedef alan uzun vadeli üçüncü aşamanın ise gerekli görüldüğü takdirde uygulanması kararı alınmıştır.⁴⁸⁵

Bulgaristan ile yaşanan krizde zorlayıcı diplomasinin özünü oluşturan kuvvet kullanma tehdidinden yararlanılmamıştır. Her ne kadar zorlayıcı diplomasi stratejisinin temelini oluşturan bu özelliğinden dolayı Bulgaristan ile yaşanan krize uyarlanması zor gibi gözükse de zorlayıcı diplomasi de kriz uzlaşmasının bir şekli olmaktadır. Hedefin ne şekilde ikna edileceğine dair koşulların saptanması gerekliliği her krizde bulunması gereken özelliklerin başında gelmektedir. Söz konusu koşullar değerlendirilirken hangi global stratejik ortamda hareket edildiği, savunayı eyleme geçiren hareketin şeklinin verilen yanıtı etkilemesi gibi bağlamsal değişkenler ile hedef ülkeyi mevcut statükonun ihlalden vazgeçirecek istemin açıkça ifade edilip edilmediği önem kazanmaktadır. Ayrıca istemi savunmak için yeterli motivasyona sahip olunup olunmadığı da kriz yönetiminin başarısını etkileyen faktörler arasındadır. Zorlayıcı diplomasi istemin yerine getirilmemesi durumunda hedefin cezalandırılmasını öngören bir strateji olup amaç öncelikle ikna etmeye yöneliktir. Nitekim Bulgaristan ile yaşanan göç krizinde öncelikle gereken uyarılar yapıldıktan sonra bu ülkenin eylemini sürdürmekteki kararlılığı üzerine sorunu uluslararası gündeme taşıyarak hedef ülkenin karar alıcılarının geri adım atması sağlanmaya çalışılmıştır.

Zorlayıcı diplomasinin başarısını etkileyen faktörler aynı zamanda bu çalışmanın temellendirilmiş olduğu neoklasik realizm kuramı ile örtüşmektedir. Çevresel faktörlerin dikkate alındığı bağımlı değişkenler ülkelerin aynı zamanda göreceli olarak sahip oldukları güç ya da güçsüzlüğün de birer ifadesi olmaktadır. Krizin başarısını etkileyen faktörlerden ulusal/uluslararası destek yapısal bir sınırlandırma olarak var olabilirken krizi yöneten temel birim olan liderlerin bilgi sürecinin değerlendirildiği, söylemin inandırıcılığını sağlayabilme kapasitesinin belirleyici olduğu karar alıcı olarak krizi algılamaları çerçevesinde yönlendirmeleri krizin yönünü etkileyen başlıca faktörlerden olmaktadır.

---

⁴⁸⁵ “Plan’ın İkinci Aşaması...”, 24 Mart 1985, **Milliyet**, 8.

Bu bağlamda krizin zorlayıcı diplomasinin oluşturulduğu koşullar kapsamında analiz edilmesi krizin ne kadar başarılı bir şekilde yönetilip yönetilmediğinin anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu amaçla bu kısımda krizin stratejisinin oluşturulduğu 4 aşama ve krizin başarısını etkileyen 5'i bağlamsal olmak üzere 14 değişken paralelinde hipotezler yolu ile bir analiz yapılmaya çalışılacaktır.

3.2.6.2. I. Aşama: Değişkenler Hakkında Karar Verme

İsteme Karar Vermek

Hipotez 1: Söylem ve eylemin birbiri ile tutarlı olması, istemin kararlılık ile savunulabilmesi istemin meşruluğunu etkiler.

Türkiye'nin Bulgaristan'dan istemi;

- sorunun müzakere edilmesi yolu ile Türk azınlığın hak ve statülerinin garanti altına alınması ve
- tarafların üzerinde anlaştıkları bir göç anlaşması yapılarak Türk azınlığın kabulü yönünde olmuştur.

Söz konusu istem dillendirilirken Türkiye, Türk azınlığa her zaman sınırlarının açık olduğunu ne kadar Türk varsa hepsini kabul etmeye hazır olduğunu içeren beyanlarda bulunarak hedefe bir göç anlaşması yapılması talebini iletmiştir. Ancak fiiliyatta bir göç anlaşması yapılmaksızın azınlığın kabulüne başlanmış ve sınırların kapatılması ile de tutarsızlığa düşülmüştür. Böylece Türkiye'nin Türk azınlığın tamamının kabulüne ilişkin istemi de meşruluğunu yitirmiştir. Ayrıca Türk yönetiminin hiçbir altyapısı bulunmaksızın söylemlerini dile getirmesi istemin meşruluğunu etkileyerek Türkiye'nin uluslararası alanda "azınlığı göçe teşvik ettirici milliyetçi" politikalar yürütmesi ile suçlanmasına yol açmıştır. *Hipotez 1*'de de görüldüğü gibi istemin bir göç anlaşması yapılmaksızın uygulanmaya başlaması neticesinde Türkiye kendi istemi ile tutarsızlığa düşmüş bu durum da istemin meşruluğunu etkilemiştir.

Her ne kadar hedef devletten aşırı bir istemde bulunulmamış, ilişkilerin normalleşmesinin Türk azınlığın hak ve statülerinin korunmasına bağlı olduğu yönünde makul bir istemde bulunulmuşsa da Türk yönetimi bu krizde istemek ve almak arasındaki dengeyi iyi kuramamış nitekim bu dengenin kurulamaması sonucunda kendi istemi ile çelişkili duruma girmiştir.

Aciliyet/Zorunluluk Duygusu Yaratma

Hipotez 2: Eğer istem acil olarak yerine getirilmesini sağlayacak bir zorunluluk durumu ile desteklenmiyorsa istemin kabul edilebilirliği de güçleşecektir.

Türk yönetimi Bulgaristan yönetimine Bulgaristan'ın 1984 Aralık ayında başlamış olduğu azınlığın kimliğini eritme politikasının durdurulması istemini 22 Şubat 1985 tarihinde iletmış fakat ancak sistemsel değişim ile beraber 10 Kasım 1989 tarihinde Jivkov'un istifası ile istemin yerine getirilmesini sağlayacak koşullar Bulgar yönetimi içinde oluşturulmuştur. Dolayısıyla *Hipotez 2*'de öngörüldüğü şekilde istemin acil olarak yerine getirilmesini sağlayacak bir zorunluluk durumu yaratılmamış ve en nihayetinde 4 yılı aşkın bir süre sonrasında azınlığın hak ve statülerinin ihlalden geri adım atılması yine Bulgaristan içerisindeki yapısal değişim çerçevesinde mümkün olabilmiştir. Nitekim bu değişim de Türkiye'nin doğrudan istemi aracılığı ile değil sistemdeki çözülme ile meydana gelmiştir. Krizin tırmanışa geçtiği zamanlarda dahi Bulgaristan yönetimi ile her zaman için diyalog arayışının sürdürülmesi gerektiği savunulmuştur. Türkiye kültürel alandaki ilişkilerini kesmiş ancak asgari düzeyde ekonomik ilişkiler devam etmiş olup ekonomik ambargo uygulanmasına gidilmemiştir. Bu özelliğiyle Türkiye'nin izlediği siyaseti savunmacı karakterde ve ulusal/uluslararası meşruiyet zeminine oturan bir siyaset olarak değerlendirmek gerekir. Bu nedenle de Türkiye'nin Bulgaristan büyükelçisinin geri çekilmesi gibi diplomatik bir tedbire ya da herhangi bir ekonomik yaptırıma başvurularak bir zaman sınırı koyarak *Hipotez 2*'de öngörüldüğü şekilde Bulgar yönetimi üzerinde aciliyet algısını gerektirecek bir zorunluluk durumu yaratılmamıştır. Hatta kuvvet kullanma tehdidi açısından bakılırsa Türkiye'nin savunmacı siyasasını militer önlemlerle desteklemekten de kaçındığı görülmüştür. Bu durum da isteme uyulması zorunluluğunu zayıflatmıştır. Türkiye'nin Bulgaristan üzerinde bir zorunluluk-aciliyet duygusu/baskısı yaratamamış olmasında Bulgaristan ile askeri ve siyasi bakımdan farklı blok sistemlerine dâhil olmasının da rolü göz ardı edilmemelidir. Nitekim söz konusu kriz gerginliğin tırmandırılarak askeri niteliğe evrilmesi durumunda iki farklı blok üyesi arasında bir çatışmaya dönüşebilme riskini içerisinde barındırmaktadır. Böylesi bir durumda ittifak/blok liderlerinin sürece dâhil olarak kendi üyesinin yanında yer alması olasılığı bloklar arası bir çatışmanın fitilini de ateşleyebilecektir. Bu nedenle karar alıcının daha esnek bir hareket sahasına sahip

olmak açısından bilinçli bir şekilde aciliyet/zorunluluk duygusu yaratmaktan kaçınmış olduğundan söz edilebilir.

Yaptırımın Kararlaştırılması

Hipotez 3: Uygulanacak yaptırım istemin yerine getirilmesi için bir zorunluluğa yol açmıyorsa istemin yerine getirilmesini zorlaştıracaktır.

Hipotez 4: Söylem ve eylem arasındaki tutarlılık yaptırımın başarısını etkilemektedir.

Türk yönetimi hedef devlet Bulgaristan'ın öncelikli olarak siyasi araçlar yolu ile azınlığın hak ve statüsünün sağlanması ve bir göç anlaşması yapılması istemini gerçekleştirmeye çalışmıştır. İstem karşılanmaması durumunda;

- Bulgaristan'dan elektrik ithaline son verilmesi,
- İhracat taşımacılığında, Bulgar TIR'larından Türk TIR'larına ağırlık verilmesi,
- Sorunun uluslararası forumlara getirilerek Bulgaristan'ın kınanması,
- Güvenlik Konseyi'ne gidilmesi,

gibi görece etkisi tartışmalı/ zayıf yaptırımlar belirlenmiştir. Ancak belirlenmiş olan söz konusu bu yaptırımlar Bulgaristan yönetimi üzerinde *Hipotez 3'*deki gibi bir zorunluluk algısını "sınırlı" olarak yaratabilmiştir.1988 yılına gelindiğinde Belgrad Protokolü görüşmelerinin alt yapısında Bulgaristan'ın amacı öncelikli olarak ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesi olmuştur. Bu durum aslında *Hipotez 4* ile de bağlantılı olmuştur. 1989 Haziran ayına gelindiğinde Türkiye'nin ihracat taşımacılığında Bulgar TIR'larının payı yüzde 49 civarındadır. Bu oran Türk TIR'larının kullanımından bile daha fazladır. Bu durumda *Hipotez 4'*deki gibi söylem ve eylem arasında tutarlı olunmamış bu da hedefin algısında belirlenen yaptırımların inandırıcılığının sorgulanmasına yol açmıştır. 1988 yılında aynı zamanda Bulgaristan ile görüşmelere istinaden sorunun uluslararası platformlara getirilmesine yönelik önlemlerin azaltılması kararlaştırılmıştır. Güvenlik Konseyi seçeneği de Sovyet girişimleri dolayısı ile askıya alınmıştır. Söz konusu uygulanması planlanan yaptırımların kararlılık ile uygulanmayıp söylem ve eylem arasında tutarsızlığa düşülmüş bu da Türkiye'nin Bulgaristan üzerinde caydırıcı olamamasına yol açmıştır.

Ödül/Teşvik Unsuru

Hipotez 5: İstemın bir ödül ile teşvik edilmesi sorunun müzakere edilebilirliğine zemin hazırlamaktadır.

Türkiye sorunun çözümü için her zaman diyalog arayışı içinde olmuştur. Krizin tırmanışa geçtiği zamanlar da dâhil olmak üzere Bulgaristan yönetimi ile sorunun müzakere edilmesi gerekliliğini savunarak “azınlığın hak ve statüsünün sağlanması” ve bir “göç anlaşması” yapılması için müzakereye açık olduğunu belirtmiştir. Fakat Bulgaristan yönetimi tarafların herhangi bir gündem maddesi olmaksızın görüşebileceğini savunmuştur. Krizin görüşülme noktasına gelindiğinde görüşmenin gündemi Türkiye'nin isteminde olduğu şekilde sadece Türk azınlığın hak ve statülerinin korunması ve bir göç anlaşması yapılması şeklinde belirlenmeyip “ikili ilişkiler dahil olmak üzere Türk azınlığın sorunlarının görüşülmesi” şeklinde belirlenmesine karşın Türk yönetimi sorunun görüşülmesini kabul etmiştir. Böylece *Hipotez 5*'deki gibi Türk yönetiminin diyalogdan yana bir tutum izlemesi sorunun müzakere edilebilirliğine zemin hazırlamıştır.

3.2.6.3. İkinci Aşama: Stratejinin Kararlaştırılması

Hipotez 6: Stratejinin kararlaştırılmasında devletlerin geleneksel ilkeleri belirleyici olmaktadır.

Türk yönetimi Bulgaristan'ın saldırgan tutumu karşısında savunan taraf olarak söz konusu statükonun ihlaline yönelik, Bulgaristan'daki azınlığın hak ve statüsünün askeri bir müdahale girişimi gibi bir girişimde bulunmayarak sorunun uluslararasılaştırılması yolu ile uluslararası hukuk ilkelerine saygı temelinde çözümünü hedefleyen bir strateji benimsemiştir. Nitekim Türkiye geleneksel olarak karşılaşmış olduğu azınlıklar ile ilgili sorunlarda Sancak [Hatay] gibi birkaç istisna dışında mevcut statükonun korunmasından yana olmuştur.

Bu bağlamda *Hipotez 6*'deki gibi Bulgaristan'daki Türk azınlığın ahdi hukukunun ve statüsünün korunmasından yana bir tutum izlenmiştir. Bulgaristan ile yaşanan krizde de öncelik ile Türkiye'nin azınlığın hak ve statüsü korunması istemi net bir şekilde ifade edilmiştir. Söz konusu istemin yerine getirilmesini sağlayacak aciliyet/zorunluluk duygusu yaratacak herhangi bir zaman sınırlandırılması tercih edilmemiş; bu kapsamda “dene ve gör” stratejisi izlenmiştir. Dene ve gör stratejisi gereğince isteme uyulmaması üzerine sorunun uluslararası kamuoyunun dikkatinin

çekilmesine çalışılarak Bulgaristan yönetiminin isteme uygun davranışlarda bulunması beklenmiştir. Bulgaristan'ın ilişkilerde yumuşama eğilimine girdiği görüldüğünde ise benimsenen stratejinin aşamalı olarak azaltılmasına karar verilmiştir. Ancak Bulgaristan'ın tutumunda herhangi bir değişim olmayınca yine söz konusu stratejinin uygulanmasına devam edilmiştir.

Bulgaristan yönetimi ise önceden tarihsel süreç içinde zaman zaman uygulamış olduğu asimilasyon eylemlerinin sonucunu oluşturan 1989 krizinde sorunu sistemin dönüşümünü tamamlamadan önce saldırgan bir tutum ile oldubittiye getirerek kendi lehine yeni statükonun oluşumu sağlayan bir strateji izlemiştir. *Hipotez 6* ekseninde değerlendirildiğinde 1923 sonrası süreçte Bulgaristan sınırları içerisinde yaşayan Türk azınlığın Bulgar ulusu içinde sindirilememesi/asimile edilememesi Bulgaristan'ın saldırgan strateji izlemesinde belirleyici olmuştur.

3.2.6.4. Üçüncü Aşama: Hedef Devletin Rasyonelliğine İlişkin Veriler

Hipotez 7: Hedefin rasyonelitesinin saptanması krizi başarı ile yönetmede bir faktör olmaktadır.

Bulgaristan yönetimi yaşanan krizde rasyoneliteden uzak davranışlarda bulunmuştur. Krizin başında Bulgaristan'da herhangi bir Türk azınlık olmadığını ülke içinde bulunan söz konusu kişilerin “Bulgarlaştırılmış Müslümanlar” olduklarını savunmuştur. Hatta Türkiye'nin Bulgar baskısını dile getirdiği toplantıların birinde Bulgar heyeti başkanı “Türkiye İslam ülkesi değildir laik bir ülkedir” diyerek Türkiye'nin Bulgaristan'daki Müslümanlarla bir ilgisinin olmadığını savunmuştur. Yine isim değiştirme kampanyasının “gönüllü” olarak yapıldığını iddia etmiştir. Krizin sonlarına doğru yaklaşıldığında, göç ettirme işlemi başladığında ise göç eden kişilerin turistik amaçlı olarak Türkiye'ye gittiklerini savunmuştur. Görüldüğü üzere Bulgaristan'ın eylemlerine ilişkin bir rasyoneliteden bahsedilememektedir. *Hipotez 7*'deki gibi hedefin rasyonelitesine ilişkin verilerin homojen Bulgar ulusu yaratma kapsamında gerçekleştirildiği Türk yönetimi tarafından saptanamamış ve kriz sırasında Bulgaristan'ın saldırgan tutumunda bir değişim söz konusu olmamıştır. Bu durum da başarısız bir kriz sürecini etkileyen etmenlerden birini oluşturmuştur.

3.2.6.5. Dördüncü Aşama: Krize Özgü Bağlamsal Değişkenlerin Dikkate Alınması

Hipotez 8: Krize özgü bağlamsal değişkenlerin dikkate alınması kriz yönetiminin başarısını etkilemektedir.

Kriz 1980 askeri darbesi sonrasında demokrasiye geçilmesiyle iktidara gelen sivil bir hükümet tarafından yürütülmektedir. Buna rağmen henüz sıkıyönetim tüm ağırlığı ile varlığını hissettirmekte olup Türkiye azınlıkların haklarının geliştirilmemesi, demokrasinin sağlanmadığı, özgürlüklerin sınırlandığı gibi gerekçeler ile uluslararası alanda kınanmaktadır. Bu durumda kendisinin de azınlık haklarını sağlayamaması ve Bulgaristan'dan da azınlık haklarının sağlanması yönünde aynı beklenti içinde olması Türkiye için çelişkili bir durum yaratmış olup Türkiye'nin bu konuyu uluslararası platformda savunmasını zorlaştırmıştır.

Diğer yandan Varşova Paktı üyesi bir Bulgaristan vardır. Bu anlamda Türkiye'nin bu konuyu askeri caydırıcı gücünü kullanarak iki kutbu karşı karşıya getirecek bir girişimde bulunması muhtemel değildir. Nitekim Başbakan Özal içinde bulunulan koşulları şu şekilde ifade etmiştir:⁴⁸⁶ “Bugün, biz Bulgaristan’daki soydaşlarımızla gönlümüzün arzu ettiği gibi ilgilenemiyoruz. İstedığımız tedbirleri alamıyoruz. Bulgaristan ile iki ayrı bloktayız. Biri sosyalist, diğeri Batı bloğu. Dünyanın şartları böyle. Bizim dışımızda etkenler var. Bugün gönlümüzün arzu ettiği tedbirleri alamıyoruz ama 15 yıl sonra 70 milyonluk Türkiye var, bugün olmazsa 10 yıl sonra yaparız, ama bütün bunları unutmayız.”

Bu durumda ister istemez krize özgü bağlamsal değişkenler kapsamında hareket edilerek savaşa yol açabilecek bir gerilimden uzak durulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda askeri seçeneklerden çok siyasi seçeneklere öncelik verilerek kriz çözülmeye çalışılmış savaş durumundan uzak bir tutum izlenerek kriz yönetiminin zorluklarından biri olan savaşa tırmanmadan krizin çözülmesi sağlanmıştır. Bu anlamda *Hipotez 8*'de olduğu üzere bağlamsal değişkenler dikkate alınarak savaşa varmama anlamında krizin başarısından söz edilebilir. Fakat kriz yönetiminde amaç aynı zamanda temel çıkarların korunmasının sağlanmasıdır. Bu bağlamda Türk yönetimi zorunlu olarak göç eden kişilerin menfaatlerini koruma konusunda eksik kalmıştır.

---

⁴⁸⁶ “Başbakan: Yapılanları Unutmayız”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1985, 1 ve 11.

Diğer yandan aynı dönemde Yunanistan'daki Türk/Müslüman azınlığın da Bulgaristan'dakine benzer uygulamalara maruz kaldığına tanık olmaktadır. Yunanistan da Türk/Müslüman azınlığı Yunan yasalarından doğan haklardan yararlandırmayarak göçe zorlamak ve bu yolla da Batı Trakya'nın Türk/Müslüman kimliğini ortadan kaldırmak istemektedir.⁴⁸⁷ Bu anlamda Türkiye'ye karşı Balkan coğrafyasında bir bakıma Türkleri dışlayan bir bloklaşma olduğu da söylenebilir.

1989 Göç Krizinde Kriz Yönetiminin Başarısını Etkileyen Değişkenler

Bağlamsal değişkenler olarak ifade edebileceğimiz Türkiye'nin yönetimi dışındaki çevresel faktörlerin yanı sıra; istemin net bir şekilde ifade edilmesi yani; amacın açıklığı, motivasyonun güçlülüğü, motivasyonun asimetrisi, liderin özellikleri; güçlü liderlik, ulusal/ uluslararası destek rakibin üzerinde kabul edilemez tırmanma korkusu ve krize özgün koşullarda açıklık olmak üzere 9 değişken temel alınarak kriz yönetiminde uyguladığı “dene ve gör” stratejisinin başarısı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bağlamsal değişkenler kapsamında; aşağıda incelenecek olan global stratejik ortam, provokasyonun şekli ve hedefin diplomatik ya da askeri olarak desteklenmesi,*hasmın izolasyonu*, krizin başarısında önemli rol oynamıştır.

Hipotez 9: Krizler içinde bulunan global stratejik ortamdan etkilenmektedir.

1984 yılında başlayan kriz 1989 yılında sonlanmış bu geçen süre zarfında krizin başlangıcındaki ve sonlandığı zaman global stratejik ortam da farklılık göstermiştir. Nitekim krizin çözümünde içinde bulunan global stratejik ortam da etkili olmuştur. Her ne kadar SSCB ve ABD arasındaki ilişkiler bu dönemde yumuşama olarak belirse de ciddi sorunların yaşandığı bir konjonktür hala mevcut olmuştur. SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgali ABD tarafından büyük tepkilere yol açmış iki blok arasındaki ilişkilerin bu dönemde gerginliğin temel gerekçelerinden birini oluşturmuştur. 1985 yılına gelindiğinde SSCB Afganistan'daki etkinliğini giderek arttırmıştır. Ancak 1988 Mayıs ayına gelindiğinde SSCB askerlerini Afganistan'dan geri çekmeye başlamıştır. 1989 Şubat ayında ise tam anlamı ile Sovyetlerin Afganistan işgali sona ermiş böylece iki blok arasındaki ilişkiler de yumuşama göstermiştir.

---

⁴⁸⁷Fuat Aksu, **Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK), 2001, s.35

Türkiye ve Bulgaristan arasındaki kriz sırasındaki ilişkiler de müttefiki oldukları iki blok liderleri arasındaki ilişkilerle paralellik göstermiştir. Bulgaristan tasarladığı krizi 1984'ün sonlarında uygulamaya başlamış 1985 yılı iki ülke arasındaki ilişkiler krizin tırmanışının yaşandığı 1989 yılından önceki en gergin dönemini oluşturmuştur. Nitekim 1988 yılında Mayıs ayında iki ülkenin Belgrad Protokolü gereğince oluşturdukları çalışma grupları bir araya gelmişlerdir. 1989 Şubat ayında ise bloklar arası gerginlik-yumuşama Bulgar yönetimine de yansımış ve bu süreç içinde zorla göç olayına başlanmıştır. Bu durumda da uluslararası konjonktür etkilidir. 1989 yılında artık dünyadaki açıklık politikalarından etkilenen Türk azınlığı direnişe, örgütlenmeye başlamıştır. Dünya kamuoyunun ilgi ve baskısı sebebi ile işkence yolu ile Bulgarlaştıramayacağı Türk azınlığını bu kez Bulgaristan'dan zorla göç ettirme yolu tercih edilmiştir. Todor Jivkov'un istifası ile sonlanan krizin çözülmesinden bir gün önce ise 9 Kasım 1989 tarihinde Berlin duvarı yıkılmıştır. Bu durum da ister istemez Bulgar yönetimine yansımış, kriz sonrası süreçte demokratikleşmeye yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır.

Ayrıca Türkiye açısından içinde bulunulan global stratejik ortam krizin yönetimini zorlaştıran bir faktör olmuştur. İnsani boyutu olan kriz “güvenlikleştirme” sorunu haline dönüştürülmeden iki bloğu karşı karşıya getirmekten sakınılmıştır. Bu anlamda *Hipotez 9*'un tam anlamı ile doğrulandığını söylemek mümkündür.

Hipotez 10: Karşı tarafın harekete geçirecek olduğu provokasyonun şekli hedefe karşı koyma şeklini de etkiler.

Bulgaristan'ın isim değiştirme politikasının Türkiye'ye yansımaları tehdit olarak algılanmış ve söz konusu eyleminden geçirilmesi amacı ile hedef devlet Bulgaristan'a yönelik sözlü uyarılarda bulunulmuştur. Bulgaristan'ın uyarılara yönelik verdiği yanıt ise sorunun kendi iç meselesi olduğunu belirtmek olmuştur. Kriz süresince iki ülke arasındaki ilişkiler daha çok söylemler üzerinden yürümüş ve iki ülke arasında her hangi bir şiddet girişimine yol açacak olaya rastlanmamıştır. Bulgar yönetiminin asimilasyon politikasına devam ederek Türkiye'nin istemlerine yanıt vermemesi durumunda ise konunun uluslararası forumlara getirilerek çözülmesine çalışılmıştır. Türkiye'nin azınlığın statüsünün ihlaline yönelik tehdit algısı hedef ülkenin ikili ilişkilerde şiddeti tercih etmemesi neticesinde Türkiye'nin karşı koyma şekli de diplomatik, siyasi araçlar yolu ile olmuştur.

Nitekim Bulgaristan yönetimi gerginleşen ilişkiler karşısında Türkiye'ye verdiği suyu ya da elektrik üretimini kesebilirdi ama böyle bir yönteme başvurmamıştır. Bu durum da Türkiye Bulgaristan'a karşı koyma yolunda Boğazlardan Bulgar gemilerinin geçmesini önleyecek ya da Bulgar TIR'larına ihracat taşımacılığında yer verilmemesi gibi ekonomik yaptırımlara da başvurulması tercih edilmemiştir. Sorun siyasi ve insani olarak nitelendirilmiş; karşı koyma şeklinde de hedef ülkenin uluslararası kuruluşlar ve devletler tarafından kınanması gibi siyasi araçlara öncelik tanınmıştır. Taraflar *Hipotez 10*'da öngörüldüğü şekilde birbirlerinin eylemlerine uyumlu davranmış, tepki vermede "karşılıklılık" esas alınmıştır.

Hipotez 11: Zorlayıcı diplomasinin uygulanması bir devletin diplomatik ya da askeri olarak desteklendiğinde uygulanması zorlaşmaktadır.

Daha önce değinildiği üzere, Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidine başvurmadan Bulgaristan'ı ikna etmesi benimsenen zorlayıcı diplomasi stratejisinin etkinliğini zayıflatmıştır. Ayrıca SSCB tarafından sorunun Bulgaristan'ın iç meselesi olarak görülmesi ve üstü kapalı olarak desteklenmesi krizin çözümünü zorlaştıran bir faktör olmuştur. Buna rağmen Bulgaristan'ın Türkiye'den üstün olmasını gerektirecek ne bir nüfus fazlalığı ne askeri kapasitesi söz konusudur.

Bulgaristan'ın asimilasyon uygulamalarına yönelik olarak Avrupa ülkelerinde kınama kararları çıkmaya başlaması görece krizin sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Ayrıca SSCB tarafından kriz süresince Bulgaristan'ın uygulamalarına yönelik sözlü uyarılar duymak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin tek başına sorunun uluslararası platformlarda dile getirmesi de Bulgaristan üzerinde pek fazla etkili olamamıştır.

Bulgaristan açısından, 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi sonrasında NATO'nun sorunu çözmede yetersiz kalması jeopolitik ittifakların küçük güçler arasındaki anlaşmazlıkları çözmesinde yetersiz kaldığını göstermiştir. Bu anlamda Türkiye göreceli olarak zayıf bir konumda olup bu zayıf konumu ittifakı tarafından da desteklenerek güçlendirilmemektedir.⁴⁸⁸ Ayrıca SSCB faktörü Sovyetlerin BM'nin Güvenlik Konseyi'nin daimi 5 üyesinden bir olması dolayısı ile ve burada Bulgaristan lehine oy kullanacağı düşüncesi nedeniyle sorunun BM'ye taşınmamasında etkili olmuştur. *Hipotez 11*'in doğrulandığı üzere SSCB'nin üstü

---

⁴⁸⁸ Dimitrov, age,12.

kapalı olarak da olsa Bulgar yönetiminin eylemlerini kabul etmesi Türkiye'yi kriz sırasında göreceli olarak zayıf durumda bırakmıştır.

Yukarıda sözü edilen bağlamsal değişkenlerin yanı sıra kriz yönetiminin başarısını etkileyen diğer 9 değişken de krizin başarısının ölçülmesinde önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amacın Açıklığı:

Hipotez 12: İstem net bir şekilde hedefe iletilmesi kriz yönetiminin başarısını etkilemektedir.

Türkiye Bulgaristan'daki azınlığın hak ve statüsünün korunmasını, uluslararası hukuk ilkeleri temelinde bir göç anlaşması yapılması istemini Bulgaristan'a yanlış anlaşılmalara yol açmayacak şekilde net bir şekilde ifade etmiştir. Buna rağmen *Hipotez 12*'deki durum sınırlı olarak Bulgaristan ile yaşanan krizde başarılı olmuştur. Bulgaristan elbette ki Türk azınlığın demokrasi ilkeleri gereğince korunması gerektiğinin farkındadır. İdeolojik, sistemsel farklılıklara rağmen Türkiye'nin Bulgaristan'dan temel istemi azınlıkların statüsünün korunması ve ayrımcı, asimilasyon amaçlı uygulamalardan vazgeçilmesi ile sınırlı olmuştur. Nitekim Bulgaristan Komünist Partisi sosyalizmin eşitlik, adalet anlayışına tezat davrandığının da farkındadır. Krizi sonlandırmayı kolaylaştıran değişiklik Bulgaristan'ın ihlallere son vermesi olmuştur ki bu da zaten Türkiye'nin kriz yönetim sürecinde başından itibaren dillendirmiş olduğu istem olmuştur. Bulgaristan'ın Türkiye'nin istemine vermiş olduğu yanıt çerçevesinde, istemin net bir şekilde ifade edilmesinin tarafların sorunu görüşmeleri için ortak bir zeminde buluşmalarına olanak tanıdığını söylemek mümkündür. Bu durumda Bulgaristan ile yaşanan göç krizinde amacın açıklığı hedefin sorun konusundaki duyarlılığına bağlı olmuştur.

Motivasyonun Güçlülüğü:

Hipotez 13: Hedefin algısında etki yapabilecek şekilde istemin savunulması kriz yönetiminin başarısını etkiler.

Bulgaristan'ın saldırgan stratejisi karşısında Türkiye'nin direnç ve motivasyonunun göreceli olarak yetersiz kaldığı söylenebilir. Bulgaristan'ı devam ettirdiği eylemlerinden vazgeçirmek için Türkiye örneğin İKÖ'den ekonomik yaptırım talebinde bulunurken kendisi herhangi bir ekonomik yaptırım uygulamasına

başvurmamış, sorunun diyalog ile çözümünü savunmuştur. Bu bağlamda *Hipotez 13*'deki gibi istemin savunulmasında hedefin algısını etkileyecek şekilde bir değişim yaratılamamış ve kriz yönetim sürecinde stratejinin uygulanmasında başarılı olunamamıştır.

Türkiye haklı olduğu stratejisini uygularken yeterli motivasyona sahip olamaması neticesinde Bulgaristan'ın uyguladığı saldırgan stratejisinin gerisinde kalmıştır. Örneğin, Bulgaristan'dan göç sorununun görüşüldüğü ülkelerin siyasi/diplomatik temsilcileri, çeşitli komisyon üyesi parlamenterler, Bulgar büyükelçilerinin kendileri ile defalarca görüştüğünü ve Türkiye'nin öne sürdüğü görüşlerin doğru olmadığını ileri sürdüklerini belirterek Türk büyükelçilerinin kendilerini bir kez bile ziyaret edip konu hakkında aydınlatma, ilk elden bilgi verme girişiminde bulunmadıklarından şikâyet ettikleri görülmüştür.⁴⁸⁹

Örnekte de görüldüğü üzere hedefin algısında herhangi bir değişime yol açılmamış aksine Türkiye'nin uygulamış olduğu sorunun uluslararasılaştırılması girişimleri Bulgaristan yönetimi tarafından Türkiye aleyhine kullanılabilir hale gelmiştir.

Motivasyonun Asimetrisi:

Hipotez 14: Savunan tarafın saldırgan karşısındaki zorlayıcı gücünün başarısına inanması amacın yerine getirilmesinde etkilidir.

Krizin başlangıcında yukarıda da ifade edildiği üzere Başbakan Özal: ”Bugün gönlümüzün arzu ettiği tedbirleri alamıyoruz ama 15 yıl sonra 70 milyonluk Türkiye var, bugün olmazsa 10 yıl sonra yaparız” diyerek kriz sürecinin başından itibaren Bulgaristan'a karşı gereken önlemleri almada eksiklik duyulduğunu ifade etmiştir. Oysa ne Bulgaristan'ın nüfusu 70 milyondur ne de Türkiye'den üstün olmasını gerektirecek askeri ya da ekonomik kapasitesinin varlığı söz konusudur. Bu durumda *Hipotez 14*'de ifade edildiği şekilde Bulgaristan'ın saldırgan stratejisi karşısında Türk yönetimi stratejisinin zorlayıcı gücünün eksikliğini duymuş ve bu durum da ister istemez aynı zamanda motivasyon eksikliğine de yol açmıştır. Nitekim bu durumun varlığına yol açan etmenlerin başında Varşova Paketi üyesi olan Bulgaristan'ın SSCB tarafından korunuyor olması gelmektedir.

---

⁴⁸⁹ “Avrupa Konseyi Uyanın Diyor”, *Milliyet*, 6 Temmuz 1989, 14.

Güçlü Liderlik:

Hipotez 15: Karar alıcıların bilgiyi değerlendirme şekilleri, dış politika anlayışları, inançları, kriz yönetiminin başarısını etkiler.

Bu çalışmada da yer aldığı üzere Başbakan Özal'ın vermiş olduğu pragmatik kararlar krizi tırmandıran bir eğilim içinde olmasının nedenlerinden birini oluşturmuştur. Bilgiyi değerlendirme süreci açısından sınırların açılmasında herhangi bir tehdit algısı söz konusu olmamıştır. Bu durumun arkasında Turgut Özal'ın risk alan kişiliğinin yanı sıra yetersiz istihbarat da söz konusudur. Yetersiz bilgi durumunda karar alıcı tam bilgiye sahipmiş gibi hareket etmiştir. Ancak karar alıcı söz konusu bilginin yanlışlığını anladığında öngörülen stratejiden yine de vazgeçmemiştir. Çünkü genel olarak benimsenen stratejiden vazgeçmek kişisel çıkarlar açısından prestij kaybına yol açabilmektedir. Bu bağlamda sınırdan 300 bin kişinin gelmesini sağlayan sınırın istisnai olarak açık kalması eyleminin yanlışlığının anlaşıldıktan hemen sonra kapatılması beklenemezdi. Başbakan Özal bu bağlamda önce dene ve gör stratejisi ile Bulgaristan'ın tahmin edemeyeceği kadar kişiyi göndermesi üzerine sınırlarını açmış, izlenen eylemin Bulgaristan'ın ekonomisinin çökmesine yol açacağı düşüncesi ile bu eylemin uygulanmasına devam edilmiş, en nihayetinde de Bulgaristan yönetimini bir göç anlaşması yapması gerekçesi ile ikna etmek için kapatılmıştır. *Hipotez 15'teki* gibi krizin başarısını etkilemede yetersiz bilginin yanı sıra karar alıcıların mevcut bilgiyi değerlendirme tarzı etkili olmuştur.

Bulgar yönetimini ikna girişimlerinde Başbakan Özal'ın “ticaret ayrı siyaset ayrı” anlayışı, sorunu güvenlikleştirmek istemeden çözüme ulaşmak amacı sonucunda sorun sadece insani boyutu ile nitelendirilmiş ve Türk yönetimi herhangi bir yaptırıma başvurmayarak sorunu uluslararası kamuoyunun baskısı ile çözmeye çalışmıştır. Başbakan Özal:⁴⁹⁰ “*Bulgar hükümeti bu insanlık suçunu daha ne kadar işlemeye devam edecek? Türkiye ile müzakerelerde daha ne kadar kaçacak? Bu soruların cevabı uluslararası camianın, insanlık âleminde Bulgaristan'a karşı göstereceği tepkiye ve takınacağı tutuma yakından bağlıdır*”

Hipotez 15'in doğrulandığı üzere karar alıcının dış politikada siyaseti diğer alanlardan ayrı tutan anlayışı çerçevesinde sorunun çözümüne odaklanılmıştır.

---

⁴⁹⁰“Özal: Bulgar Silahı Geri Tepti”, **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1989,13.

İç (ulusal) Destek:

Hipotez 16:Ulusal destek liderin krizin yönetmesinde kolaylaştırıcı bir faktör olmaktadır.

Bulgaristan ile yaşanan krizin yansımaları öncelikle kamuoyu aracılığı ile olmuştur. Türk ulusal kamuoyunda yoğunlaşan baskı haberleri üzerine karar alıcılar sorunu karşı tarafa iletme durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda *Hipotez 16*'daki gibi krizin başlangıcından itibaren ulusal destek liderin verdiği kararların kamuoyu tarafından da tepki ile karşılanmasını azaltan bir etmen olmuştur. Böylece Başbakan Turgut Özal krizi yönetirken ulusal anlamda muhalefet dışında bir engel ile karşılaşmamıştır.

Ayrıca kriz sırasında kamuoyunun aktif bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda binlerce kişinin katılımıyla zaman zaman Bulgaristan'ı kınayan protesto yürüyüşleri düzenlenmiş, üniversitelerden kınama bildirimleri yayınlanmıştır.

Zaman içerisinde gelen kişilerin yerleştirilmesi de başlı başına bir sorun olarak belirmiştir. Nitekim bu noktada da ulusal anlamda desteğin de payı oldukça önemli olmuştur. Gelen kişilere öncelikle akrabaları, tanıdıkları kapılarını açarak bu insanların barınma sorunlarına ortak olmuşlardır. Bunun yanı sıra birçok yardım kuruluşu, iş adamları göçmenlere destek olmuştur. İktidar – muhalefet ilişkileri ekseninde de genel olarak Özal'ın pragmatik kararları eleştirilse de hükümetin Bulgaristan'daki Türk azınlığın sorunlarına ilgi göstermesi desteklenmiş, hatta daha etkili önlemler alınması gerektiği noktasında Meclis desteğinin hükümetin arkasında olacağı vurgulanmıştır.

Diğer yandan ulusal kitle iletişim araçları ve göçmen derneklerinin de hükümetin ilgisi çerçevesinde destekleyici bir rol üstlendiği görülmüştür. Örneğin Milliyet gazetesi “haksız davaların bile propagandayla haklı gibi gösterildiği kamuoyu yaratıldığı bir dünyada; Türklerin haklı, meşru haklarının savunulmasını uluslararası kuruluşlara gönderilmek üzere” İngilizce, Fransızca ve Almanca mektup örnekleri yayınlamak ulusal kamuoyu aracılığı ile uluslararası kamuoyu yaratmayı amaçlamıştır.⁴⁹¹

---

⁴⁹¹ “Mektup Bombardımanı”, *Milliyet*, 7 Temmuz 1989, 1.

Uluslararası Destek:

Hipotez 17: Uluslararası desteğin varlığı, rakibi istemin yerine getirilmesinde hızlandıran bir faktör olmaktadır.

Türkiye kriz sırasında iki blok liderini karşı karşıya getirmekten çok onların desteğini almaya yönelik politikalar izlemiştir. Bu anlamda *Hipotez 17*'deki anlayıştan yola çıkılarak üçüncü bir aktör desteği arayışı girişimlerinde bulunulmuştur. Bu girişimler daha çok Bulgaristan'ın asimilasyon eylemlerinin kınanması aracılığı ile olmuştur. Bu kapsamda örneğin NATO, 9 Ağustos 1989 tarihinde yayınlamış olduğu bildirimde Bulgaristan yönetimini uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerine uymaya davet edilmiştir. Fakat Bulgaristan yönetimi bu bildirin "yanlı ve düşüncesiz"⁴⁹² olduğunu iddia ederek NATO'nun iki ülke arasındaki sorunda "ne yasal ne de moral bakımdan arabulucu olmaya hakkı bulunmadığını"⁴⁹³ savunmuştur. Haziran 1989'da gerçekleştirilen AGİK toplantısında ise yapılan açılış konuşmalarında ABD, İngiltere, Lüksemburg, Kanada, İzlanda ve Avusturya Bulgaristan'ın azınlığa yaptığı baskıları kınamışlardır.⁴⁹⁴ Bulgaristan ise bu ülkelerin "ittifak ilişkileri yüzünden Türkiye'ye arka çıktığını" savunmuştur.⁴⁹⁵ *Hipotez 17*'nin bu kriz özelinde rakibi istemin yerine getirilmesinde hızlandıran bir faktör olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Bulgaristan, saldırgan tutumu ile hareket etmeye devam etmiştir ancak karar alıcıların algısında bir değişim olduğunda Türk azınlığın hak ve statülerinin korunmasına yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu nedenle istemin yerine getirilmesini kolaylaştıran faktör de uluslararası sistemin çözülmesi süreci olmuştur.

Rakibin Kabul Edilemez Tırmanma Korkusu:

Bu kriz sırasında istemin kabul edilebilmesi için Türk yönetimi tarafından rakibin kabul edilemez bir tırmanma korkusu yaratılmadığını görmekteyiz. Sorun, uygulanan strateji kapsamında daha çok diyalog yolu ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda rakibin algısında tırmanma korkusu yaratabilecek kuvvet kullanma tehdidi gibi bir öncelik benimsenmemiştir.

---

⁴⁹² "Sofya Aydın Avında", **Cumhuriyet**, 16 Ağustos 1989, 13

⁴⁹³ age, 13.

⁴⁹⁴ "Soydaşlarımız 'Şemsiyeli Suikast'a Karşı Korunuyor", **Tercüman**, 2 Haziran 1989, 9.

⁴⁹⁵ "AGİK'te...", **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1989, 12.

Konu Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirilememiş, askeri alternatiflere başvurulmamış, ticari ilişkiler düşük düzeyde de seyretse de hiçbir zaman için kesilmemiştir. Tırmanma korkusunu yaratabilecek etmen Türkiye'nin konuyu uluslararası platformlarda dillendirmesi olmuş ancak bu konuda aktif bir politika izleme doğrultusunda hem Türkiye yetersiz kalmış hem de Bulgaristan saldırgan bir tutum içerisinde olarak uluslararası kamuoyunun konuya olan dikkatini dağıtma çabası içerisinde olmuştur. Ayrıca tırmanma korkusu yaratma, söylem ve eylem uyumluluğu içerisinde rakip üzerinde etkili olabilmektedir.⁴⁹⁶ Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası örgütlerin ve devletlerin Bulgaristan'ı kınaması, hedefe ambargo uygulaması yönünde yürütmüş olduğu politikaları yeri geldiğinde Bulgaristan'ın yumuşar gibi gözüken tutumu karşısında zayıflatması neticesinde söylem ve eylem arasında da tutarlı olunamamış ve ister istemez rakip üzerinde tırmanma korkusu yaratılamamıştır. Diğer yandan Bulgaristan ile azınlıklar konusunda simetri oluşturacak ölçüde, Bulgar azınlığının Türkiye'de yaşamaması temelinde azınlıklar üzerinden bir empatinin kurulmasını güçleştirmiştir. Bulgaristan – Türkiye arasında başlayacak bir gerginliğin tırmanma yoluyla sıcak bir bölgesel çatışmaya dönüşmesi riski bulunmakla birlikte her iki ülke de kendi kriz yönetim anlayışında tırmanmayı askeri düzeye taşıyabilecek girişim ve önlemleri devreye sokmaktan kaçınmışlardır. Dolayısıyla ikili, bölgesel ve bloklar arası tırmanma/çatışma riskinin düşük düzeyde tutulması krizi sonlandırmayı geciktirmiştir.

Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık;

Hipotez 18: Krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık müzakere sürecini hızlandırır.

Krizin başlangıcından itibaren Türk yönetimi müzakere yolu ile sorunun çözümünden yana olmuştur. Kriz sürecinde Bulgaristan'ın müzakere istemleri reddedilirken gerekçe Bulgaristan'ın Türk azınlık dışında ikili ilişkilerin görüşülmesi için Türkiye ile müzakere masasına oturabileceği anlayışı olmuştur. Nitekim görüşmeler de Bulgaristan'ın Türk azınlığın varlığını kabul ettiğine dair ibareler söz konusu olduğunda mümkün olabilmiştir. Yine de Türkiye'nin sorunun ancak müzakere yolu ile çözümlenebileceği anlayışı temelinde krizin çözümüne ilişkin

---

⁴⁹⁶ Aksu, **Türk Dış Politikasında**, 37.

kesin koşulların belirlenmesi ile *Hipotez 18*'de öngöröldüğü Şekilde taraflar sorunu müzakerede edebile aşamasına gelebilmişlerdir.

4. SONUÇ

1989 Göç Krizinde liderin almış olduğu kararlar dış politika davranışı olarak diğer birimlere yansırken karar alıcı statüsündeki liderin özelliklerinin; bilgiyi değerlendirme, muhalefet ile hareket edebilme yeteneği gösterebilmesi, söylemleri ve eylemleri arasındaki tutarlılık, dış politika anlayışının belirleyici olduğu görülmüştür. Kriz sürecindeki ulusal destek de karar alıcıya esnek davranması için gerekli koşulları oluşturmuştur. Uluslararası koşullar ise karar alıcının eylemlerini sınırlı tutmak zorunda bırakan sınırlandıran bir etmen olarak var olmuştur. Özellikle karar alıcı tarafından sorunun Bulgaristan ve Türkiye dışında bir uluslararası sorun durumuna evrilmeye çalışılması anlamında mevcut iki kutuplu uluslararası sistem liderin motivasyon yetersizliğine yol açan koşulları oluşturmuştur. Bulgaristan ve Türkiye 1984'ün sonlarına kadar biri Varşova diğeri NATO ittifakında olan ilişkileri oldukça iyi seyreden örnek olarak gösterilen ülkeler iken olağan durumda mevcut sistem bir engel oluşturmuyorken yaşanan kriz ile beraber sistem de istemin yerine getirilmesini zorlaştıran bir faktör olarak belirlemiştir.

Kriz sürecinde kuvvet kullanma tehdidine başvurularak hedefi ikna etme aracı bir tercih olarak belirmezken aynı zamanda ekonomik yaptırımlar da hedef üzerinde caydırıcı güç yaratmak açısından kullanılmasında öncelikli bir tercih olarak belirmemiştir. Bu durumda yine karar alıcının siyaseti ve ekonomiyi birbirinden ayıran yaklaşıma sahip olmasının payından söz etmek mümkündür. Askeri ve ekonomik tercihler öncelikli olarak belirmezken hedefin istemi karşılaması için bir zaman sınırlandırılması konularak aciliyet/zorunluluk duygusu yaratılması gereksinimi de duyulmamıştır. İstemin karşılanmaması durumunda uygulanan strateji Bulgar yönetimi üzerinde kamuoyu baskısı yaratmak olmuştur. Böylece Bulgar yönetiminin ülkesindeki Türk azınlığın hak ve menfaatlerini dikkate almasını sağlamaya çalışmıştır. Benzer şekilde uluslararası hukuk ilkeleri gereğince Türk dış politikasının statükocu anlayışına uygun olarak krizin yönetildiğini söylemek de mümkündür. Bu statükocu anlayış zaman zaman Başbakan Özal'ın Dışişleri

Bakanlığının krizi uluslararası hukuk ve ikili anlaşmalar bağlamında yürüten anlayışının dışına çıkan söylemlerde bulunarak dış Türklere atıfta bulunması ile aksar gibi gözükse de kriz Türk dış politikasının barışçıl anlayışına uygun, Türk azınlığının içinde bulunduğu devletin egemenlik haklarına saygılı olarak iç işlerine karışmaksızın yürütülebilmiştir.

Kriz sırasında her iki tarafın da krizi tırmandırmadan çözmeye yönelik bir eğilimi olduğunu söylemek mümkündür. Krizin tırmanışa geçtiği zamanlarda dahi taraflar kuvvet kullanma seçeneğini tercih etmeyerek üstü kapalı olarak bir anlaşma durumuna gelmişlerdir. Bu durumda bağlamsal değişkenlerden; provokasyonun şeklinin belirgin olduğu söylenebilir. Türk yönetimi, Bulgaristan yönetimi ikili ilişkilerde şiddeti tercih etmedikçe şiddet kullanımını alternatif olarak görmemiştir. Sorunun şiddete evrilmeyen doğası gereğince de Türk yönetimi sorunu güvenlikleştirme yolu ile savunma stratejileri geliştirerek izlemekte olduğu siyasanın meşruluğuna gölge düşürmemeye çalışmıştır. Nitekim Türk yönetimi kriz sürecinde Türk azınlığı göçe teşvik ettirerek savunduğu politikasının meşruluğunu zedeleme ihtimali ile de karşı karşıya kalmıştır. Bu anlamda Bulgaristan'daki azınlığın hak ve statülerinin korunması azınlığı göçe teşvik ettirerek değil şiddete başvurmadan, uluslararası kamuoyu baskısı aracılığı ile sağlanmak istenmiş; seçenekler arasında duyarlı dengenin korunmasına özen gösterilmiştir. Türk yönetimi açısından bu dengenin korunması kolay olmamış uluslararası kamuoyunu harekete geçirme anlamında bir takım zorluklar ile karşılaşmıştır.

Kriz durumlarında karar alıcılar başlangıçta yetersiz bilgi ile hareket etmek durumunda kalmaktadır. Yetersiz bilginin yanı sıra hangi bilginin doğru olduğunun saptanması maliyetli olmakla birlikte zaman da gerektirmektedir. Oysa kriz sırasında hedefin statükoyu ihlal eden eylemlerinden bir an önce vazgeçirilmesi amaçlanır. Bulgaristan ile yaşanan krizde de söz konusu bilgi süreçlerinin içerdiği zorlukların karar alıcı tarafından değerlendirilmesi anlamında yetersiz bilgi ile hareket edilmiş; söz konusu bilginin doğrulanması girişimlerinde zorluklarla karşılaşmıştır. Böylesi bir durumda ise karar alıcı, söylemleri ve eylemleri arasında tutarsızlığa düşerek uluslararası kamuoyu aracılığı ile baskı kurma yönteminin Bulgaristan üzerinde etkisinin azalmasına yol açmıştır. Kriz sürecinde karar alıcının bilgiyi değerlendirme şeklinin yanı sıra karar alma sürecinde askeri-sivil bürokrasi ile koordineli karar alınmaması da etkili olmuştur. Bu durum Başbakan Özal'ın genel olarak pragmatik

bir karar alma anlayışına dayandığı gibi krizin özgün niteliği itibariyle de krizi zamana yaymayı da kolaylaştıran unsur olmuştur.

Diğer yandan söz konusu etkinin kurulamamasında bu dönemde Türkiye'nin göreceli olarak zayıf ve dış tepkilere açık bir konumda olması da etkili olmuştur. Nitekim bu dönemde Türkiye kendi içinde de demokrasi ve insan hakları, azınlık hakları ile ilgili olarak yoğun tartışmalarla uğraşmaktadır. Dolayısıyla bu yapısal durum göç sorununun uluslararası forumlarda savunulmasını güçleştirmiştir. Bu durum Bulgaristan'ın lehine bir etki sağlamıştır. Kriz sürecinde Türkiye bir taraftan göç akımı ile uğraşırken diğer yandan da güneydoğu sorununa ilişkin çözümler üretmek durumunda kalmıştır. Nitekim bu iki sorun MGK'nın gündeminde yaz aylarında birlikte görüşülen, çözümlenmesi gereken öncelikli temel sorunlar olarak nitelendirilmişlerdir. Bu anlamda istemin kararlılık ile savunulması zorlaşmış; Bulgaristan'ın algısında değişim yaratabilecek nitelikte, istemin yerine getirilmesini sağlayacak yaptırımlara başvurulmayarak hedef üzerinde tutum değişikliği yaratılamamıştır. Dolayısı ile istem net bir şekilde ifade edilmiş olsa da hedefin saldırgan davranış kalıpları geliştirmesi krizin yönetilmesini zorlaştırmıştır.

İçsel olarak nitelendirebileceğimiz krizin yönetilmesini zorlaştıran bu etmenlerin yanı sıra krizi kolaylaştıran unsurların varlığı da söz konusu olmuştur. Kriz sırasında karar alıcının eylemleri ulusal kamuoyu tarafından da benimsenmiş genel olarak bir tepki ile karşılanmamıştır. Sorun Türk halkı tarafından "milli dava" olarak benimsenmiş, bu durum da karar alıcının krizi yönetmesinde kolaylaştırıcı bir faktör olmuştur. Bu noktada dış politikada karşılaşılan bu sorunun iç politikada karar alıcı tarafından prestij amaçlı olarak kullanıldığını söylemek mümkün olabilmektedir. Nitekim yeri gelindiğinde bir kaç ismin Bulgaristan ile anlaşarak "anavatana kavuşturulması" tüm azınlığın hak ve statülerinin sağlanacağını garanti şeklinde gösterilmiştir. Bu anlamda bu çalışmada karar alıcı Başbakan Turgut Özal'ın krizin esnek olarak yürütülerek yaklaşık 5 yıllık bir sürece yayılmasında etkili olduğunu görmek mümkündür. Bu açıdan bir bakıma karar alıcının rasyonalitesinin kişisel çıkarlara bağlı olarak şekillendiğini söylemek mümkündür. Kriz sırasında, eylem ve söylemin birbiri ile uyumlu olduğu bir siyasa izlenmesinden çok subjektif değerlere yönelik bir dış politika siyaseti oluşturulmuştur.

Türkiye'nin kriz yönetim sürecindeki başarısında karar alıcının özellikleri, uluslararası konjonktür süreci olumsuz etkileyebilmiş, karar alıcının kapasitesini

sınırlandırabilmiştir. Sonuçta kriz sona erdikten bir yıl sonra gelenlerin yaklaşık 140 bini geri dönmüştür. Bu bağlamda Türk yönetiminin ne kadar başarılı olduğu sorgulanmaya açıktır. Elbette ki bu kriter Türk yönetiminin krizi yürütürken başarısını ölçecek bir gösterge değildir. Fakat gelen kişilerin fazlalığına karşılık yetersiz imkânlar dâhilinde hareket edilmesi kriz sürecinin başarısının sorgulanmasına yol açmaktadır. Bu anlamda dış politika karar alma sürecinde ekonomik ve siyasal yeterlilikler açısından yapısal sorunların karar alma sürecini etkileyerek uluslararası ilişkilerde devletlerin hareket yeteneklerinin sınırlandırıldığı ortaya konulmuştur.

Türkiye'nin bu kriz sürecinde, krizin başlangıç evresinde belirlendiği şekliyle barışçıl yöntemler kullanma siyasasından bir sapma olmamıştır. Uluslararası toplum ile birlikte hareket edilmesi gerekliliği krizin çözümünü zorlaştırmıştır. Sistemin çözülmesine kadar krizin zaman alan bir sürece yayılmasına yol açmıştır. Diplomasinin yetersizliğinde dahi krizi tırmandıracak askeri şiddet kullanımı gibi bir yöntem tercih edilmemesi karar alıcı Özal'ın bilinçli tercihinin bir göstergesi olmuştur. Bu anlamda iki karşıt ittifak/blok liderini karşı karşıya getirecek olan çatışma olasılığından sakınıldığını söylemek mümkün olmaktadır.

Uluslararası konjonktüre bağlı olarak kriz sonrası süreçte kriz sırasında örgütlenen Türk azınlık Bulgaristan siyasal yapısında parti kurarak Bulgaristan'ın demokrasiye geçiş sürecine olumlu katkılarda bulunmuştur. Böylece Bulgaristan'da yeni gelen yönetimin azınlığın hak ve statülerinin korumasına olanak tanıyan davranışları ile krizin sonucuna göre krizi yaratan anlaşmazlık çözümlenmiştir. Taraflar krizi sonlandıran, kendilerini hukuksal anlamda bağlayıcı kılacak bir anlaşma yapmamalarına karşın kriz sonrası süreç azınlıkların lehine gelişen değişikliklere kapı aralamıştır. Böylece azınlıkların hak ve statülerinin iyileştirilmesi ile Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkiler de tekrar eski seyrine dönmüştür. Bu anlamda krizlerin sadece olumsuz özelliklerinin değil sonraki süreçlerle de gelişmelere yol açan önemli virajlar olduğunu söylemek mümkündür.

Kriz yönetimi stratejisi açısından söz konusu kriz yönetimi sürecinde saldırgan devletin statükoyu değiştirme girişimlerine karşı savunmaya yönelik olarak “dene ve gör”e başvurulduğunu görmekteyiz. Bu kriz özelinde değerlendirildiğinde, krizi zorlayıcı diplomasinin en zayıf/esnek stratejisi ile yönetmek savunmacı tarafında süreci “doğru” yönetebilmesini de kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır. Zorlayıcı

diplomasi stratejilerinin diğere seçeneklerinin kuvvet kullanma tehdidine dayanması kuşkusuz krizin istemli ya da istemsiz olarak hızla tırmanmasına yol açabilecek bir risk taşımaktadır. Bir başka ifade ile zorlayıcı diplomasi rakip devletin cezalandırılacağı tehdidine dayanmaktadır. Oysa Türk yönetimi, Bulgar yönetimi üzerinde cezalandırılacağı endişesine yol açacak bir baskının oluşturulmasını seçenekler açısından en geri planda tutmuştur. Kuvvet kullanma tehdidine başvurmadan da Bulgaristan'ı ikna edebilmenin yollarını denemiştir. Böylece azınlığı kendi ulusal varlığına tehdit olarak gören Bulgaristan yönetiminin fiili olarak gerçekleştirdiği statüko ihlalinin yarardan çok zarara uğratabileceğine ikna etmeye yönelmiştir. Nitekim söz konusu zararın ne olacağı konusunda Türk yönetimince siyasi araçlar öncelikli olarak tercih edilmiştir. Bu amaçla Bulgaristan üzerinde uluslararası kuruluşların, devletlerin kınamalarının, uyarılarının baskı mekanizması kurarak uluslararası alanda hedefi yalnızlaştırmaya yönelik bir zarar anlayışının belirdiğini görmekteyiz. Ayrıca Türkiye'nin sınırlarını göçmenlere-soydaşlarına açması ile Bulgaristan'da tarımsal üretim açısından yeni sorunların ortaya çıkması da tasarlanmış bir krizde öngörülemeyen risklerle karşılaşmasına yola açmış ve Bulgaristan göçe zorlamanın içsel sorunlarını çözmenin maliyetini karşılamakta zorlanmıştır. Bu anlamda zorlayıcı diplomasının değişkenlerinin kuvvet kullanma tehdidi olmaksızın da kriz yönetimi stratejisi olarak kullanılabilmesi bu çalışmada görülmektedir.

Son olarak bu çalışma ile dönemin iktidarına yönelik olarak “eğer bu şekilde davranılsaydı sonuç bu şekilde olmazdı” şeklinde bir yaklaşım benimsenmemiştir. Böylesi sorunlu bir konunun çalışılması ile başka benzer şekilde oluşabilecek sorunların önceden tespitine, uygun olan stratejisinin zamanında belirlenerek krizlerin tırmanmadan, tarafların ulusal çıkarlarında bir zarara/mağduriyete yol açmadan çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Her ne kadar her kriz kendine özgü olsa da zaman geçmişten öğrenilen bilgiler ile ilerlemektedir. Türkiye de sorunlu bir coğrafya da krizlerin oluşumuna potansiyel bir ülke olarak yapılacak kriz çalışmaları ile ulusal çıkarlarına uygun şekilde davranış kalıpları geliştirebilmeyi az da olsa öğrenebilecektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde 1989 göç krizi insani boyutuyla özgün bir dış politika krizi olarak Türkiye'nin kriz yönetim kültüründe bir örnek oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aksu, Fuat. **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008.
- Aksu, Fuat. **Türk-Yunan İlişkileri**. Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK), 2001.
- Baldwin, David Allen. **Economic Statecraft**. Princeton University Press, 1985.
- Baklacioğlu, Nurcan Özgür. **Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)**. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.
- Barlas, Mehmet. **Turgut Özal'ın Anıları**. Birey Yayıncılık, 2001.
- Belgelerle Bulgar Zulmü**. Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği, Şafak Matbaası 1988.
- Belge ve Fotoğraflarla Bulgar mezalimi:1878-1989**, Ankara: Trakya Üniversitesi Yayınları,1990.
- Brecher, Michael. **International Political Earthquakes**. The University of Michigan Press, 2008.
- _____. **Crisis in World Politics: Theory and Reality**. Pergamon Press,1993.
- _____. **Decisions in Crisis: Israel, 1967 and 1973**. University of California Press, 1980.
- Brecher, Michael. Jonathan Wilkenfeld. **A Study of Crisis**. University of Michigan Press, 1997.
- Breuning, Marijke. **Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction**. Palgrave Macmillan, November 2007.
- Brigg, Morgan. **The New Politics of Conflict Resolution: Responding to Difference**. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Burton, John. W.. **Conflict Resolution as a Political System**. George Mason University Institute for Conflict Analysis and Resolution, 1993.
- Carr, Edward. H.. **Yirmi Yıl Krizi 1919-1939**. çev. Can Cemgil, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Craig, Gordon, A., Alexander L., George. **Güç ve Devlet Yönetimi: Günümüzün Diplomatik Sorunları**. Ankara: Dış Politika Enstitüsü, 1990.

- Crampton, R.J.. Bulgaristan Tarihi. **JeoPolitika Yayınları**. çev. Nuray Ekici, İstanbul:2007.
- Dayıoğlu, Ali. **Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman Azınlığı**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Devlen, Balkan. **Renegade Regimes and Foreign Policy Crisis**. VDM Verlag Dr. Mueller e.K., 2008.
- Eminov, Ali. **Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria**. United Kingdom: Institute of Muslim Minority Affairs, 1997.
- Erendil, Muzaffer. **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri**. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2004.
- Hermann, Charles F. **Crises in Foreign Policy: A Simulation Analysis**. Indianapolis: The Bobbs Merrill Company, 1969.
- Holsti, Kalevi J. **Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648-1989**. Cambridge University Press, 1991.
- Houben, Marc. **International Crisis Management: The Approach of European States**. London and New York: Routledge, 2005.
- Güldemir, Ufuk. **Texas Malatya**. İstanbul: Tekin Yayınevi. 1992.
- Janis, Irving L. **Crucial Decisions: Leadership in Policymaking and Crisis Management**. The Free Press A Division of Macmillan.Inc. New York,1989.
- Kamil, İbrahim. **İkili ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre, Bulgaristan'daki Türklerin Hakları**. Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, 1989.
- Lauren, Paul Gordon, Gordon A. Craig, Alexander L.George. **Force and State Craft: Diplomatic Challenges of Our Time**. New York: Oxford University Press, 2007.
- Lebow, Richard Ned. **Between Peace and War: The Nature of International Crisis**. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1981.
- Lütem, Ömer E. **Türk-Bulgar ilişkileri 1983-1989**. Ankara: Avrasya-Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2006.
- Mcdermott, Rose. **Political Psychology in International Relations**. The University of Michigan Press, 2004.
- Mingst, Karen A. **Essentials of International Relations**. Norton, W. W. & Company, Second Editions, 2001.
- Mintz, Alex, Karl DeRouen. **Understanding Foreign Policy Decision Making**. Cambridge University Press, 2010.
- Neack, Laura. **The New Foreign Policy Power Seeking in a Globalized Era**. Rowman & Littlefield Publishers, Second Edition, 2008.
- Oktay, Cemil. **Modern Toplumlarda Savaş ve Barış**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Reardon, Betty A.. **Sexism and the War System**. Syracuse University Press, 1996.

- Richmond, Oliver P.. **Peace in International Relations**. New York: Routledge, 2008.
- Richardson, James L.. **Crisis Diplomacy: The Great Powers Since the Mid-Nineteenth Century**. Cambridge University Press, 1994.
- Schelling, Thomas. **The Strategy of Conflict, Cambridge**. MA, Harvard University Press, 1960.
- Schuman, Michael H. , Hal Harvey. **Security Without War**. Westview Press, 1993.
- Snyder, Glen H., Paul Diesing. **Conflict Among Nations: Bargaining Decision Making, and System Structure in International Crisis**. Princeton University Press, 1977.
- Simon, Herbert Alexander. **Models of Bounded Rationality: Empirically Grounded Economic Reason**. MIT Press, 1997.
- Şerefli, Ahmet Şerif. **Bulgaristan'daki Türkler (1879-1989)**. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.
- Şimşir, Bilal N. Amnesty International, Bulgaria: Imprisonment of Ethnic Turks. **The Turks of Bulgaria in International Fora Documents Vol.II(1986)**. Ankara: Turkish Historical Society Printing House,1990.
- Toğrol, Beğlan. **112 Yıllık Göç (1878-1989) : 1989 Yazındaki Üç Aylık Göçün Tarihi Perspektif İçinde Psikolojik İncelemesi**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1989.
- Wallensteen, Peter. **Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System**. SAGE Publications, 2002.
- Wilkenfeld, Jonathan, Victor Asal, David Quinn, Kathleen Young. **Mediating International Crises**. Routledge Advances in International Relations And Global Politics, 2005.
- Yavuzalp, Ercüment. **Liderlerimiz ve Dış Politika: Bir Diplomat Gözüyle**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.

Makaleler

- Ahrari, Mohammed E. "A Paradigm of 'Crisis' Decision Making: The Case of Synfuels". **British Journal of Political Science**. Vol. 17, No. 1 (Jan., 1987):71-91.
- Akın, Metin. "Konukman'ın Konukseverliği". **Tercüman**. 19 Haziran 1989.
- Aksu, Fuat. "Kuvvet Kullanma Tehditine Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı". **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**. der. Evren Balta Paker, İsmet Akça. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010: 475-502.
- Aksu, Fuat. "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu". **Stratejik Araştırmalar Dergisi**. Yıl 2, Sayı 3, (Şubat 2004):103-132.

- Algosaibi, Ghazi A.R. "The Theory of International Relations: Hans J. Morgenthau and His Critics". **Background**. Vol. 8 , (Feb., 1965): 221-256.
- Arcayürek, Cüneyt. "Muhlis Tüccar". **Cumhuriyet**. 24 Ağustos 1989.
- Arcayürek, Cüneyt. "Kıskacın iki Başı". **Cumhuriyet**. 23 Ağustos 1989.
- Armaoğlu, Fahir. "Soydaşlarımız ve Politikamız". **Tercüman**. 30 Haziran 1989.
- Aydın, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler**. c.1. s. 1 (Bahar, 2004): 33-66.
- Bercovitch, Jacob, Victor Kremenyuk, I. William Zartman . "Introduction : The Nature of Conflict and Conflict Resolution". **The SAGE Handbook of Conflict Resolution**. eds. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk and I. William Zartman. SAGE Publications Ltd, 2013:1-11.
- Brecher, Michael. "Toward a Theory of International Crisis Behavior: A Preliminary Report". **International Studies Quarterly**. Vol. 21, No. 1, Special Issue on International Crisis: Progress and Prospects for Applied Forecasting and Management (Mar., 1977): 39-74.
- Brecher, Michael, Patrick James. "Patterns of Crisis Management". **The Journal of Conflict Resolution**. vol. 32. no. 3 (Sep., 1988): 426-456.
- Booth, Ken. "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", **International Affairs**, vol. 67. no.3 (Royal Institute of International Affairs, 1991): 527-545.
- Burchill, Scott. "Liberalism". **Uluslararası İlişkiler Teorileri**. Ed. Burchill, Scott vd. (İstanbul: Küre Yayınları, 2012): 81-118.
- Caprioli, Mary, "Gendered Conflict". **Journal of Peace Research**. Vol. 37. No. 1 (Jan., 2000): 51-68.
- Caprioli, Mary, and Mark A. Boyer. "Gender, Violence, and International Crisis". **The Journal of Conflict Resolution**. vol. 45. no. 4 (Aug, 2001): 503-518.
- Copeland, Dale C. "The Constructivist Challenge to Structural Realism, A Review Essay". **Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics**. ed. Stefano Guzzini and Anna Leander. Routledge, 2006:2-33.
- Dayıoğlu, Ali. "1989-2010 Döneminde Bulgaristan'la ve Müslüman-Türk Azınlıkla İlgili Gelişmeler", **89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**. ed. Neriman Ersoy Hacısalihioğlu, Mehmet Hacısalihioğlu. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırma Merkezi (BALKAR) & Balkanlar Medeniyet Merkezi (BALMED), 2012: 281-340.
- Dayton, Bruce W. "Managing Crisis in The Twenty- First Century". **International Studies Review**. vol.6 Issue 1(March,2004):165-194.
- Denny, Roy. "Neorealism and Kant: No Pacific Union". **Journal of Peace Research**. vol. 30. no. 4 (November, 1993): 451-454.

- Devlen, Balkan ve Özgür Özdamar. "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crisis". **Rethinking Realism in International Relations: Between Tradition and Innovation**. eds. A.Freyberg-Inan, E.Harrison and P.James. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2009:136-164.
- Dixon, William J. "Third-Party Techniques For Preventing Conflict Escalation And Promoting Peaceful Settlement". **International Organization**. vol. 50. Issue 04. (1996): 653-681.
- Dominicis, Benedict E. De. "The Bulgarian Ethnic Model: Post-1989 Bulgarian Ethnic Conflict Resolution". **Nationalities Papers**. vol. 39, no. 3(May 2011): 441-460.
- Doyle, Michael. "Liberalism and World Politics." **The American Political Science Review**. vol. 100. No. 4. Thematic Issue on the Evolution of Political Science, in Recognition of the Centennial of the Review 80 (November, 2006): 1151-1169.
- Dueck, Colin. "Neoclassical Realism And The National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions". **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**. Cambridge: Cambridge University Press, 2009: 139-170.
- Duelfer, Charles A.. Stephen Benedict Dyson. "Chronic Misperception and International Conflict The U.S.-Iraq Experience". **International Security**. vol. 36, No. 1. (Summer 2011):73-100.
- Forde, Steven. "International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machiavelli and Neorealism". **International Studies Quarterly**. vol. 39, no. 2 (June 1995): 141-160.
- George, Alexander L. "A Provisional Theory of Crisis Management". ed. Alexander. L. George. **Avoiding War: Problems of Crisis Management**. Westview Press, 1991: 22-30.
- _____. "Strategies for Crisis Management". ed. Alexander. L. George, **Avoiding War: Problems of Crisis Management**. Westview Press, 1991:379-383
- _____. "Knowledge for Statecraft: The Challenge for Political Science and History". **International Security**. vol. 22, no. 1 (Summer, 1997): 44-52.
- _____. "Is Research On Crisis Management Needed?". Ed. Alexander. L. George. **Avoiding War: Problems of Crisis Management**. Westview Press, 1991:3-6.
- _____. "The Tension Between Military Logic and Requirements of Diplomacy in Crisis Management". Ed. Alexander. L. George. **Avoiding War: Problems of Crisis Management**. Westview Press, 1991: 13-21.
- _____. "The Impact of Crisis-Induced Stress on Decision Making". Eds. Solomon, F. and Marston, R. Q., **The Medical Implications of Nuclear War**, Washington: National Academies,1986: 529-554

- _____. "Theory and Practise". ed. Alexander L. George, David K. Hall, and William R., **The Limits of Coercive Diplomacy Laos, Cuba, Vietnam**, Little, Brown and Company, 1971:13-23.
- George Alexander, L. and William E. Simons, "Findings And Conclusions". ed. Alexander L. George, David K. Hall, and William R. **The Limits of Coercive Diplomacy Laos, Cuba, Vietnam**. Little, Brown and Company, 1971: 267-294.
- Gideon, Rose. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". **World Politics**. vol. 51. no. 1 (Oct., 1998) :144-172.
- Gilbert, Arthur N. and Paul Gordon Lauren. "Crisis Management: An Assessment and Critique". **The Journal of Conflict Resolution**. vol. 24. no. 4 (Dec., 1980): 641-664.
- Guzzini, Stefano. "Structural Power: The Limits of Neorealist Power Analysis". **International Organization**. vol. 47. no. 3 (Summer, 1993): 443-478.
- Günver, Semih. "Dış Politika Gerçekçilik". **Milliyet**. 23 Ağustos 1989
- Haney, Patrick J. "Structure and Process in the Analysis of Foreign Policy Crises". Ed. Laura Neack, Jeanne A. K. Hey and Patrick J. Haney. **Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation**. Prentice Hall, 1995: 99-115.
- Heisle, Barbara Schmitter. "The Sociology of Immigration, From Assimilation to Segmented Integration From the American Experience to the Global Arena", eds. Caroline Bretell and James Hollifield. **Migration Theory: Talking Across Disciplines**. New York: Routledge, 2000:77-96 (Aktaran: Baklacioğlu, Nurcan Özgür. **Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)**. İstanbul: Derin Yayınları. 2010.
- Hermann, Margaret G. "Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders". **International Studies Quarterly**. vol. 24. no. 1 (Mar., 1980):7-46.
- _____. ve Charles W. Kegley. "Ballots, a Barrier against the Use of Bullets and Bombs: Democratization and Military Intervention". **The Journal of Conflict Resolution**. vol. 40, no. 3 (Sep., 1996): 436-459.
- _____. "How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework". **International Studies Review**. vol. 3. no. 2. (Summer, 2001): 47-81.
- _____. Thomas Preston, Baghat Korany, Timothy M. Shaw. "Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals: Leaders, Groups, and Coalitions: Understanding the People and Processes in Foreign Policymaking". **International Studies Review**. vol. 3. no. 2., (Summer, 2001): 83-131.
- Hill, Christopher. "What Is To Be Done? Foreign Policy As A Site For Political Action". **International Affairs**. vol. 79. Issue 2 (March, 2003) :233-255.

- Hilsman, Roger. "The Foreign-Policy Consensus: An Interim Research Report". **The Journal of Conflict Resolution**. vol. 3. no. 4. (December, 1959): 361-382.
- Holsti, Ole R. "Historians, Social Scientists, and Crisis Management: An Alternative", **The Journal of Conflict Resolution**, vol. 24. no. 4 (Dec., 1980): 665-682.
- _____. "Theories of Crisis Decision Making". **International Conflict and Conflict Management**. eds. Robert O. Marhews, Rubinoff, J. Gross-Stein. Canada: Prentice Hall, 1989: 65-83.
- _____. "Crisis Management". **Psychological Dimensions of War**. ed. Betty Glad. Sage Publications, 1990:116-142 (Aktaran: Mcdermott, Rose. **Political Psychology in International Relations**. The University of Michigan Press, 2004).
- Horowitz, Michael, Rose McDermott and Allan C. Stam. "Leader Age, Regime Type, and Violent International Relations". **The Journal of Conflict Resolution**. vol. 49, no. 5 (Oct., 2005):661-685.
- James, Patrick, Jean Sébastien Rioux. "International Crises and Linkage Politics: The Experiences of the United States, 1953-1994". **Political Research Quarterly**. vol. 51, no. 3 (Sep., 1998):781-812.
- Taliaferro, Jeffrey W., Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman. "Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy, Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy". **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**. Ed. Taliaferro, Jeffrey W., Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman. Cambridge University Press, 2009: 1-43.
- Kalaycıoğlu, Ersin. "The Motherland Party: The Challenge of Institutionalization in a Charismatic Leader Party". **Turkish Studies**. vol.3 no.1 2002: 41-61.
- Katsikas, Stefanos."Acceion into the Euro-Atlantic Institutions:Effects On Bulgaria's Balkan Policy(-ies)". **Bulgaria and Europe: Shifting Identities**.ed. Stefanos Katsikas. Anthem Press, 2011:129-154.
- Kelman, Herbert C.. "The Problem-Solving Workshop In Conflict Resolution." Ed. R.L. Merritt. **Communication In International Politics**. Urbana: University of Illinois Press; 1972: 168-204.
- Kelman, Herbert C., John J. Fisher. "Conflict Analysis and Resolution". **Oxford Handbook of Political Psychology**. Ed. D. O. Sears, L. Huddy, & R. Jervis. Oxford: Oxford University Press, 2003: 315-355.
- Kowert, Paul A., Margaret G. Hermann. "Who Takes Risks?: Daring and Caution in Foreign Policy". **Journal of Conflict Resolution**. (October, 1997):611-637.
- Lebow, Richard Ned. "Is Crisis Management Always Possible?". **Political Science Quarterly**. vol. 102. no. 2. (Summer, 1987):181-192.
- Levi, Werner. "On The Causes of War And The Conditions of Peace". **Journal of Conflict Resolution**. vol. 4, no. 4 (December,1960): 413-430.

- Linkater, Andrew., Scott, Burchill. "Giriş". **Uluslararası İlişkiler Teorileri**. Ed. Burchill, Scott vd. İstanbul: Küre Yayınları, 2012: 11-48.
- Lobell, Steven E.. "Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: A Neoclassical Realist Model". Ed. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro. **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**. Cambridge: Cambridge University Press, 2009: 42-75.
- Lütem, Ömer. "1984-1989 Dönemi Türkiye'nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü". **89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**. ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırma Merkezi (BALKAR) & Balkanlar Medeniyet Merkezi (BALMED), 2012):135-168.
- Maoz, Zeev. "Peace by Empire? Conflict Outcomes and International Stability 1816-1976". **Journal of Peace Research**. vol. 21. no. 3. (September, 1984): 227-241.
- Majeski Stephen J., Shane Fricks. "The Conflict and Cooperation in International Relations". **Journal of Conflict Resolution**. vol. 39. no. 4. (Dec., 1995): 622-645.
- McClelland, Charles A.. "The Acute International Crisis". **World Politics**. vol. 14. no. 1. The International System: Theoretical Essays. (Oct., 1961):182-204.
- _____. "The Anticipation of International Crises: Prospects for Theory and Research". **International Studies Quarterly**. vol. 21. no. 1. Special Issue on International Crisis: Progress and Prospects for Applied Forecasting and Management (Mar., 1977):15-38.
- Mccormick, David. **Decisions, Events and Perceptions in International Crises, Vol. 1: Measuring Perceptions to Predict International Conflict**. Michigan: First Ann Arbor Corp,1975. (Aktaran: Brecher, Michael. "Toward a Theory of International Crisis Behavior: A Preliminary Report". **International Studies Quarterly**. vol. 21. no. 1. Special Issue on International Crisis:Progress and Prospects for Applied Forecasting and Management (Mar., 1977))
- McCormick, James M. "International Crises: A Note on Definition". **The Western Political Quarterly**. vol. 31. no. 3 (Sep., 1978):352-358.
- Mevsim, Hüseyin." Bulgar Dışişleri Bakanı Petır Mladenov'un Anıları". **Dil Ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi**. c. 52,s. 1, (2012):43-52.
- Neack Laura, Jeanne A. K. Hey and Patrick J. "Generational Change in Foreign Policy Analysis". **Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation**. Eds. Laura Neack, Jeanne A. K. Hey and Patrick J. Haney. Prentice Hall, 1995: 1-16.
- Nicholson, Michael. "Negotiation; "Agreement and Conflict Resolution: The Role of Rational Approches and their Criticism". **Conflict Resolution and Conflict Transformation**. ed. Raimo Väyrynen. SAGE Publications, 1991: 57-78.

- Nitzova, Petya. "Bulgaria: Minorities, Democratization, And National Sentiments", **Nationalities Papers**. vol. 25. no. 4. 1997 (19 Oct 2007):729-739.
- Öymen, Altan. "Milli Şef ve Demokratik Şef". **Milliyet**. 3 Eylül 1989.
- Palan, Ronen. "A World of Their Making: an Evaluation of the Constructivist Critique in International Relations". **Review of International Studies**. Issue 04 (October 2000): 575-598.
- Paterson, Mathethew. "Yeşil Siyaset". **Uluslararası İlişkiler Teorileri**. Ed. Burchill, Scott ve diğ. İstanbul: Küre Yayınları, 2012: 341-370.
- Petkova, Lilia. "The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian – Turkish Relations, 1947-2000". **The Global Review of Ethnopolitics**. vol. 1. no. 4. (June, 2002): 42-59.
- Potter, William C.. "Issue Area and Foreign Policy Analysis". **International Organization**. vol. 34. no. 3. (Summer, 1980):405-427.
- Robert Putnam "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games". **International Organization**. vol. 42. no. 3. (Summer, 1988), pp. 427-460
- Renshon, Jonathan, Stanley A. Renshon. "The Theory and Practice of Foreign Policy Decision Makings". **Political Psychology**. vol. 29. no.4 (2008):509-536.
- Reus-Smit, Christian. "Konstruktivizm". **Uluslararası İlişkiler Teorileri**. ed. Burchill, Scott ve diğ. İstanbul: Küre Yayınları, 2012: 279-310.
- Richard, Jackson. "Constructivism and Conflict Resolution". Eds. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk and I. William Zartman. **The SAGE Handbook of Conflict Resolution**. (SAGE Publications Ltd, 2013):172-192.
- Rioux, Jean-Sébastien. "A Crisis-Based Evaluation of the Democratic Peace Proposition". **Canadian Journal of Political Science / Revue Canadienne De Science Politique**. vol. 31. no. 2 (Jun., 1998): 260-277.
- Ripsman, Norrin. M. "Neoclassical Realism And Domestic Interest Groups". **Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy**. Ed. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro. Cambridge: Cambridge University Press, 2009:174-191.
- Rosenau, James N.. "Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field". **International Studies Quarterly**. vol. 12. no. 3. (Sep., 1968):296-329.
- _____. Capabilities and Control in an Interdependent World. **International Security**. vol. 1. no. 2 (Autumn, 1976):32-49.
- Rose, Gideon. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". **World Politics**. vol. 51. no. 1 (October, 1998):144-172.
- Schweller, Randall L. "Neoclassical Realism And Statemobilization: Expansionist Ideology in The Age of Mass Politics". **Neoclassical Realism, the State,**

- and Foreign Policy.** Ed. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, and Jeffrey W. Taliaferro. Cambridge: Cambridge University Press, 2009: 227-251.
- Şihmantepe, Aydın. “Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi”. **Güvenlik Stratejileri.** Sayı: 17. (Yıl: 9): 127-155.
- Singer, David. “The International System: Theoretical Essays”. **World Politics.** vol. 14. no. 1. (October, 1961): 77-92.
- Sobek, David. “Machiavelli's Legacy: Domestic Politics and International Conflict”. **International Studies Quarterly.** vol. 49. no. 2 (June 2005): 189-204.
- Taeyoung, Yoon. “Between Peace and War: South Korea's Crisis Management Strategies Towards North Korean”. **East Asian Review.** vol. 15. no. 3. (Autumn, 2003):3-22.
- Tickner, J. Ann. “A Criuque of Morgenthau's Principles of Political Realism”. **International Politics Enduring Concepts and Comtemporary Issues.** eds. Robert Art, Robert Jervis. Pearson Longman, Eight Edion, 2006: 22-34.
- True, Jacqui. “Feminizm”. **Uluslararası İlişkiler Teorileri.** Ed. Burchill, Scott ve diğ. İstanbul: Küre Yayınları, 2012: 311-340.
- Walt, Stephen M. “International Relations: One World, Many Theories”. **Foreign Policy.** No. 110. Special Edition: Frontiers of Knowledge. (Spring, 1998): 29-46.
- Waltz, Kenneth N.. “The Origin of War in Neorealist Theory”. **Journal of Interdisciplinary History.** vol. 18. no. 4. The Origin and Prevention of Major Wars (Spring, 1988): 615-628.
- Warren, Phillips, Richard Rimkunas. “The Concept of Crisis in International Politics”. **Journal of Peace Research.** vol. 15. no. 3 (1978):259-272.
- Wendt, Alexander. “Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power, Politics”. **International Organization.** vol. 46. no. 2 (Spring, 1992):391-425.
- Wiegele, Thomas C. “Decision-Making in an International Crisis: Some Biological Factors”. **International Studies Quarterly.** vol. 17. no. 3 (Sep., 1973):295-335.
- Wilkenfeld, Jonathan, Gerald W. Hoppole, Stephen J. Andriole. “A Framework for the Comparative Analysis of Foreign Policy Behavior”. **International Studies Quarterly.** vol. 19. no. 2 (June, 1975): 160-198.
- Wright, Quincy. “The Value for Conflict Resolution of a General Discipline of International Relations”. **Conflict Resolution.** vol. 1. no. 1 (March 1957): 3-8.

Valerie M., Christopher S. Vorei, Hudson Mershon. "Foreign Policy Analysis: Yesterday, Today, and Tomorrow". **International Studies Review**. vol. 39. no. 2 (October, 1995): 209-238.

İnternet Kaynakları

Archive of Bulgarian Interior Ministry, a report of the operation (AMBP, per. № I 5224 от 17 декември 1984 г. Протокол от оперативка на ръководството на MBP, проведена на 10.12.984 г.(Aktaran: The Revival Process and Its Influence on the Identity of Bulgarian Turks in Turkey" , http://www.balkanethnology.org/files/library/Mila/The_Revival.pdf [10.07.2013].

Babbitt, Eileen F.. "The Evolution of International Conflict Resolution: From Cold War to Peacebuilding". [http://navarinonetwork.gr/OLYMPIA_1/2012/readings/Cycle_D/Evolution%20of%20Intl%20Conflict%20Resolution,%20Babbitt%202009\(1\).pdf](http://navarinonetwork.gr/OLYMPIA_1/2012/readings/Cycle_D/Evolution%20of%20Intl%20Conflict%20Resolution,%20Babbitt%202009(1).pdf). [10.07.2013].

Baklacioğlu, Nurcan Özgür. "1989 Yılı Zorunlu Göçün Bilançosu". <http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=20589.0> [10.07.2013].

"Bulgaria Condemns Communist Turkish Assimilation", <http://eureconciliation.wordpress.com/2012/01/25/bulgaria-condemns-communist-turkish-assimilation/> [27.07.2013].

Burton, John W. "Conflict. Resolution The Human Dimension ". http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/burton.htm[05.04.2013].

Dimitrov, Vesselin. "In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria's Turkish Minority, 1984-1985". **Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe-JEMIE**. Issue 2. (2001):6. <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/JEMIE01Dimitrov10-07-01.pdf> [10.07.2013].

"Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun", <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6004.html> [28.07.2013].

"Ethnic Turks in Bulgaria". (**NATO and Department of State Statement**).<http://www.accessmylibrary.com/article-1G1-8139879/ethnic-turks-bulgaria-nato.html>[22.08.2013].

Ford, Arthur P.. "Denting The Hub, or Strengthening The Spokes?, A Neoclassical Realism Analysis of New Security Trends In The Pacific". Alabama: School of Advanced Air And Space Studies Air University, Maxwell Air Force Base. (June,2009) <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a540437.pdf> [05.04.2013].

Güneylioğlu, Murat. "Thukydides ve Peloponez Savaşları", <http://www.savaskuramlari.com/tarihte-savas/thukydides-ve-peloponez-savaslari/> [10.07.2013].

"Hearing: National Minorities in Eastern Europe, Part I: The Turkish Minority in Bulgaria". US Government Printing Office, Washington, February, 1987.

http://csce.gov/index.cfm?FuseAction=ContentRecords.ViewDetail&ContentRecord_id=312&Region_id=120&Issue_id=0&ContentType=H&ContentRecordType=H&CFID=73575884&CFTOKEN=17621832 [10.05.2012].

Helsinki Final Act.

http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/347_Helsinki%20summit%201975%20-%20Helsinki%20final%20Act.pdf [10.05.2013].

Hermann, Charles. “Crisis”. <http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann-Crisis.pdf> [05.04.2013].

_____. “Foreign Policy”. <http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann-Foreign%20Policy.pdf> [05.04.2013].

_____. “Threat, Time and Surprise: A Simulation of International Crises”. ed. Hermann Charles F.. **International Crises: Insights from Behavior Research**. New York: Free Press, 1972. <http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/HermannThreat,%20Time%20and%20Surprise%20%20A%20Simulation%20of%20International%20Crisis.pdf> [05.04.2013].

“Jivkov Döneminin Vahşet Belgeleri”.

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=148582>, [10.05.2013].

Swanström, Niklas L. P. and Mikael S. Weissmann. “Conflict, Conflict Prevention, Conflict Management and Beyond: A Conceptual Exploration”. **Concept Paper**. Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Studies Program. Sweden, Uppsala University, (Summer 2005).

http://www.silkroadstudies.org/new/docs/ConceptPapers/2005/concept_paper_ConfPrev.pdf [06.07.2013].

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982”.

http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf [28.07.2013].

“The Revival Process and Its Influence on the Identity of Bulgarian Turks in Turkey”.

http://www.balkanethnology.org/files/library/Mila/The_Revival.pdf [10.07.2013].

Gazeteler

“1 Milyon Bulgar Baskı Altında”. **Milliyet**. 19 Şubat 1985.

“25 Soydaşımız Öldürüldü”. **Tercüman**. 24 Mayıs 1989.

“6 bin Göçmen Döndü”. **Tercüman**. 6 Eylül 1989.

“100 Ölü” **Tercüman**. 25 Mayıs 1989.

“2.000 Turks Flee Ethnic Strife In Native Bulgaria”. **The Toronto Star**. 13 June 1989.

- “320,000 Escapes Give Turks Huge Headache”. **New Straits Times**. 13 September 1989.
- “AGİK’te Söz Düellosu”. **Cumhuriyet**. 1 Haziran 1989.
- “Anap’ta Tepki”. **Cumhuriyet**. 23 Ağustos 1989.
- “Ankara ve Sofya’ya Görüşme Daveti”. **Cumhuriyet**. 5 Ekim 1989.
- “Ankara, at the U.N., Will Press Bulgaria on Turks”. **The New York Times**. 01 October 1989, <http://www.nytimes.com/1989/10/01/world/ankara-at-the-un-will-press-bulgaria-on-turks.html?src=pm>[19.08.2013].
- “Ankara’da Önlem Hazırlığı”. **Cumhuriyet**. 20 Ağustos 1989.
- “Ankara’da Sofya’ya Karşı Olumlu Hava”. **Cumhuriyet**. 3 Ocak 1987.
- “Ankara to Restrict Flow Of Refugees”. **The Guardian**. 22 August 1989.
- “Avrupa Konseyi: Bulgaristan’da Türk Azınlık Yok”. **Cumhuriyet**. 7 Temmuz 1989.
- “Avrupa Konseyi Uyanın Diyor”. **Milliyet**. 6 Temmuz 1989.
- “Balkanlar’da Dostluğa Adım”. **Milliyet**. 24 Şubat 1988.
- “Başbakan: Yapılanları Unutmayız”. **Cumhuriyet**. 22 Şubat 1985.
- “Border Closing Stirs Criticism”. **The Christian Science Monitor**. 29 August 1989.
- “Bulgar Uçağı Serbest”. **Milliyet**. 24 Temmuz 1986.
- “Bulgar Resti”. **Milliyet**. 14 Mart 1985.
- “Bulgar Sınırı Türk Turistlere Kapattı”. **Cumhuriyet**. 23 Ocak 1985.
- “Bulgar Doktor Türk’e Bakmıyor”. **Milliyet**. 18 Mart 1985.
- “Bulgar Temsilci Türklerin Varlığını Reddedti”. **Cumhuriyet**. 17 Mayıs 1985.
- “Bulgar Tırlarının yerine Türk Tırı”. **Cumhuriyet**. 30 Ağustos 1985.
- “Bulgar’da Müdahale Korkusu”. **Milliyet**. 13 Ocak 1990.
- “Bulgarlar Bir Adım Geri”. **Milliyet**. 3 Mayıs 1985.
- “Bulgarları Yine Uyardık”. **Cumhuriyet**. 10 Nisan 1985.
- “Bulgaristan: Özal Hayali Azınlıktan Söz Ediyor”. **Cumhuriyet**. 24 Ekim 1985
- “Bulgaristan Tazminatı Ödüyor”. **Cumhuriyet**. 23 Temmuz 1986.
- “Bulgaristan Türklerine Libya’dan Destek”. **Cumhuriyet**. 9 Ocak 1986.
- “Bulgaristan’a Üçlü Atak”. **Tercüman**. 26 Haziran 1989.
- “Bulgaristan’da 1 milyon Türk Bulgarlaştırıldı”. **Milliyet**. 15 Mart 1985.

- “Bulgaristan’da 5 Bin Türk Kampta”. **Cumhuriyet**. 10 Ekim 1985.
- “Bulgaristan’dan Af Kararı”. **Tercüman**. 11 Mayıs 1989.
- “Bulgaristan’dan Sürpriz Adım”. **Cumhuriyet**. 4 Ekim 1986.
- “Bulgaristan’la Göç Anlaşması İmzalandı”. **Cumhuriyet**. 23 Mart 1968.
- “Bulgaristan’la Sessiz Uzlaşma”. **Cumhuriyet**. 23 Mayıs 1988.
- “Bulgaria, Turkey Sign Protocol On Good Neighborly Relations”. **Associated Press**. 23 February 1988, [http://www.apnewsarchive.com/1988/Bulgaria-Turkey-Sign-Protocol-On-Good-Neighborly-Relations/id-26339600de6c648ea16bcd047cfaafd\[20.08.2013\]](http://www.apnewsarchive.com/1988/Bulgaria-Turkey-Sign-Protocol-On-Good-Neighborly-Relations/id-26339600de6c648ea16bcd047cfaafd[20.08.2013]).
- “Bulgarian Refugees Fight To Rebuild In Turkey”. **The Sunday Star**. 25 June 1989.
- “Bulgarians Butchered 500 Turks, Envoys Say”. **The Sunday Star**. 17 February 1985.
- “Bulgaria, Turkey To Negotiate On Turks”. **The Toronto Star**. 16 October 1989.
- “Bulgaria Takes A New Look At It’s Turkish Minority”. **The Guardian**. 4 December 1989.
- “Bulgarian-Turkish Tensions on Minority Rise”. **The New York Times**. 4 October 1987, <http://www.nytimes.com/1987/10/04/world/bulgarian-turkish-tensions-on-minority-rise.html>. [20.08.2013].
- “Dağ Taş Tüm Türk Adları Değişecek”. **Milliyet**. 21 Ekim 1985.
- “Demirel: Türkiye’nin Sinesi Soydaşlarına Açık Olmalı”. **Cumhuriyet**. 31 Mayıs 1989.
- “Diyalog Çağrısı”. **Cumhuriyet**. 2 Ekim 1989.
- “Evren Jivkov’dan ‘Çözüm’ İstedi”. **Cumhuriyet**. 16 Ocak 1985.
- “Evren’in Yanıtı Çavuşesku’ya Resmen Verildi”. **Milliyet**. 22 Ocak 1986.
- “Filibe Kuşatması Bitiyor”. **Cumhuriyet**. 13 Temmuz 1985.
- “Göçe Anlaşma Taslağı Hazır”. **Cumhuriyet**. 19 Ekim 1989.
- “Halefoğlu-Konstantinov Tartışması”. **Milliyet**. 20 Şubat 1985.
- “Herkes Pasaport Verin”. **Milliyet**. 23 Temmuz 1988.
- “Hükümet Dış Politikada Sert Taşımacılıkta Esnek”. **Cumhuriyet**. 26 Kasım 1986.
- “Hükümet Tam Bir Şaşkınlık İçinde”. **Tercüman**. 14 Haziran 1989.
- “Hükümette Kavga”. **Tercüman**. 22 Ağustos 1989.
- “Irony In Turkey’s Criticism Of Bulgaria”. **The Christian Science Monitor**. 19 July 1989.
- “İnönü: Sofya ile Sorun Çözülmeli”. **Cumhuriyet**. 31 Mayıs 1989.

- “İnönü Soydaşlar Düzenli Alınsın”. **Tercüman**.22 Ağustos 1989.
- “İsimler Bulgar İsmi Olacak”. **Milliyet**. 6 Nisan 1985.
- “Jivkov: Türkiye Sınırlarını Açsın”. **Cumhuriyet**. 30 Mayıs1989.
- “Jivkov’un Oyunu”.**Milliyet**. 29 Eylül 1989.
- “Karanlık Tehlike Kapıda”. **Milliyet**.18 Eylül 1986.
- “Konukman: Vizenin Amacı Anlaşma”. **Milliyet**. 25 Ağustos 1989.
- “Köşkte Zirve”. **Cumhuriyet**. 26 Mayıs 1989.
- “Kuveyt Ankara’yı Şaşırttı”. **Cumhuriyet**. 19 Eylül 1989.
- “Kuveyt İşleri Karıştırdı”. **Tercüman**. 23 Eylül 1989.
- “Liderlerden Sofya’ya Tepki”. **Cumhuriyet**. 11 Haziran 1989.
- “Like Moscow, Bulgaria Contends With Rising Muslim Population”. **The Christian ScienceMonitor**.22 February 1985,
<http://www.Csmonitor.Com/1985/0222/Omino.Html>[22.08.2013].
- “Mektup Bombardımanı”. **Milliyet**. 7 Temmuz 1989.
- “Mledonovla Gizli Görüşme”. **Milliyet**. 13 Kasım 1989.
- “Moskova’da Protesto”. **Tercüman**.27 Mayıs 1989.
- “Muhalefetten Gensoru”. **Cumhuriyet**. 22 Ağustos 1989.
- “Open Doors To Muslims, Bulgaria Urges Turkey”. **The Toronto Star**.30 May 1989
- “Özal: Amaç Jivkov’u Masaya Oturtmak”. **Tercüman**. 23 Ağustos 1989.
- “Özal: Bulgar Silahı Geri Tepti”.**Cumhuriyet**. 6 Temmuz 1989.
- “Özal, Bulgaristan’a Karşı Suskun Kaldı”.**Tercüman**.13 Eylül 1989
- “Özal: Bulgaristan Konusunda Dikkatli Olmalıyız”. **Milliyet**. 24 Ocak 1985.
- “Özal: Dış Türklerle Yakından Alakadarız”. **Cumhuriyet**. 24 Ekim 1985.
- “Özal: Göçmenlerin Hepsini Alırız”. **Cumhuriyet**. 14 Haziran 1989.
- “Önce İnsani Konular”. **Cumhuriyet**. 11 Mayıs 1988.
- “Özal MİT’in Raporuna Kulak Tıkadı”. **Tercüman**.1 Eylül 1989.
- “Özal Sofya’nın Davetini Reddetti”. **Cumhuriyeti**. 12 Temmuz 1985.
- “Özal’ın Tepesi Attı”. **Milliyet**. 23 Ağustos1989.
- “Özal, Türk’ün Şerefini Korumak”. **Tercüman**.25 Mayıs 1989.

- “Özal: Değil 500 Bin, Çok Daha Fazla Soydaşımıza Kucak Açarız”. **Cumhuriyet**. 28 Şubat 1985.
- “Ozal Sets Terms For Refugee Talks”. **The Guardian**. 19 Haziran 1989.
- “Ozal Calls For Immigration Agreement With Bulgaria”. **Associated Press**. 30 May 1989, [http://www.apnewsarchive.com/1989/Ozal-Calls-for-Immigration-Agreement-With-Bulgaria/id-1c4ce23f2bfb22037b66822f344b4ca9?SearchText=bulgarian%20turks;Display_\[19.08.2013\]](http://www.apnewsarchive.com/1989/Ozal-Calls-for-Immigration-Agreement-With-Bulgaria/id-1c4ce23f2bfb22037b66822f344b4ca9?SearchText=bulgarian%20turks;Display_[19.08.2013]).
- “Plan’ın İkinci Aşaması ...” . **Milliyet**. 24 Mart 1985.
- “Sınır Kapatılıyor”. **Cumhuriyet**. 21 Ağustos 1989.
- “Sofya Aydın Avında”. **Cumhuriyet**. 16 Ağustos 1989.
- “Sofya için Yaz Atağı”. **Cumhuriyet**. 26 Haziran 1989.
- “Sofya İle Yeni Dönem”. **Milliyet**. 11 Ocak 1990.
- “Sofya ile Protokol”. **Cumhuriyet**. 24 Şubat 1988
- “Sofya Nota Verdi”, **Cumhuriyet**. 23 Eylül 1987.
- “Sofya Zor Durumda” . **Cumhuriyet**. 19 Haziran 1989.
- “Sofya’dan Kesin Ret”. **Cumhuriyet**. 3 Ağustos 1989.
- “Sofya’dan Dostluk Çağrısı”. **Milliyet**. 6 Aralık 1989.
- “Sofya’dan Siyasi Tuzak”. **Cumhuriyet**. 15 Haziran 1989.
- “Sofya’dan Soğuk Yanıt”. **Cumhuriyet**. 2 Mart 1985.
- “Sofya’dan Sünnete Yeşil Işık”. **Cumhuriyet**. 3 Ekim 1989.
- “Sofya’dan Zorunlu Göç”. **Cumhuriyet**. 26 Mayıs 1989.
- “Sofya’ya Diplomatik Kuşatma Girişimi”. **Cumhuriyet**. 8 Ağustos 1989.
- “Sofya’ya Koşul: Türklere Baskı Gündeme Alınsın”. **Cumhuriyet**. 17 Ocak 1986.
- “Sofya’ya Güvenilmiyor”. **Milliyet**. 10 Mart 1988.
- “Sofya’ya Nota Verildi”. **Milliyet**. 23 Şubat 1985.
- “Sofya’ya Mini Jest”. **Cumhuriyet**. 17 Ocak 1987.
- “Sofya’ya Sert Eleştiri”. **Cumhuriyet**. 18 Ekim 1989.
- “Soydaş Üçüncü Siyasi Güç”. **Cumhuriyet**. 19 Haziran 1990.
- “Soydaşlarımıza Kapımız Açıktır”. **Tercüman**. 31 Mayıs 1989.
- “Soydaşlarımızı Sınıra Atıyorlar”. **Tercüman**. 3 Haziran 1989.
- “Soydaşlarımız ‘Şemsiyeli Suikast’a Karşı Korunuyor”. **Tercüman**. 2 Haziran 1989

- “Sovyet Girişimi Yine Sonuçsuz”. **Cumhuriyet**. 20 Temmuz 1989.
- “Sovyetler Devrede”. **Tercüman**. 27 Haziran 1989.
- “Sözde Müftülerin Fetvası”. **Milliyet**. 6 Nisan 1985.
- “SSCB ve Bulgaristan, Türkçe Radyo Yayınlarını Bozuyor”. **Cumhuriyet**. 2 Şubat 1985
- “Turks March Against Bulgarian Treatment”. **The Toronto Star**. 22 Mart 1985.
- “Turkey Closing Borders to Refugees From Bulgaria”. **The New York Times**. 22 August 1989, <http://www.nytimes.com/1989/08/22/world/turkey-closing-borders-to-refugees-from-bulgaria.html>[19.08.2013].
- “Turkey Ends TV Show in ‘Deal’ to Pacify Bulgaria”. **The Guardian**. 2 January 1988.
- “Todorov: Türkiye’ye Göç Etmek İsteyen Sürgüne Gider”. **Cumhuriyet**. 3 Nisan 1985.
- “Turkey Starts Diplomatic Offensive”. **The Christian Science Monitor**. 28 June 1989.
- “Turkish Leader Taking U.S. Aid Case To Skeptical Congress”. **Associated Press**. 3 April 1985, http://www.apnewsarchive.com/1985/Turkish-Leader-Taking-U-S-Aid-Case-to-Skeptical-Congress/id-e440e1e923b3b43b6a242d314f2eee0f?SearchText=bulgarian%20minority;Display_ [20.08.2013].
- “Türk Ordusu Güçlendirilmeli”. **Cumhuriyet**. 30 Kasım 1986.
- “Türk Tırlarına Bulgar Haracı”. **Milliyet**. 1 Haziran 1985
- “Türk-Bulgar Çalışma Grupları Toplandı”. **Cumhuriyet**. 22 Temmuz 1988.
- “Türk-Bulgar İlişkilerinde Sertleşme Sürüyor”. **Cumhuriyet**. 6 Nisan 1985.
- “Türk-Bulgar İlişkileri Çıkmaza Girdi”. **Cumhuriyet**. 25 Aralık 1988.
- “Türkiye Artık Bize Dost”. **Milliyet**. 11 Mart 1992.
- “Türkiye Bulgaristan Sorununu BM’ye Getirmiyor”. **Cumhuriyet**. 9 Ekim 1985.
- “Utanç Trenine Kapıkule’de Engel”. **Cumhuriyet**. 18 Ağustos 1989
- “Us Says Bulgaria Represses Turkish Minority”. **Associated Press**. 2 April 1985, http://www.apnewsarchive.com/1985/US-Says-Bulgaria-Represses-Turkish-Minority/id-77f0336acd8c21aff3eb7eb9e9a696f1?SearchText=turgut%20ozal;Display_ [19.08.2013].
- “Yahudi Lobisinden İlginç Benzetme”. **Cumhuriyet**. 24 Ağustos 1989.
- “Yılmaz BM’de Sofya’yı Zorlayacak”. **Cumhuriyet**. 25 Eylül 1989.
- “Yılmaz: Güvenlik Konseyi’ne Gideceğiz”. **Cumhuriyet**. 9 Ağustos 1989.

“Yılmaz, Vahşeti Anlattı”. **Milliyet**. 2 Haziran 1989.

“Yılmaz-Yordonov Görüşmesi Neticesiz”. **Tercüman**.31 Ekim 1989

“Zirve’ye Orta Yol”. **Cumhuriyet**. 17 Ekim 1989.

“Zorunlu Göç Kısıkaçı”. **Cumhuriyet**. 13 Haziran 1989.

“Zorunlu Göçte Rekor Gün”. **Cumhuriyet**. 12 Haziran 1989.

“Zulmü BM’ye Götürüyoruz”. **Tercüman**. 15 Haziran 1989.

“Zulüm Durmazsa Tüm Dünyadan Nümayiş Yaparız”. **Cumhuriyet**. 1 Nisan 1985.

Tutanaklar

TBMM Tutanak Dergisi. Dönem XVII, Toplantı 2, c.12 (12 Şubat 1985): 501

TBMM Tutanak Dergisi. Dönem XVII, Toplantı 2, c.12 (13 Şubat 1985): 523

TBMM Tutanak Dergisi. Dönem XVII, Toplantı 2, c.15 (16 Nisan 1985): 151-152

TBMM Tutanak Dergisi. Dönem XVII, Toplantı 3, c.19(8 Ekim 1985): 290.

TBMM Tutanak Dergisi. Dönem XVII, Toplantı 2,c.4 (5 Mayıs 1987):48.

TBMM Tutanak Dergisi. Dönem XVIII,Toplantı1, c.28 (25 Mayıs 1989):3.

TBMM Tutanak Dergisi. Dönem XVII, Toplantı 2, c.18 (7 Haziran 1989): 279.

TBMM Tutanak Dergisi. Dönem XVIII, Toplantı 2, c. 29 (16 Haziran 1989): 317.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XVIII, Toplantı 1, c. 39 (16 Ocak 1990):82.

Röportaj

“Özal: ‘ Türkiye’nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır!’”. **Türkiye Günlüğü**, (3 Eylül 1992):5-24.

Resmi Kayıtlar

Ayın Tarihi. Şubat 1986.

Ayın Tarihi. Ocak 1987.

Ayın Tarihi. Haziran 1989.

Ayın Tarihi. Temmuz 1989.

Ayın Tarihi. Ekim 1989.

Ayın Tarihi. Kasım 1989.

General Assembly, Fortieth Session, Provisional Verbatim Record of The Forty-Fifth Meeting, A/407PV.45 22 October 1985.

General Assembly. Forty- First Session, Review of The Implementation The Declaration on The Strengthening of International Security. Letter Dated 14 February 1986 From Permanent Representative of Bulgaria to The United Nations Addressed To The Secretary-General, A/41/167, 14 February, 1986.

General Assembly. Elimination of All Forms of Racial Discrimination, Elimination of All Forms of Religious Intolerance. Letter Dated 19 June 1989 from The Permanent Representative of Turkey to The United Nations Addressed to The Secretary-General, A/44/330, 19 June 1989.

General Assembly. Provisional Verbatim Record of The Seventeenth Meeting. A/44/PV.17, 10 October 1989.

Report And Resolutions of The Fifth Session of The COMOEC.(Istanbul, 3-6 September 1989), COMOEC Coordination Office, Ankara, September 1989.

Resolution No. 42/17-P on The Plight of The Turkish Muslim Minority in Bulgaria. The Seventeenth Islamic Conference Of Foreign Ministers Session Of Islamic Solidarity With The Uprising Of The Palestinian People Amman - Hashemite Kingdom Of Jordan 3 - 7 Sha'ban 1408h ,21-25 March 1988.

Resolution No.39/18-P on The Plight of The Turkish Muslim Minority In Bulgaria. The Eighteenth Islamic Conference Of Foreign Ministers Session Of Islamic Fraternity And Solidarity Riyadh, Kingdom Of Saudi Arabia, 6-9 Sha'ban 1409h ,13-16 March 1989.

Situation Of The Ethnic And Muslim Minority In Bulgaria”
<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=16338&Language=EN>
[20.08.2013].

ÖZGEÇMİŞ

21 Ekim 1988 tarihinde Uzunköprü/Edirne’de doğdum. Üniversite eğitimime kadar ortaöğretim ve liseyi burada tamamladım. 2006 yılında Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümüne başladım. Buradaki öğrenimim sırasında, 2008 bahar döneminde, University of Wrocław’da Erasmus öğrencisi olarak bulundum. 2010 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde lisansüstü eğitimime başladım. Eğitime burada devam etmekteyim. “Türkiye’de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi” başlıklı TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje no: 112K172)’nde araştırmacı/bursiyer olarak görev almaktayım.